

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

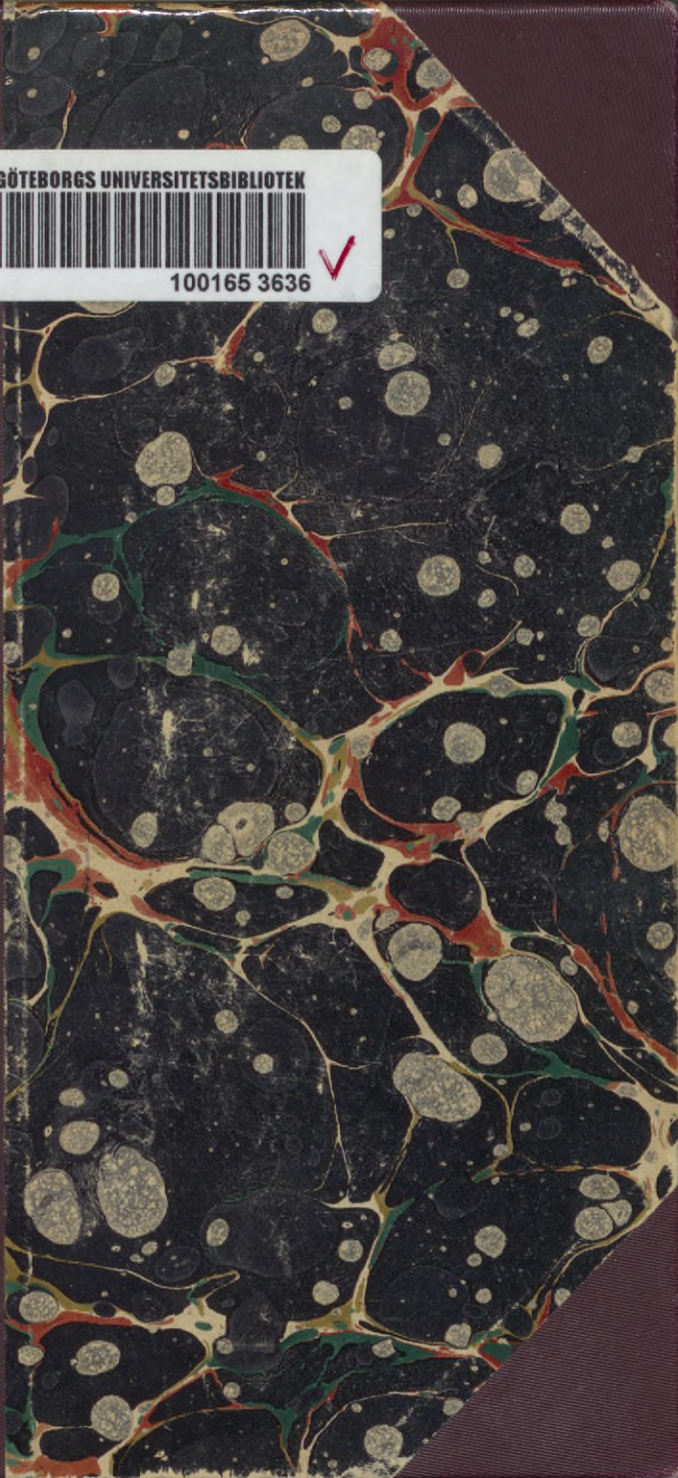
This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

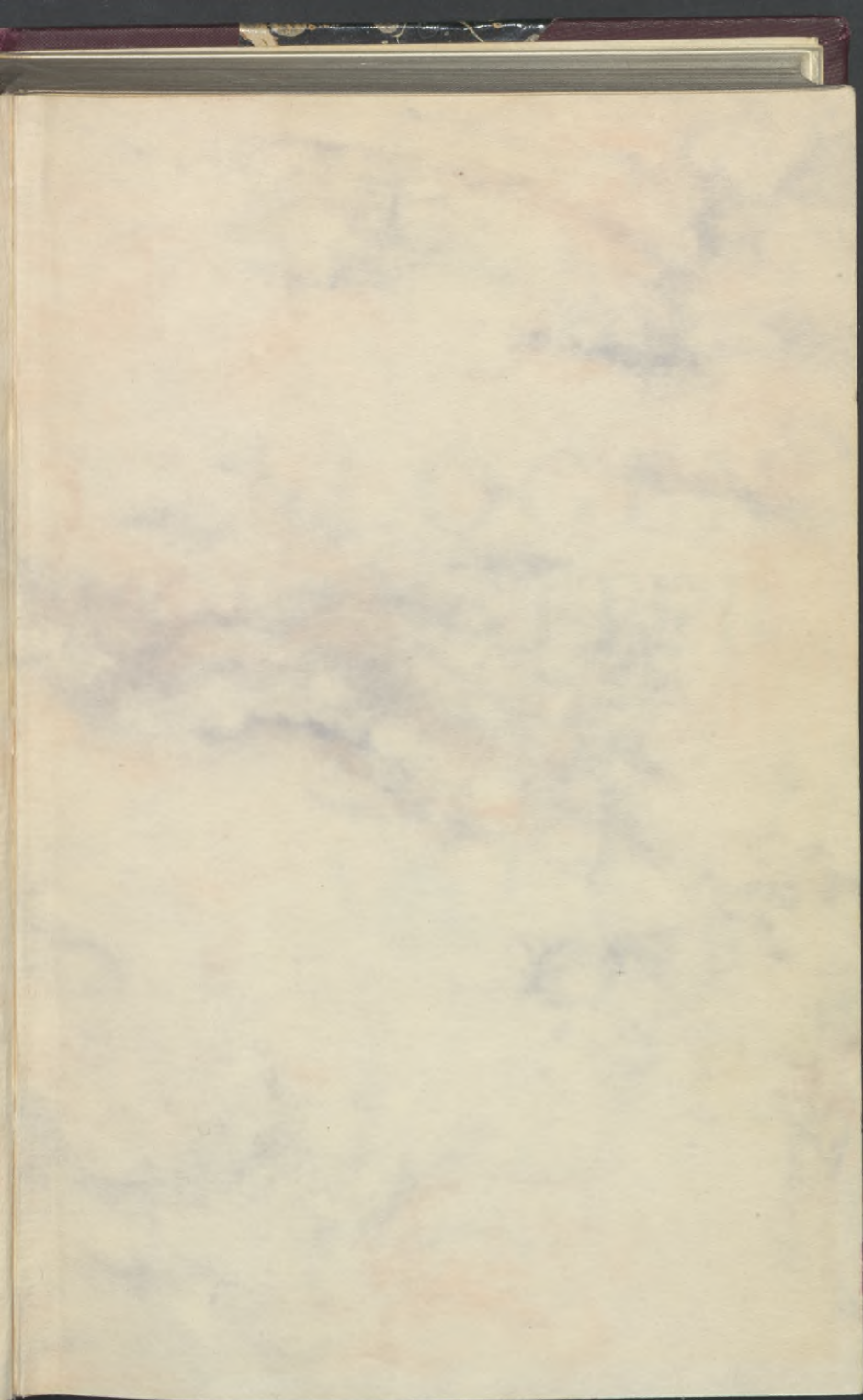
100165 3636

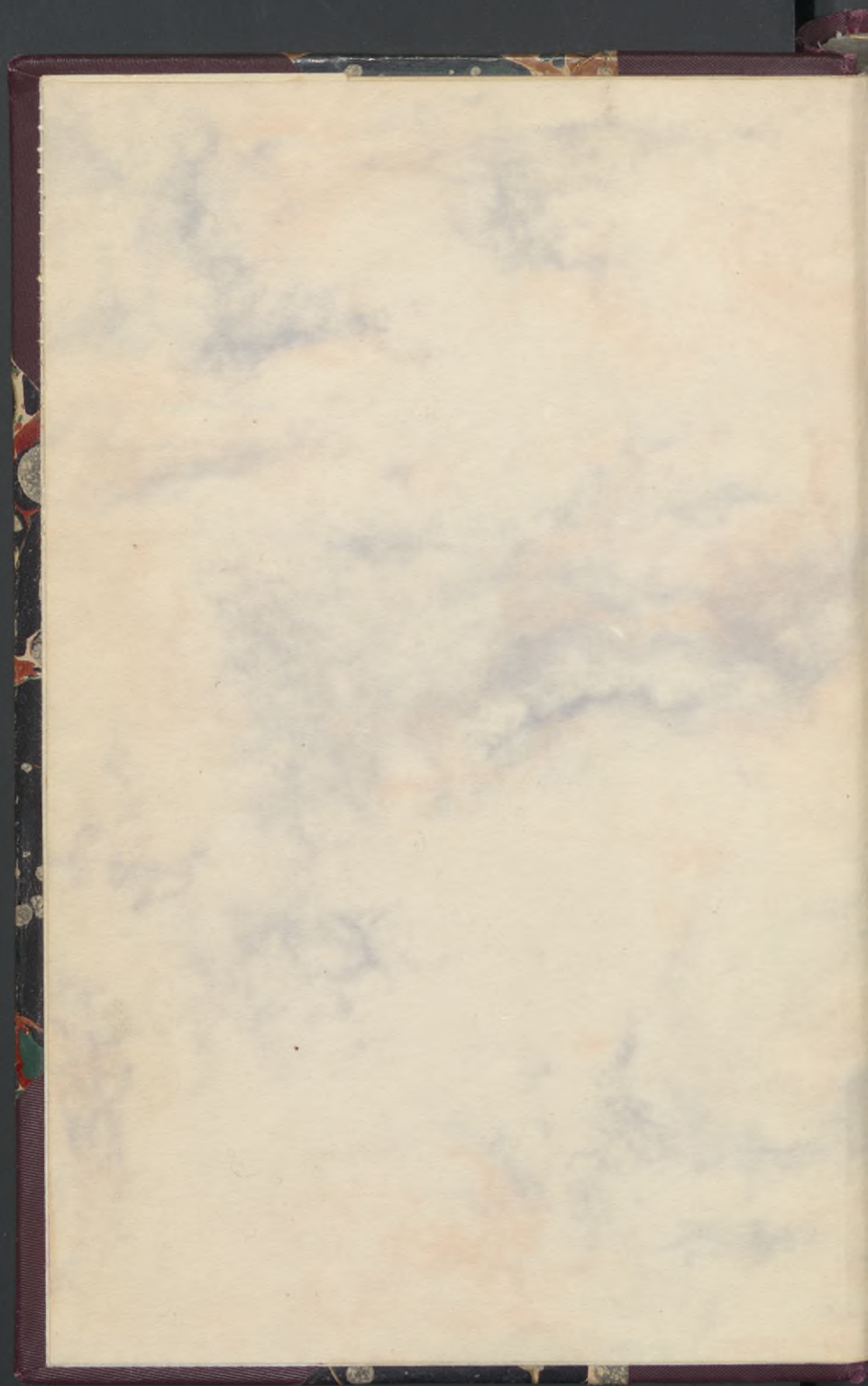

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

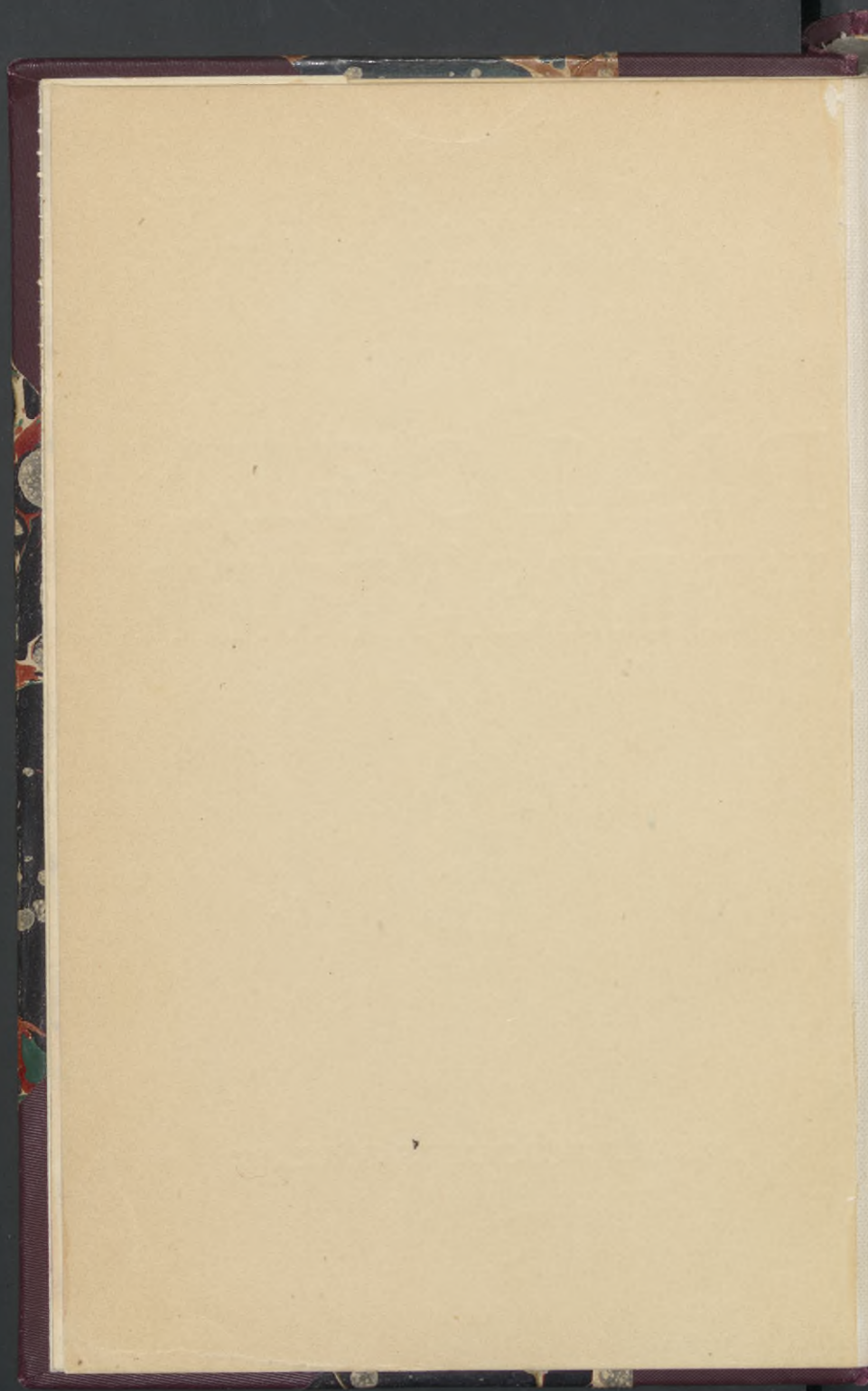
Lit.
Sv.
Elin Wägnér

DIALOGEN FORTSÄTTER

ALBERT BONNIERS FÖRLAG
STOCKHOLM

ELIN WÄGNER
DIALOGEN FORTSÄTTER

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
AT HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

D I A L O G E N
F O R T S Ä T T E R

R O M A N

A V

E L I N W Ä G N E R

A N D R A U P P L A G A N

S T O C K H O L M
A L B E R T B O N N I E R S F Ö R L A G

Copyright. Albert Bonnier 1932.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1932

I.

"Det var väl inte bara en slump att just det barnet slog omkull spöpålen?"

En molnfri himmel.

Solen slog gnistor överallt där den kunde komma åt: i sjöar, i fönster, i liarna på fälten. När Brudnäs ekipage med de vita hästarna rullade ut ur skogen och fram på den vida, odlade slätten, sökte solen strax upp det och speglade sig i silverbeslagen på seltygen, i kuskens och betjäntens livréknappar och i den lackerade landån.

Damen i vagnen slog upp sin parasoll — detta hände nämligen i förra århundradet, då alla damer voro rädda för solen — men hennes lilla dotter klagade så bittert över att hon då ingenting kunde se att modern till slut måste ge efter och fälla ner igen. Åt andra hållet där fadern satt, hade ju flickan utsikt, men det var henne inte nog, hon måste se allt.

Som en liten vaksam fågel rörde hon på huvudet åt alla håll, sin hatt hade hon tagit av, och håret vajade så lätt, så luftigt som blommande junigräs. Traktens folk undrade på det lilla flickhuvudet som stack upp ur slottsekipaget. Det var allmänt bekant

att den barnlösa grevinnan Crantz hade svårt att se barn på slottet.

— Pappa, vad heter den här sjön?

— Nordalassjön.

— Pappa, vad är Nordala?

— Ett pastorat.

— Är det lagom stort åt oss?

— Vad menar Märta med det?

— Jo för mamma sa att pappa skulle söka ett pasterat som var lagom stort åt oss. Men jag vill ha ett som är kolossalt stort, när jag blir stor.

Ryggarna och de blanka hattarna på kuskbocken förblevo lika statylik orörliga som förut, men lektor Cronberger var ändå pinsamt medveten om att nu var hemligheten med hans resa till Brudnäs ute på bygden.

— Nu är Märta tyst tills vi kommer fram, sade han bistert.

— Får jag fråga om saker då då?

— Nej, för Guds skull, sade lektorskan Cronberger ängsligt.

— Vi borde ha tagit Nils Erik med i stället, sade mannen.

Lektor Cronberger for till ett svårt och ödesdigert avgörande men hur svårt och ödesdigert visste ännu ingen mer än han. Inbjudningen till greve Crantz hade endast lytt på "en liten middag och kanske en tur i trakten", men Cronberger förstod mycket väl att greven ämnade visa honom Nordala kyrka och

prästgård och upprepa sin smickrande försäkran att han själv, hans hustru och många med dem ivrigt önskade att Cronberger måtte söka Nordala pastorat. Han ångrade nu att hans skriftliga avböjande svar varit så allmänt och tveksamt hållet. Crantz hade tydligen uppfattat det som om Cronberger bara ville låta be sig två gånger innan han sade ja, och så hade han bekvämat sig att be två gånger. Cronberger var en andans man och en sådan behövdes i dessa trakter, alldeles särskilt sedan greve Moll begått den oerhörda oförsiktigheten att släppa in ett sågverksbolag i detta fredade härad.

Fru Cronberger delade i alla delar grevens uppfattning om lämpligheten av att familjen kom till Nordala.

— Tycker du inte det är ett härligt landskap? sade hon. Se så vackert här är och mjukt och bördigt och vänligt. Och tänk så hövligt människorna hälsar hela tiden.

— Fast det är på dom blåa farbröderna, sade flickan, och på hästarna.

— Jo det är nog vackert, sade Cronberger för anständighets skull. Men han tyckte det inte. Landskapets leende min var falsk, bakom den vänlighet och frid som behagade hans hustru, dolde sig heden, grymhet och fula minnen. Han hade aldrig varit här förr, men dessa minnen hade ändå varit hans barndoms skräck. Han mindes för evigt vad hans farfar sagt en gång då fadern agat honom:

du slår pojken så illa hårt, så man kan se att du brås på spögubben i Nordala.

— Mamma, sade flickan med hög röst, mamma, jag vill gå ur. Jo jag måste! På stunden! Nej, jag kan inte vänta! Och nu följde en hotelse som var så allvarlig för de fina ljusgrå klädesdynorna, att fru Cronberger måste be sin man be kusken att stanna ett ögonblick.

Ja, det kunde ju inte hjälpas då, men platsen var inte lämpligt vald. På ena sidan ett djupt dike, på den andra en öppen plats, överallt långt till den buske som lilla Märta just nu behövde. Men medan fadern tvekade, begick statyn på kuskbocken den fauten att visa sig ha öron att höra med och stannade utan att vara tillsagd.

Fru Cronberger steg av, och lektorn inlät sig i samtal med kusken:

— Här ser ut som om här legat ett hus?

— Ja här låg gamla tingshuset och där står spöpålen, sade kusken och visade med piskan.

Den lilla vita gestalten kom snart till synes igen. Hon vandrade med långa steg tvärsöver den öppna planen och satte näsan i vädret för att visa att hon inte var det minsta generad över sin utflykt.

— Vart ska Märta gå, kom nu!

Men Märta låtsade inte höra, hon gick snörrätt på den gamla grå lutande påle som stod mitt på planen och gav den en ordentlig spark med sin nya bruna sko. Fröken i affären hade kallat de nya

skorna för spottskor, men ändå fick man inte spotta för mamma utan måste *sporrt*a och att sporrt det var att vara stark. Här var ett lämpligt tillfälle att visa sin styrka, pålen var en härlig påle att sparka på, den var så mjuk och murken att flisorna röko om foten. Hon måste sporta ett tag till, så de stora fick se vad hon förmådde. Där fick du, dumma påle!

— Nu kommer Märta ögonblickligen!

Hon visste att hon borde lyda, när pappa sade ögonblickligen, men gav i alla fall pålen en ordentlig avskedspuff med sin lilla stjärt innan hon lämnade den. Men pålen som stått där i många år och väntat på att få ramla gav mot förmodan vika, och så föllo de båda två. Flickan rev sig på en krok i fallet, byxorna brakade, det sved i stjärten, och då hon tittade efter såg hon en repa på klänningen och en röd fläck. Nu blev hon rädd, ty det var hennes bästa klänning och för att slippa bannor började hon jämra sig över sitt sår. Det lyckades, men sen gjorde såret ont självt.

— Hur många gånger har jag sagt att vi borde tagit Nils Erik med oss, sade fadern irriterad medan de körde vidare.

— Fem, snyftade flickan.

Då teg fadern och försjönk i djupa tankar. Men flickan småsnyftade ända till dess hon kom in i en djup allé av tempelhöga lindar som förde fram till det vita sextonhundredalsslottet.

Slottets härskare och härskarinna kommo ut på trappan, båda så bländande vitklädda att paret

Cronberger med en gång kände sig mycket mörkt och yllet. Greven var en lång och ståtlig herre. Hans ansikte som var fulländat vackert hade en gång gjort hans lycka hos arvtagerskan till Brudnäs. Att det var lite för snällt och lite för dumt hade hon inte märkt i tid. Grevinnan var liten och silvergrå med mycket vitt rysch om hals och ärmar. Båda strålade av älskvärdhet och uttryckte glädjen att se sina gäster på ett så charmant sätt, att dessa kände sig mera borgerliga än någonsin förr i hela sitt liv. När grevinnan sträckte ut sina spröda armar för att ta emot lilla Märta kunde ingen ana att hon tänkte: ja så, de förstod inte, att inbjudningen att ta med barnen inte var så formulerad som man gör då det är meningen att den ska accepteras.

— Men vad är det lilla vän, har du gråtit? Har det hänt något? Vi har väntat herrskapet en god stund.

— Min dotter har slagit ikull spöpålen vid gamla tingsplatsen, sade Cronberger. Det är därför vi är försenade.

— Vad säger Märta? manade modern.

— Förlåt! sade Märta, skrämmd till lydnad i denna överväldigande omgivning.

— Men mitt lilla barn, sade grevinnan, inte ska du be om förlåtelse. Jag har länge velat få bort den otäcka spöpålen men min man har för sig att den har kulturhistoriskt intresse. Och när inte Skansen ville ha den, så har den fått stå.

— Ja, tack ska du ha för att du slitit tvisten mellan oss, sade greven, och så tog han ur fickan ett gult mynt och gav lilla Märta.

En riktig levande guldfemma som då hon kom hem tjänade som bevis inför Nils Erik att det var riktigt sanning att hon varit inne i sagan om Elddonet och tittat på de tre hundarna som vaktade penningkistorna under hålet i eken. "Men du vet att soldaten han hade tagit alla pengarna, så där var bara den här kvar, och den tog jag!"

Så öppnade sig det stolta renässansslottet med sitt väldiga trapphus, där det var svalt och skumt, och där allt man sade lät underligt och dubbelt.

"Och sen red jag på den ena hunden till kungens slott, och där var allting så stort, alla ord var dubbelt så stora som på andra ställen, och i drottningens bodiar fick jag tvätta min stjärt, och där hade hon en kolångflaska som vara lika stor som vår mjölk-kruka hemma i stan."

Märta fick äta med vid bordet, ingen frågade henne om hon ville eller ej.

— Spill inte, spill inte, sade modern, och så spillde hon i förskräckelsen. Ännu hade ingen sett det, men då tallriken togs bort, måste upptäckten komma.

— Mamma, sade Märta, jag kan inte sitta, det gör ont i min stjärt.

Modern rodnade, fadern rynkade pannan, men den snälla grevinnan mobiliserade genast personalen, så att den lilla flickan fick inta resten av måltiden

liggande i lämpligt läge bland mjuka kuddar i rummet bredvid. Och där somnade hon sen till allas obeskrivliga lättnad.

Nordala socken hade två kyrkor, en ödekyrka från medeltiden och en som var omkring tio år gammal, en typisk nittiotals röd tegellänga med en orolig utsirning av svart och vitt tegel omkring fönstren, och ett kort torn som avslöts med en strut av zink.

— En kyrka tar sig ju aldrig ut något om vardagarna, sade greven sedan han visat interiören med dess myckna slingor och bårder och bibelspråksband i munkstil.

— En mycket vacker kyrka, riktigt förtjusande, sade fru Cronberger, men hennes man teg. "En kyrka tar sig ju aldrig ut något om vardagarna!" Han mindes kyrkorna i Köln, dit han farit på bröllopsresa.

Den gamla kyrkan nere vid sjön syntes knappast mer ty träd och häckar hade vuxit beskyddande upp omkring den i dess övergivenhet. Men när Cronberger kommit in under träden och såg den mäktiga gaveln murad av stora stenar och den tunga porten inne under murens bryn, greps han av en djup rörelse och förnam det som om någon mötte honom där. Inte gamle väktaren bara som stod där parat med en jättelik nyckel utan någon annan, någon annan, men vem?

Invändigt verkade kyrkan mindre än man väntat, därför att murarna voro så kolossala. Men de grovt tillyxade valven voro imponerande, ett verk av händer som gjort sitt yttersta en gång.

Kyrkan var alldeles tom nu, som om rövare farit fram i den, tänkte Cronberger. Men när han sett sig om en smula, upptäckte han en gammal träskulptur i ett hörn nere vid dörren och styrde strax dit. Greven följde efter men gav sin hustru en blick, och strax trollade hon så att damerna blevo kvar uppe i koret.

— Nu ska väktaren förklara för lektorn här, vad det kan vara för en figur, sade greven.

Cronberger var redan framme vid bilden och strök med sin näsduk bort slöjan av grått damm över den lilla maskstungna madonnans anlete. Därvid kom ett anlete fram ur det förflutna och tycktes tacksamt småle. Detta leende som trotsat århundradens vanvård, mask och mögel ägnades egentligen hennes lille son som lekte tittut med henne i huvuddukens vida veck. Där hans hand bragt dess stränga fall i oordning vällde hennes långa lockar fram, ännu hade de en smula ljusbrun färg kvar i spiralerna.

— Ja, det är ingen vidare fin historia till att berättas för främmande herrskap och en präst till, sade väktarn. Men efter greven vill, så är det så, att den här bilden står här som minne och varnagel för en mycket ogudaktig och konstig händelse som ska ha hänt i den här gamla kyrkan, ännu medan den var Guds hus. Di påstår som säkert att en dålig flicka

skulle ha blivit utkörd hemifrån och tagit sig in i kyrkan och nedkommit med ett barn i vapenhuset. Och att hon blev dömd att slita spö, och att hennes egen far som var spögubbe sa ifrån, att det straffet skulle nog han exekvera så väl, så hon aldrig gick ut på lättfärdighet mer.

— Vad för något, föll Cronberger in häftigt: *var det sitt eget barn han slog?* Det kan inte vara sant?

— Jo vaserra, det var ändå en gammal soldat som hette Berg och han var den siste spögubben vi hade vid tingshuset i Nordala. Så han handlade nog som en rättens tjänare på domarens order för allan del, men min farmor berättade, att när han skulle aga sitt eget kött och blod, så rann sinnet på honom och han slog bå för hårt och för länge så att kräket dog. Farmor talte om att hon själv sett hur konan riste sitt långa ljusbruna hår för vart slag hon fick. Pastorn kan själv se här på bilden hur långt och grant hår hon har, och pastorn kan se hur hon bjuder till att skyla ungen i sitt huckle.

— Den här galna historien får ni aldrig berätta mer för någon människa, sade Cronberger och spände sina ögon i den stackars gubben, så att han darrade i knäna.

— Då är det bäst kyrkorådet sätter upp människan på vinden, så en aldrig blir tillfrågad mer hur hon kommit in i kyrkan, muttrade han sårad.

— Nå vad tror lektorn, sade greven, då de gingo tillbaka över den förvildade kyrkogården bort mot

ekipaget: kan man tänka sig att det ligger *någon* sanning till grund för gubbens historia?

Så mycket vet man på de stora slotten, tänkte Cronberger, och det var honom nästan en tröst att denne greve som ägde allt vad han själv saknade, framför allt en ädel börd, inte dessutom också ägde bildning.

— Det är en ovanligt vacker fjortonhundredratsmadonna, sade han, slog det inte greven vilken egenartad, nästan överjordisk skönhet hon hade? En gång har folket här i trakten bett till henne om hjälp i nöd och prisat henne då hon hjälpte. Nu smädar man henne!

— Ja, men historien om kvinnan som blev ihjälpskad *ska* vara sann, sade Crantz med en skymt av otålighet. Hon lär till och med finnas i kyrkböckerna — o herregud, tänkte Cronberger, och här skulle jag bli kyrkoherde! — och händelsen skedde borta vid pålen som lektorns lilla dotter slog omkull i dag.

— Det är möjligt, sade Cronberger, jag har ingen anledning att intressera mig för den saken. Men jag reagerar mot att minnet av madonnakulten är så utrotat, att man måste fästa den otäcka historien, om sann eller ej, vid den vackra madonnan för att förklara förekomsten av en kvinnofigur och ett barn i kyrkan. Madonnan är gott tre århundraden äldre än spögubbens dotter.

— Så intressant, sade greven. Om nu lektorn som vi hoppas verkligen blir kyrkoherde här, så tycker

jag att det vore en uppgift att skilja madonnan från den där historien och rehabilitera henne, så att säga.

Cronberger hade på tungan att svara: "Det får vilken annan kyrkoherde göra som helst, men inte jag." Och då slog honom hur hemskt det skulle vara om en annan man började röra i denna historia och kanske följde från socken till socken profossänkan Berg och hennes lille dotterson som sen tog sig namnet Cronberger i uppenbart trots mot sin fläckade härkomst...

Märta hade svårt att somna den kvällen bakom sin skärm i föräldrarnas sängkammare. Repan i stjärten bultade och brände, och hon låg där och väntade på att modern skulle sluta prata med fadern för att sticka in med en fråga om hur hon skulle bära sig åt, om hon inte kunde sitta när hon nu snart skulle börja skolan. Tanken att hon kanske skulle få stå hela livet, var på en gång tjusande och förfärlig.

Men mamma tiggde och bad pappa att söka det där gamla pastoratet, så Märta fick inte ett ord emellan. Dom stora, dom får tjata, tänkte hon avundsjukt. Och pappa sade precis som han brukade säga till Märta: du vet inte vad det är du ber om... Det tröstade Märta något, och så somnade hon.

— Vad är det Anselm? Du anar inte hur du såg ut då du kom ut ur kyrkan! Vad är det du går och bär på?

— Det är så mycket, så jag vet verkligen inte om jag kan tala om det, lilla du.

Men där var en tvekan i hans röst, en längtan att tala. Hustrun märkte den och hon viskade:

— Allt kan du säga till mig. Hör vi inte ihop? Ska en gift man bära sina sorger ensam?

Denna förtroendets stund var underbar och förfärlig. Aldrig hade mannen så fullkomligt överlämnat sig åt henne, aldrig såsom nu sökt henne med kropp och själ med denna vildhet, gråt och jubel. Och aldrig hade han lyssnat till vad hon hade att säga med en sådan ödmjukhet, som då hon sen låg där i hans armar och talade och lade ut sin syn på deras problem.

— Men Anselm, sade hon så högt och ivrigt, att Märta vaknade upp ur sin oroliga sömn, har inte barnet visat oss vägen på ett underbart sätt? Du är alltid så rädd för vad hon kan ha för anlag och det förstår jag bättre nu, men det var väl inte bara en slump att det barnet slog omkull spöpålen? Utan ett Guds finger, vad? Jag tror att du ska söka dig till Nordala och sätta foten på de där hemska minnena. Det är väl på tiden nu, eftersom allt det där är så väldigt längesen.

— Åja, inte så länge precis. Spöslitningen kan ha skett i början på det här århundradet.

— Men Anselm, om några månader är vi ju färdiga med det där otäcka artonhundratalet och ska börja med år nittonhundra. Var nu modig, älskade

2. — *W ä g n e r, Dialogen fortsätter.*

vän. Vad är det för risk att någon människa börjar röra i kyrkböckerna! I synnerhet om du skriver själv om madonnan som greven ville.

Då århundradets sista dag nalkades sitt slut fick Märta följa med sina föräldrar ut i staden mitt i mörkret. Gatorna i Gustavsfors voro fulla av människor, de strömmade till båda kyrkorna, men de flesta till den där den nyutnämnde kyrkoherden i Nordala skulle predika. Lyckligtvis kunde han skaffa hustrun och barnen plats i en reserverad bänk, där Märta satt och sov — hon kunde nämligen sitta nu igen — i ostörd ro medan fadern höll sin predikan. Det var en väldig predikan, en lysande, en hoppfull predikan, han skildrade mänsklighetens gång ur mörker och grymhet, in i en tid som kunde bli ljusets och fredens och kärlekens nya århundrade om vi följde Gud i spåren. Åhörarna måste beklaga att denne benådade predikant snart skulle lämna dem, men vänta, tänkte de, när den här kyrkan blir ledig, så väljer vi honom till kyrkoherde i Gustavsfors Västra församling, vilket de också sedan gjorde.

När gudstjänsten var slut följdes familjen åt hem, medan alla klockor ringde i dånande kör och folket på torget sjöng unisont "Vår Gud är oss en väldig borg" till ackompanjemang av regementsmusik.

— Ja, barn, nu är vi inne i det nya århundradet, sade fadern och tryckte sin hustrus hand.

— Jaså. Men jag fryser i alla fall om fingrarna, sade Märta.

— Har barnet fått gå ut utan vantar?

— Visst inte. Hon måtte ha glömt dem i kyrkan. Du är allt bra slarvig med dina saker i alla fall. Dina nya julklappsvantar!

— Nu bryr vi oss inte om vad som hände på det dumma artonhundratalet, sade Märta till sina häpna föräldrar.

II.

"— *Detta* barn måste du vara rädd om, sade han."

Medan snälltåget rusade fram genom natten stodo två män i en sovvagnskorridor och grälade ettrigt om en kvinna. Dock var ingen av dem varken hennes make, älskare, far eller målsman, och ingen av dem skulle erkänt att han var det minsta kär i henne. Men hon hade hos båda väckt samma ömma instinkt att beskydda, och även denna känsla är exklusiv. Båda två tyckte att den andre karln varit onödig och dum.

Den ene var en engelsman. Han hade träffat på henne först, då hon lotsades in i hans kupé i Berlin av en annan man, genast givit henne sitt sköna hörn i kupén och slängt ut sin nytända cigarr genom fönstret. Sedan hade han suttit tyst bredvid henne utan att visa minsta tecken till överraskning, då hon med rosor prydde en liten låda som hon ställt framför sig i kupén och grät över den som om det varit en grav. Han hade snällt tagit fram sin klocka, då hennes lilla guldhåriga dotter pockade därpå, denna dyrbara klocka, där alla smådelarna voro gjorda för hand enkom åt varandra. Och slutligen, då han

märkte att hennes förråd av näsdukar gråtits slut, hade han lagt en stor, sval bländvit näsduk på tågbordet framför henne. Det var det enda sätt varpå han antytt att han märkt hur förtvivlad kvinnan bredvid honom var.

Men just då hade den besvärlige tysken kommit in i kupén och genast ingripit i det lidande han fann före sig där. Med ett par, tre direkta frågor löste han det mysterium engelsmannen lagt åt sidan som sig icke vidkommande. Han vädjade till och med på en fruktansvärd engelska till grannen om det inte var rörande att denna unga moder med egna händer bar hem askan av sin lille son som dött i fjärran land.

— Men gnädige Frau, hade han sedan sagt till den sorgklädda, är det inte i alla fall en stor tröst att ha en sådan vacker liten dotter? Och dessutom, *ni vet ju bäst själv* att livet ersätter och förnyar alltid . . .

Engelsmannen förstod något tyska, och han tyckte att denna anspelning utgjorde höjdpunkten av den tyska klumpigheten. För att visa hur en gentleman bär sig åt, steg han upp från sin plats och erbjöd damen att sträcka ut sig och vila. Genast kom då den andre med sin resulster och bredde den över henne så varsamt som när en mor stoppar om sitt barn.

Engelsmannen släckte då till sist lampan och gick ut i korridoren.

Tysken tog den lilla flickan i knät och började nynna små lena melodier, vaggvisor . . .

När damen sedan efter överfarten på färjan kommit i ro i sin sovkupé och herrarna sökte sina sovplatser, upptäckte de att de fått samma kupé. Det irriterade dem så att de började ett gräl. Därunder föllo repliker som retade upp dem ännu mera, snart blevo de så högljudda att damen kunde höra vart ord de sade. Hon tyckte de voro så tokiga och rörande att hon måste le, och att le gjorde henne gott.

Engelsmannen tillät sig att förmoda att det var typiskt tyskt manér att drumla rakt in i en främmande kvinnas sorg, utfråga henne om den och basuna ut den. Tysken svarade ja, det stämde, det var tyskt, men hon hade tyckt om det, hon hade samma germanska hjärtelag som han, det såg man på hennes goda förtroendefulla ögon.

Engelsmannen frågade då om hon också älskat att bli påmind om att hon kunde få andra barn i den dödes ställe. Ett nytt barn kunde ju ändå aldrig för modern ersätta den förstfödde. Det rörde sig i alla fall inte här om kattungar . . .

— Ja, jag är ingen engelsk gentleman, men när jag kom in i kupén, där hon satt med en sådan, då grät hon, och när jag lämnade henne, då hade hon slutat att gråta.

— För all del jag ska inte försöka truga på er några lärdomar om hur en gentleman bär sig åt! Tänka sig att begära namn och adress av en dam, sedan man bevisat henne en tjänst. Otroligt!

— Hör nu ni, som är så taktfull, ni skriker så ni väcker henne.

— Om någon väcker henne, så är det väl ni som tillhör världens högljuddaste nation.

Damen i kupén skulle gärna velat öppna dörren en aning och slita tvisten genom att försäkra dem att de båda var på sitt vis varit underbart taktfulla och goda mot henne. Men medan hon stred med sin svenska blyghet, hyssjade damen i bädden ovanför ner dem, lika fort och skickligt som hon förut hyssjat ner lillan. Herrarna tystnade och gingo utan ett ord in i sin gemensamma kupé. På morgonen skildes de utan avsked. Kanske skulle de dock saluterat varandra, om de vetat att de några månader senare skulle befinna sig på var sin sida om frontlinjen i 1914 års krig.

Men kvinnan som de grälät om, låg länge vaken och fann att hon för första gången på flera veckor kunde uthärda det. Tågets darrning och fart, människens gräl och omsorger löste och lenade den smärtsamma spänningen i hennes nerver. Ja hon sköt bort för en stund tanken på det barn hon lämnat åt lågorna, medan hon grubblade över hemligheten varför männen bildat kedja för att hjälpa henne från Medelhavet och hem till Sverige.

— Jag är ju inte förnäm och inte berömd och inte älvlikt späd eller bländande skön. Jag är bara fru Stina Ek, en vanlig gift människa som tusen, rejält byggd, rödgulhårig förstås och blåögd, fast snarare rödögd nu, och så är jag lite fräknig efter Rivieran,

vilket gör det hela ännu märkvärdigare. Men ändå, redan första gången jag råkade i förlägenhet då sorghatten höll på att blåsa av mig, var där en man vid min sida som hjälpte mig. Och sedan har det alltid varit någon ända till nu.

Hon hade vid resans början gjort sig mycken oro för tågombyten och biljetter och tullar och bilar, en oro, som visat sig onödig. Kanske var det lika onödigt att vara så rädd för att möta Gustav? Varför skulle han inte bli lika god mot henne som alla andra män varit? Ja, alldeles säker kunde hon inte vara. Gustav höll styvt på att bli åtlydd, och han kunde ha rätt att säga nu: om du inte tvingat dig till att stanna kvar vid Medelhavet, då jag for hem till riksdagen, så hade vi inte förlorat vår son.

Detta var ju riktigt, så långt som ett sådant påstående kan vara riktigt, ty en vecka efter det hon blivit ensam med barnen, medan hon gonade sig som bäst över att inte sitta på det kalla, ensliga Dunge, insjuknade den lille i matförgiftning och dog. — Ger han mig verkligen skulden för Stures död, då vet jag inte hur jag ska kunna leva mer.

Men hon fick nästan ont samvete över sina nattliga misstankar, när hon såg honom stå där på perongen och sträcka ut armarna för att ta emot henne ur sovvagnskonduktörens händer. Ty han hade sitt snälla ansikte och förde henne varsamt och ömt genom den hårda mörka morgonen hem till Dunge. Det enda som påminde om hans härskarställning var att han tvingade henne att skiljas från skrinet

med den döde gossen, då de foro förbi Nordala kyrka. Men det var kanske bäst så.

Sen gick hon ensam och väntade sitt tredje barn i sitt avsides hem bortom skogen. Detta var 1914 års upprörda vinter och Gustav var ständigt i farten under valrörelsen. Saknaden efter sonen kom henne ofta att gråta fast Gustav hade förbjudit henne det.

— *Detta barn måste du vara rädd om, sade han.*

En dag när mannen skulle i väg till ett valmöte, sade han:

— Kan du inte förströ dig med att gå igenom dina utgifter från resan, jag har inte sett dina räkenskaper än.

Lydigt tog hon fram sin kassabok och började försöka rekonstruera resan och dess utgifter. Men det var inte lire, francs och mark som kommo henne i minnet därvid utan händer som hjälpt henne, ansikten, leenden, ord.

Under sin resa hade hon rört sig i en dimma av trötthet och sorg, men där hon nu satt med sin lilla kassabok föll minnets ljus över vad som hänt, och hon såg många utsökta drag av ridderlighet som hon mött och omedvetet bevarat.

Hon mindes den där fete herrn som sprang andan ur halsen på sig för att lämna in ett telegram åt henne. Handelsresanden i knappar som försummade ett affärssamtal hos en stor skradderifirma för att hjälpa henne till rätta i Genua. Herrn som själv var på väg till en stor operation, men ändå för att

förströ henne vitsade genom hela Schweiz. Läkaren, som räckte henne ett glas vatten och en undergörande tablett, då hennes nerver en gång voro nära att brista. Den åldrande industrimagnaten som öppnade sitt hjärta för henne mellan Frankfurt och Hamburg och berättade att han hellre gick ensam och barnlös i graven än uppfostrade söner som skulle hålla hästar och revyflickor på stall såsom hans brorsöner gjort. Han hade dessutom tackat henne för att hon hört på honom och sagt: lycka till, ni som ska leva kvar. Vem av dem hade för resten inte tackat? Alla hade tackat. Till och med den svenske kavalleriofficern som dök ner med sin fina hand, med signetring och allt i en smutsig forsande rännsten i Hamburg efter en leksak som lilla Dagny tappat, minsann hade inte också han hittat på något att tacka för! Alla dessa män som hjälpt henne, stött henne, tröstat henne, hade lyckats göra det som om hon beviljat dem en grace, och de hade icke sökt, icke begärt någonting tillbaka. Endast tysken som sjöng visor var ett undantag ty han hade bett om hennes namn och adress. Men det hade han gjort med en blick som kom henne att darra. Hur många hade de varit? Hon räknade på fingrarna, men tappade bort sig gång på gång, och så skrev hon upp dem på inkomstsidan i sin kassabok. När hon räknade ner dem, voro de tjuguuåtta, men då hade hon ändå glömt två stycken, de två som blundat och begått olagligheter vid dödsfallet för att hjälpa henne att ordna med eldbegängelse och lämna ut åt

henne utan erforderliga papper de stackars små skärvor som blivit kvar.

Trettio män hade alltså tjänat henne med glädje under denna resa. Varför? Hon kunde inte förut-sätta att hon hade något företrädde framför andra kvinnor än sin olycka. Ty hon kunde ju inte gärna räkna med sina mörkblå ögon och sitt blyga tack-samma leende som skälvde på gränsen till gråt. Därför måste hon tro att hon stött på ett allmängiltigt drag, det vill säga, allmängiltigt hos män. Kvinnor hade alls icke varit så rörande mot henne som män.

Djupt inne i männens väsen finnes en dold ömhet inför kvinnan som väckes av hennes hjälplöshet och sorg. Det är skönt, tänkte hon, att ha spårat upp denna hemlighet.

En enda gång under vintern fick hon komma utanför Duges grindar, det var då herrskapet Cronberger bjudit henne med på middag i prästgården efter ett valmöte. Gustav skulle tala för fosterlandet och för kyrkoherden som kandiderade för första gången. Det var ett mäktigt och gripande möte, en enig och tapper stämning inför en obestämt hotande fara som blott förnams som feberrysningen före en sjukdom. Stina Ek och fru Cronberger hade känt precis samma rörelse båda två, samma vördnad rent ut, för sina män. Men prästens dotter däremot, den unga studentskan Märta, hon hade varit totalt oberörd av stämningen vid mötet och inte det minsta imponerad av dessa väl införsatta mäns argument. Hon hade försvarat den delade linjen och Karls-

kronatalet och avbeställningen av F-båten och slutligen gått från bordet med näsan i vädret, då Gustav sagt precis detsamma som alla andra människor om den avgångna regeringens underliga beteende.

Stina Ek hade på Gustavs uppmaning inte läst tidningarna medan hon väntade sitt barn, så att hon kunde inte uppskatta poängerna varken i angreppet eller de båda herrarnas försvar. Men det hela var så pinsamt, särskilt för den stackars fru Cronberger, att Stina Ek var böjd att ge Gustav rätt då han sade:

— Vi bjuder inte igen Cronbergers, förrän flickan rest till universitetet.

När Stina låg nyförlöst på Gustavsfors lasarett med lille Torkel bredvid sig, blev hon så småningom medveten om att det var något ovanligt i luften.

— Vad är det syster, är det kyrkklockorna som ringer?

— Ja, fru Ek.

— Varför ringer de så länge?

— Det måtte vara ovanligt mycket begravningar, svarade systemen som blivit förbjuden av fru Eks man att tala om att världskriget brutit ut.

Stina hade sällan någon annan man i huset än den lille nyfödde, och hon försökte att sluta världen ute och leva blott med honom. Men då kom en dag ett kort från tysken som sjungit visor för Dagny. Han var fånge nu, internerad i ett växthus, berätt-

tade han, ja, verkligen i ett växthus, men vad lönade det sig för honom att bryta sig ut, då han var en hatad boche i ett främmande land? Svårt att vara en fånge, behandlad som ett djur, lida brist och, det värsta av allt, inte få vara med om att slå ihjäl flera av Tysklands fiender.

Stina skickade ett paket med allt vad som tidningarna meddelade att man lämpligen borde skicka krigsfångar. Till detta fogade hon ett brev, fullt av frågor. Hon sade att hon mindes med vilka ömma händer han svept sin kappa om henne, då hon var trött. Och att hon hört hur engelsmannen och han tävlat om vem som bäst förstod att skydda och hjälpa henne. Hur var det möjligt då att dessa starka ömma händer kunde döda? Hur är det möjligt att ni, min herre, som såg så god ut, som sjöng så vackert för min lilla dotter, nu kan gå och sörja över att ni inte fått slå ihjäl tillräckligt många människor?

Men han svarade: Gnädige känner inte igen oss nu? Precis samma sak som den gången då vi hade nöjet att träffa er, drev oss att hjälpa er och att gräla om er, driver oss nu. Detta krig, skrev han, upplivad av tobaken, tvålen och handdukarna han fått, är, om ni så vill, grälet från sovvagnskorridoren i något större format.

III.

"Allt detta kunde hon tänka på utan att blod och var kvälde upp ur sina källor som då man river skorpan av ett sår."

Den blonda flickunge som en gång tappade sin leksak i en smutsig rännsten i Berlin, hade en vacker dag kommit så långt att hon kunde anta sin fars inbjudan till en biltur i Danmark som belöning för sin vackra studentexamen. Hennes huvudsakliga förberedelse till denna resa bestod i att hon gick i trädgården på Dunge och satte samman en bukett från de sensommarbrokiga rabatterna.

Under tiden låg modern på knä i jordgubbsåkern och grävde upp tistlar med en smal och spetsig botanikspade. Hon hade upptäckt dem nyss när hon gjorde Dagny sällskap för att se vilka blommor hon valde till buketten som hon ämnade sin far.

Men sådan var Stina Ek: fick hon syn på en tistelfamilj, då lämnade hon allt och kastade sig genast över den. Hon hade ett egendomligt hatiskt kärleksförhållande till tistlarna i sin trädgård. Den ödesdigra och brännande dag, då hon fullbordat delningen av boet, gett Gustav vad honom tillhörde

och dessutom sin son, hade hon gett sig på tistlarna med ett fruktansvärt raseri. När Torkel enligt överenskommelse tutade adjö med lastbilens signalhorn inne från skogen, låg hon redan på knä och slet i tistelrosetterna med bara och blödande händer. Ju mer händerna brände, ju mer ryggen och armarna värkte, dess bättre. Hon hade slaktat av tistelbeståndet i ett helt potatisland, där de förut härskat suveränt, innan hon gick till sängs, blind och berusad av trötthet. Sedan dess hade hon aldrig kunnat se en tistel veckla ut sin granna rosett invid marken utan att påminnas om denna dags förfärliga smärta, Torkels sista smetiga karamellkyss och hans tutning som dog bort i skogen. Nu hade hon inte på länge sett en tistel i sina domäner. När hon nu upptäckte att tistlarna fått mod att uppträda på nytt, drog hon den slutsatsen: jag måtte inte vara så olycklig längre!

Daggy gick där i sin bladgröna overall som en blomma bland blommor. Hon satte samman sin bukkett efter ett mycket enkelt system, ty hon tog en blomma från varje blommande sort som fanns i trädgården. Modern fann att det var en vacker och fin idé flickan fått: att skryta litet inför fadern med modern som skapat denna trädgårds prakt och överflöd sedan den dag han lade Mälaren mellan sig och hustrun. Kanske han inte hade så många lustiga blommor på sin stora gård Holmlunda i Uppland?

I dag då Daggy skulle resa för att möta sin far, rev inte Stina Ek upp tistlarna med samma raseri

som den gången då hon lämnat av Torkel. Hon gav sig tid att försiktigt gräva ut dem ända till hjärtrotens yttersta spets och hon hade handskar på händerna. "Han må gärna rå om sin dotter för några dagar, jag unnar honom att få faderligt sörja för henne och manligt bestämman och beskydda. Sen ska ändå hon och jag vara tillsammans hela vintern i Stockholm."

Nu kom Dagny och visade sin mor en jättebukett av rosor alla slag, riddarsporrar, lejongap, kvällsflickor, stockrosor, lavendel och hundra andra sorter.

— Får jag säga att den är från mor?

Då hon märkte att modern inte visste om hon skulle svara ja eller nej, sade hon:

— Vad gör mor här? Ska den nya drivbänken bli här?

— Nej, kära du, jag tänker inte lägga flera drivbänkar, sade modern nästan belåtet.

— Men varför inte det, när det finns plats?

Tonen var häpen med en svag tillsats av förebråelse.

— Nej, kära du, jag har totalt tappat lusten!

— Har mor ingen lust! Varför det?

Detta var något oerhört och oroande. En mor som slet som ett lastdjur hörde för denna ganska bekväma unga flicka till det självfallna i tillvaron.

— Varför? Man kan inte alltid ha lust på drivbänkar. Men vet du vad jag har lust till? Att flytta med dig till Stockholm i höst! Så ska vi båda två börja ett nytt liv, studera, ta examen och ha roligt.

Detta beslut hade vuxit färdigt inom henne så oförmärkt som en gurka bakom sina blad i gurksängen. Nu gav hon det åt dottern som en överraskning och present. Det var också en överraskning för flickan men dessvärre ingen present.

Det vill jag inte, det går jag inte med på, tänkte hon. Men hur ska jag bära mig åt för att komma från det?

— Jag kan aldrig tro att mor vill överge grönsakerna för min skull, sade hon med ansiktet gömt i blommorna.

— Jag föredrar nog i alla fall dig framför grönsakerna, sade modern, men hon sade det inte så glatt mer.

— Ja, men den gången, då jag tiggde mor att flytta med in till Gustavsfors, så jag skulle slippa vara inackorderad medan jag gick på gymnasiet...

Alldeles riktigt, tänkte modern. Nu får jag igen mitt nej från den gången. Gud, du räknar ner facit så rätt som en räknemaskin.

— Dagny, sade hon, du är nog så gammal nu, att du kanske kan förstå...

Medan hon sade: kanske ska förstå... löpte hennes tankar i två parallella strömmar med en människoålders mellanrum. Den ena flöt genom längst förgångna händelser hon upplevt samman med den generation som nu var borta och förstod dem äntligen. Den andra tankeströmmen sökte sig till dottern och det var den av de två som fick uttryck i

3. — *W ä g n e r*, Dialogen fortsätter.

ord. Hon kunde åtminstone hoppas att dottern i sin tur skulle förstå dem om trettio år.

... ska förstå att jag *måste* säga nej till dig den gången, därför att jag inte uthärdade att vara någon annanstans än här, jag menar då jag skildes. Trädgården var snäll emot mig och förlät mig, och den gav mig en trötthet som var som opium när man inte hade något riktigt. Andra olyckliga människor säger sig fulla, och det förstår jag så innerligt väl. Kan du inte vara glad åt att det i alla fall blev den här trädgården av mitt elände och tio drivbänkar?

Dagny hade många gånger undrat över saker och ting och velat veta. Men nu hade hon inte lust att ta emot förtroenden som skulle tvinga henne att tycka synd om mor och bli ond på far som hon just nu avgudade.

— Jag vill inte döma mellan far och mor, sade hon och såg därvid på klockan. Men jag undrar om det inte var något missförstånd som gjorde att far lämnade mor?

— Ja, det kan man kanske säga, sade modern. Men när vi talar om att din far lämnade mig, så måste jag ju erkänna att det närmast berodde på att jag skickade av honom.

Detta var något som Dagny tydligen aldrig tänkt sig.

— Det menar du inte! sade hon. Men om, så måste jag då säga att det var kolossalt förhastat och oklokt gjort.

— Jaså, det vet du strax! Jag har frågat mig det i elva år och vet det inte än.

— Men du vet väl varför du gjorde det!

— Jag gjorde det i vredesmod och far accepterade i vredesmod.

— Vad kunde *far* göra som du blev så ond för? sade Dagny klenetroget. Han har en enda gång talt om den tiden, och då sa han: "Jag vill att du ska veta, att jag träffade Fanny först senare."

— Det är alldeles rätt. Om det varit för hans Fanny, så hade jag ju inte behövt grubbla så mycket efteråt. Nej, kära du, det var för en gröttallrik, som han tog ifrån mig.

— Man skils väl inte för en gröttallrik, sade Dagny glashårt.

— Jo. En gröttallrik med sirap på. Torkel och jag satt och åt frukost, det var då far var statsråd och han kom ner och hälsade på från Stockholm. Han kom in och blev ond för att jag givit pojken sirap på gröten, men det hade vi gjort till en vana i vår ensamhet, sade jag. Hur kunde jag våga att bilda vanor utan att fråga honom? Utan vidare tog han tallriken ifrån oss och gick ut i köket med den. "Elaka far", sa Torkel, "elaka, snåla far." "Usch Torkel", sa jag, men jag tänkte detsamma. Så gick jag ut efter en ny tallrik gröt till pojken och hällde ännu mera sirap på. Vi hade ett fruktansvärt gräl och din far sa: "Vill du med flit ta död på den här pojken *också*?" Då körde jag bort honom.

— Men varför envisades mor med sirapen?

— Därför att jag var utom mig. Far betraktade honom uteslutande som sin. Tror du att jag ville han skulle döpas till Torkel som är ett hårt och fult namn ihop med Ek? Han betrodde mig aldrig att sköta Torkel, inte från första stund han kom till världen. Nej, det skulle han göra med hjälp av vetenskapens sista resultat, tolkade av en här av experter. Den som såg din far den tiden, kunde ha trott att aldrig en mor sen tidernas morgon förstått att laga en mjölkblandning eller byta en blöja. Jag var komplett satt ur funktion som mor och uppfostrare. Jag fick nätt och jämnt sköta *dig*. Ja, jag kan inte hjälpa det, Dagny. Sådan var avigsidan av din fars medaljong.

— Var det mindre viktigt med mig då? frågade Dagny. Usch, tänkte hon, att mor vill försöka intala mig, att far brydde sig mindre om mig.

— Ja, kära du, det var nog mindre viktigt med dig *då*, sade modern med ett leende. Det kan du väl tåla att höra nu, när han är så kär i dig. Jag förstår att du tycker att jag bar mig oförståndigt åt med gröttallriken. *Men kom ihåg en gång senare* vad jag säger nu: då hade jag redan i sex år försökt alla slags metoder att få far att förstå att jag inte var en dålig mor eller en komplett idiot. Jag hade försökt att lyda honom. Och att vara olydig i smyg. Och att slå handen i bordet och säga att det var *mina* barn. Ni kan inte tro i vilken grad jag ansåg att ni var mina barn. Så småningom förstod jag att jag inte hade den andliga kraft och myndighet som

behövdes för att hävda min myndighet som mor. Jag märkte att Torkel började få en grälig och skrikig ton som han lärt under våra gräl. Då började jag tänka på skilsmässa, bara som en möjlighet. Så att det låg ganska nära till hands, att jag sade till din far: "Det här stället har *jag* ärvt, ge dig av."

— Vad sa far då?

— Han sa: "Då tar jag Torkel." Sen blev striden om Torkel sådan, att den rev alla broar mellan oss. Fy, jag vill helst inte tala om hur vi båda två bar oss åt. Och även om jag ville, kunde jag aldrig beskriva hur det kändes att bli besegrad i den striden. Och hur man skäms sen efter ett sånt fiasko som det äktenskapet var och den skilsmässan.

— Vi barn fick minsann lida också, sade Dagny.

Ännu så många år efteråt gjorde det henne ont att höra att fadern sagt: "Då tar jag *Torkel*."

— Ja, men är det inte över för er nu? sade modern nästan bönfallande. Du är bästa vän med din far, och Torkel, hon svalde, Torkel han är ju glad och har det bra, inte sant? Jag tycker inte att jag måste sitta kvar här och göra bot, nu när jag verkligen har lust att komma ut i världen igen och umgås med människor, inte bara med lökar och gurkor.

— Det är väl inte fråga om att göra *bot*, sade Dagny lite otåligt. Jag tror för resten att du inte bara gjort bot här på Dunge utan också haft en hel massa roligt. Men om du nu vill ge dig ut igen, så

inte kan jag hindra dig, men kom ihåg hur det var förra gången, då du lät sätta upp dig på Anderssons lista vid valen! Du kom tillbaks alldeles uppriven och tackade Gud, det minns nog *Han*, att du fick krypa in i lugn och ro på Dunge igen utan att bli vald.

— Det är annorlunda nu!

— Tro inte det du! Akta dig och begå inga dårskaper. Tänk som du skulle längta hem när tjälen gick ur jorden. Och ett sånt elände om inte Mäster skötte vårarbetet ordentligt.

— Man kunde ju sälja Dunge, sade Stina som tyckte att Dagny föreläste lite för mycket.

— Vad går åt mor! Är mor inte riktigt klok?

De stirrade ett ögonblick på varandra, överraskade och nästan fientliga. Det var som en ridå går upp, bakom vilken en scenförändring ägt rum, så grundlig att man inte känner igen sig mer.

Dagny blev rädd att det här kunde bli historien om gröttallriken omigen. Om hon nu uppenbarade att hennes planer för vintern redan vore färdiga och klara, kunde modern sälja Dunge i ren desperation för att sedan ångra sig i elva år igen.

Så hon slängde ner sina kläder i största hast, sade ett flyktigt adjö och begav sig i väg förrän hon tänkt, för att slippa svara på frågan var hon skulle bo i vinter.

Men nej, hon slapp inte. Just då hon skulle sätta sig upp på cykeln, lade modern handen på styrstången och hejdade henne.

— När du nu träffar din far, sade hon, så kan du ju fråga honom om du får bo hos honom i vinter.

Dagny tvekade att svara.

— Du har kanske redan frågat honom?

— Nej, det var han som frågade mig, sade flickan och hängde med huvudet.

— Nå då är ju saken klar. Varför har du inte sagt något till mig?

— Man kommer sig ju inte för, när det är så här med ens föräldrar!

— Nu kan du i alla fall komma dig för att hälsa din far från mig och säga att jag tycker det är en utmärkt idé. Du kommer att få mycket roligt, är jag säker på. Hur är det med den där unge militären med den långa titeln du talte om?

Dagny tittade på modern, som såg alldeles lugn ut, bara smålog lite vemodigt och spefullt. Men detta lugn kunde vara förrädiskt som alltid vulkanisk mark var.

— Jaså tant Fannys brorson? Nej, min älskling, där tog du fel. Det är inte han som är dragplåstret. Tror mor mig inte?

— Jo, men jag tänkte bara på att du skriver så mycket brev och får brev varenda postdag, ja, inte för jag lägger mig i, men...

— O, trodde mor att de breven var från granatkastarunderbefälskolechefen? Nej då! För resten kan mor gärna få veta vem de är från, sade hon, för att ge modern ett litet förtroende efter den besvikelse hon berett henne. Det är en student som

jag lärde känna förra sommarn på Holmlunda som jag brevväxlar med. Han har varit på högskolan ett år, och vi har så mycket att skriva om. En väldigt styv pojke, kemist för resten, som söker patent på ett nytt sätt att röka ut ohyra. Torkel avgudar honom. Nej, adjö nu älskling!

Hon kysste modern och steg på cykeln.

— Kom ihåg att jag förbjuder dig att sälja Dunge, medan jag är borta! ropade hon i kröken. Och så försvann hon med sin blombukett, redan omstrålad av det efterlängtrade mötets glans.

Men modern gick tillbaka till huset, städade efter Dagny och tänkte alldeles lugnt över vad som hänt utan smärtans och vredens överdrifter. Det var en missräkning att hennes Stockholmsplan inte behagat Dagny, men hon borrhade inte in sig i bitterhet och tänkte: hon älskar bara Gustav. För all del, flickan älskade visst sin mor också, fast hennes kärlek var som kärlek mest, den uteslöt inte grymhet, inte själviskhet heller, men bara man aktade sig att påminna om hennes plikt att vara god, så kunde hon vid tillfälle även vara det.

För ett år sen hade jag inte kunnat bära detta nederlag, tänkte hon, men se nu kan jag det. Något har hänt med mig. Det gamla är slut, jag går in i ett nytt skede.

Hennes tankar vandrade igenom det skede som var förgånget, där årens höjning mot ljus och sänkning mot mörker markerat livets rytm.

Där var den verkliga nyårsdagen, då man gick ut ur sitt mörker och sin boning, då man började röra i jorden, då man inledde sitt samarbete med solen och regnen och sin kamp mot frosten, masken och torkan. Där var den långa tiden av arbete, expansion och anspänning, då man levde sitt liv med det stycke natur man tämjt till beroende så att det icke kunde leva utan ens stöd och betjäning. Den tid då man fördjupade sig i samlivet med sin gröna bekantskapskrets, som reagerade så känsligt mot godhet eller försummelse att ett förhållande knöts med rum för hela skalan av känslor från kärlek och tacksamhet till tyst smärta och trånad, förlåtelse och ny glöd igen.

Där var skördens, bärgningens och förberedelsens tid som avslöts den dag då man myllade sig in i mörkret och ensamheten. Då krympte ens värld samman under lampljusets cirkel, då slog vävbommen timme efter timme lika jämnt som hjärtat, då flöto dagar och nätter, veckor och månader ihop i en enda tystnad, tills man slutligen arbetat sig fram till det ljusa halvåret igen.

Där voro händelser insatta genom andra människors åtgöranden i denna rytm. Där var ferierna då Dagny kom hem eller då Dagny icke kom hem, emedan hon for till fadern på Holmlunda. Där var brev som Torkel skrev eller glömde i flera veckor att skriva: "Tack för meccanot, här har jag ritat av en lyftkran som jag har byggt." Där voro sändningarna till blomsterhandlarna i Gustavsfors av

snödroppar och vita liljor i tusental och postanvisningarna därifrån.

Där var det oväntade och oroande besöket från Hushållningssällskapet som Gustav Ek i sin egenrådighet ställt om, men som hade en utmärkelse till följd och en notis i tidningarna om damen som levererade blommor till Gustavsfors födelsedagar, sjuk-sängar och begravingar.

Där var besöket kort därefter av riksdagsman Andersson som för formens skull behövde en representant för landsbygden och för kvinnorna på sin lista och reste hem med hennes namn, eftersom han var en herre som icke tog ett nej. Där var den svåra, otroliga stunden med det första valtalet som i alla fall avlöpte bättre än man väntat.

Där var skräcken för att bli vald som kunde hem-söka den stackars kandidaten långt efter det valet var förbi och risken, som för resten aldrig funnits, var över.

Där var det med oerhörd spänning väntade brevet som kom från Gustav: "Jag ber dig både för Tor-kels och din skull att inte bryta din föresats utan lämna honom helt och hållet i mina händer . . ."

Allt detta till och med det sista, kunde hon tänka på nu utan att blod och var kvälde upp ur sina källor som då man river skorpan av ett sår. Man hade trott att man var oläblig, men se det var man inte. I den yttre världen har ingenting hänt, men ett skede har gått sin egen hemlighetsfulla ban till slut.

Hon gick där och tänkte på vad som hänt och inte hänt och undrade vad det var för process som fullkomnats i det inre laboratoriet, dit intet öga och intet medvetande nådde. Och slutligen viskade hon på sin huvudkudde ett tack till den okände kemikern som blandat ingredienserna, mätt ut hettan i degeln och tiden för processen. Men därvid var där en händelse som hon gick förbi, som hon glömde, som glömskemekanismen förpassat ur den av medvetandet belysta räjongen. Det var den tyske krigsfångens besök på Dunge. Hon hade trofast skickat honom paket varenda månad under fångenskapen, hon trodde att han kom för att tacka för dem, men han förklarade att han i åtta år längtat efter den stund, då han skulle få sluta henne i sina armar. I åtta år och så den långa resan, det tog henne . . . Och han hade sin enkla mänsklighet kvar efter alla sina öden, han kunde ännu stoppa om henne lika ömt som den gången i kupén under resan från Hamburg, han kunde skratta och sjunga och göra stunden lätt och glad fast de båda voro sorgsna. Ett ögonblick hade hon tänkt att hennes ensamhet var slut och en ny utsikt över livet öppnade sig. De skrevo ibland, de överlade att träffas igen, men verkligheten hade väl inte varit som han drömt, och hennes svar på hans ömhet för förstrött och för blygt. Hur det var, han förblev borta i sin kamp för att vinna nytt fäste i tillvaron, och breven blevo alltmera sällsynta, slutligen upphörde de alldeles. Stina kände ingen bit-

terhet, icke någon stor misräkning heller, men hon hämnades med att glömma honom så fullkomligt, att han inte ens kom in under hennes återblick över livet . . .

Nästa dag cyklade Stina i sin tur bort från Dunge till Nordala station, där hon skulle ta tåget in till Gustavsfors. Då hände att en bil susade förbi henne i oanständig fart och dammade över henne. Ögonblicket därpå kom en liten flickhatt flygande ur bilen, Stina steg av i sin godhet, tog upp den och dammade av den. Men innan hon blivit färdig därmed, hade bilen saktat in och stannat. En man kom störtande med andan i halsen, tog emot hatten ur Stinas hand, gav sig nätt och jämnt tid att tacka och störtade så bort igen.

När hon cyklade förbi bilen, uppfångade hon en glimt av en svarthårig ung flicka som muntert viftade ett tack med hatten åt den tjänstaktiga frun.

Ja, mitt kära barn, tänkte Stina då, ibland har man trettio rörande herrar omkring sig, ibland bara en och slutligen ingen alls. Ibland är man älskad och betjänad, och ibland får man tjäna andra utan tack. Ibland går ens barn ifrån en, ibland kommer de igen. Och äntligen, äntligen då man börjar bli grå i håret, kommer den dag då man kan ta med ro det ena som det andra.

Men vem är den där studenten som Torkel avgudar och Dagny skriver brev till två gånger i veckan? Vad är det han vet om mina barn som jag inte vet, vad är det han kan ge dem, som jag inte kan? Jag vill se honom.

IV.

”— Var det svårt att säga nej till två millioner?

— Inte ett dugg, sade flickan och satte näsan i vädret.”

Det var inte vinddragets fel att Stina Ek fick hoppa av cykeln och ta upp en hatt från landsvägen. Ägarinnan hade själv skjutit den av huvudet som ett sista medel att få mannen vid ratten att stanna, då hon märkt att hastigheten endast steg under hennes böner att han inte skulle ställa till en olycka. Hon hade åkt mycket lite bil i sitt unga liv, denna fattiga flicka, och visste ingenting om hur man behandlar en man som råkat ut för hastighetspsykos, men hon tog till första bästa list och den lyckades.

Han saktade genast, fann ett ställe där vägen utan dike gick över i gräsmark, körde in där och stannade. Den strama hårdheten som förvandlat hans ansikte mjuknade och han fick igen det utseende, han hade då han var vid gott humör på kontoret. Flickan kammade med fingrarna upp sitt svarta ulliga hår från panna och kinder, så att det stod som en skog i vädret och beredde sig att gå ur och hämta hatten. Måtte den bara inte blivit förstörd, ty

den måste räcka länge än! Men mannen lade sin hand på hennes axel och tryckte ner henne igen.

— Sitt stilla, flicka, sade han, det var ju mitt fel!

Ja, det sade den ofelbare. Det sade chefen, som på byrån alltid som en hök slog ner på minsta försummelse och helst grälade ner personalen över sina egna glömskor! Och han som annars skickade en runt som en springflicka för att lämna in och ta ut delgivningar och stämningar och utslag i de kungliga ämbetsverken och kollegierna, och som inte förstod att man kunde behöva vila i fem minuter mellan Ridrarholmen och Kungsholmen, han sprang nu efter springflickans hatt så fort hans långa ben kunde bära honom.

Vad gick åt honom?

Det var den saken hon funderade över då advokat Cronberger kom tillbaka med hatten och fann henne sitta där alldeles rak med uppåtriktat huvud som om hon studerat något i trädtopparna. Så som hennes huvud med det svarta krushåret nu stack upp ur bilen och avtecknade sig mot skogen, liknade hon ett skogstroll, infångat i civilisationen, grubblande över medel att fly. Och trollet förtrollade honom till den grad, att han sade något som han i går aldrig skulle drömt om att säga:

— Ursäkta att jag körde på så där, men jag måste ju sätta mina millioner och min kvinna i säkerhet.

Då svarade trollet något, som det heller aldrig skulle tänkt på att säga i går:

— Strängt taget är ju ingendera av dem er.

— Att haka upp sig på småsaker är en ovana i advokatycket som ni inte ska tillägna er!

— Ovanan att skilja på mitt och ditt hade jag förut.

— Hör man på! Ja, då fortsätter vi. Nu kan ni vara lugn. Sedan jag räddat testamentet och er, tänker jag köra försiktigt.

— Jag vet inte om att det är någon mer än advokaten som utsatt mig för fara! Vad menas med att advokaten har räddat mig då? Jag begriper inte ett dugg!

— Menar ni verkligen att ni är så oskyldig! Nog förstod väl ni risken för mig att ta med mig en så ung och söt liten flicka som ni ner till den kvinno-begivna gamla gubben Crantz? Han kunde ju ha fått den idén att skriva testamentet på er i stället för på Nordala ödekyrka och Nordiska museet!

— Jaha, då är jag väl så oskyldig då, sade hon. Men om advokaten verkligen hade trott att det var farligt, så hade advokaten inte tagit med mig. Vår för tog inte advokaten kassörskan med sig, som ju ändå var förlovad med greven, det hade väl passat bättre?

— Fröken ska inte överdriva sin roll som oskyldig, det är alltid misstänkt. För ni genomskådade minsann fort nog, att jag reste ner enkom för att bryta min kassörskas förlovning med min klient, sade han.

— Var det nu snällt mot Alice Iller som varit så kolossalt lycklig!

— Nej, snällt var det inte! Men hör nu min lilla fröken, ni har så underliga begrepp, så jag får visst lov att gå igenom saken för er. Så här är det: greven som äger det där fina slottet, där vi nyss har varit, är en barnlös änkeman, stormrik, trots kris och allting. Jag fick hand om hans affärer för ett par år sen, genom min fars förmedling, för han har varit präst i grevens församling innan han kom till Gustavsfors, dit vi nu far. Ja, det vet ni kanske, genom min syster Märta?

— Nej, jag vet bara att fröken Cronberger är i Gustavsfors i dag, och att jag ska få hjälpa henne med en sak och det ska bli hemskt roligt.

— Å ja, så roligt... I alla fall så kände jag gubben sen barndomen men inte så väl att jag begrep att det var farligt att skicka ner min kassörska till honom med en redovisning. Fröken vet själv hur det gick. Hon kom tillbaka som hans fästmö med en härlig ring på fingret och medförde ett nytt testamente som hon satt upp med hjälp av vad hon lärt sig hos mig och var lugn, fröken Svart, att där förekom inte Nordala kyrka och Nordiska museet och Riksdagshusets dekorer. Ja fröken skrattar! Det var på sätt och vis en flott gjord kupp, men jag trodde verkligen ni hade mera sinne för vår gamla svenska kultur: "från fäder har det kommit, till söner skall det gå", fröken vet.

— Ja, men vad angår det mig då? sade flickan.

4. — *W ä g n e r, Dialogen fortsätter.*

— Har "fröken Cronberger sagt" det? Har hon kanske också sagt att det är rätt av kassan att begagna sig av sina möjligheter i min tjänst att narra till sig klienternas pengar?

Han höll på att bli hetsig, men då han såg hur flickan sträckte på halsen som en tuppsyckling för att fäkta för fröken Cronberger, retirerade han.

— Ja, fröken vet nog hur det gick sen. Det lär inte vara någon hemlighet ute på mitt kontor att kassörskan skrattade mig i ansiktet och sa upp sin plats. Och jag undrar om ni inte också vet hur det gick när jag telefonledes försökte avslöja kassörskan? Tjuvlyssnade ni inte vasa? Så att ni hörde hur greven bad mig välja mina uttryck när jag talade om hans fästmö. I alla fall så såg ni nog, att dagen efter jag haft mitt långa samtal med greven, så stod den vanliga jättebuketten från Brudnäs trädgårdar på kassans plats. Då beslöt jag att vi två skulle fara ner och bryta förlovningen och skriva ett nytt testamente och det har vi gjort.

— Ja, tänk det har jag fattat att advokaten har gjort. Men jag avsäger mig all del i det. För jag sa till greven: "Greven ska tänka på att greven är förlovad", sa jag.

— När då?

— När vi var ensamma, varför skulle för resten advokaten lämna oss ensamma så länge?

— Jo, då hade han redan blivit blyxt kär i er, vilket jag inte alls tycker var konstigt. Och fast ni inte visste det, så hade vi redan efter lunchen skrivit ett

slutbrev till kassörskan, påminn mig för resten om att jag ska posta det i Gustavsfors!

— Nej, det gör jag visst inte!

— För fan jag glömde den kvinnliga solidariteten! Men jag ska nog komma ihåg det själv. Jo fröken förstår, att när han skrivit slutbrevet, då var han förfärligt ivrig på att jag skulle gå och ta ut viner i källaren till middagen. Jag förstod mycket väl och jag tänkte: Denna lilla Sara Svart är möjligen hederlig, i så fall kan hon inte tåla att en så gammal herre tar henne på knät och drar ner det där blyxtlåset på blusen.

Flickan blev röd som blod och drog hastigt upp blyxtlåset, så att blusen slöt sig upp under hakan.

— Ja se, jag trodde just det! När jag kom tillbaka från vinkällaren och han satt där mol allena var han så slokörad och bedrövad, så han brydde sig knappt om vad det var han skrev under!

— Men använd inte mig sen till att vittna om att han var vid fullt och sunt förstånd då han skrev under! Det är han inte. Om han varit det, kunde jag ju ha svarat ja på hans frieri.

— Så han friade verkligen, inte bara lekte med låset? Var det svårt att säga nej till två millioner?

— Inte ett dugg, sade flickan och satte näsan i vädret.

— Hör man på! Det är annars pengar i dessa tider. Jag vågade faktiskt inte stanna sen testamentet var undertecknat och bevittnat, för jag var rädd att en av er skulle ångra er eller båda två. Det

var därför jag reste från vinerna och sa att vi måste hem till min mamma.

Flickan teg en stund. Så sade hon:

— Eftersom advokaten gjorde en kupp med min hjälp, så undrar jag om advokaten skulle vilja tänka på att ge mig lite löneförhöjning? Det är så sällan som det följer lunch med i arbetet som i dag och jag ville så hemskt gärna kunna äta lunch om dagarna.

— Skulle femton kronor i månaden göra någon skillnad? frågade han försöksvis.

— O! sade hon, ja visst! För femti öre kan jag äta mig mätt på Norma. Tack snälla . . .

— Gott, då säger vi det, sade han och försökte låta allvarsam. Och så är vi goda vänner nu igen, och ni skildrar inte mitt skurkaktiga beteende för min syster?

— Nej, det ska jag inte, efter advokaten ber mig. Men jag tycker förstås att den där vackra gamla gubben som känner sig så ensam i sitt slott, jo för det sa han till mig att han gjorde, han kunde gärna ha fått gifta sig med Alice Iller efter hon kunde stå ut med det och bli lite lycklig, för det sa han också att han aldrig hade varit i sitt äktenskap.

— Snälla lilla fröken, "bli lite lycklig", han hade dött på bröllopsnatten.

— Så hade det väl varit en skön död för en sjuttioårig, nygift man.

Advokaten måste titta på henne igen fast han var mitt i en kurva. Med denna cynism hade hon av-

slöjat vilken oskuld hon egentligen var, och hur litet hon begrep av snarorna vid en bröllopsnatt.

Han sade ingenting, men hans högra sida meddelade hennes vänstra: "Vi två ska ha en riktig bröllopsnatt." Detta fann hon oerhört festligt och komiskt eftersom det var första gången i hennes liv, hon fått ett sådant meddelande, men hon telegraferade inte omedelbart: ja, ty hon tänkte: vad skulle fröken Cronberger säga om det?

Stackars lilla Sara Svart, livet var inte så enkelt och självfallet för henne som det i denna situation skulle varit för hennes små företräderskor. Ty i sitt korta liv hade hon varit med om en period som vridit dess ban i en ny riktning. Genom att mest på måfå anmäla sig till en bildningskurs en gång då hon fått en semester och lite pengar, hade hon intet anande kommit in i en ny okänd miljö. Människor med stark magnetism hade riktat sin strålning mot henne, mot hela kursen men kanske lite särskilt just mot henne, som var så lustig att se på, så naiv, så glad och som inte kunde heta något annat än Svarta Sara. Och hon hade känt det som om tusen volt dragit igenom henne, känt lilla sjöjungfruns grymma smärta av att få en själ, som det sades under en patetisk stund. Men när man alltså fått en själ, då var världen bliven ny. Den var ett äventyr, ett slagfält för andens stridsmän, av vilka hon var en. Striden skulle bli svår och såren många, men i kamratskapet skulle stridsmännen söka sin styrka och under vilostunderna vid lägerelden sin belöning.

Sara lämnade kursen med den övertygelsen inbränd i sitt unga sinne att en enda människa, en enda liten flicka var av ett oerhört värde och ägde oändliga möjligheter, men detta värde skulle man kasta som ett smycke i silverbrygden för att klockan som blev gjuten där skulle få sin rätta klang.

När Svarta Sara kom tillbaka till sitt kontor som denna svindlande syntes av individualism och kollektivism, hade en ny räknemaskin anskaffats, och antingen hon eller en av kamraterna måste gå. Men eftersom kamraten hade en mor att försörja, så steg Svarta Sara frivilligt ur båten som en av Karl Asplunds hjältar vid Titanics undergång.

”Morgonrodnans fana svajar, upp och följ den hennes öden.”

Men medan hon gick arbetslös vecka efter vecka, torkade melodierna ut ur de sköna orden. Hon tvangs att flytta in i ett av Stockholms stads utdömda hus, där det var billigt att bo men där hon fick till grannar de lösa och suspekta, de ratade och resterande, de som levde på förbjudna yrken. Hennes närmanden till dem slogo inte väl ut, de frågade ganska lite efter ”vad fröken Cronberger hade sagt”. Så blev den fruktansvärda ensamheten värre än allt annat. Hon stod en gång under en av sina vandringar efter arbete och läste på en löpsedel: ”Ensamma i fem dygn i en livbåt på havet.” Då sade hon, redan hämndgirig: känn på ni, hur det är att vara arbetslös.

Det arbete hon slutligen fick blev att sälja ett nummer av tidningen Den Arbetslöse, där arbetaren som hade arbete var avbildad med mage som en kapitalist. Så kom hon in i en ny gemenskap, där man skrattade ut henne fruktansvärt för hennes åsikter. Hon var snubblande nära att acceptera den materialistiska historieuppfattningen, Marx' mer-värdesteori och proletarietets diktatur, då Märta Cronberger en dag fick syn på henne där hon kretsade på Norra Bantorget i utkanterna av ett möte.

— Nej, är det Svarta Sara? sade hon. Hur har ni det? Varför är flickan här i stället för att sitta på sin kontorsstol?

Ögonblicket därefter hade hon köpt upp alla numren av Den Arbetslöse, delat ut den gratis till mötespubliken och tagit flickan med sig till närmsta matställe.

— Lämnade Sara frivilligt sitt arbete? Varför det?

— För att fröken Cronberger sa på kursen att . . .

— Där ser man faran av att gå på kurs. Och vad skulle ha hänt sen? Om jag inte händelsevis kommit och fått tag i er?

— Ja, fröken Cronberger har ju själv sagt, att när en människa blivit förvandlad från grunden så står en revolution för dörren.

— Har jag verkligen sagt det, sade Märta Cronberger, så är det också min skyldighet att skaffa er en plats, min lilla flicka.

På det sättet hade Sara kommit till advokat Cron-

berger, och nu satt hon här i bilen och visste inte ett dugg hur hon skulle ställa sig till denna nya idé om en bröllopsnatt. Ty hon var en korsfarare med höga mål och hon hade dessutom kvar från den arbetslösa tiden ett visst hat mot arbetsköpare, men samtidigt var hon en vanlig hungrig och nyfiken flicka som drog in doften av chefens intresse som en ljuvlig lukt.

Redan då han svängde in på vägen åt Gustavsfors, hade testamentshistorien sjunkit undan för advokaten Cronberger och förlorat något av sin aktualitet. Det skulle naturligtvis bli trevligt att kunna antyda där hemma att han genom nit och skicklighet räddat de hundratusen kronorna åt Nordala ödekyrka, för vilken fadern hade det mest egendomliga och brinnande intresse. Men den detalj i det hela som var verkligt festlig, det var att den här lilla utfattiga flickan bredvid honom först sagt nej till en mångmillionär och sen blivit så hänförd över en löneförhöjning på femton kronor i månaden.

Plötsligt stannade han.

— Tänk om vi skulle fara direkt till Stockholm och äta middag nånstans och sen titta på Stan mellan broarna.

— O, nej, det går inte an, för jag ska ju hjälpa fröken Cronberger med ett protokoll.

Kyrkoherdebostället i Gustavsfors Västra, eller som pastor kallade det S:t Laurentius församling, var ett nytt, stort, pinsamt stilfullt gustavianskt

hus. Det låg inryckt från gatulinjen med en nyplanterad 1700-talsträdgård framför.

Huset och trädgården motsvarade precis den idealbild kyrkoherden gjort sig för tio år sedan. Men det hade blivit färdigt för sent, nu hade han ett helt annat ideal och kunde inte känna någon glädje och trevnad i det nya hemmet. Men det hindrade inte att han såg mycket ståtlig ut där han stod mellan de gustavianska kolonnerna på trappan, rak och massiv i sin gammalmodiga, prästerliga vardagsdräkt. Som en talman i prästeståndet under frihetstiden, tänkte sonen, även om han aldrig kunde bli så självklar i sin form som en sådan måste ha varit.

Svarta Sara för sin del tyckte bara att gubben på trappan såg förfärligt sträng och högmodig ut. Därför blev hon högst förvånad, när han genast började tala om den snälle, beskedlige, lite löjlige gamle greven i en nästan underdånig ton. Han gav sig inte tid att hälsa riktigt, ty han måste genast berätta att Crantz just ringt och uttryckt sin önskan att hans gäster godhetsfullt ville vända tillbaka. Var det inte bäst att de vände med detsamma?

Flickan såg på chefen och chefen på flickan under hemligt samförstånd.

— Nehej, sade sen advokaten, mer än ett testamente om dan skriver jag inte åt samma klient. Nu har vi på nytt satt in pappas hundratusen till Nordala ödekyrkas restaurering, och nu får det vara hans sista vilja, antingen han vill eller ej. Basta. För resten vill vi gärna ha middag, var är mamma?

Doktorinnan Cronberger hade stått hela tiden på trappan bredvid mannen, men han hade en så underbar förmåga att suggerera den föreställningen att hon inte fanns, att hon liksom blev till först då det gällde mat.

— Det är färdigt, Nils Erik, sade hon nu, bara du kör undan bilen.

På detta fick hon en häftig förebräelse från mannen:

— Nils Erik borde inte köra undan bilen, ty åtminstone så fort han ätit måste han ju fara till Brudnäs igen.

— Anselm du ska då alltid . . . !

— Vad är det jag alltid ska? Säg ut nån gång.

Svarta Sara vågade inte se upp under familjegrälet, hon kurade hop sig i bilen och visste inte av att fröken Cronberger kommit, förrän hon hörde hennes röst. Då höjde hon blicken upp mot sitt ideal, som stod där på trappan och med sin närvaro gjorde slut på familjens gräl.

Där Märta Cronberger nu stod mellan båda föräldrarna, var hon längre än någon av dem. Hon var mycket smal med ett påfallande litet huvud till de breda axlarna. En man som varit förtjust i hennes typ hade en gång fixerat den som "egyptisk offerbärserska från Mellersta riket", vilket hon tacksamt noterat, egentligen för att han placerat henne i Mellersta riket, ty hon levde själv i känslan av att ha blivit placerad av ödet i en korridor mellan två

världar. I endera kunde varit värt att leva, sade hon, men inte i korridoren mellan dem.

Fast det blåste mycket litet i dag for hennes mjuka bruna korta hår hela tiden fram i ansiktet. Hon strök det otåligt tillbaka från pannan, och då såg man ett ögonblick hur fri den var och hur vackert hårfästet.

— Ack Svarta Sara, sade hon, den som hade er lockperuk. Kom nu så går vi in. Vad för något, törs ni inte?

Ansiktet som varit på något vis hårt knutet, löste sig i ett leende över flickans påtagliga förskräckelse för husets herre, men det skedde liksom med möda, genom övertvinnandet av ett motstånd. Varför hon alltid måste ha så tjocka bruna skalmar på sina glasögon kunde ingen förstå. Det verkade som om hon poserade som hopplöst ful, men hon klädde sig så man förstod att hon visste att hon hade hållning och ett beskt behag.

Doktor Cronberger var missbelåten och gjorde inte minsta försök att dölja det. Han jäktade på serveringen under middagen, emedan han trodde att sonen skulle ångra sig och till sist ändå resa till Brudnäs. Då han såg att han ingen vart kom med honom, vände han sig plötsligt mot Märta därför att hon ville dra sin mor med på ett sammanträde om länets förlossningsvård. Det var långtifrån passande, sade han, att damer och herrar diskuterade dessa frågor tillsammans.

Brodern och systemen stodo för det mesta i motsatsställning till varann men i ett hjälptes de åt med en skicklighet som tydde på ovanlig övning: att lirka fram ett bättre humör hos fadern utan att dock gå ifrån sina egna positioner. De inledde honom i diskussion om hur man skulle restaurera Nordala kyrka en gång och var man skulle placera madonnan då. Och de begärde hans råd om vem som lämpligen borde få i uppdrag att dekorera första kammarens plenisal. Så kom frågan in på de tillgängliga freskomålarna här i landet.

— Hör du, Nils Erik, sade Märta, kommer du ihåg din gamla skolkamrat Hallind som dekorerade seminariet? Jag tror jag avbröt min lärotid där och flydde till Amerika, för att jag inte kunde uthärda att se på hans figurer! Skulle inte han passa bra?

— Jag förstår att du önskar avfolka första kammaren, sade fadern.

— Förlåt far, det var bara skämt. Han har flyttat till Paris och är oskadlig för första kammaren.

— Misstag, kära du, sade brodern, han är just hemkommen och ämnar köpa sig ett ställe att bo på.

— Å ja, sakta i backarna, barn, Crantz är inte död än . . .

Advokat Cronberger hade räknat ut att om han bara väntade tills hans mor och syster begett sig till sammanträdet, så skulle han nog kunna stjäla Svarta Sara med sig i bilen och på något vis ordna så att de inte hann fram till Stockholm utan måste ta in på ett hotell vid vägen, han visste nog vilket.

Men Märta som inte tvekade en sekund om hans avsikter berövade honom hans byte.

— Följ nu med mig Svarta Sara, sade hon. Jag har tagit en bok med mig åt er, så att ni ska inte behöva ha tråkigt under själva sammanträdet.

Brodern invände i irriterad chefton att fröken Svart måste vara på kontoret klockan nio följande morgon.

— Nej, det är hon inte, sade Märta, men en kvart över nio är hon där och sen tar hon igen den kvarten vid stängningsdags i stället. Denna erinran om advokatens vana att hålla sitt folk kvar över arbetstiden förstummade honom ett ögonblick.

Svarta Sara själv såg tveksamt från den ene till den andre. Hon kände att de kämpade om henne, och det var en ny och underlig sensation. Hon visste ju inte att denna kamp var ett led i en livslång kamp en mot tre, husets dotter mot föräldrarna och brodern.

När hon till slut följde fröken Cronberger, var det en utgång på denna strid som icke var så ovanlig i familjen Cronberger, trots de ojämna styrkeförhållandena.

På hemvägen satt advokaten och svor över systemen och lovade sig själv att hon inte skulle ha vunnit mycket med denna tillfälliga seger. Han hade ju flickan i sitt våld alla dagar.

När han sent på kvällen kommit tillbaka till Stockholm, ringde han upp Brudnäs slott, redo att med en förklaring möta frågan varför han inte åter-

vänt på grevens bud. Men den frågan kom inte. Greven låg redan till sängs, men lät hälsa genom betjänten att det gjorde ingenting att inte advokaten kom, för lilla fröken Svart kom i stället och det var lika bra. Och vänta lite advokaten, greven ville visst säga något mera! Jo, jag skulle hälsa och säga att det var en ovanligt rar flicka, sa greven.

V.

"En dialog har pågått mellan dem sen världens begynnelse."

Åtta kvinnor sutto och väntade på företräde hos fyra män. Väntrummet var kärlekslöst som sådana äro mest, ty endast de personer vilka själva låta vänta på sig få ordna väntrum. Fönstren voro stora och kala och möblerna hårda, ägnade att göra de väntande mjuka. Ingenting fanns där heller att vila ögonen på utom en rad porträtt av landshövdingar.

Den läsning som låg framme bestod i landstingsförhandlingar från de sista åren. Den enda som studerade dem var textilarbeterskan Anna Nöjd, och det gjorde hon för att markera ett visst avstånd från de borgerliga. Hon visste att borgerlighet kan vara lika smittsamt som lungshot och en lika ödesdiger sjukdom att få.

De andra kvinnorna fördrevo tiden med att viskande samtala. Då Märta Cronberger sade något i vanlig ton, hyssjade de ner henne för att hon inte skulle störa herrarna på andra sidan dörren. Man hörde det oavbrutna sorlet av deras överläggningar ända ut i väntrummet, de skrattade också ibland, så man kunde förstå att de hade mycket roligt, såsom

politiska motståndare kunna ha inom slutna dörrar mellan valen.

Doktorinnan Cronberger, barnmorskan fröken Getsberg, majorskan Deck och landsfiskalens fru synade från alla sidor sina utsikter att få det anslag på femtusen kronor de begärt av landstinget till små förlossningshem i kommunerna. Tänk om anslaget bleve nedprutat eftersom tiderna voro så dåliga, vem skulle då få lida för det, och hur skulle man fördela det man fick?

Märta Cronberger hörde på för att få klarhet i vad de gingo för. Majorskan Deck hade hon strax klar, det var en sport-, dans- och hönsintresserad societetsdam med ett filantropiskt påbrå från sitt gammalliberala föräldrahem, ett påbrå som nu, sedan hon själv fått ett barn, slagit ut som intresse för förlossningsvården.

Märtas egen mamma var gudnås inte så mycket att hurra för i detta sammanhang, men hennes socialt betydande närvaro gav de andra mod att träda fram med sin oerhörda begäran om samarbete med männen i förlossningsfrågan.

Barnmorskan var mjuk som ett vax och redan fullskriven av de andras meningar, men det hon sa om sitt yrke och det lilla förlossningshemmet hon förestod lät bra.

Så var det den frodiga, rödblommiga landsfiskalsfrun som Märta var väl bekant med sen sin skoltid. I hennes enkla hem sökte de högborgerliga fruarna från Gustavsfors alltid sina barn, då de kommit

bort: "Ring till landsfiskalens och fråga efter Märta", hette det alltid. Men dessa barn som hittades hos fru Ingberg, kunde aldrig eller ville aldrig förklara varför de hellre samlades där än i de fina våningarna. Då skulle de ha förklarat hur det djupt moderliga väsendets agens verkade, då skulle de också ha kunnat lösa gåtan varför denna matrona inte var nöjd med att ha vårdat och fostrat åtta barn utan satte i gång med ett förlossnings- och spädbarnshem i Gustavsfors landsförsamling, sedan den första stora uppgiften var avklarad. Hon hade nu en årsberättelse med sig som hon ville Märta skulle se. Utgifterna voro rent barnsligt och rörande små.

— Har fru Ingberg ändå haft råd att ge dem något gott, som vi alltid fick?

— Jo, det kan fröken Cronberger lita på att de får, kräkena.

Men Anna Nöjd då, vad ville hon och varför var hon här? Varför satt hon och läste protokoll med samma min av trotsig beslutsamhet och bistert avståndstagande från det kapitalistiska samhället som man kände igen från förstamajtalen? Vände sig vinden då hon talade sist och hon blev sån? Eller är hela hennes liv en kamp mot disponenter, verkmästare, falska lönelistor, mot kamraternas slöhet och avund, mot borgerlighetens frestelser i stadsfullmäktige och det egna hjärtat därjämte?

— Hur är det fröken Nöjd, är ert nya avtal något så när mänskligt?

5. — *W ä g n e r*, Dialogen fortsätter.

— Till och med det avtalet ginge an, om arbetsgivarn höll det, svarade hon med sin belagda röst.

Så var det Stina Ek. Märta Cronberger mindes henne från den tid då hon var gift med Ek och for med honom på valmöten, men det kunde hon inte erinra henne om nu, eftersom hon ju var skild från den där retlige dunderguden. Och hennes korta politiska bana var just heller ingenting att dra upp igen.

Men vad ska man då tala med henne om? Märta var så lite inne i trädgårdsskötsel att hon absolut inte visste vad det var som mest intresserade en handelsträdgårdsmästare i slutet på augusti. Och denna landsbygdens representant som satt där grovhänt och väderbiten, i brunrutig hemvävd klänning med brosch, såg sannerligen ut som om hon inte kunde konversera om annat än lök och potatis.

I väntrummet fanns en klocka som med oändlig möda släpade sina visare runt. I det inre rummet fanns också en klocka men dess visare snurrade på med väldig fart. Kuriöst nog slog båda klockorna dock sex på samma gång. Just då lade herrarna sista handen vid sitt förslag till förlossningsvårdens ordnande i länet, och greve Moll sade:

— Skönt, nu kan man fara hem och få en bit mat.

— Vi måste ta emot damkommittén först, som vi lovat, sade landstingsdirektören. Hans ton hade en liten udd, riktad mot ordföranden riksdagsman Andersson som drivit igenom att man lovat ta emot kvinnornas självvalda kommitté, då den förvånat

utskottet med att begära att få samarbeta i förlossningsfrågan.

— Ta det kort, Andersson, sade greven resignerad, och landstingsdirektören reste sig för att ropa in kvinnorna. Men ordföranden vinkade åt honom att sätta sig igen.

— Inte så brått, sade han med sin urbana röst, vi måste ju räkna ut vad vi ska säga dem.

— Vi kan väl glädja dem redan nu med vad vi beslutat att föreslå landstinget, sade riksdagsman Jansson, socialdemokraten.

— Och om de inte blir glada då, sade den skeptiske landstingsdirektören.

— Så lär vi dem hur de ska bli det, sade ordföranden med sitt överseende småleende.

Riksdagsman Andersson, hans kollega Jansson och greve Moll voro varandra olika i mycket, såsom politikern av småborgerligt ursprung och den före detta grovarbetaren måste vara olika en storgodsägare med kavalleristisk forntid. Men i detta ögonblick, då de justerade sig för att ta emot kvinnorna, hade de ändå en slags broderlig likhet, ty de utgjorde en liten avdelning av den mandatmakt som alltjämt är den största synliga makten i världen. De konstaterade det inte just nu, men deras verksamhet skulle inte ha varit dem så självklar, om de inte vilat i det trygga medvetandet att hundratusen andra små avdelningar arbetade samtidigt med den.

Inom deras eget räckhåll och förbundna med dem genom synliga eller hemliga trådar sutto hälso-

vårdsnämnder, barnavårdsnämnder, pensionsnämnder, taxeringsnämnder, byggnadsnämnder, skolstyrelser, stadsfullmäktige, landsting, kungliga kommittéer, över- och underhus och vid pyramidens spets en konselj. Längre bort, utanför deras räckhåll arbetade hemligt eller öppet andra grupper av vita män med större avgöranden och större maktområden men även dessa voro Anderssons och Janssons bröder. Och när ett klubbslag föll efter ett världshistoriskt beslut, så kunde åtminstone greve Moll räkna ut att han själv eller någon av hans kusiner en gång tryckt den hand som hållit klubban.

Denna mandatmakt tycktes allenarådande och fullkomlig. Akter skrevos under, akter överkorsades. Världens öden omriktades av tulltariffer, handelsfördrag, handelskrig, immigrationsförbud, militära allianser och lån som betaltes ut i bomber och granater. Stora farliga beslut fattades, endast en del av dem offentliggjordes, såsom när man kastar skrapet efter en storslakt åt hundarna. Och hundarna visste inte heller vad det var som slaktades, inte ens då det var deras egna medhundar.

Men denna mandatmakt var icke så allenarådande och fullkomlig som den synt, ty den var söndrad inom sig själv.

Så snart ett beslut fattats, förbereddes nya som skulle upphäva det. Här sutto regeringssakkunniga och brydde sina huvuden över förslag till konstitution åt ett efterblivet och opålitligt kolonialfolk som

skulle droppvis vänjas vid självstyrelse, sedan man först vant det av därmed under hundra år. Men samtidigt sattes landet i belägringstillstånd och varje ansats till lojalitet mot en konstitution kvävdes i brodden.

Medan den nationella politiken inriktade sig på sträng självhushållning och vägrade att köpa malm och massa och kabeljo annat än mot order på vin och kraftfoder så kohandlade i hemlighet fullmäktige från internationella syndikat om uppdelningen av marknaderna efter helt andra principer.

Medan oljekompanierna gav order åt delegaterna i Nationernas förbund, sysslade en herre med att sönderdela atomerna och letade andlös efter nya kraftkällor som skulle göra dessa oljekällor värdelösa, för vilka män voro färdiga att gå i döden.

Där diskuterade man, rättade och hemligstämplade som plan tjugusju en flyganfallsplan av utomordentligt dödlig effekt medan tvärsöver gatan satt en konferens som utarbetade en nonagressionstraktat med det land som det tänkta anfallet riktade sig emot.

Där firade man ratificeringen av giftgaskonventionen genom att beordra en hemlig försöksmobilisering av den kemiska industrin.

Och just den dag då avrustningskonferensen i princip blev enig om förbud för luftbombardemang passade man på att släppa ut nyheten om ett nytt förstörelsemedel som hade den fördelen att kunna spridas av vinden utan bomber.

En vetenskapsman sökte efter förstörelsemedel mot kräfte men fann ett förstörelsemedel mot människorna som vida överträffade kräftan. Genast belägrade stormakternas utsända hans port, samma port som Nationernas förbunds kräftundersökningskommission nyss slutit bakom sig.

En psykologkongress lyssnade till ett föredrag över ämnet: kan man räkna med den sexuella dragningskraften mellan könen som en förblivande tillgång vilken kommer att säkra människans fortvaro? Svaret blev med någon tvekan ja, minoritetens resolution gick ut på att för säkerhets skull söka åstadkomma liv på kemisk väg.

Allt detta vållade de förmyndade mycket lidande, men samtidigt var det deras enda hopp.

I dessa bestyr, dessa mödor och lekar deltogo nu riksdagsman Andersson, förtroendeman Jansson, greve Moll och landstingsdirektören. De rörde sig visserligen bara inom ett litet område men i gengäld voro de tämligen allsmäktiga därinom. I dag till exempel rensade de upp själva livets källa. Det var krönet på den omvårdnad de ägnat invånarna i sitt mandatområde. För riksdagsman Andersson var detta slutet på hans långa verksamhet i länet. När varje livsytring där var trygg under landstingets vård, ämnade han koncentrera sig på rikspolitik allena.

— Nu kan inte jag vänta längre, sade majorskan Deck, jag måste gå hem och amma. Snälla fru Ing-

berg och doktorinnan Cronberger, glöm inte att jag måste få en fjärdedel av anslaget, min man säger, att får jag inte landstingsunderstöd, så kan jag inte sätta i gång med något förlossningshem för våra statarhustrur på Ruda.

Landsfiskalsfrun bad henne bevekande att stanna, man fick ju förstå att de inte hade så lätt att beräkna tiden där inne.

— Ja jag tycker att man får vara tacksam att de vill ta emot oss alls, sade barnmorskan. Detta därför att hon gärna tog om och förbättrade vad den föregående talaren sagt. Men också därför att ett helt liv i ett yrke, som ständigt gav henne tillfälle att vara suverän över män, ändå varit för kort att dra ur henne den skräck och vördnad för överordnade som B.-B.-professorn präntat in i henne som a och o i hennes kall.

Då öppnade Stina Ek äntligen munnen och sade:

— Varför ska vi vara tacksamma?

Märta Cronberger lystrade för tonfallet och vände på huvudet.

— J-jo jag menar, sade barnmorskan som aldrig kunde ge skäl, att det är storartat att de bara vill och orkar ordna med allt.

Ett leende fullt av milt och lite vemodigt gyckel lyste upp Stina Eks ansikte, det bara kom fram ur ögonen och fanns fastän hon knappast rörde en min.

Märta såg genast att en alldeles oväntad människa kom fram ur sin mörkbruna, hemsydd hamn. Hon

älskade sådana oväntade och förbryllande uppenbarelser och flyttade sig genast bort till den tomma stolen bredvid fru Ek.

— Tala om vad ni tänkte på?

— Å bara på att pojkar gärna tar på sig ett nytt nummer i meccano, sade hon.

— Är förlossningsvården förvaltningsutskottets nya nummer i meccano?

— Ja, jag trodde det.

De kände båda en ilning av glädje över att så hastigt ha förstått varann, men att där en vänskap knöts, märkte ingen av de andra, ty nu stod majorskan redan vid dörren för att gå.

— Vänta ett litet tag, sade Anna Nöjd och reste sig, gick bort och knackade på hos herrarna. Ingen svarade, då öppnade hon dörren, och när kommitén tittade upp stod hon där med en uppsyn som om hon komme direkt från barrikaderna ehuru hon i vanliga fall med hård energi skötte en dubbel vävstol och drev upp kvinnornas produktionssiffra.

— Vi har inte tefälle te å vänta längre, sade hon.

Rummet såg ut som ett slagfält, höljt i rök och med fullt av nedsablade skrivelser på golvet, där ibland även kvinnornas.

Ordföranden höjde litet på ögonbrynen över Anna Nöjds etikettsbrott, men fann hastigt det leende som hela Sverige kände som en faktor i politiken, blott att det var mindre strålande i dag än det brukade vara.

— Välkommen fröken Nöjd och bed de andra damerna stiga in.

Stina Ek och Märta Cronberger tittade på varandra och på herrarna i hemligt samförstånd. Genom den officiella minen sken igenom hos greven som hos smeden stoltheten över att få visa vad de byggt med sitt meccano.

Ordföranden hade en underbar förmåga att nyansera sin röst. Den som han använde för damer i kommittéer var på en gång nådig och beskyddande och kryddades med en nypa galanteri och en knivsudd ironi.

— Ursäkta att vi varit så oartiga, sade han nu. Men se, innan vi lade fram vårt förslag till damernas nådiga gillande, ville vi ha det fullt klart.

Stina Ek hade ett ögonblick förlorat sig i föreställningen att hon var förflyttad femton år tillbaka i tiden och hörde sin man tala. Men vid "fullt klart" ryckte hon till. Vad ville det här säga? Hon trodde att hon kommit till Gustavsfors för att få hjälpa till att lösa frågan om förlossningsvården.

Ordföranden såg nog hennes häpnad, men han låtsades inte om den. I stället vände han sig först till doktorinnan Cronberger som stod högst i rang, sedan till de andra och bad dem sitta ner. Men därvid intresserade honom ingen mer än Märta Cronberger — Svarta Sara kunde nog ha gjort det, men hon var kvarlämnad där ute, läsande Fredrika Bremers Hertha. Men Märta Cronberger väckte hos honom en bestämd lust att vara lång, vara ung och

manlig och slå alla andra män i politiska debatter och även i tennis. Han ryckte upp sin hållning med ett krafttag, plötsligt intensivt medveten om hur dålig den blivit under dessa år, då han ansträngt sin hjärna och skonat sin kropp. Ja, strängt taget var endast förtroendemän Jansson oskyldig till en lust att imponera i denna stund, ty för det första *var* han ung och manlig och kunde gett alla en knock out, och för det andra gick han upp i sin förväntan på kvinnornas tacksamhet.

— Ta det kort, viskade greven omigen, gå inte in i några osmakliga detaljer.

Men ordföranden måste ju ha bruk för sin talang att lägga upp en diskussion, och han började med att varmt tacka för det intresse kvinnorna visat för förlossningsfrågans ordnande.

— Tack själv, mumlade Märta Cronberger. Han gav henne en blick över glasögonen och skred så till att i korthet redogöra för utskottets planer.

Alla kvinnorna voro spänt uppmärksamma därvid, ty de hade börjat ana oråd, alla utom barnmorskan som ännu var tacksam. Jansson letade förgäves i dessa allvarsamma ansikten efter den stråle av hopp och glädje som han velat se där. Underligt! Här blevo kvinnorna lovade stora fina anstalter i stället för de små primitiva hem som de gått och pysslat med, och så mulnade de bara till!

Andersson föredrog planen med sin parlamentariska röst, som gjorde allting oemotsägligt.

... vid beräkningen av antalet sängar på varje

ny avdelning vid de fyra stora lasaretten i länet, ha vi givetvis måst utgå från vad som ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt blir det lämpligaste. ... synes alltså fördelaktigast att bygga för ett antal av fyrtyo förlossningar per år för varje avdelning.

— Ja, det är ju ett jämnt tal och lätt för kvinnorna att komma ihåg, att det ska bli varken mer eller mindre barn, sade Märta Cronberger till Stina Ek.

... emedan sakkunskapen nämner detta antal som lagom heltidstjänstgöring för den barnmorska som kommer att nyanställas där, fortsatte han med höjd röst.

Men då begrep äntligen barnmorskan att hon inte hade någon anledning att vara tacksam. Hon brukade redovisa för femton, sexton barn om året. Det här lät som om hennes yrke skulle rationaliseras och hon själv bli arbetslös. Mycket riktigt, strax därpå förklarade Andersson att den nuvarande barnmorskestocken borde kunna successivt avvecklas, vilket skulle betyda en icke föraktlig besparing. — Vi anser visserligen inte att man ska spara några kostnader, som damerna nyss hörde, då jag nämnde vilka summor vi äro beredda att föreslå landstinget, men ...

— Våra förlossningar kostar inte tredjedelen, föll landsfiskalens fru in, helt oparlamentariskt.

— Hysch, sade landstingsdirektören.

... transportfrågan är också mycket viktig, fortsatte Andersson och släppte på alla sina röstresurser

för ett ögonblick. Men den ha vi förslagsvis ordnat genom en modernt inredd sjukbil för varje lasarett. Fem mil blir den längsta sträcka man kommer att behöva skicka mödrarna utom möjligen i undantagsfall.

Märta Cronberger hörde nu en kraftig fnysning och tittade upp från sitt stenogram. Hon hörde på dess kraft att den kom från landsfiskalsfrun. Ja, denna praktfulla, godmodiga matrona som annars gick så trygg och glad genom världen med sin erfarenhet och med sin visdom, hon satt där blossande röd och fnös.

Först hade hon inte trott sina öron, sedan hade hon fattat sanningen och då blev hon ond. Märta bytte hastigt om penna. Hon var viss att om hon lyckades ta ner den ordström som snart skulle flöda från den upprörda matronans mun, *då* hade hon gjort sitt mästerprov och kunde söka plats som riksdagsstenograf ifall hon tröttnade på att vara journalist.

Men majorskan förekom henne.

Hon djärvdes avbryta ordföranden mitt i hans föredragning såsom hon avbröt honom under middag:

— Ordförande, jag måste gå, jag har plikter som inte låta vänta på sig. Men låt mig få göra en fråga: var kommer våra små förlossningshem in i den här planen?

— De förfaller naturligtvis av sig själva, då frå-

gan löses i stort, svarade ordföranden med accentuerad tålmodighet.

Aj, tänkte Märta Cronberger, då hon såg effekten av dessa ord på kvinnorna, aj Andersson, det, just det skulle du inte ha sagt.

— Men det är då höjden, när vi begär så lite . . .

— Man måste välja i princip. Vi har valt koncentration framför småhem.

— Och vi mödrar har valt småhem framför koncentration! Kom ihåg det!

Med denna utmanande sats försvann majorskan alltför rädd om sina nerver och om mjölken för att våga invänta svar på densamma.

Utskottet stirrade efter henne, fallet kan man gott säga, från skyarna. Och de kvarvarande kvinnorna stirrade på varandra medan den ena frågade den andra med ögonen: vem av oss ska säga det? Hur ska vi finna ord?

— Har man nånsin hört på maken? frågade barnmorskan som nu gick i spetsen för upphetsningen.

— Jo, snälla fröken, många gånger, sade Märta.

Hon betraktade, från det avstånd där det alltid var hennes lott att vara, dessa kärande och svarande i en evighetslång process.

Ack, ack, en dialog har pågått mellan dem sen världens begynnelse och ändå känner de varann inte bättre än att en fullt följdriktig replik från den ena parten försätter den andra i en sådan enorm förvåning.

Det här är ju gamla gifta män och kvinnor, och de borde inte ha några hemligheter för varann. Men ändå har de låtit totalt överrumpla sig. Ja, sannernigen här ser män och kvinnor på varann lika obehagligt överraskade som två rekognosceringspatruller, vilka oväntat fått kännning med fienden.

— Herr ordförande, sade fru Ingberg, jag tänker att doktorinnan eller någon av de andra som duger till det, kommer att lägga fram vår ståndpunkt. Får jag göra ett par frågor så länge? Hur ska landstinget ordna för mödrarna som nedkommer för tidigt? Och hur blir det med dem som går över tiden? Ska de skickas fram och tillbaka genom länet fem mil hit och fem mil dit, när det inte ska finnas en barnmorska på hela landsbygden? Eller ska chaufförerna med osteriliserade händer agera barnmorskor?

Fy, tänkte greve Moll, trodde jag inte det skulle bli osmakligt, då man släppte in kvinnorna...

— Anser utskottet att den som kan göra ren en motor också kan förlösa en kvinna? Om det är en *man* förstås? Ja, landstingsdirektören skrattar men det är inget skämt. Den där historien om en mor som fick trillingar under en biltransport till lasarettet så att de kom till i var sin socken, den har herrarna gjort till en skämttidningshistoria, men hon som fick ungarna har själv sagt till mig, *att det var den inte*.

Landstingsdirektören ville försvara sig, men hon tystade ner honom.

— Vänta lite jag har inte slutat än! Först vill jag veta vem som ska se efter fäderna och de äldre barnen i hemmen överallt på landsbygden. Och om barnmorskorna ska bort, och våra små hem ska bort, vart ska då kvinnorna vända sig för att få råd och hjälp under havandeskapet?

Onnd och svettig och under tysta förbannelser sökte landstingsdirektören i sitt sakkunnigutlåtande efter svar på dessa frågor. Utlåtandet var ett koncentrat som han själv gjort av många, många andra utlåtanden av in- och utländska auktoriteter, men ändå hittade han ej svar på allt som fruntimmerna frågade efter.

— Säkerligen har sakkunskapen förutsett den detaljen och klarat av den, sade han då.

Dialogen blev alltmera spännande. Märta Cronberger hade inte rest ner till Gustavsfors förgäves.

— Nu mamma, sade hon till modern, måste mamma säga från och precisera era önskemål. Men ta till lite mera!

Men den beskedliga doktorinnan Cronberger, numera avtonad i mauve och resignation, vågade sig inte på mer än att också hon göra en fråga.

— Men ordförande, sade hon på klen begåvade kvinnors fruktansvärda vis, vad finns det egentligen för *skäl* till att kassera vår väg för ordnande av förlossningsvården?

— Ja, låt oss få veta de verkliga skälen, sade fru Ingberg i stridslysten ton.

Detta var mer än kött och blod kunde bära.

— Lugna sig fru Ingberg, sade landstingsdirektören i en ton som han inte kunde ta mot fru Cronberger ens nu, ta det här papperet och läs igenom det, när fru Ingberg återvunnit fattningen.

Men fru Ingberg, ja, skam att säga, fru Ingberg hon rev sönder utredningen på längden och tvären i fyra bitar.

— Tack så mycket, sade hon, jag är sakkunnig själv. Jag har fött åtta barn till världen, alltså åtta fler än landstingsdirektörn. Som lever! Som är friska! Som har arbete! Som har barn!

Till sin häpnad märkte hon att detta faktum inte gjorde effekt.

— Jag säger det efter det är så viktigt med sakkunskap, upprepade hon, redan litet förskräckt själv.

— Ja jag har också lite sakkunskap att komma med, sade barnmorskan darrande. Om jag finge redogöra lite för hur vi skött det lilla hemmet i Vasebro...

Men ingen ville höra på henne, varken männen eller kvinnorna. Fru Ingberg hade slagit hål på diskussionen, verkligheten stack ut, och alla ville nu blanda in sina verkligheter i samtalet. Det hade för länge sen slutat att vara en överläggning om det nånsin varit det.

Ordföranden lade bort sin parlamentariska röst och fram kom en dialekt från längst försvunna dar. Greven drog i hemlighet på munnen åt den.

— Om ente det här förslage e te pass, så ente vet ja hur de ska va för å va fruntimmera te lags — något som han dock uppenbarligen visste.

Han var alldeles blårod i ansiktet, torkade svetten ur pannan och andades tungt.

— Tror damera att vi ha arbeta ut de här för vårt nöje? Tror kanse damera att vi vill centralisera vården för vi tycker det är särskilt rolet när våra fruvar ligger borte?

Stina Ek tänkte att om hon fått vara riktigt uppriktig nu, vilket dock var en omöjlighet, så skulle hon ha svarat: *ja!* på denna fråga. Hon hade upplevat i sitt enformiga liv en enda situation som kom en äkta man, en viking och riksdagsman att förlora sin myndiga värdighet, och det var det blodiga skärande tillfälle då honom föddes en son. Världskriget hade ju brutit ut den dag då Torkel föddes, men Stina hade kunnat konstatera efteråt att Gustav Ek *icke* varit på sammanträde om detsamma, han hade hållit sig undan från hemmet ändå, utan giltigt skäl, och hon hade allra innerst aldrig förlåtit det. Om dessa män i utskottet liknade Gustav Ek, som de tycktes göra, så fanns hos dem någonstans samma oklara rädsla och underlägsenhetskänsla inför födelsens mystik. Och denna rädsla drev dem att ordna så att de skulle kunna skicka bort kvinnorna ur sin åsyn under det denna process pågick. Men emedan de stodo så högt över de färgade männen, så föste de inte undan dem i mörka skrubbar under vård av

6. — *W ä g n e r*, Dialogen fortsätter.

orena kvinnors smutsiga händer. Ack nej, de strävade att gömma dem på fem mils avstånd på förstklassiga anstalter under förstklassig vård som kunde svara lugnande på telefon: det går normalt, när hustrun vrålade: ge mig en kniv, jag vill ta livet av mig! och tillkalla dem i behaglig tid.

Men sådant kan man inte säga, man vet knappt att man vet det ens.

— Nej, se rolet är det då visst inte, grep förtroendemän Jansson in, fullföljande det sentimentala anslaget. Men man får ju tänka på sin hustru först och främst. Och han fick tårarna i ögonen, den store praktfulle äkta mannen, under det han anförtrodde de närvarande att väl hade hans hustru hittills under primitiv vård skött sig som en hel karl vid barntillfällena, men hon motsåg dock med glädje och tacksamhet att nästa gång få komma in på den nya förstklassiga förlossningsavdelningen på Gustavsfors och bli behandlad med alla de moderna blanka instrument som hittills hade kommit bara överklassdamerna till del.

Då överklassdamerna i rummet totalt förhärdade sig mot hans hustrus förväntningar, tog han sin tillflykt till sin partivän Anna Nöjd.

— Anna kan väl åtminstone lära sina textilarbeterskor att förstå vilka fördelar som tillämnas dem, sade han.

— För vår del så är det inga tider att få några barn alls, svarade hon.

— Varför är Anna här då?

— Kanse för att säga *det*, svarade hon, och möjligen påskynda moderskapsunderstödet. Men jag tycker att om dom borgerliga fruarna och landsbygdens kvinnor verkligen vill ha barn, ska man rätta sig efter hur de vill ha det.

Jasså, hon etablerar solidaritet med de borgerliga kvinnorna i stället för med mig, tänkte han ond.

— Här lär inte finnas någon verklig representant för landsbygdens kvinnor, sade han med en mörkande blick på Stina Ek som inte var lantarbetarhustru. Jag trodde inte Anna skulle låta sig luras att gå med på de borgerliga damernas privata små prestischsynpunkter.

Nu var det sagt! Det ord som fick kvinnorna att tuga.

Det uppstod en tystnad, i vilken det började gå upp för de flesta att de grälat om hemliga och heliga ting som om bästa platsen på en marknad...

Om inte någon annan säger ett vettigt ord, gör jag det, tänkte Märta. Fast jag inte hör hit.

Då begärde Stina Ek ordet, och ordföranden som trodde hon skulle försvara sin rätt att representera landsbygdens kvinnor måste ge henne det.

Men en otålig suck hävde hans underligt beklämda bröst...

— Ja, jag begärde ordet för att instämma med dem som hållit på mödrarnas sakkunskap, sade hon försiktigt och försökte hålla fast ordförandens trötta

lite flackande blick. Men han gjorde en grimas och började hastigt göra anteckningar.

Explosionsmotorn, skrev han,
den nya obstetriken,
det nya vägnätet,
den moderna koncentrationen.

Allt fakta som han vid sitt svaromål ville komma ihåg, då han skulle försöka få kvinnorna att förstå att förlossningsvårdens förutsättningar voro revolutionerade utan att de, just de, hade märkt det.

Mot ordförandens grimas ställde Stina upp sin gycklande min.

— Ja, jag vet, sade hon, att vår sakkunskap befinner sig långt under pari nu. Våra synpunkter är inte rationella, och vi duger inte att försvara dem vetenskapligt. Men någon vikt kunde de kanske ändå rimligen ha. Vårt yrke att vara mödrar är ett gammalt yrke. Därför är vi betänksamma mot stordrift i förlossningsvården. Det är något irrationellt med kvinnor och födelser och kommer alltid att förbli. Tänk om det ändå inte blir heltidstjänstgöring ens åt den efter rationaliseringen minskade arbetskraften vid denna industri? Tänk om vi ändå, ändå, ändå går mot en vändning och rationaliseringen skulle visa sig felaktig sedan den väl är genomförd? Tänk då om den järnhårda organisationen med inrutning och expediering och skickning av mödrarna som fraktgods hör till en tid som går? Det vore ju synd om utskottet och om landstinget och allmänhetens pengar i så fall. Man kan inte driva in barn

som man driver in skatt, sex eller sju per bevillingskrona. Jag tror att jag talar i hela kvinnokommitténs namn då jag protesterar mot att denna fråga lösts utan kvinnornas hörande och medverkan...

— Instämmer till alla delar, sade fru Ingberg och stod utmanande länge upprätt inför folket.

— Instämmer, sade Anna Nöjd och reste sig också.

— Instämmer, sade barnmorskan, men reste sig ej.

— Inst... viskade fru Cronberger.

— I stället begär vi, sade Stina, fortfarande det anslag vi hemställt om i vår skrivelse, och vi begär att de sakkunniga tar del av de resultat vi nått, våra kostnadsberäkningar och fördelar och nackdelar med vårt system, innan några beslut fattas av landstinget.

— Är diskussionen avslutad? frågade ordföranden bistert. Denna fru Ek som han själv upptäckt och dragit in i det politiska livet, hade förargat honom så att han glömde de sakskäl varmed han tänkt bemöta henne.

— Jaså. Ja, då anser jag det vara min plikt att säga medsamman att damernas begäran har inga utsikter att bli beviljad. Inte kan man bryta ut förlösningsvården ur landstingets andra omsorger och överlämna den åt kvinnorna att sköta efter sina huven. Den tillhör komplexet: sjuk- och ålderdomsvård, barn- och sinnessjukvård. Vårt förslag är slut-

stenen på den organisation som löser den sociala omvårdnaden i länet. Och vi ska genomföra vårt verk, om också kvinnorna i fåvitsko sätter sig däremot. Dessutom har jag efter detta sista underliga anförande ingen säkerhet för att kvinnorna ens skulle *vilja*, jag talar inte om att *kunna*, i sitt arbete tillgodogöra sig de vetenskapens framsteg som så väsentligt minskat riskerna för mödrar och barn i vårt land.

Medan han talade övertygade han sig själv mer och mer om hur förargelseväckande kvinnornas hållning egentligen var. Han märkte hur hans självbehärskning försvann, det var första gången på tjugu år och han njöt av det. Men samtidigt visste han med något centrum bakåt i hjärnan att kvinnornas begäran om delaktighet ändå hade något fog för sig och detta lilla fog som satt som en glasskärva i ett kullager var orsaken till att han inte ville ge vika ens i fråga om de femtusen kronorna.

Greve Moll hade ännu inte yttrat sig och inte givit någon sinnesrörelse till känna. Först läste han tidningen, sedan ritade han på ett block tio gånger sin ätts nya gravkor beräknat för densamma för trehundra år framåt.

Stina Ek fascinerades av denna hand som ritade gravkor på gravkor. Hon kände ju igen den, hon kände igen signetringen, hon mindes att den tagit upp Dagnys leksak ur den smutsiga rännstenen. Under Anderssons tal fixerade hon greven så kraftigt att han tittade upp.

Jo för all del, snälla ni, jag minns, tänkte han. Vi talte ju om saken på den där middagen, då jag hade äran att föra statsrådinnan Ek till bordet. Ni var mycket söt och tacksam då, ska jag nu göra samma sak igen? Det vore för resten kanske inte så dumt. Andersson har varit vansinnigt oklok, varför måste jag vara det också?

— Ja, jag för min del kan inte gilla fru Eks argumentering i dess helhet, sade han, då han fått ordet, men hennes begäran om ett anslag på femtusen kronor för de små hem som redan existera, tycker jag är rimlig och blygsam. Jag kommer att understödja den i landstinget.

Ordföranden svalde. Hans hjärna arbetade, men den var yr, rummet dansade för honom, han visste varken ut eller in. Vad gick åt Moll? Fumligt hällde han upp ett glas vatten åt sig.

Under tiden instämde Jansson utan att ha fått ordet ivrigt med greve Moll. Denna gång tänkte han fortare än Andersson.

Landstingsdirektören lutade sig in mot Andersson och viskade i hans öra: — Valen!

Anderssons leende kom tillbaka, men förvirrat och tomt.

— Fast jag står kvar på utskottets egentliga ståndpunkt om avslag, sade han, så kan jag som gammal förkämpe för kvinnornas fulla deltagande i de offentliga angelägenheterna, icke annat än glädja mig att kvinnorna fått en så övertygande förespråkarska.

Därmed lät han klubban falla.

När greven skyndade förbi damerna i väntrummet, såg han att de samlats kring Stina Ek och hörde hur de tackade henne för att hon övertygat två män och kuvat den tredje. Det roade honom hjärtligt och han glömde sin förargelse över att den skojaran Jansson tillåtit sig att imitera honom.

Men Märta Cronberger måste gå tillbaka för att hämta sin mammas väska, som hon glömt i yran och fann då landstingsdirektören ensam kvar på slagfältet. Emedan ensam, talade han högt och öppet till sig själv, under det han pressade ner sina papper i portföljen.

— Det ska fan samarbeta med kvinnorna i befolkningsfrågan, sade han.

Kvinnokommittén var för exalterad för att kunna upplösa sig genast, varför den gjorde precis det samma som Märta och hennes kamrater brukat göra i sin barndom, den tog sin tillflykt till landsfiskal Ingbergs gamla gård i stadens utkant. Till och med fru Cronberger följde med, sedan Märta lovat att försöka klara henne för bannor.

På vägen diskuterade de ivrigt om de hade segrat eller inte. De enades om att de i alla fall klarat sig förvånande fint och troligen skulle få sitt anslag. Märta hörde blott till hälften på, ty hon hade fått en idé som distraherade henne.

Utänför landsfiskalshemmet stod herrn i huset vid sin bil, och Märta tyckte att han såg ut som om han

längtrade att bli uppringd för stöld eller mordbrand, så att han med värdighet skulle kunna dra sig ur huset. Hon underhandlade en stund med honom och Svarta Sara, så skrev hon vid ett trädgårdsbord med sin snabba flygande stil ett brev till: "Kära greve Crantz, min barndoms sagofarbror som gav mig en guldfemman!" och skickade i väg Sara till Brudnäs med landsfiskalen som chaufför.

När hon kom in satt hela kommittén i det trivsamma vardagsrummet hon så väl kände igen och fortfarande var dagens händelse det stora samtalsämnet.

— Och tänk att något sånt kunde hända just i vår tid! sade fru Ingberg medan hon plockade fram koppar och fat ur den stora skänken.

— Kära fru Ingberg, jag tror det är desamma vackra kopparna som då jag gick här och tjuvdrack kaffe, sade Märta. Men förlåt att jag säger det, som det är: detta kunde inte hända i någon annan tid än vår, då det manliga inflytandet fullständigt utträngt det kvinnliga ända in i hennes sista fäste, vilket jag hade hoppats att fru Ek skulle ha sagt ifrån.

— Ska nu *du* komma och säga att vi inte stod på oss? sade fru Cronberger. Gode Gud, man blev alltid lika häpen över Märta.

— Ja, det ska jag komma och säga. Hade inte Andersson burit sig så dumt åt som att hota ta från er era små hem, så hade ni aldrig blivit så onda, och

om ni inte blivit onda hade ni aldrig vågat säga ens det ni sa. Ni hade tagit emot deras organisationsplan utan att mucka. Det var Anderssons dumhet som gjorde att ni såg en glimt av tillvarons vansinne!

— Men hörde inte fröken, att fru Ek protesterade!

— Jo för all del, men förlåt fru Ek, ni hade inte mod att begära att ni skulle få hand om de pengar som Andersson ville offra på förlossningsvården för att så lösa frågan i stort efter era principer. Ni begärde femtusen kronor och en hand med i frågans lösande, det var verkligen bra blygsamt, Andersson kunde ju ha rätt, om han menade att ni inte hade något likvärdigt förslag att komma med.

— Ja, men det var inte bara feghet av mig, sade Stina Ek. Det är min mening att män och kvinnor *ska* samarbeta i alla frågor, både i denna och när det gäller barnuppfostran och hela vägen. Det *måste* bli så! Hela svedan av Stinas eget misslyckande i livet gav sin hetta åt detta hennes måste.

När fru Ingbergs stora rosiga kaffekanna gått laget runt anmäldes telefon till Stina Ek från en av stadens tidningar. Det dröjde innan hon kom tillbaks till de andra, och då såg hon mycket allvarsam ut.

— Andersson är död, sade hon. Ja, det är sant. Redaktörn talte om, att han varit dålig hela dagen men ändå arbetat som vi ju vet. Nätt och jämnt

hann han hem och lägga sig på en soffa, så var det slut. För en knapp timme sen.

Denna nyhet lade eftermiddagens fejder under ett nytt perspektiv. Den dödes obehärskning, hans vrede, hans retlighet och fattiga försök att till slut släta över av rädsla för de kvinnliga väljarna, allt fick ett patetiskt skimmer nu.

— Ja, nu är en man borta, som har spelat en stor roll...

— En väldig kraft, säga vad man vill. Jag minns när han talade för vår medborgarrätt, det gjorde ingen såsom han...

— Undras om han skulle varit vid liv om... inte det här sammanträdet varit...

— Kära ni, sade Märta, när hon såg hur mod-stulna alla blivit med ens, det var väl bäst för en gammal liberal och demokrat att få dö nu. Han hade ändå inte kunnat föra sin socialpolitiska kurs längre, det nuvarande samhället kan inte bära mera social omvårdnad. Låt oss nu i stället utan samvets-kval ägna oss åt att begrunda följderna av att Stina Ek har kommit in i riksdagen!

Nu när isen var bruten, vågade de andra också visa att de genast förstått att det var därför som Gustavsfors Nyheter ringt upp fru Ek. De sågo med en ny respekt och vördnad på Stina som satt där ganska konfunderad. Hos fru Ingberg satt den respekten i sedan rösträttskampens dagar. Den hade visserligen inte Anna Nöjd varit med om, men hon

visste ju hur otroligt eftersträvat ett mandat var bland partivännerna.

Efter detta tänkte ingen mer på att bryta upp.

— Nu ska vi räkna ut vad fru Ek skall hitta på att göra under sin enda riksdag, sade Märta. Jag föreslår att hon ska göra det så roligt för sig och oss som hon kan, eftersom det ändå är för sent för kvinnorna att inränga sig i det parlamentariska livet. Sen jag hört diskussionen i dag, känner jag mig hågad att författa hur många halsbrytande motioner som helst. Till exempel om moderskapsunderstöd som gör varje moder fullkomligt oberoende av barnets fader! Vidare en om förlossningsvårdens ordnande över hela landet på sätt som damerna prövar ut vara lämpligt. Och varför inte ta med en om borttagande av bestämmelserna i kapitel fjorton i strafflagen! Med ett ord, sade hon upplivad, befolkningspolitiken helt under kvinnornas vård, löst såsom det behagar kvinnorna att få den löst!

— Det är nog lite för tidigt allt det där, sade fru Ingberg, men hon var inte ond utan snarare road, ty hon hade en viss svaghet för Märta Cronberger sen skoltiden, då hon egentligen varit likadan.

— Men om jag själv kanske får ha något att säga, så tycker jag att utom att det inte vore roligt det är principiellt fel, sade Stina Ek. Jag vill inte ha bort familjeförsörjaren. Barn ska växa upp i ett riktigt *hem*. Och kapitel fjorton vet jag inte vad det är för något.

— Lagen om straff för fosterfördrivning, fru Ek.

— Den kommer jag aldrig att lägga mig i. Jag är för gammal, sånt får ni yngre ta itu med.

— Nej, fröken Getsberg, låt mig få svara först, sade Märta, som såg att barnmorskan förberedde ett försvar för kapitel fjorton. För att ta fru Ek först: jag tror att fru Ek kommer att skriva på den motionen. För ni har utvecklingsmöjligheter, det har jag förstått i dag. Och så fru Ingberg: det är inte för tidigt med en djärv offensiv från kvinnorna. Om ni bara ville komma ifrån den skadliga vanföreställningen att kvinnor aldrig hittat på något och aldrig haft något att säga. Ni är inte vid början av en historia som ni tror, ni är mitt i en lång historia, fast ni för närvarande står så oerhört lågt, och är så kuschade så ni inte ens vet om den.

— Vad som har varit i förhistorisk tid, kan man ju i alla fall inte bevisa, sade Stina Ek, och i stenalldern kan jag verkligen inte söka stöd för det jag ska säga i riksdagen.

Märta tog sig för huvudet.

— Ack, ack, ack, sade hon, hur ska jag nu i en hast kunna berätta om världshistorien för er, såsom min gamla snälla arbetsgivare mrs Wood i Boston gjorde för mig? Hon hade till yrke att leta fram kvinnofigurer ur historien, och jag läste tysk och fransk historisk litteratur åt henne. "Miss Cronny", sa hon, "leta nu ut alla kvinnor ur den här boken, till exempel Histoire des sciences et des savants depuis deux siècles, eller das Weib in der Renaissance, så tar jag Social Life in Greek, så får vi

se vad vi har hittat till lunch." Ack ni anar inte hur mycket vi hittade. Mina snälla vänner, Jeanne d'Arc är inte någon så enastående figur i själva verket och Birgitta var egentligen en på dussinet av sin typ.

— Snälla fröken Cronberger kom och håll föredrag för oss nån gång, sade fru Ingberg.

— Jaså jag får inte göra det nu? Å låt mig bara få berätta om Hypatia och drottningen av Palmyra och S: ta Hildegard!

Det dröjde inte mer än en halvtimme, så hade hon fått dem fullkomligt med sig.

Barnmorskan glömde sin skräck för professorer och läkare, fru Cronberger sin skräck för teologie doktorerna Cronberger och Paulus, fru Ingberg sitt förlossningshem och sin vörndnad för riksdagen, Anna Nöjd sin klassmedvetenhet och Stina Ek sin rädsla för riksdagen.

Alla hade lämnat sin vanliga tillvaro och sina särdrag och flöto ut som en enda gruppsjäl mot Märta, som en kort stund var så stimulerad därav, att hon kom ihåg namn i hundratal och detaljer som hon totalt glömt under de år som förflutit sedan hon jobbat med kvinnans historia.

— Mamma lilla, kom ihåg en gång vid tillfälle att den japanska kejsarinnan Suiko samlade femtusen buddhistiska präster på ett berg och läste skrifterna för dem...

— Fröken Cronberger! Här är checken, sade Svarta Sara. Hon var så upptagen av sitt ärende

och sin framgång att hon inte märkte att hon damp rakt ner i en föreläsning. Märta tog checken och synade den.

— Förträffligt. Men den är inte utställd på mig utan på Sara Svart ser jag.

— Ja, för greven ville det ovillkorligen. Han sa att om jag nödvändigt ville ge den till något socialt, så kunde jag ju göra det, men det var min ensak. Gjorde det något? Jag skriver frökens namn här så...

— Vänta, sade Märta. Hör på här, vem av er är rätta man att ta emot en check på femtusen kronor till förlossningshemmen?

Medan alla de andra kastade sig över checken, förde Stina Ek och Märta Cronberger ett kort och innehållsrikt samtal utan ord.

"Varför vill ni förödmjuka oss?" sade Stinas ögon.

"Jag tänkte inte så långt, jag ville bara visa, att om man ska gå in för att tigga männen om pengar, ska man göra så här!"

Det blev en mycket underlig natt för Sara Svart. Hon lades i en säng på ett hotellrum och tillsades sova, men i rummet utanför sutto fru Ek och fröken Cronberger och talade om liv och död, och om vem som skulle ha livets stora ögonblick under sitt beskydd.

Ibland somnade Svarta Sara till, men så vaknade hon upp igen, satte sig upprätt i sängen och klippte med ögonen för att hålla sig vaken. Fröken Cron-

berger var som hon kunde tänka sig en tränare kunde vara, eggande, ivrig och obeveklig. Det sista hon sade var:

— Sälj ert ställe, Stina Ek, och ge er in i arbetet, jag märker, att ni har mycket att ta igen!

Men Sara tyckte nästan synd om fru Ek, så förskräckt som hon blev:

— Ingen vill köpa mitt ställe.

— Jo, sade den obevekliga, jag vet en. Jag tar honom med mig endera dan ut till Dunge. Han heter Johan Hallind.

VI.

"Han skriver att jag ska behålla ringen till ett minne av våra angenäma affärsförbindelser."

Svarta Sara tyckte om sitt arbete och kunde koncentrera sig fullkomligt därpå, men dagen efter hennes två resor till Brudnäs gick allting runt för henne. Hon kom till kontoret full av triumf över sina triumfer, full av undran över hur stackars kassörskan skulle ta det oundvikliga, vad chefens högra sida skulle säga henne, då han stannade vid hennes arbetsplats och tittade efter vad hon hade för sig.

Men när hon kom hade ingenting hänt, kassan fick som vanligt sin enorma bukett, hon beskrev som vanligt Brudnäs härligheter för Sara som inte vågade låtsas att hon sett dem själv, och hon bjöd som vanligt alla sina byråkamrater till Brudnäs nästa sommar då hon förmodligen var änka. Och Sara måste tacka ja, hon fick inte uttrycka något tvivel. Hon vågade heller inte trösta maskinskriverskan fröken Gretchen Petterson, då hon i enrum ondgjorde sig över att just kassan som ingenting såg ut, hade gjort detta sagolika kap.

7. — *W ä g n e r*, Dialogen fortsätter.

Och chefen var hård och kall, ja nästan elak mot henne, grälade för att hon inte påmint honom om att posta ett brev som han tillsagt henne att göra och nämnde minsann inte ett ord om Stan mellan broarna mera.

Fröken Cronberger hade talat mycket öppet om sin broder under den tidiga morgonresan till Stockholm.

— Har Nils Erik föreslagit att visa er Stan mellan broarna? Ja *se* det, han har då bra litet variationsförmåga, varför kan han aldrig ta någon annan stadsdel. Vill ni mycket gärna låta honom visa er dess märkvärdigheter?

— Ja, hade Sara ärligt sagt, det tror jag nog att jag vill, fast om fröken Cronberger tycker att . . .

— Flicka lilla, jag ämnar inte säga vad jag tycker. Jag är varken någon biktfar eller något helgon själv. Om det nu är så jättekäckt att bli uppmärksammas av chefen, så följ med honom då, men ta det åtminstone lugnt. Jag känner chefen, han tar det själv oerhört lugnt, fast det hör till spelreglerna att dölja det.

Nästa dag var söndag, den dagen använde Sara till att flytta från ett av stans hus som skulle rivas till ett annat, som hade några år kvar att leva. Det var allmän flyttning med blottande av alla slags trasor och fador, som först nu fingo sin rätta relief sedan hon varit på Brudnäs slott. Det hus dit hon följde sin uthyrningsvärdinna, liknade en utdömd och fattig patient, som ingen brydde sig om att kosta

läkarvård på mera. Dessutom låg det långt borta på Söder, så att Sara förskräcktes då hon tänkte på alla spårvagnspengar och halvsulor hon skulle lägga ner på vägen till kontoret vid Riddarhustorget. Men hon plockade i alla fall in sina små tillhörigheter i en rankig byrå, och sen satt hon på söndagskvällen och tittade ut på en husrad som var lika sjaskig och halvmodern som den hon förut haft mittemot sig. Men *en* tröst hade hon: mitt i all fulheten låg där ett litet rart gammalt trähus med en trädgård. Den var omgärdad av ett högt plank men man kunde ändå se äppleträden gunga sina röda äpplen i blåsten. I det lilla förfallna huset fanns precis vad där borde vara: en lumpbod med alla slags underliga föremål i fönstret, grupperade kring ett porträtt av drottning Sofia i plym och pellerin.

Sara satt där tills det skymde och tänkte att hon måste kanske härda ut med sin sjaskiga och otapetserade skrubb för de där röda äpplenas skull och den lustiga lilla boden, där man kanske kunde finna en skatt för ingenting. Det var inte många människor att se på gatan, men rätt vad det var kom ett underligt par gående. Han var en ovanligt stilig och vacker ung student, men den rultiga lilla frun vid hans sida var trist och simpel och trasgrann. De stannade framför lumpboden och togo omständligt adjö. Hon vände upp ansiktet mot honom, log lycksaligt och klappade honom helt förtroligt på axeln, men han hälsade på henne höviskt som på en drottning. Sedan låste fruntimret upp butiksdörren och

försvann in i lumpaffären, men han stod kvar en hel minut och vinkade med mössan.

Sara följde det lilla uppträdet med andlöst intresse, hon tyckte hon måste få veta något mera om den vackre studenten och den fula tanten, men inte ens fröken i magasinet ville säga något. Hon sade: — Sådant folk känner man helst inte, lilla fröken.

På måndagsmorgonen kom Sara före alla de andra till kontoret i lagom tid för att ta emot de vanliga morgonblommorna. Hon undrade först vad som stod på eftersom Brudnäs fortfarande skickade blommor, men strax upptäckte hon att detta icke var den vanliga fästmansbuketten utan en mycket anspråkslösare, och att den dessutom var adresserad till maskinskriverskan.

Hon hade inte hunnit få fram en vas till den, då Gretchen kom, lika putsad, välsminkad och polerad som vanligt, med sin smala, runda förlovningsring, sina vita manschetter och andra karakteristika.

— Blommor till mig? Hastigt bröt hon den lilla biljetten som hängde bredvid och en het rodnad bröt igenom hennes sminkning. Där stod:

"Kära lilla Gretchen! Förlåt mig, men det är ditt fel att jag lever som ett svin. Tack för allt, farväl!"

— Vad är det? frågade Sara. Hennes blå ögon skeno av nyfikenhet. Ruskigt vad det hände mycket.

Gretchen tvekade ett ögonblick men gav sedan efter för frestelsen att förråda innehållet i denna sanna berättelse ur livet.

— Du måste tåga som graven, Sara, sade hon,

särskilt för den där Alice. Men det var så att jag gick ensam hem från bio i går kväll, för vad ska man göra, när ens fästman aldrig har tid. Och då råkade jag på honom när han gjorde upp med en sån där på Bijarlsгатan. Jag låtsades ingenting om...

— Låtsades du ingenting *om!*

— Nej, varför det? Utan jag vek in på Grevtureгатan. Så jag trodde inte att han hade sett mig, men det hade han. Det är därför han skickar blom-mor i dag.

— Det var då det fräckaste jag har hört, skrek Sara och rev sig i det småkrusiga håret, så att det stod vildare i vädret än någonsin.

— Tänk, det tycker jag var *taktfullt*, sade Gretchen allvarsamt. Varför skulle jag inte för en gångs skull också kunna få ha en bukett på min plats? Och han har rätt. Det är helt och hållet mitt fel. Men jag törs ju inte gå hem till honom, fast jag nog gärna ville.

— Varför inte det, om du vill. Du ska ju gifta dig med honom.

— Ja, ser du, viskade Gretchen. Det där förstär inte du, men den som det gått galet för en gång *på så sätt* och som vet vilket helvete det är att klara sig ur, den kan faktiskt inte ta några risker sen. Man blir så nervös så det är inte minsta nöje mer varken för en själv eller honom. Men se det har han inte velat begripa!

— Jaså, sade Sara långsamt och vände bort huvu-

det. Hon hade fått veta mer än hon ville veta och blev mörkrädd. Man skulle ta det lugnt, sa fröken Cronberger. Men om något hände då? Hur skulle man då kunna ta det lugnt?

— Allting är förstört för oss sen dess, fortsatte Gretchen med tårar i halsen. Ja det förstår inte en snorunge som du.

— Jag begriper så mycket som att han *är* ett svin som han själv säger, och nu häver vi ut hans rosor.

— Du låter bli hans rosor, säger jag!

— Nej det gör jag inte. I tusen år har vi delat våra karlar med skökor, det har fröken Cronberger sagt, men nu får det vara slut.

— Jag delar min fästman med så många skökor jag vill, sade Gretchen ursinnig. Hon lossade basten om rosornas stjälkar så ömt som om hon befriat ett spädbarn från dess lindor och satte dem i kassans vackraste vas, medan Svarta Sara stod bredvid och skrek:

— I vilket århundrade är du född?

— Är ni oförsökända mot varandra, flickor?

Det var den svarthåriga kassörskan som nu kom svepande in, klädd i grått från blåräven till mockaskorna. Snabbt och genomträngande tog hon in tillståndet på byrån — det var underbart att hon skulle heta Iller, ty hon hade hela mårdsläktets snabbhet, biskhet och elaka grace.

På hennes plats låg ett brev från Brudnäs. Hon slet upp det häftigt och slarvigt. Svarta Sara visste

vad som skulle komma, hon skulle velat fly men kunde av pur förskräckelse ej röra sig.

Nej, hon måste stirra på kamraten som förvandlades så hemskt inför hennes ögon som en människa som tar emot sin dödsdom.

— Vad är det? frågade Gretchen utan att dölja sin glädje. Är gubben död eller har han fått veta att du var ute med Rupert igen i förrgår?

— Håll klaffen, röt kassan med en röst som förlorat varje balans och slog över i ett vrål av smärta. Så gick hon till sin plats, drog ut en låda, drog in en låda och föll ihop i en hemsk torrgråt.

Utän ett ord gick Sara och satte sig i fönstret för att varsko när chefen kom.

Slutligen lyckades kassan göra våld på sig.

— Det ligger något under det här, sade hon med en hemskt lugn och olycksbådande röst, och jag ska ta reda på vad det är. Han skriver att jag ska behålla ringen som ett litet minne efter våra angenäma affärsförbindelser, affärsförbindelser kallar han det! och hoppas jag ska bli lycklig med min fästman. Hur vet han av min fästman? Vart tog advokaten vägen i fredags? Han var inte här efter elva. Är det någon som vet det?

Sara stirrade ut genom fönstret och sade inte ett ord.

— Han for nog till Brudnäs, sa Gretchen.

— Nå, vad tror du Sara? Varför säger du ingenting?

— Nu kommer chefen, sade Sara.

Hans god morgon föll utan gensvar som i en brunn.

Han förstod att bomben hade sprungit nu, tog hastigt tidningarna och gick in till sig. I dörren stannade han:

— Fröken Svart kanske är god och kommer in, sade han iskallt.

— Hör nu fröken! Vad hade fröken för sig på Brudnäs i fredags?

— Jag reste dit med ett brev till greven från fröken Cronberger.

— Vad då för brev?

— Det rörde inte byrån. Fråga greven.

— Jag har frågat greven. Så jag vet att det förstås var om pengar. Hur mycket fick fröken?

— Inte ett öre!

— Det är dumt att narras. Greven skrev ju ut en check på femtusen kronor!

— Jag narras inte. Checken den fick advokatens mor. Om advokaten tror att jag bär mig åt så, är det väl bäst jag slutar.

Då märkte han att det ville han inte.

— Vi kan väl resonera lite!

Nej, det vägrade hon.

— Var det något annat? frågade hon stolt.

— Inte för ögonblicket, senare! Han smålog mot henne, och slutligen kunde inte heller hon hålla sin högtidliga min. Det tysta samtalet om deras innersta önskningar pågick bakom allt detta gräl...

Om en stund knackade det på hans dörr, och han

ropade ett fryntligt kom in. Men i stället för Sara visade sig kassan, gick in utan vidare och stängde dörren.

— Inte nu, fröken, sade han.

Hon kunde vara mycket bra då hon var i form, ty hon förstod att drilla med klienterna och hålla dem vid humör, även då de förlorade i rådhusrätten. Det var något pikant med hennes rapphet och slughet och den kvickhet varmed hon slängde omkring sig med juridiska uttryck, ofta rätt. Hon speglade hans egen mentalitet i ett snabbt, grunt och fullkomligt samvetslöst kvinnligt temperament. Men när hon blev hysterisk, när det ryckte i ansiktet och fingrarna snodde sig nervöst som nu, då var hon fasansfull.

— Ursäkta, sade hon, men jag tänkte be om lov i dag.

Dumma kvinnfolk, tänkte han.

— Nej, sade han, varken i dag eller någon annan dag kan fröken få ledigt före kvartalsskiftet.

— Men jag skulle följa med min mamma till doktorn.

— Frökens mammas fall är absolut hopplöst, det är bäst att resignera.

Kassan visste att om hon gjorde det, så skulle hon nog få behålla sin plats, ty det skulle inte bli lätt för byrån att vara av med henne. Men hon kunde inte vara klok. Hennes fall var för stort, hennes raseri för stort. Hon var skadskjuten, hon måste bita jägaren.

— Då reser jag i alla fall, sade hon. Min fästman ska nog förstå att han inte kan slå upp med mig utan vidare, därtill har vi stått varandra för nära.

— Hur många är det som har stått fröken nära?

Han spände ögonen i henne, och hon lät sin blick falla för hans. Hon stod där vid dörren som ett litet blödande djur som spottade och väste av bara ilska och rädsla. Den erfarenhet han samlat på inte alltför respektabla vägar, hjälpte honom att förstå vad detta uttryck av hat, skräck och desperation betydde. Hon fruktade det som de alla fruktade, kräken. Hon var i välsignat tillstånd, det vill säga förbannat. Hon hade velat göra Brudnäs till bo åt sin gökunge. När det inte lyckades, hotade hon med utpressning. Herregud, sånt elände. Hur kunde nu Crantz på gamla dar! Det var för ynkligt.

— Jag råder fröken, sade han, att inte försöka öva något tryck på greve Crantz. Det blir värst för fröken själv.

— Ja, men när hävdande har skett, sade kassan trotsigt.

— Ut, fröken! Det var då det fräckaste jag har hört. Försök inbilla någon annan det och inte mig. Fröken lämnar platsen, ni har själv sagt upp er, som ni kanske torde minnas. En månads lön och försvinn den första!

Hjärtequal och gråt brukade ofta förekomma på Cronbergers advokatbyrå, vanligen var det klienterna som försedde därmed. Men denna vackra höstdag föreföll det som om krisen gripit själva byråns

besättning. Chefen gick fram och tillbaka i sitt rum i stället för att diktera för Gretchen en inlaga till rätten som måste in påföljande dag. Hans lust till det svarta trollet hade blossat upp igen, han längtade efter att ta in henne och skämta bort den där morska minen. Men han var rädd för det eviga trassel som följer med fruntimmer, han var rädd för sin syster, för sitt eget hjärta, och han motstod sin impuls.

Gretchen hade telefonerat till sin fästman och bjudit på försoningsmiddag men fått avslag och äntligen förstått att de där fem rosorna à femtio öre stycket voro slutuppgörelse efter fem års ringförlovning. Han hade helt enkelt huggit ett tillfälle som han länge sökt.

Men kassan välvde alla slags planer i sitt huvud, och hon sade till Svarta Sara med ondskefull ödmjukhet:

— Sara, du som är min enda vän, får min fästman och jag låna hus hos dig i kväll, jag måste tala vid honom.

— Vilken fästman? frågade Gretchen.

— Jo då, det får du, svarade Sara hastigt, då hon såg hur den andra visade tänderna.

— Men tror du Rupert förlåter dig att du haft en annan emellan?

— Förstår du inte din dumbom att jag vill träffa honom för att be om förlåtelse? frågade kassan med sitt leende av litet rovdjur.

Först när kontoret var tomt på fruntimmer, började chefen sin inlaga.

När Alice och Svarta Sara gingo nedför gatan tillsammans, kom fästmannen Rupert fram ur ett gathörn. Det var en flott gosse med utsvängda byxor, kulört skjorta och hårt ådragen svängrem. Han hälsade ståtligt och var hövlig som mot en grevinna.

Detta förvirrade Sara, ty hon hade bävat för detta möte med den förre fästmannen som blivit så skamlöst övergiven för rikedom skull. Hon hade tänkt att han skulle vara mörk och brutal, söndersliten av svartsjuka men möjligen trösta sig och förlåta, då han nu hörde att Alice var fri igen. Men nu uppförde han sig tvärtom. Han blev misstänksam då han såg Alices röda ögon och spasmer, började fråga ut henne, och då han fick höra att förlovingen var bruten, sade han adjö.

Då han sen inte kunde eller vågade smita sin väg, därför att Alice såg ut som om hon kunde mörda honom på öppen gata, gick han dödstyst och svart bredvid de två flickorna genom hela stan ända fram till Saras hus.

Först när Sara satt på vedlären utanför sitt rum, medan Alice och Rupert ömsom skreko och viskade där inne, började hon begripa hur det var fatt. Rupert var inte ond för att Alice förlovat sig med Crantz utan därför att hon inte förstått sköta sig bättre än att hon fått sparken av honom. Och här satt denna Alice och ursäktade sig ödmjukt hos sin

älskare och förklarade att hon varit så villig mot gubben som Rupert någonsin kunde begära, men strax därpå ilsknade hon till och frågade om det var hennes fel att gubben var en gubbe, och då sade Rupert att det angick honom inte vilket, varpå Alice svarade, att jo det kunde han vara lugn för att det angick honom i högsta grad. Hon talade och talade, tiggde, hotade, eggade och plågade honom att hjälpa sig samt gav honom svävande löften om del i det skadestånd hon hoppades kunna få ut av Crantz. Men han vred sig, svor och försökte smita, han ville inte råka fast, och vad nu då, hon hade ju varit förlovad med en greve, kunde inte den hjälpa henne? Men Alice sade:

— När alla andra klarar sig, varför skulle du och jag just åka fast. Är du så feg, så du inte törs skaffa mig en adress och gå med mig dit, så går jag upp till din morsa. Bryr du dig inte om det? Ja, då söker jag upp det där andra tjejet som jag vet du går med. Jaså hjälpte det? Ja, se då att du visste. Kors är det här i huset mittemot? I lumpbon. Så bekvämt för Sara!

Sara mädde illa. Hon knep ihop läpparna för att inte kräkas. Men samtidigt som hon satt där isig och stel som en bild på vedlären, föll hon och föll från avsats till avsats, djupare och djupare ner i en avgrund. Högt uppe, där det var ljus och sol och väldiga utsikter, där stod fröken Cronberger och de andra ledarna, och hon tyckte hon hörde som ett svagt eko däruppiifrån:

... och masken som krälar
allt ska bli själar
en gång...

Ja, tänkte hon under fallet, det är allt lätt att säga, för dem, som inte är maskar som krälar. Men inte för mig eller Alice eller Rupert eller gumman i lumpboden *som är en adress!*

Då ringde telefon. Hon hade haft känslan av att vara så djupt nere och att det var omöjligt att nå kontakt med något på jordens yta. Så att signalen var som en räddningslina kastad ner i avgrunden.

— Ja, sade hon förvånad, jag är ledig, men hur kunde chefen få tag i mig? Ja det var sant, Gretchen visste det ju. Var inte hon ledig då? Jo då, med samma. Jaså, jo då, men ska jag inte gå upp på kontoret? Sankt Göran och Draken? Jo, det tror jag visst att jag vet.

Hon hörde sig själv skratta.

— Jag tycker vi kan mötas där, hade chefen sagt, för det är ju en grupp som föreställer draken Cronberger, min syster Sankt Göran och Svarta Sara.

Hon sa ingenting till Alice och Rupert, kunde inte gå in i sitt rum, fast hon så gärna velat tvätta sig och ta fram en ren näsduk. Ty i detta tillstånd, då hon inte visste om hon skulle sjunga eller kräkas eller gråta, var hon rädd för att se dem och så kräkas.

Hon gick ner från Söder, över Slussen och gled

in i de augustiheta gatorna i Gamla stan, såsom om någon halat in henne med en lina.

Nu gick Alice till den där adressen.

Nu gick Gretchen Petterson i sjön eller till fästmannen.

Nu skrev fröken Cronberger en stor artikel om förlossningsvården.

Nu skrev fru Stina Ek en riksdagsmotion.

Nu sjöng nya flickor på en ny kurs om morgonrodnans fana.

Nu drack greven de där märkvärdiga vinerna ensam.

Nu stod draken vid Köpmanbrinken och väntade henne.

Hur kunde fröken Cronberger säga, att man skulle ta det lugnt?

Hennes hjärta klappade så att hon skakade.

Advokaten hade minsann hörts ganska upprörd själv i telefon.

Ja hur kunde fröken Cronberger säga att man skulle ta det lugnt?

VII.

"Man ska sköta sin fixa idé med ett visst behag, annars blir man olidlig."

"Jag träffade din far på Anderssons begravning", skrev Stina Ek till Märta Cronberger, "och han var inte uppmuntrande. Efter vårt samtal är jag böjd att tro att du har rätt i det du sa, fast jag blev så förargad då jag hörde det, nämligen att det inte är lönt för mig att vara snäll och hygglig och gå genom graderna i riksdagen. Jag ser den för mig som en trädgård som är full av sådana ståtliga perenna växter som din far. Ack om den verkligen varit en trädgård med gammal rotgenomdragen jord, ja då hade jag precis vetat vad man skulle göra med den. Man skulle rista upp marken, riva dän mossan och luftbehandla jorden, då skulle det växa."

Varpå Märta Cronberger ringde upp och sade:

— Så där ja, nu har du i alla fall idéprogrammet klart.

— Jag har inte storhetsvansinne.

— Men det har jag! Jag kommer ner om lördag om jag får, så ska vi tala om saken.

— O, sade Stina, och det hördes upp till Stockholm hur glad hon blev, får jag ta emot dig här? Så roligt! Jag har så mycket att fråga om.

— Jag är beredd, sade Märta. Men du minns väl det vi talade om på Gustavsfors hotell, att du borde sälja ditt ställe och flytta ihop med mig i Stockholm?

— Nej, det där om att sälja hade jag alldeles glömt, sade Stina förskräckt.

— Det har inte jag. Tvärtom har jag skaffat dig en spekulant, och det är han som har erbjudit sig att köra ner mig till Dunge om lördag. Du kan väl åtminstone visa honom stället och sen hugga för dig så att han far.

Å ja, den ska vi snart nog göra oss av med, tänkte Stina, när samtalet var slut. Och sedan fanns han inte alls i hennes tankar medan hon ordnade för Märtas besök och tänkte ut hur de bäst skulle tillbringa veckovändan.

När hon tog fram sin svart- och brunrutiga klänning för att klä om sig på lördagsmiddagen, såg hon den med nya ögon, med samma ögon som så intensivt betraktat Märta Cronberger, där hon stått mot en vägg i fru Ingbergs vardagsrum och predikat för sin lilla församling. Hon kom ihåg hur vackert det tagit sig ut med hennes gräddvita klänning, jackan av mockaskinn i färg med håret och halskedjan med de stora gröna kulorna. Hon begrep att Märta måste ha avskytt hennes grötiga påklädning, och hon valde så länge bland sitt magra förråd att hon nätt och

8. — *W ü g n e r, Dialogen fortsätter.*

jämnt hunnit få sin ljusgrå muslinsklänning på, då ett bilhorn tutade uppfordrande från vägen.

Där stod nu Märta Cronberger med Johan Hallind under de väldiga lindarna vid grinden och betraktade denna fredade solbelysta fläck av jorden, som så plötsligt smålog mot dem, då de kommo ut ur den täta granskogens skugga.

Skogen stod där som betäckning och skydd mot nordanvinden och människorna, men den ljusa odlingen löpte muntert bort från sitt skydd och ut i sjön som glimmade mellan grönskan.

På gårdsplanen stod en stor kastanj som släpade sina grenar i marken. Bakom den skymtade två låga timmerhus.

— Från den tid då man slogs med svärd, sade spekulanten och började gå uppför gången.

— Nu tycker ni inte längre det är tråkigt att ni är framme? frågade Märta.

— Nej, eftersom ni ju är framme också. Kom nu och presentera mig för ägarinnan.

Nu syntes äntligen Stina. Märta granskade henne där hon kom i sin ljusgrå klänning med solskenet över håret, så att man såg hur många guldtrådar där funnos kvar i silvret.

Hallind hade frågat under resan:

— Är fru Ek i den ålder, då en kvinna är ännu vacker? Ja, jag frågar bara av intresse för riksdagen.

— Nej, hon är inte vacker ännu, hade Märta svarat då.

Ännu vacker, eller inte vacker ännu?

Märta fick en hastig ingivelse, tog av sig sin gröna kedja och hängde den om Stinas hals. Så där ja, nu var hon redan vacker minsann!

— Det är ju inte jag som är krusbärens genius utan du, sade hon till svar på Stinas förvånade: vad gör du? Och här har du inkräktaren!

Hallind hade genast haft en känsla av att stället välkomnade honom men ägarinnan gjorde det ej. Hon gick precis till den yttersta gräns en värdinna kan gå för att inte verka ohövlighet och ouppfostrad, och hon underströk oavbrutet hur enkelt och anspråkslöst och avsides hennes ställe var.

— Ja, just idealet för mig som vill undfly världen, sade han.

— Och ändå behöver man inte svälta, sade Märta. Titta en sån trädgård. Här är mat i överflöd.

— Ja, om ni vill arbeta som en slav, sade Stina. Annars får ni äta tistlar till morgon, middag och kväll.

Hallind tittade häpen på henne med sina stora bruna ögon. Du är mig en konstig säljare, sade de.

— Var så god och stig in då, sade hon lite generad.

Hon hade inte haft en tanke på att den unge herrn med sin utländska och artistiska påklädsel kunde höra till de allvarliga praktiska spekulanter som ville se källare och vind.

Men hon slapp honom inte förrän hon visat honom allt och svarat på alla slags frågor: om brunnen höll

vatten i torka, om huset höll sig varmt om vintern och om det frös i den stora källaren med de arms-tjocka murarna.

— Ni skulle ha kommit en riktigt kall och mörk decemberdag, då snön går högt upp över fönsterkarmarna, så hade ni kunnat pröva själv, sade hon.

Hallind skrattade.

— Jag märker att ni försöker skrämma mig. Men ni gör det på fel sätt: ni skulle skrämt mig med råttor, jazz, koloxid, dålig luft och trängsel, inte med ensamhet.

— Då vet ni säkert ingenting om ensamhet!

Märta gav henne en knuff som sade: bär dig inte illa åt, och Stina måste med blödande hjärta göra en inbjudande gest neråt sin trädgård.

Ack, blomlisterna längs gången mot sjön voro så vackra just nu med sina höstblommor, och allt hade velat sig så väl i år, det flödade och välldes och blommade och ropade med färg och doft. Sjön låg där och blänkte, och näckrosorna hade minsann inte blommat över än i båtviken. Ängarna och hagarna stodo så ljusa och milda mot bakgrunden av den blå skogsranden vid horisonten. Och Mäster och mor Anna Greta som sutto och höllo lördagskväll utanför trädgårdsmästarbostaden, sågo så måleriska och visa ut att spekulanten genast måste tro att man inte behövde något annat sällskap än dessa två under hela långa vintern.

Dunge låg där och bjöd ut sig åt Hallind på ett

riktigt trolöst vis. Märta hjälpte henne inte heller, nej tvärtom, hon höll med sin svartögde, operasköne främling. Stina började misströsta om att få i väg honom i tid för att rädda denna lördagskväll. Och det var dess bittrare därför att hon glatt sig så oerhört att på allvar få resonera om sina problem med Märta.

Men Märta uppträdde mindre som hennes rådgivare än Hallinds. Kunde hon verkligen ha menat allvar, då hon på natten efter meccanosammanträdet uppmanat Stina att sälja sitt ställe och ge sig med hull och hår åt politiken? Förstod hon inte att det skulle inte bli mycket med Stina Ek sedan hon mist sitt fäste, sitt arbete och sitt levebröd?

Stina kunde dessutom omöjligt fatta att inte Märta misstänkte främlingen för att vara en ful fisk, som han säkert var. Varför ville han annars veta om järnvägs- och flygförbindelser, om avståndet till närmaste industricentrum och militära förläggning? Varför var han så belåten med detta glömda härad av Sverige, där några gamla släkter försvarat jorden mot den nya tidens företag, så när som på greve Molls sågverk?

När de kommo upp på gården igen, gick Hallind bort till det andra huset som de inte ännu besökt.

— Är detta det äldsta huset av de två?

Han strök med handen över de mäktiga stockarna.

— Kan de hålla ett par hundra år till?

— Tvåhundra är väl inte mycket. Men invändigt är stugan ingenting att se.

Att detta var en uppenbar lögn fingo Märta och Hallind klart för sig så snart de kommit in över tröskeln. Hallind tvärstannade, såg sig om och sade förebrående till Stina:

— Jaså, detta var ingenting att se?

Till och med Stina som var så intagen mot mannen kunde inte låta bli att känna sig belåten med hans beröm, ty han inte bara visste att det var ett vackert rum utan också vad det var som skapade dess skönhet. Ingenting undgick honom.

Han förstod att uppskatta rummets ädla mått, den vackra resningen av taket och spänningen av bjälkarna som buro det.

Han såg att den murade, kritade spiseln som sprang ut i en mäktig halvrundel med sin eldstad för stora stockar, fått en fullkomlig form av en längesen död murare.

Han komplimenterade den levande ägarinnan själv för färgverkan mot vitslammade färgstänkta ytor av tjärbruna bjälkar och betsade furumöbler, och han visade Märta hur möblernas växthistoria i djupa svenska urskogar sken igenom som ett stolt vingmönster under betsen.

— Äsch, mahogny! sade han.

Och han såg ögonblickligen att mönstret till ryorna som prydde furugolvets breda slitna tiljor, det hade väverskan tagit ur hagen ner mot sjön, och han frågade om inte ljungen och mossan och daggkåpan också hade släppt till färgerna, vilket de ju hade. Inte heller det gamla blå rörstrandsporslinet på

skänken eller de röda astrakanerna i tennskålen undgingo honom.

Dock var det till slut ingen av detaljerna i detta rum, över vilket skuggorna från träden lekte, som förtrollade honom. Utan förnimmelsen av tidlöshet här, känslan av att vara bortom sju berg och sju sjöar, bortom hetsen, skräcken, bullret, villrådigheten, spänningen i den tid som var. Här inne hade dagen intet datum och intet år, intet namn och ingen stämpel, man var löst från alltsammans. Det enda man med säkerhet kunde säga var att här var eftermiddag och höst.

— Ja, då kanske vi har sett vad som är att se, sade Stina.

— Vänta ett ögonblick, sade Märta som fruktade nästa replik, vad är det för en kaktus du har där? Hur kan du locka dina kaktus att bära sådana jätteknoppar?

— Har du aldrig sett en Nattens drottning? Då kommer du lagom till att se den blomman.

— Ja, det passar att vaka i natt, sade Hallind, alldeles som om han skulle få vara med. Vi har hel månförmörkelse också.

Och sen kom hans oundvikliga fråga:

— På vilka villkor vore fru Ek hågad att sälja Dunge åt mig?

Märta och Hallind sågo med spänning på henne, där hon stod och ritade med sin käpp millioner, milliarder i sanden.

— Dunge har ett värde för en handelsträdgårds-

mästare, som det omöjligt kan ha för en konstnär, sade hon.

— Snälla fru Ek, sade han, jag förstår att jag inte skulle få Dunge till skänks. Men mina uppdragsgivare har också andra värderingsgrunder än vad en fastighetsagent skulle ha. Så säg fru Ek lugnt en siffra.

Hon såg honom rakt i ögonen.

— Det vore ju lätt för mig att säga en omöjlig siffra, svarade hon. Men tänk om era uppdragsgivare kunde betala även den. Jag tror jag säger hellre, att jag inte vill sälja alls.

Hallind gjorde en bugning, som sade: jaha, men kan ni då förklara varför ni har utbjudit ert ställe till salu? Eller är det mig ni absolut inte vill ha här?

Så stodo de där alla tre och visste inte riktigt vad som skulle ske härnäst.

— Jag har så gott som bjudit herr Hallind på middag, sade Märta slutligen.

Men nu när Stina sagt ifrån, var hon plötsligt den älskvärda värdinnan som visste vad som hövdes.

— Ja jag hoppas ni vill hålla till godo, sade hon. Och att ni båda två ursäktar mig ett ögonblick.

— Vilka är era uppdragsgivare? frågade Märta, då Hallind och hon sutto på en bänk under kastanjen och väntade på middagen.

— Det kan väl göra detsamma nu, sade han lite surt. Den glada stämningen under bilfärden med Nils Eriks roliga syster var bruten, han var ond

för att hon visat honom ett paradys som förlorats innan det vunnits.

Men när han såg på henne, mötte han en blick som var så vädjande, så vänligt hoppfull att han ändrade sig.

— Varsågod, sade han och tog upp några fotografier ur plånboken. Mina uppdragsgivare är mina barn. De har ingen mor längre.

Märta tog av sig glasögonen och tittade länge på dem. Samtidigt såg han på henne och studerade de lustiga strålrinkorna kring ögonen som han inte sett förut.

— Får jag visa dem för Stina? frågade Märta och reste sig.

— Nej, vad skulle det tjäna till. Hon har säkert inte något intresse för mina barn.

— Men jag tror att hon var mycket undrande om era uppdragsgivare, sade Märta.

Han visslade till.

— På så vis! Men då kunde ju likaväl de här barnen vara camouflage för främmande makt.

Märta tyckte för sin del att dessa barn, de voro redan en främmande makt. De voro en farlig makt, som vittnade om en död kvinnas kärlek och skönhet. Dessa barn med sina stora ögon, som liknade hans.

Hon hade honom att berätta hur han egentligen tänkt att ordna det för sig, om han nu fått köpa Dunge. Skulle han sitta ensam här med dem? Hur skulle han bära sig åt, han som måste ha modell.

— Jag tänkte att mina barn skulle bli modellerna,

sade han. Jag hade tänkt ägna mig åt barnstudier i vinter. Sedan jag blev ensam har jag ju också försökt att läsa barnpsykologi, för vad ska man göra? Och då for det för mig, att efter allt det nya man vet, borde man kunna måla barn på ett alldeles nytt sätt också. Jag är så ivrig att komma i gång, så jag blir ifrån mig över vartenda dröjsmål. Men jag förstår nu inte, hur ni ett ögonblick kunde tro att det lönade sig att visa Dunge för mig.

Märta medgav i sitt stilla sinne att hon inte tänkt sig så noga för. Hon hade velat få en bilfärd ner, hon hade velat göra ett försök med Stina. Ännu i morse hade hon inte anat att hon skulle kunna känna något allvarligare intresse för Hallinds bostadsproblem. Och nu hade hon det. Nu måste hon veta vad han ville ha och behövde och hjälpa honom att få det.

— Men varför köper ni er inte ett ställe i Frankrike där man kan se att måla även på vintern? sade hon.

Han vek undan för hennes fråga, men strax kom hon åter med den i en ny form. Och han svarade igen utan att svara.

Till slut tröttnade han på alla frågor. När de sutto i sommarstugan efter middagen, sade han plötsligt:

— Nu måste jag ju resa strax, men för att damerna inte ska tro att jag är en spion eller annan brottsling eller sitta och passa radion i kväll för att höra om jag är efterlyst, så ska jag först tala om varför jag hade velat köpa Dunge. Det kunde jag

ju ha gjort medsamma, men somliga saker är så svåra att säga i Sverige.

— Det vet vi, sade Märta, men låt oss leka att vi inte är i Sverige nu.

— Det var min hustru som skickade hit mig, sade han. Och det berodde på att hon trodde på krig under de närmaste åren. Innan hon dog, bad hon mig att jag skulle rädda barnen ur farozonen upp till mitt eget land.

— Ja men hur kunde hon veta att det var säkrare?

— Hon visste var det låg på kartan och att vi inte haft krig på hundra år.

Stina betraktade sin gäst med en helt ny sympati.

— Jag har själv upplevat, sade hon hur svårt det är när man ska uppfylla löften man givit åt döende.

Hon tänkte på att hon lovat sin mor att inte bryta sin förlovning med Gustav Ek som hon haft mest lust till.

— För de förlorar ju förmågan att bedöma de levandes värld, sade hon.

— Precis vad jag trodde i början, sade Hallind. Jag trodde inte att min hustru hade rätt och att faran var överhängande. Jag var själv mest hågad för att göra vad fröken Cronberger rådde mig till nyss, att köpa en villa i Frankrike åt barnen för deras möderne. Men jag kunde inte utan vidare slå i vädret vad min hustru sagt på sin dödsbädd. Så att jag som aldrig frågat det ringaste efter politik, började söka kontakt med välunderrättade kretsar och läsa militärtidskrifter i stället för konsttidskrif-

ter och följa med vad som hände. Och då fann jag att hon nog hade rätt. I min hustrus familj litade somliga på Briand och andra på Poincaré och andra på de franska gränsfästningarna. Det hade inte min hustru gjort, och inte jag heller. Så beslöt jag att lyda henne bokstavligen, och därför sitter jag här nu.

— Jaså därför... Han satt här och varslade om olyckor alldeles som måsflockarna som brukade driva ända hit in från Östersjön när stora oväder voro i antågande! Stina undrade om det var därför hon blivit så obehagligt berörd av hans blotta åsyn från början.

— Ja, sade Märta, jag förstår mycket väl att man inte kan tro på Briand eller de franska gränsfästningarna. Men hur kan man då tro på fördelen av en så kort frist, som man möjligen skulle kunna vinna genom att flytta till Sverige?

— Det märks att ni inte har några barn, fröken Cronberger!

— Ja, det säger alla!

— Jag menar för då skulle ni ögonblickligen ha förstått att man tar även den minsta chans för att rädda dem, om det är så man det kan.

— Men kriget har vi ju bakom oss, sade Stina motvilligt och klenetroget. Hennes tyske vän hade så ogärna velat tala om kriget: das ist ja alles hinter uns, hade han ständigt sagt. Och så hade hon lämnat det därvid. Allt detta är bakom oss.

— Men bästa fru Ek, alla människor i alla tider har levat med kriget bakom sig, och det har ju inte

hindrat att de haft det framför sig också, sade Hallind lite otåligt. Vad den invändningen var lik svenskarna.

— Skulle inte världskriget varit en tillräckligt stor läxa?

Hon blev alldeles kall om hjärtat, så oemotsägligt sade han sina satser.

— Världskriget, sade Märta i en ton som stötte Stina som hädisk och vårdslös, det har vi ju inte haft än. Det var ett alldeles för oskyldigt litet krig vi hade 1914—1918, och dom hann inte riktigt visa vad dom kan åstadkomma.

Hallind såg förvånad på henne. Vad hade hon fått det där ifrån? Det var väl ändå inte möjligt att hon läst hans bok? Han hade inte träffat en människa i Sverige som hade den blekaste aning om den.

— Men snälla ni, sade Märta, förlåt att jag frågar, men måste vi verkligen tala krig i kväll? Jag är så rasande ohågad. Jag har kommit hit för att ha en skön kväll till trots för alla gångna och kommande helveten.

Därmed reste hon sig och gick bort till Nattens drottning, ty hon ville inte visa de andra två hur upprörd hon var.

Jag har ju själv dragit upp honom på detta, sade hon sig, men det hjälpte inte. Det som hände nu när Hallind bakom hennes rygg med lidelse fördjupade sig i uppgiften att skrämma vettet ur Stina genom att beskriva för henne staternas kapplöpningar

fram till bästa utgångspunkten för ett nytt krig, det var för henne en upprepning av liknande situationer i hennes liv och fick av dem en opropor-tionerlig tyngd och bitterhet.

Nu var jag så fri och lycklig just i dag, så bekymmerslös en liten stund. Andra kvinnor får leva i lycka och ovetenhet ända till minuten före katastrofen, men mig förföljer ödet, aldrig får jag vara i fred.

"Det vill jag säga fru Ek att om inte den nuvarande stormaktspolitiken lägges om i tid så..."

Ja visst, det var ju solklart, men varför begrep han inte att det var fel att säga detta nu, då Märta inte ville höra det? En underbar kontakt hade slutits mellan dem under bilresan. När de jämförde sina sensationer vid återkomsten till fosterlandet, hade de konstaterat en likhet i uppfattning och reaktioner som gjorde själva det nuvarande främlingskapet bland landsmännen till ett band, en gemenskap och en tjusning, en inbjudan till sammanhållning, kanske kärlek.

Men så hade han nu avslöjat sin besatthet, sin lidelse, sin fruktan, och det var denna upptäckt som bröt upp dammluckan för alla hennes minnen. En man har naturligtvis rätt att vara besatt av en fix idé, i detta fall en som var mycket förklarlig, men därmed var han också borttryckt ur den mänskliga gemenskapens värld. Plötsligt efter många års glömska stod åter hennes seminarielärare i kristendom för henne, den förste man som sagt att han

älskade henne, som väckt henne och satt hennes temperament i rörelse. Hans fixa idé var att hon måste sublimeras sin kärlek till honom i kärlek till hans ämne och skaffa sig laudatur i avgångsbetyget. Hon hade tagit hans förslag på allvar, fast det kanske bara varit en många gånger använd taktisk fint i förskräckelsen inför den unga elevens blinda passion. Försökt älska hans ämne i stället för hans själfulla ansikte och hans vackra stämman, men misslyckats och i ren barnslig blygsel och skam över sin svåra sensualism lämnat seminariet mitt i terminen och gett sig över till Amerika.

Men vad hade hänt där? Detsamma i en ny variation. Efter många öden hade hon blivit sekreterare åt författarinnan till det stora verket *On understanding women*, och hjälpt henne att plocka fram kvinnofigurer i historien som om de varit bortglömda konstverk i en packlår på en gammal vind. Ur bekantskapen med Ben Wood, sonen i huset, hade utvecklats sig en idealisk vänskap, och båda hade varit övertygade om att nu hade de funnit sin kamrat för livet.

Men så togs han ifrån henne. Inte av en annan kvinna, utan av en väldig våg av fanatisk hänförelse för Sacco och Vanzetti. Han måste absolut rädda dessa två från döden och staten Massachusetts från det öde som övergått Judeen sedan Kristus blev korsfäst. Och därför försvann han helt enkelt ur hennes liv. Hon kunde ju inte heller följa honom, ty hon hade sin ganska stränga tjänstgöring hos mrs

Wood. Där satt hon och läste historia medan han upplevde sitt livs stora ögonblick på fängelsegårdar, i domstolssalar, som standarbärare, vid rådpägningar, vakthållningar, under långa resor på jakt efter vittnen och menedare. Och detta drog ut år efter år. Om Sacco och Vanzetti fingo sitta och vänta på sin dödsdom, så fick Märta Cronberger också vänta med dem i det oändliga. När allt materialet var samlat till mrs Woods kvinnohistoria från kejsarinnan Se-ling-she som upptäckte silkesmaskens fördelar och fick hedersnamnet China, till Jane Addams och Rosa Luxemburg, måste Märta resa hem igen, men Ben hade knappt märkt det, ty affären hade då kommit in i sitt sista ödesdigra skede.

Förvisso medförde Märta då en egen fix idé som gjorde henne till en främling i fosterlandet. Hon gick där ju lika underlig till mods som den enda person måste bli som vid en mästerlig trolleriföreställning står utanför suggestionen och ser att damen på scenen icke har ett hundhuvud utan ett mänskligt. Ty i hennes tankevärld fanns nu insatt idén om en stor kvinnohistoria i forntiden och drömmen om att det nuvarande övermaskuliniserade skedet som hade en relativt kort historia, en gång skulle ta slut. Men man ska kunna sköta sin fixa idé med ett visst behag, annars blir man olidlig. Man ska glömma klokskap och dårskap och idéer ibland och vara som ett barn, särskilt under lördagskvällar i augusti. Men Hallind kunde det ej och han var olidlig just nu.

"Det finns två sorters folkledare, ska jag säga fru Ek. Dels farliga dårar, som skulle spärras in, dels vanliga förbrytare, som skulle skjutas." — "Är de inte själva rädda för krig?" frågar den staccars Stina förskräckt, och han svarar: "Jo naturligtvis är de på något oredligt vis rädda att själva råka illa ut, men inte så rädda att de ändrar sin politik."

— Men om sockersjuka som fruktar för döden ändå äter karameller, vad kan man göra åt dem då? slängde Märta till de två andra över axeln. Kan ni inte i stället komma hit och titta på knoppen? Den sträcker på halsen och talar om att den tänker slå ut snart.

Fåfängt, de brydde sig inte om henne. Hallind hade funnit en färsk och oförberedd lyssnare, och eftersom han var en av dem som själv fräta upp sina hjärtan måste han också bränna sönder andras. Det var en sådan brännande och frätande syra i hans ord och hans ton att slemhinnan i svalget drog ihop sig. Han förvandlade hela dagens historia för Stina. Vad som möjligen var skrivet i hennes medvetande om konst och litteratur och kunglighet och moder i fråga om kläder och vitaminer, det ströks bort och upp kom i stället en bandithistoria, en tragisk historia, full av djupa intressekonflikter och dunkla passioner, hemliga avtal, nesliga köp och ko-handel.

Det som han sade var för resten inte originellt, det mesta stod att läsa i ett par böcker som Märta själv hade med sig på resan i sin portfölj.

Hon gick tillbaka och satte sig med de andra för att på ett mera handgripligt sätt göra slut på diskussionen och hjälpa Stina som var vit i ansiktet.

— Har det inte hänt er, sade hon, att gå och plocka bär i en hage och bli rädd för orm var gång det prasslar? Till och med ta bärkorgen och springa er väg för att inte bli biten? För att sen upptäcka när ni kom ut på vägen att det som prasslade var ett papper i er egen ficka?

— När var det fröken Cronberger gick i den hagen, var det 1914?

— Det är visserligen ett förkrossande årtal, men därmed har ni inte vederlagt min sats att faran till stor del kan sitta i våra egna nerver.

— Men herr Hallind, sade Stina, ni som är så inne i dessa frågor, vill ni inte alls medge att man kan hoppas på de nya folkgrupper som kommit fram till delaktighet i folkens styrelse som ett värn för freden?

— Ni menar förstås kvinnorna, sade han försmädligt.

— Ja just det, sade hon och rätade på sig.

Det var då Hallind totalt förlorade behärskningen och ställde till en scen.

Fast Märta inte anade det, hade han också genomgått en serie missräkningar i dag.

Först hade fru Ek tagit honom för en spion och nekat att sälja till honom. Så hade hon antytt att hans döende hustrus vision var en morbid fantasi. Men det värsta var att Märta Cronberger som på

resan ner så underbart lyssnat till honom och svarat, plötsligt skurit av kontakten mellan dem, vägrat att lyssna, när han lade fram sina åsikter om det politiska läget, och slutligen pikat honom för hans dåliga nerver. Fru Eks pretentioner på att få kvinnorna erkända som fredsfaktor gav honom en lämplig anledning att bryta ut.

— Det skulle vara intressant för mig att få veta, sade han i oförskämd ton, vad damerna här har lyckats göra för att neutralisera de uppenbara krigsrisker som den imperialistiska politiken för med sig?

Herregud, tänkte Stina, vad är det med mig att jag lyckas reta alla män så förfärligt. Så var det ju inte förr.

— Väl bekomme då, sade hon och reste sig. Men hon sjönk ner igen, ty här vid sitt eget bord genomlevde hon den värsta spöslitning hon varit med om sedan hon kallats till medling hos doktor Cronberger för mer än tio år sedan.

— Ingenting gör mig så ursinnig, sade han, som kvinnornas fräckhet att posera som fredens beskyddare.

— Nej vi kan se det, sade Märta med ett nytt intresse för diskussionen.

— Och ni, mina damer, tycks mig typiska, fortsatte han. Ni litar på kvinnornas insatser för att förhindra nya krig, men ni är själva båda oföretagsamma, okunniga och räddhågade att tro fakta. Fröken Cronberger tål inte ens att diskutera en allvarlig fråga utan att söka leda intresset över på kaktusar.

Märta började skratta. Hon böjde sig ner och tog upp sin portfölj som låg som en hund vid hennes fötter.

— Vill ni se, frågade hon, vad det är för kaktusar jag sysslar med för närvarande?

Men han lade sin hand på portföljen.

— Låt mig få säga ifrån först för en gångs skull. Man ska ju annars vara så förtvivlat artig...

— Särskilt här i landet ja, sade Märta.

— Jag vet inte vad man säger kvinnorna här i landet, men om man säger att de genom sin slöhet och ligkiltighet bär skulden till nästa krig och världens undergång, så säger man sant.

— Nej, här säger man att de lägger sig i för mycket, sade Märta.

Hon hade uppgett att få vara i fred denna kväll, hon hade glömt de minnen som nyss störtat över henne. Hon var djupt upptagen av att betrakta detta ansikte från vilket all puts fallit av, och som var som det var. Hon hade nästan sört över att det nedre partiet i hans ansikte var så svagt och vikande, oförenligt med den mäktiga pannan och de granna ögonen. Men nu var då all vekhet försvunnen, ifall inte den svåra bitterheten kring den tunna munnen var ett tecken på vekhet till slut.

— Fortsätt ni, sade hon.

— Ja jag menar inte, sade han, att ni begått några positiva brott. Ni har inte dödat så och så många millioner med egna vapen. Men er synd består i att ni inte varit på er post, då det skulle varit er tur

att komma fram och ställa er i frontlinjen. Ni svek under kriget, kan någon kvinna förneka det?

— Vare det långt från mig, sade Märta.

— Och ni svek under freden, ni sviker varje dag, och nu börjar jag undra om ni alltid kommer att göra det, och om det kanske helt enkelt beror på att ni inte har några egna värden att komma med och sätta upp mot våra! Jag skryter inte med oss män. Vi kastar oss med raseri mot varandra, mot jorden, vi kastar oss över universums hemligheter för att göra tillhyggen av dem och drämma varann i skallen med. Har ni ingen kraft att lägga in som balans, då ber jag om ursäkt för att jag grälat orättvist, men har ni fått en uppgift av Gud och ändå försummar den, då förtjänar ni mångdubbelt upp mot vad jag kan åstadkomma, och ni får det!

Stina och Märta sågo på varandra.

De tänkte båda två på meccanosammanträdet och på att de hellre hörde på Hallind än på Andersson, Jansson, landstingsdirektören och greve Moll.

Märta hade nog hört och begrundat liknande förbannelser förut och visste vad man kunde svara på dem. Men Gustav Eks förra hustru satt som fallen från skyarna inför denna man som hedrade kvinnorna med att förbanna dem för deras försummelser.

Hallind missförstod detta växlande av blickar mellan damerna.

— Ja jag förstår att det är hög tid för mig att köra härifrån, sade han, och jag ber om ursäkt, jag

glömde ett tag hur man ska tala till damer. Jag har verkligen också hoppats på kvinnorna förr. Att ni äntligen skulle vägra att följa oss i hälarna på den väg vi är inne på. Men vart jag vänder mig, så finner jag bara tanklöshet och eftersägeri hos det kön som jag trodde borde varit i tur att göra världshistoria. Inte därför att jag beundrar kvinnorna, men jag ser för mina ögon männens världshistoriska impotens!

Därmed släckte han sin caporal mot askkoppen som om han släckt den sista glöden i världen och reste sig upp för att säga adjö.

Han hade en enda kvar i sitt fodral, och den tog Märta från honom:

— Nu räddar jag den här, tills vi klarat upp frågan. Ni måste stanna till dess att ni hört min mening, det är ju fair play, eller hur? Min mening är den, att vi *gör* världshistoria. För det gör alla alltid, antingen de vill eller ej. Men naturligtvis har ni rätt i att vi inte håller efter er och edra bröder, herr Hallind. Har ni verkligen någon tid hoppats att vi skulle göra det? Vi törs inte lägga oss i eller säga emot för vi är rädda att vara misshagliga för våra älskare som ju själva vill styra världen, har jag inte rätt, Stina? För då skulle vi inte få vårt kvantum av sötsaker och erotik.

— Men Märta då!

— Ja snälla Stina, så är det jämt! Under slavkriget hjälpte negrerna slavägarna i sydstaterna mot

dem som dog för deras frihet. Och när gässen får se gåsleverfabrikanten så kacklar de: välkommen!

Hallind blev generad som man blir, då den man gett en avstraffning överbjuder en i att gissla sig själv.

— Det var inte så jag menade, sade han.

— Nej, men som jag. Ni sa att vi inte dödat så och så många millioner. Jo då. Om ni rasar mot livet på ert sätt, så svarar vi med att föra krig på vårt. Det är en grym krigföring som slår skyldiga och oskyldiga och oss själva värst. Aldrig har ett krig kostat krigarna så mycket. Vi kommer att driva er stamping-outmetod i det absurda. De få som ser vad som sker och ändå hoppas, lever på möjligheten att i själva denna absurditet ligger ett frö och ett incitament till omvändelse. I så fall arbetar kvinnorna för en ny tid utan att ha det medvetet för sig.

Hallind såg på Märta. Nu var ju kontakten knuten mellan dem igen.

— Laga då ni att den där omedvetna reaktionen avlöses av en medveten regeringshandling, sade han.

Men Stina begrep inte så fort som Hallind.

Vad gick åt Märta? Vad var detta för fantasier? Och varför hade hon plötsligt åldrats hundra år och fått ett nytt ansikte där kraniet trädde fram som ett varsel om ålderdomen och döden?

— Det där är bara fantasier, Märta, sade hon. Vilka är det du talar om? Tänk på den präktiga fru Ingberg, på majorskan Deck och din mor som stre-

tar med sina små förlossningshem. Eller tänk på de unga: min dotter eller din lilla Sara och tusen andra. Det är nonsens om att tala om ett krig mot livet i samband med dem.

— Jag förstår inte varför du i denna uppräknings glömde Anna Nöjd, som sa ifrån för sig och textilarbeterskorna att detta var ingen tid att få barn i, sade Märta. *Och varför glömde du mig? Jag är lika dan*, sade hon med ett stillsamt eftertryck som starkt berörde hennes åhörare. Ni ville ha en medveten regeringshandling, herr Hallind. Så långt är vi inte komna än. Vi vet inte om att vi för krig, men vi gör det. Somliga för att vi är arbetslösa eller våra män är det eller för att vi fruktar att våra barn skulle bli arbetslösa om vi lät dem komma till världen. Eller för att vi vet att ingen skulle bli glad åt ett barn. Eller för att vi är rädda för den framtid som ni nyss målade upp. Eller för att vi är rädda om vår skönhet, det enda vi har som anses av något värde. Var och en har sitt skäl. Man kan summera hop dem i det stora huvudskälet att vi inte är lyckliga och inte hoppas mer.

Hon strök med en otålig handrörelse upp håret som fallit ner i pannan.

— Nu måste Stina kasta ut mig också för rättvisans skull, sade hon.

— Jag tycker bättre om herr Hallind nu sedan ni började bli ohövlige, sade Stina. Det är första gången i mitt liv jag är ute för den sortens ohövlighet. Jag vill visst inte sluta diskutera. Jag måste

fråga en sak: finns det då ingenting man kan *göra* mot den här framtiden?

Märta lade sin hand över hennes mun.

— Jo, lilla söta Stina, sade hon, det finns en hel massa, men nu orkar vi inte. Jag vill fara ut och ro, kan vi inte få det? För i dag vill jag kasta yxan i sjön.

— Det är jag med om, sade Hallind, får jag stanna då? Och får vi låna båten?

Stina hade fått en idé.

— Jag ska visa er något vackert, sade hon. En överraskning.

— Härligt, sade Märta. Jag längtar efter en överraskning. En glad överraskning. Men nu ska jag bara först överraska herr Hallind med att visa vad jag har i min portfölj. Hon drog fram tre stycken franska antikrigsböcker. Den här, sade hon och räckte honom *Guerre à la guerre*, den känner ni nog till!

— Varför tror ni det? frågade han och tog boken i handen.

— Därför att ni upprepade gånger använt fraser ur den, fast ni också sagt tvärtom ibland.

— Å, hör man på, sade Hallind, ni tycks ha läst den noga?

Vad hans min är lik en författares min, tänkte Märta. Men det är väl inte möjligt. Fast varför inte? Varför skulle inte den här Jean Cohen vara Johan Hallind?

— Ja jag följer med det viktigaste som kommer ut i den vägen, sade hon.

— Åhå! Så ni anser den boken hör dit? frågade han i omisskännligt smickrad ton. Tänker ni skriva om den till och med?

— Nej, inte själv. Men jag arbetar åt representanten för ett amerikanskt pressyndikat. Har ni kanske hört talas om William Hudson?

— Om det är han som är bosatt i Köpenhamn och skriver om skandinavisk politik så vet jag vem det är. Jag skulle gärna vilja träffa honom en gång.

— Jag får väl försöka sammanföra er, sade Märta.

Märta och Hallind gingo några steg i förväg ner mot sjön. De voro båda lite generade över sina utbrott. Inte för varandra, men för sin värdinnas skull. Överallt annars i världen kunde det samtalet hållits utan att göra vidare intryck, ty där var man van. Men de kände det som om de brutit in över detta ställe och stört dess fred och som om de träffat Stina djupare än de velat.

— Kom ihåg, sade Märta, att nu talar vi om annat medan vi är ute på sjön. Jag ska bara passa på och fråga er nu innan Stina kommer: vad har hänt, sedan ni skrev *Guerre à la guerre*? För där hoppas ni ännu, och där vädjar ni till kvinnorna, men nu förtvivlar ni?

Hon hade i enlighet med sin journalistiska taktik ryckt fram med ett djärvt påstående och väntade nästan en hånfull dementi. Men han stannade till och vände sig mot henne:

— Madame est très fine, sade han. Jag blir nästan rädd.

— Gissade jag rätt då?

Han nickade.

— Till belöning ska ni få veta vad som har hänt. Ingenting har hänt. Absolut ingenting. En författare väntar sig ändå *något*, eller hur? Att göra intryck nånstans, tända nån liten gnista. Men boken kunde lika gärna varit oskriven. Om jag är förändrad, så är det väl det som har förändrat mig.

— Vänta! sade Märta. Det är för tidigt att säga så än.

— Menar ni det på allvar?

Hon lade handen ett ögonblick på hans axel:

— Ja.

Stina gick bakom dem, hon kunde inte underlåta att märka vilken kontakt de båda hade med varann, även om hon inte hörde vad de sade. De talte samma språk, de begrep varje nyans i varandras ord, de hade samma erfarenhetsbotten, trots allt. Hon märkte att Märta omedvetet ändrade talesätt då hon vände sig från honom till henne, Stina. Som om hon talat långsammare till henne, och det kunde san- nerligen behövas.

Där de nu stodo nere vid båtstaden och väntade på henne, sågo de inte alls ut som människor under skuggan av ett förfärligt öde, tvärtom, de voro muntra, nästan lyckliga.

Hallind tog kommandot. Fru Ek som kände sjön

bäst skulle sitta i fören, han själv skulle ro och Märta styra.

— Och så ta av er glasögonen, sade han till henne, de passar inte på sjön.

— Men då ser jag inte längre än till er näsa!

— Det räcker.

Så höllo de på.

Stina dirigerade båten runt den lilla udden och in i nästa vik. Där hade sjön ett helt och hållet nytt perspektiv. Den blev lång och smal, man kunde föreställa sig den som en mäktig flod.

Stina pekade på stranden tvärsöver viken.

— Nu lägger vi till här, sade hon, så kommer överraskningen. Stranden var brant och oländig, jättelika granar växte mellan stora mossiga stenblock. Lite högre upp kom man i en lövträdsregion, här stod en klunga av väldiga gamla björkar.

Märta var först uppe och hon ropade ner till Hallind:

— Jag ser överraskningen! Vi är på ett näs, och på andra sidan ligger en ny sjö, större än Stinas.

Hallind arbetade sig fram i den steniga terrängen, tills han kom så högt att han såg de två sjöarna ligga sida vid sida, skilda åt av en smal landtunga som två älskande i samma bädd med ett svärd mellan sig.

— Dunge verkar sextonhundrat, men det här är stenålder, sade han. Är vi fortfarande på era ägor, fru Ek?

— Ja, sade hon och jag tog er egentligen med hit

för att fråga om ni vill bygga er ett hus här uppe, eftersom ni inte kan få Dunge?

Denna fråga föranledde ett ivrigt spring hit och dit efter bästa byggplatsen, ett planerande, resonerande och idéregn som aldrig ville ta slut. Stina fick ta i på skarpen för att få Märta och Hallind med sig hem i båten, innan det blev för mörkt.

Hon var inte säker på att Hallind skulle vara lika ivrig i morgon, men hon var glad åt blotta möjligheten att ha fångat honom här och genom honom Märta. Ty när verkligheten utifrån ändå trängt in i hennes isolerade värld, måste hon hålla fast den. Till slut skulle man väl i alla fall få dessa två att tala allvar, bekänna vilket som var deras rätta jag, det som såg undergången i ögonen eller det som ritade plan till nya hus på sätet i båten.

När de kommit upp på land igen, märkte de att den första skuggan nått månen. När de suttit en stund på bänken vid båtstaden och betraktat hur den kröp fram över den blanka skivan, sade Stina:

— Och så här skulle man sitta och låta kriget komma över sig!

Märta och Hallind tittade på varann. Här fingo de sitt straff, nu gick det inte att förströ Stina Ek mer.

— Ja, det är nog bäst att vänta tills förmörkelsen gått över, sade han motvilligt. Inrikta sig på en värld på andra sidan. Där kanske man kan göra någonting.

— Det är en falsk bild, sade Stina, eftersom jordens skugga över månen inte lämnar lik och för-

brända marker efter sig. Jag tror inte på nånting på andra sidan. Ska man göra något, ska det vara *nu*. Men vad? Säg det!

— Hallind tänker nog, sade Märta, att kriget ska bli som den här månförmörkelsen, bara nio-tiondels. På den lilla orörda ljusstrimman vill han sitta med sina barn och bida sin tid.

— Tycker ni det är förmätet? sade han.

— Ja visst.

— Men så förmäten har varje man rätt att vara, som har barn, sade han. Om han lyckas rädda dem...

-- Och inga andra!

— Nå låt oss tänka oss det, han räddar dem och inga andra. Då kan de uppfylla jorden på nytt och det på en tid som är mycket kort i jordens historia. Det är förstås synd, att jag har två pojkar och en flicka, det hade varit bättre tvärtom.

Han sade detta för att söka få slut på diskussionen som skar sig mot den ljumma doftande kvällen och mot hans nya byggplaner.

Märta tänkte hastigt, fast hon blåste undan tanken igen: jag skulle kunna hinna få döttrar, en hel massa!

Men Stina sade med fruktansvärd envishet:

— Jag håller mig till denna sidan katastrofen, jag vill veta, vad man ska göra *nu*!

— Fru Ek frågar så mycket, sade Hallind med en skymt av otålighet. Förstår ni inte själv att det bara finns ett att göra?

Nej, det gjorde hon inte. Hon satt där bara och väntade.

— Vad som begärs av oss är förstås ett stort offer, sade han. Vilket offer? frågar fru Ek igen. Jag tycker det borde ligga så nära till hands. Av hela militärväsendet. Ni ser ut som om ni aldrig hade hört det förr.

— Nej, det har jag heller inte.

Till slut var månen så gott som täckt. Den hade ett kusligt utseende, liknade en sjukrumslampa över vilken man hängt ett svart dok för att inte störa en döende.

— Månen och ni två tillsammans har lyckats göra det här till en riktigt melankolisk kväll, sade Märta och ruskade på sig. Usch att man ska behöva gå här och leva.

Hallind försökte predika mod och storslagenhet för de båda kvinnorna. Om än jorden vore förödd eller kastad en million år tillbaka när katastrofen var över, än sen, kanske hade bara en småsak hänt i universum! Gud har väl andra världar. För att göra gott igen vad han brutit och bättra på stämningen, började Hallind leka med alla avstånd, tal och tidsåldrar, varmed forskningen och fantasien tillsammans sökt fatta och avgränsa oändligheten, lekte med dem och trillade dem mellan fingrarna, till dess han slutligen av stjärnstoff och ljusår hade gjort ett par små nervstillande tabletter åt damerna.

Men då han var färdig därmed, var Stina försvunnen.

— Hon har gått upp för att göra i ordning till natten åt oss, sade Märta. Ni får säga vad ni vill om kvinnorna, men bäddar, det gör de.

Stina hade inte lust att tillbringa natten med att vakta blomningen i sommarstugan. Efter fem minuter blev hon trött och sade god natt till de andra. Eller också var hon inte trött utan kände sig bara överflödig.

Är jag ledsen för att vår civilisation är hotad eller för att de två andra gå så fullkomligt upp i varandra?

Hon låg länge i en slags underlig, exalterad klarvakenhet, en sådan som blir av ett plötsligt olycks slag eller då förbandet efter en ögonoperation tas bort och den som levat i mörker och glömt tingens utseende får verkligheten ny och våldsamt inpå sig.

Båda delarna hade egentligen hänt.

Månskenet var så ödsligt.

Det var en ödlig känsla att vara ensam i huset, underligt nog. Hon skulle velat ha sina barn hos sig. Varför har jag inte mina barn hos mig?

Hon tände lampan och slog upp de Boses växtfysiologiska undersökningar som hon gärna läste. Medan hon hört Hallind så majestätiskt ödsla med liv och befolka jorden igen med sin ätt, hade hon fått lust att läsa företalet än en gång.

"Livet", så sammanfattade den lärde resultatet av sina långa undersökningar, *"livet ligger inneslutet i ett frö och väntar på gynnsamma betingelser och sin rätta*

tid. Det besitter i detta tillstånd en utomordentlig motståndskraft, man har tagit frön och utsatt dem för den starkaste kyla, vid vilken luften blir flytande och kvicksilvret stelnar men livet inom det skyddande skalet bevaras ändå. Stormar och orkaner strö blott omkring dessa levande frön. Kokosnöten driver på vågorna tills den landar på en ö, där den kan bosätta sig. När den rätta årstiden kommit se vi en rad underbara förvandlingar utspela sig, skalet brister och växandet begynner. Den lilla grodden tycks äga färdigheter som påminna om människobarnets. Om vi lägga den med huvudet neråt, så letar sig dock den första lilla rottråden utan tvekan ner mot jorden för att söka vatten där och det spirande hjärtbladet växer uppåt, mot sol och luft."

Ja, tänkte hon, det där kan väl varje trädgårdsmästare i sin enkelhet skriva under. Det vräkiga talet om att man kan slösa med liv därför att Gud gör det själv, det för helst den på tungan som inte vet hur Gud hushållar själv. Han är egentligen rädd om livet, tvärtom vad biologerna säger. Har Han kanske inte tänkt ut skydd mot allting som kan skada fröet? Mot mörkret och kölden och torkan och tiden, de Bose säger visst ingenting om tiden, men det sägs ju ändå att ärtorna och vetekornen från faraonernas gravar växte och blommade i Svalöv, eller var det var. Gud har tänkt på allt utom människornas klåfingrighet, den har han glömt.

Dörren öppnades sakta:

— Jag såg det lyste! Och vi som hoppades att

du sov och glömde krigsfara och allting, sade Märta. Hon stod där utan glasögon och kisade mot ljuset och såg så ung ut. Kanske du inte kunde somna, förrän vi kom in, sade hon ångerfullt. Då är det kronan på vårt uppförande i dag, att vi dröjde så länge. Men man kunde inte gå förrän det var över. Nattens drottning var så underbar i sin fulla glans. Men den varade inte länge, sen började hon gråta tjocka, söta tårar och dog. Hon var verkligen som en person, det var en missräkning att vi inte passade på när den odödliga skönheten flög ur sin döda hamn och ut genom fönstret. Nu släcker jag din lampa och ställer den utom räckhåll. Ska du ha en tablett? Och en kyss för vår tomt?

Hallind stannade i dörren till vävrummet där han skulle ligga. Här i detta gamla hus, där redan alltför mycket avslutats och begynt, upplevde han nu, då natten vitnade mot morgon, ännu ett möte. Det väsen han mötte var osynligt, men vad kunde det vara annat än husets genius? Med sin vana att ge sina sensationer form och färg, såg han den osynliga framför sig, men hon var inte ung och älvlik, hon var vitare i håret än husets synliga härskarinna, hon var äldre, men också mycket yngre, mera erfaren, mera insiktsfull och lugn. Hennes parfym var sär egen och kysk som hela hennes uppenbarelse, blandad, tyckte han sig förstå, av kåda och ull. För gryningsljuset flydde hon, men sin innersta själ, som var tystnad, lämnade hon kvar med sina minnen av vad som hänt i detta hus.

De susade över honom, där han låg på den hårda madrassen och smekte sängens lena kanter. De rådde över hans egna minnen, ty de voro starkare än de. De sade honom från sin erfarenhet vad livet var: födelse och död ur Guds hand, glädje, möda, försakelse, sorger att övervinna eller tåla. Begynnelse, fullbordan och förnyelse, som följde välvningen av livets egen lugna cykel.

Så tyst, så tyst. Inte ett nattdjur, inte ett morgondjur, inte en klockas pendelslag eller en vind i träden. Andra nätter var hans största åstundan den, att få somna. Nu önskade han förlänga vakan för att njuta av denna milda tystnad som göt sig ut över världen och utplånade allt som fanns bakom de sju bergen och de sju sjöarna. När han smekte det gamla kärnvirket i väggen som trotsat så många stormar, smekte han sitt gamla Sverige som han älskade denna natt.

Men han kunde inte länge hålla sig kvar i mellanriket, där man medvetet njuter sömnens behag, han gled bort, allt försvann, och han var borta i en djup sömn, ur vilken han vaknade långt på morgonen utan den vanliga ilningen av smärta i lemmarna. Hans första medvetna tanke var: nu ligger hon på andra sidan väggen och sover utan glasögon, jag tror jag ska in och stjäla dem från henne. Men strax därpå satte han sig förvånad upp. Där var främmande röster i huset, unga människors röster . . .

VIII.

"Hur hade hon vågat att likna Gud vid en räknemaskin?"

När trädgården vaknade ur sin sömn, och plantorna började sin dagliga gärning att äta, dricka, smälta sin föda, växa, rodna, svälla och mogna, kom Stina ut och gick ner mot sjön. Det brukade hon ofta göra, men denna gång gick hon mera som en främling än som en vän mellan sängarna, borta i alla slags tankar. Trädgårdsmästaren var redan nere vid båten och väntade på henne, hon steg i och de rodde längs sjökanten. Hon tog själv upp näten, de hade fem stycken, men fångsten var dålig, och mäster skakade på huvudet.

— Ja, det var verkligen inte mycket, medgav hon.

— Fiskarna har kommit underfund med näten nu, sa han. De låter inte ta sig såsom de gjorde förr, en får finna på något nytt.

— Nå, mäster, sa hans matmor, vad skulle han säga om man funne på någon elektrisk apparat som drog till sig alla fiskarna på en gång ur sjön? Vore det inte fint?

— Nej, bevara mig väl, sa han. Man får väl sörja för att beståndet blir kvar. Men ett sånt instrument,

frun, det finns ingen vettig människa som finner opp.

- Nej, inte mot fiskar åtminstone.
- Mot vilka då?
- Mot människor, mäter.

Gustav Eks bil stannade utanför Dunges grindar vid samma tid som mäster och Stina gingo upp från sjön med näten.

Dagny hoppade ur först och utan ett enda ord till fadern eller brodern började hon springa upp mot huset.

Fadern ropade på henne, men hon låtsades inte höra. Då blev han förargad och sade i kort ton:

— Torkel, flytta du ut Dagnys väska och kapp ur bilen, så far vi.

Även detta hörde Dagny och satte omedelbart bättre fart.

Hon hade haft underbara dagar med fadern och brodern, de roligaste i sitt liv, tyckte hon, men minnet av modern hade skymtat fram som en skugga ibland mitt i solskenet över de danska landsvägarna och i vimlet på hotelldansbanorna. Nu *måste* mor och Torkel träffas, annars var det för orätt mot mor och även mot Torkel. Han ville det hemskt gärna, och han skulle nog inte göra sig någon stor brådska med att plocka ur Dagnys väska och kapp och bilglasögon och alla andra spridda tillhörigheter

ut ur bilen. För resten skulle far vända bilen, och Dagny kände till vad det ville säga på denna trånga väg. Om inte mor vore uppe, kunde hon hinna klä sig under tiden.

Men då kom Stina om hörnet i sin blåa fiskerock.

— O, mor, sade hon andlöst, kom, skynda sig, nej skynda dig *riktigt!*

— Är det?

— Ja, båda två! Kom då, spring.

Torkel stod vid grinden med en väska och en kappa. Han såg obeslutsam ut, skulle han öppna eller ej? Obeslutsam vid sin egen moders grind. En sån lång pojke, en sådan underbar pojke, men o så forskande han såg på henne, han var inte säker på hurdan mor han hade! Tanken på att hon låtit honom gå ut ur sitt liv, skar upp henne som en slaktkniv.

Men Dagny sprang bort till fadern som satt där och trälade för att vända och nu hade fått bilen in mellan två granar. Hon öppnade bildörren, lade sin arm om hans nacke och kysste honom på kinden.

— Kom nu, sade hon lugnt och bestämt, mor står här.

— Jaså! Du har underrättat henne i förväg!

— Visst inte, hon kom med näten från sjön.

— Du sa inte emot, din listiga lilla rackare, när jag förmodade att ingen människa skulle vara uppe på Dunge klockan sju en söndagsmorgon. Men därmed stängde han av motorn.

Stina och Torkel stodo vid grinden, då Ek kom fram till dem. Han hörde Stina säga:

— Det där fönstret där uppe, det var ditt barnkammarfönster.

— Det vet jag, sade Torkel.

Gustav Ek var glad att han kommit i tid att avbryta vidare utläggningar. Dagny och ödet hade velat att mor och son skulle mötas efter så många år, men någon sentimental bindning fick det inte bli mellan dem. För bådas skull. För det nya hemmets skull, där pojken levde.

— God dag, god dag, Stina, sade han, och adjö på samma gång. Kom nu Torkel. Vi har lite bråttom, vi måste vara på Holmlunda i god tid.

— Jag trodde ni ville gå upp ett ögonblick.

— Ja, sade Dagny, det vill de visst. Ser inte far att Torkel fryser, han är ju alldeles blek. Gör du inte det, Torkel?

— Jo, jag håller visst på att bli förkyld, sade Torkel efter överenskommelse.

— Ja, då måste du ha något varmt, sade Stina och lade sin arm om hans axel.

Gustav Ek såg denna gest, och fast han inte kunde mäta den svulthenet och trånad varmed hennes väsen gick pojken till mötes, begrep han ändå så mycket som att nu var det för sent att stå på sig. De tre voro starkare än han för en gångs skull.

— Nå ja, sa han, hjälp åtminstone Dagny upp på förstubron med hennes många effekter. Spring, så blir du varm.

Föräldrarna gingo efter barnen.

— Han är lång i sig själv, men han ser liten ut bredvid Dagny, sade Stina.

— Ja, inte har han de Ekska måtten. Han är mera lik dig, samma spenslighet och din rödblonda hårfärg.

Hon måste skratta, herregud, han trodde att hon fortfarande var smärt och saskiablond.

— Såg du inte medsamma att jag har grått hår och muskler som den värsta dräng, frågade hon.

— Man märker inte så lätt när så blonda damer grånar, sade han artigt.

Hon höll upp sina händer. Ärmarna voro uppkavlade till armbågen efter nätupptagningen.

— Ja, det var kolossalt, sade han. Det skulle jag aldrig trott vara möjligt. Men om du förändrats själv, så har du också förändrat ditt hem. Hela det här partiet är nyupptaget. Han tittade neråt trädgården och tittade på henne. Tillåter du mig att säga att förändringen är till fördel för er båda?

— Vi tar gärna emot komplimanger, sade Stina, de förekommer så sparsamt. Hon tänkte på att de ingalunda växlat komplimanger sista gången de träffats på denna plats.

Dagny mötte dem i dörren.

— Torkel tänder i spiseln, sade hon, får se om det tar sig. Men det ligger någon och sover i mitt rum. Hon trodde visst jag var jungfrun, för hon sa: inte rulla upp än, snälla fröken.

— Förlåt att jag glömde tala om det, sade Stina.

Ni kom så många. Gå inte in i vävkammaren åtminstone, för där ligger en herre.

— Vem är det?

Stina svarade tvekande:

— Ja det...

— Är det en spekulant på Dunge? frågade Dagny häftigt. Ja, jag ser på mors min att det är det!

— Mörda honom inte i sömnen. Det finns ingen anledning till. Ska *jag* koka te eller du?

— Nej det ska jag förstås. Och Dagny försvann in i köket till Torkel men dessförinnan gav hon fadern en mycket talande blick som betydde: klara nu av det här med mor.

— Snälla Stina, sade Gustav Ek, när han sjunkit ner i sin gamla husbondestol igen, som om inte tio år kommit och gått sen han satt där sist. Bli inte ond för en gångs skull, om jag ger dig ett råd.

— Råd på du, sade hon och tänkte att hon väl aldrig fått ett råd förr av honom, bara order.

Hon satte sig mittemot honom och gav sig till att betrakta noga denne Gustav Ek, denne viking som lagt upp och blivit bankdirektör, kreditgivare och försyn åt alla Upplands småbrukare.

Han var Hallinds fullkomliga motsats. Här fanns hos Gustav intet av inre motsägelser och inre stridighet, uttryckt i snabba impulser, snabb modfällning och vrede. I hans ansikte, som hon nu för första gången såg skägglöst, vägde viljan upp intelligensen gott och väl, fast kanske ingendera hade överväldigande mått. Viljedraget i hakan var större

än man anat, medan ännu det blonda vikingaskägget skylde över. Men i gengäld hade hårfästet höjts genom år och mödor, så att pannan fått en större och mäktigare välvning, och därmed var balansen återvunnen. Han såg bättre ut än någonsin förr, en ståtlig man, säkert hade Dagny varit stolt över att visa sig vid hans sida i Danmark.

— Din hotelse att sälja Dunge har kastat en skugga över resan, sade han.

— Det gör mig ledsen, för det var onödigt.

— Du vet mycket väl att flickan älskar Dunge. Och att mina hem inte kan ersätta henne Dunge och dig. Har du verkligen tagit illa upp att hon tyr sig till mig lite?

— Tvärtom, jag är glad.

— Nej, du är inte glad, det ser väl jag. Det grämer dig.

— Hur vågar du uttala dig om det som grämer mig?

— Å jo, min kära Stina, jag känner dig bättre än någon annan nu levande svensk. Jag vet nog tyvärr att du kan få plötsliga ryck, när du tycker att något går för långt. Såvida du inte ändrat dig mycket, sedan du slog sönder vårt äktenskap.

— Vidhåller du fortfarande att jag gjorde det bara för sirapen?

— Å nej, med tiden får man ju lite överblick. Om du vill, ska jag gärna erkänna att jag bar mig taktlöst åt, då jag satte dig i den obehagliga situationen inför pojken. Jag skulle ha väntat till pojken

inte hörde det och sagt att från och med i morgon får inte Torkel någon sirap.

Hon smålog lite spefullt, men sade ingenting.

— Yttermera, sade Gustav Ek, är jag villig att medge att jag gjorde om det felet då jag erbjöd Dagny att bo hos mig under studietiden, innan jag tagit reda på vad du hade för mening om saken. Det gör mig uppriktigt ont om jag korsat dina planer.

Han räckte henne handen.

— Förlåt mig och hämnas inte på barnen.

— Jadå, sade hon, ty det lönade sig ju inte nu under detta halvtimmesbesök att påpeka hur grymt ohövligt det var att förutsätta att hon ville hämnas på barnen. Det var väl vad hon redan en gång förut hade gjort enligt hans uppfattning. Och dessutom var det rörande att han för Dagnys skull för första gången mellan dem brukade ordet förlåt.

Men det är ju inte om någon rivalitet det rörde sig nu, utan om ett nytt skede som gått in, om kamp, om liv, om död.

— Vet du av, frågade hon, att riksdagsman Andersson är död?

— Andersson i Gustavsfors? Nej, det visste jag inte, vi har inte sett svenska tidningar på hela resan. Han var en förstklassig utskottsordförande. Men varför nämner du det?

— Därför att genom hans död kommer jag till Stockholm i alla fall, fast jag inte kommer att bo med Dagny som jag hade tänkt.

Aj, det tog inte väl! Nu blev han alldeles mörk, som varit så ljus hela tiden.

Jag är inte gift med honom, jag är inte gift med honom, tänkte hon för att hålla sitt kurage uppe.

För nu sade han precis som förr, i samma ton som förr:

— Du skulle inte vara så egensinnig. Skrev jag inte och varnade dig för att ställa upp dig ens som fyllande nolla, om du inte vore beredd på att allt kunde hända.

— Ja, men jag har inte alls något emot att komma in i riksdagen. Tvärtom!

Det där tvärtom var en överdrift som slank med så som hennes överdrifter ofta förr slunkit med, då hon rest sig mot hans befallningar och varningar.

— Du har inte det svagaste begrepp om vad du talar om. Men jag kan säga dig att du passar inte i den lagstiftande församlingen. Du kommer att göra ett fiasko, stackars barn, som ingen före dig.

— Vad bekymrar det dig, sade hon. Om bara jag byter om namn och kallar mig Kristina Ring. För resten bor vi ju inte i samma kammare.

Nu såg hon att den hårda viljan i käkpartiet tog herraväldet över intelligensen så snart han stötte på hinder.

— Kristina Ring, sade han. Ja varför inte, det är ju ditt namn. Men än har jag verkligen inte tänkt på de personliga komplikationerna som kan uppstå för mig själv. Jag tänkte endast på ditt bästa och i någon mån på riksdagens. Du känner mina

åsikter om kvinnans rätta verksamhet. Hon ska vara maka och mor, där får hon användning för sin begåvning. Du som haft det så lugnt på Dunge kommer att bli alldeles yr i huvudet. Det är ju inte förmågan att läsa propositioner och motioner som du tränat upp här i ensamheten. Du kommer att få det förfärligt, och det är ju så onödigt. För någon karriär kan du ändå aldrig göra. Du kom in i riksdagen av en tillfällighet, och vid nästa val är du borta. Men varför dröjer barnen så länge? Gå och se efter dem.

Stina gick.

Medan de drucko te pratade Gustav Ek livligt om resan. Stina fick fråga tre gånger innan hon överhuvud fick något svar, om försvarsberedningen ämnade lägga fram förslag till omorganisation av härordningen i så god tid att det kunde bli proposition.

— Du behöver inte vara orolig alls för den saken, sade han slutligen motvilligt. Den kungliga propositionen, om det blir nån, kommer att gälla rent tekniska frågor, som du lugnt kan överlåta åt oss som förstår dem.

— Vad då för tekniska frågor?

— En nödvändig modernisering, effektivisering, som jag inte kan redogöra för nu. Var har du kommit över det där blåa porslinet, det hade vi inte förr?

För barnen var det en stor nyhet att mor kommit in i riksdagen. Dagny undrade hur mor skulle ordna

det för sig, och då hon hörde att modern hyrt ett rum hos Märta Cronberger, blev hon på en gång snopen och lugnad.

— Men då får väl jag träffa mor ibland i vinter? sade Torkel.

När Gustav Ek såg på klockan och reste sig för att ta farväl, bemannade sig Dagny, drog in honom i ett hörn och började viska med honom.

Han tog av sig glasögonen, tittade på henne och satte på dem igen.

— Men Torkel vill säkert inte själv.

— Jo nu vill han.

— Det blir bara tråkigare för dem att skiljas sen.

— Det tycker dom redan, kan väl far se. Far kan inte neka Torkel det, när mor har skickat mig till Holmlunda så många gånger och jag ska bo hos far i vinter.

Torkels blick mötte faderns. Den var på något vis prövande och vägande som om den sagt: kan du vara rättvis?

För första gången i sitt liv tänkte Gustav Ek: nu ligger jag i vågskålen. Och så hade han inte något annat val än att bevilja Torkels bön, framförd av Dagny. Men han hade för regel som gammal politiker att alltid försöka få någon komensation för sina eftergifter, även där de skedde av nödtvång.

— Hör du Stina, sade han, jag hör att Torkel vill stanna några dar, men jag vet inte om det lämpar sig . . .

Hennes ansikte som var trött efter en genomgrubblad natt, glänste till som ett fönster, när det träffas av morgonsolen. Glädje flödade in i henne som totalt glömt att glädje fanns, men med ens mindes hon det igen och visste att det var det enda naturliga tillståndet i världen. Torkel! Torkel! Han kom av sig själv! Hur hade hon vågat likna Gud vid en räknemaskin, han räknade ju inte ner sina fordringar, han gav!

— Varför skulle inte det lämpa sig, sade hon. Inget i världen är så lämpligt.

— Seså, ta det lugnt, sade Ek, men det gjorde han inte själv. Tvärtom, det grep honom hårt att se henne där mittemellan sina barn. Dagny, så stolt över vad hon åstadkommit. Torkel, som med en min av självklarhet lagt sin arm om moderns midja.

Han hade tänkt säga: han kan få stanna till onsdag, men när han skulle uttala onsdag blev det fredag.

— Men på ett villkor.

— Det går jag med på!

— Att du inte säljer Dunge till den där karln i vävkammaren, sade han.

En bil med en mycket betänksam herre vid ratten försvann strax därpå in i skogen.

Det dröjde inte länge till, så togo också Hallind och Märta avsked och foro bort.

— Nej, Stina, nu ska du vara ensam med dina barn, sade Märta. Vi kommer nog igen, oftare än du vill!

— Nu ska vi ha kolossalt roligt i fem dar, då det där herrskapet försvunnit, sade Dagny.

Ja, det hade de, men med den riktiga glädjen kom också den riktiga smärtan. Glädjen var strimmad med blod.

IX.

"Vår kommande historia skall vara en sång som besjunger den eviga världsfreden.

Vår kommande historia skall vara en bägare vin som renar mänsklighetens smärtor.

Vår kommande historia skall vara ett leende som kommer universums svärmod att försvinna."

Ett stycke efter midnatt slog Stina ihop Hallinds bok som hon läste grundligt och med hjälp av lexikon. Innan hon släckte lampan, vägde hon eftertänksamt i handen denna bok som förmått övervinna de murar hon rest omkring sitt hjärta, och de avstånd hon lagt mellan sig och världen. Det var en grym och outhärdlig bok som långsamt och obevekligt hamrade in sin sats, att fingo de krafter som nu ledde världen fortfarande bestämma kursen, så slutade dess bana i ett krig av ofattliga proportioner. Men det var en bok som inte gav sig. Den tro som slocknat hos författaren levde kvar i hans verk.

Den hade knackat på många dörrar, överallt hade den sökt efter öppna hjärtan men ständigt stött på olust, lamt gillande eller fientlighet. Halvuppskuren hade den stoppats undan bakom klassikerna på bok-

hyllor eller den hade kvävts under detektiv- och detromaner på antikvariaten. Överallt hade folk värjt sig mot dess enträgenhet med trubbiga vapen eller med vassa. Men till slut hade den brutit sig in i ett hjärta, och där hade den tagit en gruvlig hämnd för sina nederlag. Den kunde göra det, ty även om detta hjärta inte motsvarade författarens förväntningar var det åtminstone fritt och förnyat just nu, sopat och berett på besök.

Märta hade livligt anbefallt henne att leka med barnen, att inte tänka, att sova. Men ännu när gryningens ljus började bleka ut månens hade sömnen inte kommit. Hennes hjärta ropade ut i de oändliga avstånden: vad skall jag göra med mina barn? Men frågan föll död tillbaka över henne igen.

För första gången slog det henne som något egendomligt att möta den vanda synen från barndomen, då hon såg ut genom fönstret. Samma mäktiga rundel av lindarnas sammansmälta kronor mot gryningshimlen, samma mönster på den flik av himlen man såg borta i nordost, som då hon var en liten flicka. Vem kan tro att så stora och farliga ting ske i världen, när ni träd står kvar och är er lika? Ni har alltid varit oföränderligheten och tryggheten. Men det är en falsk trygghet som ni står och breder ut över mig och mina barn, det är en falsk frid ni har vaggat in mig i!

Ni förtjänade att huggas ner, till ett vittnesbörd att ingen trygghet finns i världen.

Hon hade sovit endast en kort stund, då hon spratt

upp ur sömnen med en skräckkänsla över att något hade hänt eller skulle just hända. Det var befriande att det var morgon, att det blånade ovanför dimmorna, och att hon vaknat i tid för att hålla sitt löfte till Torkel att ruska liv i honom, så att han kunde komma ut med mäster på sjön. På Holmlunda fiskade ingen med nät.

Hon fick intet svar då hon knackade på Torkels dörr, tittade försiktigt in och fann att han lämnat sängen, fast hans kläder lågo kvar på en stol. Men då hon gick fram till hans fönster och rullade upp gardinen, fick hon se honom. Solen var just i färd att erövra jorden från dimmorna. Med den makt och segervisshet som den ännu har tidigt om hösten, slog den sönder sin fiende dimman till ett fint regn som föll till jorden, varpå den bröt fram i all sin glans, speglad i blanka blad och i dropparna på gräsen. Mitt i detta äventyr stod Torkel, spritt naken under ett äppleträd, och skakade dess grenar som om han dragit i strängen till en dusch. Dimmuggen och äpplena regnade ner över honom, hans sommarbruna kropp lyste blank i solen, han grinade lite över syran i äpplet och kylan i daggen. Modern tänkte hon kanske borde varna honom för karten, men nändes inte störa denna vackra morgonlek, inte göra slut på hans förtroliga tumanhand med trädgården. Vad skulle trädgården kunna ge som skadade denna unga, hårda, spänstiga kropp, denna naturens frukt som inte rörts av tidens eller sjukdomens mask?

Så som hon mindes hans kropp, var den rundare förr, han var mycket mager, hennes pojke, inte mycket hull att börja skolan med. Men hans pojkestjårt var lika bevekande och komiskt äpplerund som förr.

Ack denna enda pojke var för mer i skönhet än hundratusen snödroppar, tjugufemtusen vita liljor och en större uppfinning än bombflygplanet.

Hon stod där och beundrade honom bakom gardinen, ända tills han fått nog av dusch och kart och vände tillbaka till huset. Då försvann hon in till sitt rum, men strax kom genom hennes öppna fönster in ett regn av plommon och en ros . . .

Ja, hon var en lycklig mor och en olycklig mor.

Hennes tankar gingo i två skikt, livet delade sig och flöt i två strömmar genom tiden.

Roligare kan ingen människa ha på en utfärd och inte heller äta mer fläskpannkaka än Torkel, men denna dag har kulturvärlden rullat vidare i sina spår mot barbariets mörker.

Torkel besegrar sin mor i crawl, fast hon fått fem meters handikap.

Det behövs bara två ton fosgen för att förgifta luften i hela Paris.

Torkel fick Wells' världshistoria i premium i våras, och nu ska han hålla föredrag i plugget om den.

De vilande förstörelsemedlen i Europas arsenaler, varv och kemiska fabriker äro tillräckliga att göra slut på Europas del i världshistorien.

Torkel tänker tentera för AB i engelska på höstterminen.

Den arbetslösa ungdomen i Europa stryker längs vägarna, går in i naziarméer, längtar efter krig som befrielse ur elände och förnedring.

Torkel är egentligen emot att söka in vid tullen, fast hans far anser att det verket har de bästa konjunkturerna.

Han vill hellre bli professor vid handelshögskolan med världsplanhushållning som specialitet.

En luftoffensiv kan inte hejdas.

Och det är väl i alla fall fånigt att dom därhemma inte vill att jag ska få slita ut min golfkostym i skolan, när jag ändå växer ifrån den till nästa säsong.

Krafterna i världen orientera sig i två stora grupper, den kapitalistiska och Sovjetunionen.

Torkels store vän och hjälte Ivar Ficke, som är son till bokhållare Persson på Holmlunda och studerar kemi på högskolan, har jobbat hela sommaren i en frivillig hjälpkår med att röja upp efter ett ras i en dal i franska alperna, och där har varit alla slags pojkar, mest tyskar. Och till och med en kinesisk student, som är pacifist och kan tyska, har varit där. Ivar har skickat Torkel en dikt som han fått av den där kinesen och översatt till svenska. Vill mor höra den, för den är ruskigt käck?

Ja, det vill mor gärna, det synes henne som ett under att hennes son från sitt håll drar in henne

i det problem som för två dar sen inte alls existerade för henne. Men hon kan inte låta bli att minnas en sats i Hallinds bok: "Dårar dansa med brinnande luntor kring den asiatiska krutdurken."

Jo, jag kan den där dikten utantill, må mor tro.

"Vår kommande historia skall vara en sång som besjunger den eviga världsfreden.

Vår kommande historia skall vara en bägare vin som renar mäskligheten smärtor.

Vår kommande historia skall vara ett leende som kommer universums svärmod att försvinna."

Men Kina är i färd med att införa den allmänna värnplikten.

När vi läste om Nappe i plugget, så fråga magistern varför inte Napoleon trivdes i kadettskolan, och då svarade jag att genier trivs ingenstans, och då sa magistern att jasanya, vet Ek det av egen erfarenhet? Men i så fall, vet mor, är jag inget geni, för jag trivs kolossalt ruskigt bra på Dunge!

Det är härligt, det är underbart att på så kort tid få in dessa mängder av upplysningar om sin son, så att man har något att hålla sig vid, att tänka på, då han reser igen. Det är ljuvligt att han aldrig tiger en sekund och om möjligt ännu ljuvligare blir det, då Dagny säger: Vad går åt Torkel, på Holmlunda har han knappt mål i mun.

Men ens hjärta, som vidgas att ta emot den pojkkärlek han ger så självklart, krymper när man tän-

ker på vilket problem dessa två barns tillvaro i världen ger en att lösa.

Sista natten som Torkel sov under sin mors tak hade hon pressat sig igenom sista avsnittet i Hallinds bok, även noterna med citat från militära tidsskrifter. All hysterien och skräcken omkring den moderna giftmordsindustrien hade hon andats in. De syner Hallind rullade upp hade samma slags måttlöshet, vidrighet och oanständighet som de vilka förfölja de sinnessjuka. *Nu* visste hon vad Gustav menat med modernisering och effektivisering!

Hon flydde in till Torkel.

Han sov gott, det hörde hon på hans lugna andhämtning, och han vaknade inte då hon satte sig vid hans säng. Hans närvaro var över all beskrivning ljuv och hjärtskärande.

Här sov en ung människa, en son av det släkte som inte kan röra sig utan att gå fel, som råkat utanför ringen av naturens stora ändamålsenlighet.

Enskildheterna i det hon läst i natt flöto ihop för henne. Hon kunde inte utskilja Hallinds provokationer, profitörer, utsugna, utsugare, förbrytare, offer och drönare från den tunga massan av mänsklighet.

Alla smälte ihop, alla blevo lika i skuggan av det öde som omsvepte dem. Om enskilda klåfingrare och plundrare kunde åstadkomma så mycket ont, så var det endast därför att detta var en tid, då mänskligheten nått fram till att lista ut nyckelordet som gjorde naturens krafter till dess tjänare.

Det var förunderligt tafatt och obegåvat att män-

niskan ögonblickligen reagerade militärt, då hon kom den stora hemligheten på spåren. Det var ju en enorm upptäckt detta, att tillvarons jämviktsläge låg så tätt intill kaos att människoanden redan kunnat sikta som ett mål möjligheten att rubba det.

Livets ömtålighet, dess beroende av samspelet och självbehärsknigen hos energier för vilka vi icke ha mått eller tal, borde annars ha gjort människan så försiktig. Men, som Hallind sagt, av varje upptäckt av universums under hade människan gjort ett tillhygge att drämman nästan i skallen med. Då hon i stället bort på två smyga sig ut ur den hemliga verkstad vars dörr hon råkat öppna. Hon borde ha stängt dörren väl och tänkt: inte förrän om tusen år, då jag lärt mig handskas med döden som en medicin och barmhärtighet, törs jag öppna den. Men människan gick vidare in i gätans labyrinter, vädrande möjligheter till nya industrier, profiter och militär effektivitet.

Eller var det något annat människan sökte, vädrade, drogs hän mot? Var människan så danad att den kunskap hon funnit, blivit henne till en frestelse, den största hon mött under sin långa historia? Frestelsen att reta de makter hon lärt känna och uttala det ord som bryter upp kosmos till kaos?

Denna dag som snart går upp över mig och mina barn och får nuets kontur, allteftersom solen stiger, är det den som medan den ännu var varsel och framtid, oroade de utvalda vilka skapade myterna, om

mannen som bröt Salomos insegel över andarna i flaskan, om Ragnarök, om Yttersta domen?

Är innehållet i den tid som du växer upp till, Torkel, så oerhört att det förmått ur sin formlösa preexistens sända strömmar av aningar som kunde ta sig fram genom ofödda årtusendens kyla och ändå falla heta ner över människorna en gång?

Hon tänkte på dem som uppfattat varningarna och varslen, hur de vetat allting utan forskning och experiment som genom en viskning i örat. Allt hade de förstått utom ett: människans förfärliga makt. I deras föreställning kunde människan få herravälde över elementen endast om någon Gud eller djävul överlät sin makt på dem. De trodde aldrig att hon skulle kunna lista ut dem själv.

När de föreställde sig Yttersta domen, skådade de den som Michelangelo hade gjort, de sågo en domare komma ner ur skyn, riva upp himmel och jord, döma, straffa och slå jorden i kras efter sig. Det gick aldrig upp för dem att människan skulle kunna exekvera sin egen dom.

Min son som ligger och skrattar i sömnen åt något han drömmer, är han bestämd att genomleva de yttersta tiderna? Ska döden få leka med honom och tortera honom, ska han behöva dö i fantasien, innan hans medvetande äntligen slocknar?

Nej.

Hon ställde problemet konkret och utan förbarmande: vad skulle jag göra, om jag just nu i natt

finge veta att radion befordrat till befolkningen i Gustavsfors med omnejd en order från militärkommandot att gå ner i källare, bomma igen och sätta syrefabrikationen i gång, emedan en anfallsflotta siktades in över Sverige? Skulle jag väcka barnen och prova gasmaskerna på dem? Nej, jag skulle döda dem båda två, så ömt, så ömt i sömnen. Det skulle jag kunna göra i kraft av min stora kärlek till dem. Ett stort offer är det enda nu, hade Hallind sagt.

Där vid Torkels säng tog hon honom i besittning igen, så fullkomligt som hon haft honom i besittning medan han ännu bodde i hennes liv. Det var förmätet, det var att sträcka sig längre än moders rätt går. Men av kärlek kan man göra många ting. Dock, o Gud, något är fel, när en mor icke vet bättre sätt att bevisa sin kärlek till sin återfunne son! Eller finns det ett bättre sätt? Visa mig det! Svara! Om du inte svarar, då är din kärlek mindre än min.

Torkel vaknade häftigt, som om medvetandet om en fara väckt honom.

— Vem är här? Vad är det? frågade han häftigt.

Å, är det mor, sade han sen lugnad. Men vad gör mor här? Har jag inte sagt att mor ska sova tio timmar i natt?

— Jag tänkte så mycket, Torkel. På att du ska resa. Och på er framtid.

— Jaså, sade pojken, det var välan konstigt. För innan jag somnade, så fundera jag mycket på om

jag skulle tala om en sak för mor. En sak om min framtid. Men det är en kolossal hemlighet, hedersord på att inget säga.

— Hedersord. Men lägg dig ner, så kan du berättat ändå.

Hon väntade. Han sade ingenting på en stund.

För honom hade det varit en stor upptäckt att mor var så lätt att tala med om det som innerst rörde honom. Aldrig fars försmädliga leende eller tant Fannys dumma invändningar när han berättade om Ivars hjältebragder i den franska dalen. Nej hon var bara ivrig att veta mer och mer, ingenting var för barnsligt, för ljusblått, för utopiskt för henne. Men han hade en gång sett hur hon fick tårar i ögonen vid något han berättat, och nu undrade han om han skulle göra henne mycket ledsen om han talade om att han ämnade ansluta sig till den internationella ungdomsbataljonen som var edsvuren att gå emellan fienderna vid ett krig.

Han fruktade inte att hon skulle tycka att han var överspänd, han var inte rädd att hon skulle få någon idé om att det var "hennes plikt" att bryta hedersordet och laga att han blev skild från Ivar. Men han var rädd att hon skulle börja gråta.

— Har mor hört om den munken som gjorde slut på gladiatorspelen genom att kasta sig mellan de stridande på arenan och dö? Hans frivilliga död, vet mor, väckte upp folkerna för hur vidrigt det var med gladiatorspel och efter det blev dom förbjudna...

När han hade berättat det, gjorde han ett litet uppehåll, mor trevade efter hans hand, fann den och tryckte den hårt. Och då förstod han att han kunde fortsätta.

Hon böjde sig ner över honom, han gjorde sin högra arm fri ur täcket och slog den om hennes hals, och så låg de där kind mot kind i mörkret. Den död på arenan han talade om skrämde henne ej. Ack Torkel, min gosse, min gosse, mina drömmar voro grymmare, hopplösare än dina, du är mera barnlig än jag och vis. "Får jag ha mina golfbyxor, får jag dö för folket?"

Med en gång voro de inte bara två, inte bara två drömmare som sökte skydd hos varandra. Där var ett tredje väsen tydligt förnimbart i rummet, ett som var verkligare, som omslöt dem båda två, överflödande, upplysande som ett solsken som bryter in i mörker, men långt verkligare, mera genomträngande, bärande, skyddande än så.

Det var det Svar, vilket människor i släktled efter släktled ständigt vittna om att de mottagit, då de ropat ur sin djupa nöd. Som de försökt uttrycka i ord, i namn, i sång, i bild, i trosartiklar men ännu aldrig lyckats utan att göra det mindre än det var i sin väldiga tysta närvaro.

För modern var detta en fullkomligt ny och oerhörd erfarenhet, men hon hade heller aldrig varit så nära döden och kärleken. Hon frågade inte om sonen erfor detsamma som hon, ty det syntes i denna

stund självklart, och hon gladdes att han redan så ung skulle uppleva denna höga Närvaro.

Ingen sade någonting, hon grät, han tryckte henne ännu lite hårdare till sig med sin beniga arm.

Slutligen märkte hon att han sov, hon gjorde sig lös så försiktigt hon kunde och reste sig ur sin obekväma ställning. Den nästan outhärdliga förnimmelsern av ett högt besök dämpades, blev svagare, verklighetens konturer trädde fram, men de lågo i en annan belysning. Livsviljan steg över sina brädor, kampen mot döden och dödsviljan tycktes inte hopplös längre. Nej, den kunde inte, den fick inte sluta annat än med seger vilka offer den än skulle kosta.

Det blev inte så svårt för dem att skiljas åt som de hade trott. Stämningen vid avskedsfrukosten var inte sorglig utan snarare munter.

— Mor, får jag nåt? frågade Torkel och tittade illmarigt från modern till systemen som skvallrat.

— Ja det vet du väl, att du får om jag kan! Vad vill du ha?

— Sirap på gröten, mor.

— — —

En kvinna har avslutat det röda kapitlet i sitt liv. Hon blir inte mera förälskad, hennes man blir mer och mer som ett barn eller en främling för henne, och hon väcker heller inte längre hans passion. Men äktenskapet fortsätter ändå ett stycke in i det syntetiska kapitlet, och hon som redan gett bort små-

kläderna efter yngsta barnet, får plötsligt en bestämd anledning att ångra denna generositet.

Hon hade börjat avveckla livet och ta ut nattro och annan bekvämlighet som ersättning för ungdomens privilegier. Men livet lät sig inte avvecklas. Det kom tillbaka med nya bördor, nya risker, fräckt fordrande en ny prestation. Kvinnan suckar till en början, mår syndigt illa, sörjer sin frihet och behaglighet. Hon oroar sig för att hennes man är stött på henne, för hur hennes krafter och hans pengar skola räcka. Hon kanske åldras till det yttre, magrar i ansiktet, blir gul, får en uttänjd mun, hål i tänderna. Men djupast inne är hon ändå yngre än förr och tio gånger mera högfärdig. Hon tänker yngre, lider yngre, hon är förnyad och hennes jämnåriga grannfruar förefalla henne gamla. Vägen som bara sluttade neråt, reser sig uppåt i nya backar med nya utsikter och nya horisonter, där man bara såg gravkapellet. Hon slår upp sitt livs balansräkning som hon avslutat med en suck över hur liten vinst av de undfångna punden det blev att redovisa för. Då jublar något inom henne trots allt, att där ändå blev en ny möjlighet att uppvisa ett bättre slutresultat, den oerhörda svindlande möjlighet som en ny människa ger.

Stina liknade en sådan gammal kvinna, då hon gick på Dunge den hösten.

Allt var sig likt på Dunge och intet var sig mera likt.

Hon gick där och förberedde jorden för en ny vår, hon betraktade stenarbetarna som lade grunden till ett nytt hus. Och sedan hon dragit sig in i primuslampans vita ljuscirkel om kvällen läste hon riksdagstryck som Märta skickade henne, långa utredningar om statsmakternas hållning till kapitel 14 i strafflagen och annan utsökt och bildande läsning.

Stundom såg hon några nya jordår framför sig, men ibland hände det henne som det händer en åldrande kvinna under ett havandeskap: perspektivet skars av som med en kniv, och bakom snittet fanns endast mörker.

Men det kom också ögonblick, då minnet av det stora hemlighetsfulla Besöket sänkte sig över henne, och då var där bara evighet inom henne, bakom och framför.

Den hösten bad hon mor Anna Greta att flytta upp sin spinnrock i vinterstugans kök och sitta där med sitt arbete. Matmodern kom ibland ut till henne och satt där med sina luntor. När så den flitiga lilla gumman slutade för kvällen, brukade hon säga: Ja när frun har vävet de här lakana, särskilt om frun väver kypert, så räcker de i fruns levetid, och när fröken Dagny ärver dom, blir de just lagom behagliga att ligga på. Och då blev Stina för var gång lika glad och sade att nog skulle hon väva kyrprade lakan, om det än ginge åt mera garn på det viset.

En gång då Hallind kom farande, frågade hon honom om han hade lust att ta hit sina barn redan

till jul. För då skulle hon sätta in en större kamin i förstugan.

Hallind hade för det mesta Märta i sällskap då han kom, men stundom stannade hon kvar i Stockholm för något arbetes skull som hon var tvungen att göra åt William Hudson, eller kom senare. Då fick hon ofta tåla ganska bittra förebråelser för sin underdånighet under den där pretentiösa amerikanen som utnyttjade henne och levde högt på hennes flit och påpasslighet, men hon blev aldrig ond, hon bara skrattade.

Hon var inte så talför som hon brukat vara, hon hade en aura omkring sig nu som påverkade människorna utan hennes åtgörande. Hon var mildare än hon brukat vara, och sade mindre ofta emot, men ve den som lät lura sig att tro på en djupare sinnesförändring hos henne, någon övergång till att bli helt kvinna. Hon gynnade Hallinds planer på att göra förslag till fresker i första kammaren, hon reste till Brudnäs och fick grevens löfte att han död eller levande skulle köpa Johan Hallinds skisser till Första kammaren så snart de varit utställda där. Hon satte honom i förbindelse med arkitekter som kunde hjälpa honom att bygga hus och med politiker som kunde orientera honom över ställningen i Sverige och slutligen lät hon honom ta upp en farlig tävlan om Stinas politiska intresse. Men allt detta gjorde hon, därför att hon förstod att denna nya aktivitet hos en man som sagt att man borde sitta och vänta tills månförmörkelsen

var över och så fortsätta på andra sidan, den betydde att han var lycklig. Lycklig därför att han mött henne.

Stina som så envist värjde sig mot förslaget att bära fram Märta's befolkningsmotion, hade förbluffande snabbt och smärtfritt accepterat Johans idé att full avrustning var det stora offret som krävdes av nationen nu. Märta tyckte nästan att det kunde krävs litet mera studier och eftertanke innan hon tog denna position. Men det är väl så, tänkte hon, att en man ändå alltid har lättare att övertyga en kvinna om en vansinnig sak än vad en annan kvinna har.

Men när hon slutligen insåg att Stina bara hade ett enda intresse i samband med riksdagen, nämligen möjligheten att få vara med om en kupp mot regeringens väntade förslag till modernisering av försvaret, måste hon allvarligt erinra Stina om — hur ogärna hon än ville störa de två i deras intriger — att hon måste ge sig på andra kräftskador än militarismen.

— Ni tvingar mig att höra talas om fred och fred, så det är som om jag sög på en ettöring jag fått i växel på torget. Begriper ni inte att avrustningen är bara den ena sidan, och befolkningspolitiken den andra av samma stora fråga. Och kom ihåg: ni kan aldrig komma någon vart med att bevisa faran av rustningar och fördelen av avrustning för medelsvenson. A man convinced against his will, is of the same opinion still, det vet ni väl. Det enda argument

12. — *W ä g n e r*, Dialogen fortsätter.

som möjligen kan komma att få någon effekt i världen, är hotet från den befolkningspolitik som kvinnorna för och kommer att skärpa till dess män tagit sken i vackra hand.

— Men hur skall detta uttryckas praktiskt i en riksdagsmotion om jag får lov att fråga?

— Oroa dig inte för det. Jag ska nog skriva motionen.

— Ja, nog vill jag vara ett verktyg vid den här riksdagen för dem som vet mer än jag, men jag vägrar att vara en spade att gräva i all sköns sörja med, sade Stina.

— Jag godtar inte din vägran än, sade Märta. Du kommer att ändra dig. Du ska.

När Stina efteråt under lugnare dagar tänkte tillbaka på dessa strider, kunde hon knappast skilja sakfrågorna från Märta Cronbergers obevekliga röst, hennes avståndsbå kysande ögon, hennes flotta flygande handstil och hennes paradoxer:

Att möta kvinnornas offensiv på denna breda front med strafflagsparagrafer är meningslöst. Ty de, lika litet som soldaterna som under världskriget utrotade mänskligt liv, äro några förbrytare, de lyder bara vad de anser vara nödvändighetens bud.

Det försvar som lagstiftarna byggt upp i kapitel 14 §§ 26 och 27 mot kvinnornas livsfientliga handlingar är precis så adekvat som deras försvar mot ryssen.

I båda fallen får vi övergå till ett positivt försvar.

Du ser själv i de utlåtanden jag skickat dig, barnsliga som de annars är, en uppriktig sorg hos socialt

sinnade läkare över att lagen inte tillåter dem att hjälpa "samhällets nyttigaste och hårdast betungade medlemmar". Begär frihet för dessa herrar att hjälpa dem! Därmed skulle en hel massa onödiga lidanden och infektioner förekommas. Men begär också för kvinnorna andra alternativ än vare sig kirurgen eller kvacksalvaren, så får vi se hur de väljer!

Ja, sådana brev voro ju nog så märkliga att få för en blivande riksdagsledamot. Men inte på långt när så märkliga som sonens brev till modern:

"Vet mor vad, i går hittade jag ett tryckfel i vår tyska läsebok. Och då sa magistern att det var alldeles riktigt, och att när man hittar tryckfel i utländska böcker som undgår författaren, då har man hunnit ganska långt i det språket..."

X.

"Interiören liknade de främmande och fantastiska bilder som ibland komma fram ur modernt filmreportage, när kameran riktats in från en plats, där ingen täckts sätta en kamera förr."

Trettondagsafton, då doktor Cronberger stod redo att fara till Stockholm, blev han hastigt hämtad till Brudnäs, till gamle greven. Medan han plockade fram nattvardstyget, kom hans hustru in till honom:

— Jag tänkte för min del fara nu, Anselm, sade hon. Jag ville allt gärna höra Signe Dufva predika i aftonsången, jag har aldrig hört en kvinna förr vid en riktig gudstjänst. Det är ett ovanligt tillfälle.

— Det borde aldrig ha fått förekomma, sade mannen medan han satte på prästrocken.

— Varför inte det? När hon är teol. kand.? Och har varit missionär så länge och rest så mycket, och...

— Vad har det med saken att göra?

— Det trodde jag det hade. Men du får väl ändå medge att hon måste ha intressanta erfarenheter från Asien...

— Dem kunde hon ha berättat om efter gudstjänsttid. Jag tog mig friheten att föreslå henne det, men det förslaget till lösning tycks hon inte ha vårdat sig om att begagna. Men för all del, res du! Jag tar sista tåget i stället.

Under tiden låg den gamle greven i sin praktfulla renässanssäng och väntade otåligt sin själasörjare från fordom. Han hade inte så svåra plågor att de utplånade skuldkänslan och försonade honom med döden. Nej, han hade alla möjligheter att ta ut dödens bitterhet i försmak och att vändas under ångest över följderna av de synder han begått just sista året av sitt liv.

— Om jag fått dö för ett år sen, kunde jag ha dött mera lugn, sade han, då Cronberger kom och satte sig vid sängen. Men detta år har jag syndat mycket.

— Vi syndar ju alltid, varje dag och stund, men så många särskilda tillfällen kan väl bror inte ha haft i år, sade själasörjaren.

— Jo, svarade den gamle mannen generad, jag har träffat kvinnor...

Cronberger tänkte på att den ångerfulle gamle mannen nog i alla fall inte haft det så lätt med den åldrande hustrun som han inte fick röra medan han själv var i sin krafts dagar och som förbjöd honom alla andra. Och han sade några allmänna tröstens ord om den mänskliga svagheten och det gudomliga förbarmandet. Men Crantz var inte lugn förrän han fick bikta sig i enskildheter. Han måste

berätta om kassörskan från unga Cronbergers advokatbyrå som han tagit in i denna sin sängkammare, hur han suttit på sängen och smekt henne, och frågat henne om hon ville förljuva hans ålderdom, vilket hon mycket gärna ville. Men sen hade Nils Erik kommit ner och försäkrat honom att hon var alls inte oegennyttigt intresserad av att bli hans ålderdoms tröst, och när Nils Erik dessutom haft med sig en som var yngre och sötare och oskyldigare, så hade han brutit med kassörskan. Men i fråga om den unga och söta med det krusiga håret så hade han då absolut ingenting att förebrå sig, ja, blixtlåset, men hon hade hindrat honom. Bror visste förstås om att han gett henne femtusen kronor, men det var inte som erkänsla för någon favör, utan bara för att lilla Märta skickat henne att be om dem. Och ett litet legat hade han satt in till den lilla i sitt testamente, men det var väl ingen orätt. Det var besynnerligt, visste inte bror om den där lilla transaktionen? Kan-ske inte om att lilla Märta varit här ett par gånger i höst och ordnat med ett tillägg i testamentet som skulle ge en konstnär hon intresserade sig för någon slags företråde vid dekoreringsen av riksdagshuset? De unga är så ivriga, och han hade gjort vad hon bad om, men det var också alldeles oskyldigt . . .

— Jag tycker det låter ganska oskyldigt alltsamman, sade Cronberger. Du har inte på långt när så mycket att förebrå dig som den där flickan som sökte nästla sig in hos dig och begagnade sig av din lilla svaghet för ungdom.

— Ja, men jag är rädd flickan har gått under, sade den gamle mannen ängsligt. Jag har nog varit hård mot henne. Men det var egentligen din son som rådde mig. Hon begärde skadestånd för bruten förlovning, men din son ville inte vi skulle erkänna att det varit någon förlovning eller så. Och så hade jag gett bort femtusen nyss, och femtusen är också pengar tycker man, då man går uppe. Så vi nöjde oss med att betala en räkning på pälsverk åt henne och så hade hon ju en ring, en mycket dyrbar ring som hon fått av mig. Sen glömde jag bort henne, men i går, då hjärtat stannade av en lång stund, då kom hon för mig igen och sköterskan ringde till byrån för att fråga efter henne. Den lilla söta svarade att hon var försvunnen från byrån och låg på sjukhus. Vad ska jag göra? Ska jag hjälpa henne?

— Anförtro den saken åt min son, jag ska tala vid honom, sade Cronberger. Och låt oss samla oss kring högre ting. Han ringde på sköterskan och gav henne order att släcka det elektriska ljuset och tända levande lågor.

Cronberger hade beräknat att under hemfärden i bilen och på tågresa upp till Stockholm kunna begrunda den predikan han skulle hålla nästa dag, Trettondagen, i samma kyrka där nu en kvinna stod och höll gudstjänst. Han genomförde också detta, ty han hade en hård disciplin på sig själv och vana vid koncentration. Dessutom inspirerade texten honom, han tyckte om att tänka på de vise männen som lade sina gåvor framför Barnet och dess Mo-

der. Men när han var klar med sin uppgift kunde han inte längre hålla ifrån sig tanken på det han hört av Crantz. Återigen uppfylldes han över samma bittra och smärtsamma förvåning över sin dotter, som så många gånger förr. Varför hade hon aldrig nämnt om de femtusen kronorna hon fått av Crantz, och vad hade det varit för idé att instruera sin mor så att även hon förteg varifrån de privata förlossningshemmen fått sina pengar? Det skulle varit av stor vikt för honom att ha fått veta i tid att Crantz blivit så medgörlig och frikostig nu, han som förr varit så sparsam.

För egen del begärde Cronberger ingenting, det skulle ingen kunna säga om honom. Det han längtade efter var snarare en större fattigdom. Men dessa pengar skulle ju med ett penndrag kunna dirigeras till att tjäna ett heligt ändamål, till att tjäna den stora uppgift som mer och mer klarnade för Cronberger som hans: att arbeta på att återföra Sveriges kristna till deras fäders tro, till Rom.

Detta var hans innersta dröm om vilken hans läppar voro förseglade, och som ingen mer än en av de unga prästerna vid katolska kyrkan i Stockholm hade en aning om. Med varje år hade han mer och mer avlägsnat sig från protestantismen med dess som han tyckte tveksamma modernitet, dess många schatteringar och dess outhärdliga samvetsfrihet som människorna missbrukade så grymt. Numera läste han gammal och ny katolsk litteratur med en helt annan uppfattning än han gjort under sina teolo-

giska studier och allt bestämdare tog han parti mot Luther och för de heliga män och kvinnor som utfört reformarbetet inom kyrkan. Nu hade han kommit så långt, att egentligen endast världsliga problem stodo mellan honom och den hamn dit han längtade. Men dessa voro svåra nog. Vad skulle han göra av sin hustru, hur skulle han försörja henne om han droge sig tillbaka för att öva katolskt författarskap? Hon dugde ju inte till stort mera än gnida polerade möbler med ett sämskskinn. Om han kunnat beveka den gamle mannen att ge *henne* ett litet legat, skulle hela problemet se enklare ut. Men nu, när han som lutersk präst gett honom nattvarden hade det varit omöjligt att börja tala om dessa ting. De hade för resten behövt en lång förberedelse. Om han slungat Crantz sina planer i ansiktet, skulle han väl ha blivit lika förfärad som alla andra svenska protestanter över något så orimligt . . .

Hustrun kom och mötte honom nere vid Stockholms central, upplivad, full av intryck som hon måste delge honom. Mötet med denna kvinna som var honom djupt främmande och, som det förkroppsligade hindret mot hans själs innersta önskan, djupt antipatisk, var ett direkt kval. Han skulle väl denna kväll som alla andra kunnat lägga band på sig om han fått vara i fred. Men hon lät sig för en gångs skull inte elimineras. Hon måste för honom som tvivlat därpå berätta att Signe Dufva hade skött sig utomordentligt, att hon gripit hela församlingen, och att till och med Märta medgivit att pre-

dikan varit full av nya intressanta synpunkter på den kristna kyrkans problem i Asien.

— Ja, det kan jag väl tro, sade Cronberger, stucken av denna påminnelse om dottern som inte på många år gjort hans kyrka den äran, att det var ett feministiskt evenemang, när ett fruntimmer predikade.

Men fru Cronberger framhärdade i sitt misstag att om bara Anselm finge klart för sig hur bra fru Dufva skött sig i all sin litenhet och kvinnlighet, så skulle han försona sig med att hon fått predika. Och därför talade hon och talade, till dess han slutligen inte härdade ut mera utan bröt ut:

— Ja, kära du, jag betvivlar inte att hon kunnat sätta hop och läsa upp en predikan. Men det gör inte saken ett dugg bättre!

— Gör det inte, varför då? Det måtte det väl!

Då brast situationen som en böld som länge varit mogen. Och fru Cronberger fick till sin fasa höra att inte blott skulle en kvinna inte vara präst. Men det skulle inte heller finnas prästfruar, det var en lika stor orimlighet nästan.

— Ja, men Luther?

— Luthers reformation var i alla delar ett stort misstag, sade Cronberger med förtvivilans mod.

— Då är det ju en olycka, att du är gift!

— Ja, det är det, men det är ju inte ditt fel.

— Och om du inte varit gift med mig?

— Så hade jag redan gått över och blivit konvertit.

— Vad för något? Ka-tolik?

— Ja. Säg det inte som om det vore namnet på en djävulsekt.

— Men Anselm! Varför? Säg varför?

— Ja, nu när du ändå vet så mycket, så kan jag gärna säga dig att min högsta önskan vore att få hjälpa till att återföra Sverige till våra fäders tro.

— Kallar du det för våra fäders tro? Hon frågade inte omigen sitt varför, men hon lade märke till att hon inte fått något besked. Upplysningen hade tagit henne på ett annat sätt än han väntat. Han hade tänkt sig gråt och övertalningar och en massa frågor om vad biskopen skulle säga och vad församlingen skulle säga och vad *hon* skulle ta sig till. Men den tunga tystnad som plötsligen föll mellan dem och det underligt mörka grubblande uttrycket i hennes ansikte, annars så tomt, det hade han inte varit beredd på.

— Seså, barn lilla, sade han och klappade henne på handen, sov nu. Du sitter lugn i din prästgård med dina mahognymöbler tills vidare.

Hon drog sig undan hans beröring nästan med fasa och svarade inte ett ord. Tills vidare! Det var som ett rapp över hjärtat. Och han fick inte röra henne mer, hon var ju inte gift med honom, hon var prästens hushållerska och mätress, inte en kristlig äkta hustru. Hon kände sig plötsligt generad att dela sovrum med en främmande präst. Han gjorde för kvällen inga fler försök att trösta henne, tröstade i

stället sig själv med att läsa Bertrands Saint Augustin.

Morgonen var sårigt, ömtåligt tyst emellan dem. Det de tänkte på kunde de inte vidröra, det var som ett sår. Hon sade bara att hon ämnade ta sig ett enkelrum för nästa natt och det hade han ingenting emot. Medan hon styrde med det, ringde han upp några ämbetsbröder och resonerade om fallet Dufva. När de följdes åt till kyrkan, då hade de gjort skillnad till säng för detta liv.

När Cronberger kom in i spårvagnen som skulle föra honom till kyrkan, märkte han att den var så gott som uteslutande upptagen av kvinnor. Ett guldsnitt blänkte till i knät på en svart päls, därav drog han den slutsatsen att den även var full av psalmböcker. Han tog då för givet att han fått sällskap med några av sina blivande åhörare och det glädde honom att de voro ute i så god tid, det lovade gott för tillslutningen.

— Det finns två platser längst inne i vagnen, sade konduktören artigt till det ståtliga paret. Cronberger gick in, ty det var kallt på plattformen, men då han satt sig ner, upptäckte han att ödet tilldelat honom en plats bredvid den person som givit anledning till den stora uppgörelsen mellan honom och hans hustru.

Den lilla personen stramade upp sig så gott hon kunde till att möta doktor Cronberger. Hon visste att hon varit olydig mot honom, när hon predikade vid gudstjänsttid, fast han varnat henne för följ-

derna. Men hon hade trotsat hans varning, ty för henne stod det som en viktig angelägenhet att svenska kyrkan skulle öppna sig för kvinnliga präster. Med hjälp av kyrkoherden i barockkyrkan hade hon velat slå en bräsck i muren, och hon ämnade inte heller låta skrämman sig efteråt. Hon hyste dessutom ett hemligt hopp att han skulle veknat, ty vid det här laget hade han nog hört att andakten varit stor och gudstjänsten fått ett värdigt förlopp.

Tyvärre hade hon mycket små förutsättningar att se imponerande ut. Hon var liten och späd, hon hade ett ansikte som av naturen blivit så oskyldigt och mjukt att det först nu började se fullvuxet ut. Ja, nätt och jämnt fullvuxet fastän hon genomgått trettiosju år, två resor jorden runt, en dödlig sorg, tre revolutioner, tre hastiga utrymningar från arbetsplatsen och tre räddningar ur ögonskenlig livsfara, av vilka den sista skett mot hennes uttryckliga önskan, emedan hennes man då redan fallit på sin post. För Cronberger tog hon sig ut som en liten förläst studentska, och han kunde inte begripa vad som farit i hans förträfflige ämbetsbroder i barockkyrkan som sagt att hon var den enda kvinna han skulle velat släppa fram till att predika, och därför hade han också gjort det.

— Ja, sade fru Dufva, om torsdag kommer jag väl ner till missionsdagarna i Gustavsfors som vi kommit överens om?

— Tror fru Dufva att det var bara tomma ord som jag sa i onsdags? Det var det ingalunda. Jag

har talat med mina ämbetsbröder, och vi är eniga i att en kvinna som har så osäkra begrepp i en fundamental fråga, tors vi inte ta ansvaret för utåt, vi kan inte veta vad hon kan komma att säga.

— Det var alltså återbud från Gustavsfors?

— Ja, jag beklagar, men . . .

— De missionsintresserade församlingarna blir också i någon mån lidande på det, sade hon så värdigt hon kunde.

— Kanske det, men den saken skulle fru Dufva ha tänkt på själv. Varför höll inte fru Dufva föredrag i kyrkan klockan åtta i stället för sex som jag föreslog?

— Jag tror inte att det tjänar någonting till att vi diskuterar mina skäl i en spårvagn, sade hon kort. Och hon vände på huvudet undan fru Cronbergers blickar som fullkomligt hängde fast vid henne.

— Det gör ingenting om min hustru hör det här samtalet, sade Cronberger. Och jag vill säga, innan vi avslutar det, att om också fru Dufva och fru Dufvas kvinnliga församling kommer att tycka att fru Dufva är förföljd, så har jag och mina ämbetsbröder gott samvete, när vi vårdar en tradition i den kristna kyrkan som dessutom stöder sig på Nya testamentets klara ord. Fru Dufva småler, fru Dufva fattar inte alls denna förmodligen högst förbenade paulinska åsikt. Men jag ska ge fru Dufva en fråga att betänka. I går vid samma tid som fru Dufva stod och predikade, satt jag vid en dödsbädd. Det var en gammal rik man som skulle dö. En man som hade

allting i världen men inte samvetsfrid. Han hade kallat mig till sig för att tala om de synder som tyngde honom och genom mig få syndaförlåtelse och Herrans nattvard. Försök tänka sig att denna döende skickat efter en präst i största allmänhet och att där trätt in till hans läger i detta högtidliga ögonblick en kvinna, till exempel fru Dufva. Fru Dufva kanske inte själv förstår det, men jag kan säga att det hade inte blivit någon bekännelse av då. Men jag kunde in persona Christi ge honom frid att dö i kraft av mitt ämbete. När jag lämnade honom hade han lugn. Ja, jag ville bara visa till vilka malplacerade konsekvenser fru Dufvas ärelystnad kunde föra. Här ska vi visst av?

Han reste sig och gick ut ur vagnen. Han var så säker att de båda kvinnorna följde efter honom, att han inte vände sig om förrän den anmärkning om väglaget han kastade bakom sig förblev obesvarad.

Då såg han att hans hustru och fru Dufva sutto kvar i spårvagnen som körde vidare.

— Ja, jag skulle förstås ha gått av här, sade fru Cronberger generad, men jag tyckte inte, jag kom av mig... jag måste först...

— Jag också, sade fru Dufva.

Sen sa hon inte mer, ty hon kände sig osäker på sin röst. Ack om den där människan ville gå av så fort som möjligt, tänkte hon, jag vill inte ha hennes tröst. Jag är inte en skolflicka som fått nedsatt sedebetyg av rektor. Och jag har sett mer av döden än doktor Cronberger.

— Jag, jag får väl gå av vid nästa hållplats då, sade fru Cronberger. Så jag får säga adjö nu. Men i alla fall, ursäkta, jag tränger mig på, så måste jag få tacka för predikan i går. Och jag håller inte alls med min man. Jag tycker det vore bra med kvinnor i statskyrkan på många sätt.

— Den åsikten är nog bäst att fru Cronberger behåller för sig själv för husfridens skull, sade fru Dufva.

— Det har vi ingen, svarade fru Cronberger sorgset. Och rådet kommer för sent, för vi har redan talt om saken, min man och jag. Och kan fru Dufva tänka sig hur det slutade?

Fru Cronberger flyttade sig närmare, hennes ansikte fick ett underligt uttryck av triumf. Icke över vad hon hade att säga men över att hon hade mod att säga det.

— Jo, han förklarade att hans högsta önskan vore att lämna den svenska statskyrkan, viskade hon.

— För att jag predikade i går!

— Ja, för det eller vad det nu kunde vara. Men inte nog med det utan gå över till den katolska läran. Han sade rentut att det var bara jag som var i vägen.

Vid denna bekännelse glömde de båda två nästa hållplats. Cronbergers hustru njöt av att förråda sin man inför den han förödmjukat men samtidigt tycktes det hemska faktum att hon var "gift tillsvidare", bli mera påtagligt nu när en tredje människa visste det.

Den yngre kvinnan var förvirrad av denna inblick bakom förlåten. Här hade hon i sanning tagit kaptalt fel. Så går det då man rättar sig efter ett majestätiskt uppträdande, just det som man bör misstänka. Cronberger var alltså en olycklig människa på flykt från sin tillvaro! Vem kunde veta mot vilka makter inom sig han sökte hjälp hos den absoluta auktoriteten!

På det sättet kom det sig att de båda som inte kände varandra alls följde med spårvagnen ända bort till ändstationen. De flesta av dem som Cronberger tagit för sina åhörare hade också åkt förbi barockkyrkan, stigit av vid slutstationen och vandrade tillsammans upp mot en väldig byggnad som låg på en bergknalle, en folkskola maskerad som gotiskt rådhus. Men fru Cronberger och fru Dufva slöto sig inte till dem, i stället gingo de planlöst fram och åter på trottoaren. Fru Dufva sade flera gånger: ska inte fru Cronberger åka tillbaks till kyrkan? Men prästens hustru hörde inte. Hon kunde inte släppa denna människa. Hon ville veta hur en prästfru skulle bära sig åt i detta konstiga fall. Vad var ens plikt, borde man koncentrera sig på att vara ett hinder för sin man i hans galna planer eller borde man undanröja sig?

Fru Dufva trodde inte att fru Cronberger behövde ta ansvaret på sig att lösa det problemet. Det skulle nog doktor Cronbergers katolske själasörjare göra åt honom. Han kunde ju bli lekman i katolska kyr-

kan för resten. Det finns även en order för gifta, visste inte fru Cronberger det?

— Han blir aldrig lekman, det är omöjligt, sade hans fru kort och bestämt. Han måste vara i den apostoliska successionen eller vad den heter. Och jag räknade ut i natt varför! Det kan vara intressant för fru Dufva att veta, sade hon med en elak glimt i ögat, ifall det skulle bli polemik om kvinnliga präster.

— Snälla fru Cronberger, jag ämnar inte polemisera!

— Nej, gå inte, har ni så bråttom? Förstår fru Dufva, sade hon ivrigt, det ligger en hemlighet med att han håller så styvt på sitt andliga stamträd ända bort till apostlarna. Och det är att han skäms för sitt naturliga stamträd. Där finns en mördare i slakten, fru Dufva, inte så förfärligt långt tillbaka, en hundra år bara. Och en kvinna också som slet spö offentligt. Det kan han liksom inte tåla, så därför har han sagt upp den släktskapen. De säger att kvinnan som slet spö hon spökar kring spöpålen där det skedde, fast den är nedriven. Det såg jag då aldrig när jag bodde i Nordala, men nog spökar hon i min mans tankar! Och jag för min del, jag tror att det är därför han vill bli katolik!

Fru Dufva hade inte lyckats värja sig för detta förtroende, som kom med makten av ett oerhört hat och en oerhörd njutning. Hon kunde inga kommentarer göra medan de stod där bredvid varandra och väntade på att återvända till staden med nästa spår-

vagn. Ack vi människor sådana vi är! Man blir rädd för sig själv och skäms. Var det egentligen underligt om man skydde sitt naturliga stamträd, sina stamfäder och stammödrar och sökte bli upptagen i en ny släktskap, i den församling som var Kristi mystiska lekamen? Kanske fru Cronberger i all sin hämndlystnad snuddat vid sanningen! Blev han katolsk präst finge han ju dagligen inför altaret begå mässoffret, hålla vattnet i vinet och därmed förena det mänskliga släktet med Kristus. Man kunde förstå hans längtan, stackars doktor Cronberger.

När nästa spårvagn kom, var också den full med kvinnor som stego av. Bland dem var Märta Cronberger i sällskap med Stina och Svarta Sara.

— Vad gör mamma här? ropade Märta förvånad. Varför är mamma inte i kyrkan? Ska mamma på vårt möte? Och fru Dufva? Hon gick fram till den lilla missionären och sade sitt namn, vilket till hennes förvåning tycktes göra ett starkt intryck. Jag skrev och bad er komma på vår debatt om särslagstiftning mot kvinnor, eftersom det ju är totalt arbetsförbud för kvinnor i er bransch. Jag var riktigt ledsen att ni inte kunde komma, men dess roligare att ni är här nu!

— Jaså, är jag *här*? sade fru Dufva. Ja, varför inte?

Så gick den lilla truppen vidare uppåt backen med folkskolan som mål.

Att fru Cronberger och fru Dufva slutit sig till gruppen, hade ju särskilda anledningar, så nya, så

uppslukande, att de knappt riktigt visste vart de gingo och vad de gjorde.

Men även bakom Svarta Saras vandring uppför backen i fröken Cronbergers spår låg ett öde. Chefén hade sagt till henne på lördagsmiddagen då kontoret stängdes: i kväll är jag upptagen, men om du håller dig hemma på söndagen, så kanske jag ringer, men kanske inte. — Jaså, hade hon svarat, ja, jag kanske håller mig hemma och kanske inte. Det svaret tog han som skryt och skrattade åt, och så var det. Men på söndagsmorgonen, då hon förberedde sig på en trist och förödmjukande dag av väntan, ringde fröken Cronberger och föreslog henne att följa med på ett möte som även skulle inbringa lunch. Och nu gick Svarta Sara här ytterst i truppen och önskade av hela sin själ att han ville ringa, så att han fick veta att hon inte väntat på honom, och önskade lika högt att han inte skulle göra det.

Men Stina, hon hade lämnat Dunge och Hallinds barn för flera månader och rest upp för att i någon mån orientera sig i sin nya värld innan riksdagen öppnades. Märta hade ställt i ordning ett rum åt henne i sin lägenhet vid Sveavägen och röjt undan plats för Stinas krokus och tulpaner och riksdagstryck. Men hon hade inte ansett att hennes plikt som värdinna och manager var fylld därmed. När Stina trädde in i sitt riksdagshem, låg på hennes bord en P. M., författad av Märta till hennes nytta och begrundande. Några av dess satser lydde så:

Kom ihåg att spårvagn nummer fyra numera går

åt Kungsholmen, och att den nya generationen icke mera tror på din ungdoms Gud. Frågar du den vad den tror på i stället, så var beredd på de mest överraskande svar. Kom ihåg att fruktan för helvetet är ersatt med fruktan för arbetslöshet. Kom ihåg att din uppgift i de politiska kretsar där du kommer att röra dig är densamma som lilla tändsticksaskens, då den fotograferas bredvid ett jättekålhuvud under rötmanaden.

Förråd icke för någon att du tror på demokratien och den romantiska kärleken eller att du bor hos mig. De två förstnämnda fenomenen äro omoderna och jag är inte så chic som jag borde vara.

Hav alltid i minne att du icke mera är statsrådinan Gustav Ek utan Kristina Ring med bostad i negerkvarteret.

Det var med dessa budord omsorgsfullt noterade i minnet som Stina gett sig åstad till detta söndagsmöte, ett kvinnligt meccanomöte, hade Märta sagt.

Märta gick först med fru Dufva. Hon var just på väg att fråga henne om hon alls inte riskerade efterräkningar för gårdagen, då fru Dufva sade något mycket förvånande: fröken Cronberger, ta hand om era föräldrar!

— Kommer inte på frågan, svarade Märta.

— Men jag är säker på, jag har av en händelse fått veta, att de genomgår en svår kris.

Märta såg på sin följeslagerska så inträngande som hon kunde göra ibland. Då såg man hur hon

samlade ihop sina tankar och tvingade dem att koncentrera sig och pressa sig igenom ett smalt pass.

— Det kanske är bra för dem, sade hon. Som de har haft det.

— Ta det inte så leger, fröken Cronberger. Det är en allvarsam historia.

— Det kan jag förstå om de först får en kris, sade Märta. Men jag har genomgått ideliga kriser själv och i den mån de ingripit har de försvårat dem. Ska någon kunna hjälpa dem är det snarare ni.

De gingo runt skolhuset och in genom en dörr på baksidan. Sen bar vägen uppför baktrapporna ända upp till vinden. När de väl hunnit upp, gick vägen vidare genom en korridor som vek sig om många hörn och gick förbi flera dörrar, till dess slutligen en som var fullkomligt lika de andra, var den rätta.

När man kom in i rummet, fann man att det icke var något rum, blott några kubikmeter sönderspjälkat utrymme som blivit över då arkitekten ritade sitt gotiska rådhus.

Under avigsidan av det stilfulla taket var rummet vårdslösat av arkitekten och hade ingen beräknad skönhet eller rimliga proportioner men det var fullt av oberäknade effekter som roade mer än rätsidan.

Mitt i rummet steg taket upp i en strutformad höjd vilket betydde att man stod under ett pryd-nadstorn. Från strutens innerspets hängde en väldig lykta ner som lyste upp rummet med en intensiv rosenviolett kyrkfönsterfärg. Därigenom blev rum-

met fullt av reflexer och hieroglyfiska skuggor från tvärbjälkar och sneda väggar.

Interiören liknade de främmande och fantastiska bilder som ibland komma fram ur modernt film-reportage, när kameran riktats in från en plats där ingen täckts sätta en kamera förr.

Den egendomliga samlingslokalen tycktes först vara nästan tom men i själva verket sutto många människor där, gömda i arkitektens vinklar och vrår. Dessa platser hade först blivit upptagna, ty där var man som en radiolyssnare, osedd men ändå mittibland de andra.

När den utsatta tiden var inne var rummet alldeles fullt, och Märta och Svarta Sara hade hjälpts åt att bära in ytterligare många halmsitsade stolar.

Vad var nu detta för folk? tänkte Signe Dufva och Stina Ek, båda lika främmande för denna miljö, fast den ena kom från Asien och den andra från Dunge i Nordala socken, Gustavsfors län.

De försökte lyssna. Stina hörde grannen säga till sin granne: Kommer du ihåg sist, det var en ryslig öppenhet. Jag skäms när jag möter på gatan folk som hörde vad jag sa. — Du sa väl inget farligt. Du sa: jag är en flod som löper ut i sanden. Det är vi väl alla.

Just som mötet skulle börja, kom Märta fram och satte sig mellan fru Dufva och sin mor. Till den förras stora lättnad.

— Vad är det här för konstig lokal? frågade fru Dufva.

— Saknar ni predikstolen? Det har vi förstås ingen. Det här är bara en bivuak utanför portarna till en stängd stad. Man inrättar sig!

— Det menar inte fröken att staden är stängd än! När jag reste min väg, då jublade ni i högan sky över att rösträtten blivit genomförd och beredde er att tåga in i samhället med flygande fanor och klingande spel. Och så kommer jag hem sedan jag sett hur kvinnorna i Asien lägger sina slöjor och lämnar sina fångelser, men ni sitter här likadant som förr!

— Det är inte riktigt som förr, fru Dufva. Min bild var kanske också fel. Många av oss här är utvandrare, som inte tålt sig med de låga sysslorna de blev hållna till i staden.

— Vart ska ni ta vägen!

— Ja, säg oss det fru Dufva! Kanske till Asien! Det är farligt att tala som ni gjorde i går! Ni tänkte ett osläckligt begär hos mig att fara dit, missnöjd och rotlös som jag redan förut var.

— Ack kära ni, ni har det tusen gånger bättre än Asiens kvinnor!

— Det vet jag mycket väl, men jag uppskattar det inte. Det är väl skillnad på ett hopplöst helvete som Europa och ett hoppfullt som Asien i alla fall!

— Ja, tänk att ni förstått det? Det är något särskilt med att leva i en värld som ligger under morgonbelysning igen, men jag trodde inte att jag hade kunnat meddela något intryck därav i går, jag kände

det själv som om jag försökt att beskriva obeskrivliga ting.

— Ja, men försöket var nog för mig. Jag satt och tänkte: månen har börjat grönska. Ingen här tror det, men jag ska fara dit och plocka med mig en grön kvist därifrån och visa folken på jorden. Jag hoppas att jag kan få följa med när ni far.

Fru Dufva gav henne ett snabbt ögonkast från sidan.

— Det kanske blir förr än jag trodde, sade hon.

Den som kände till församlingen i vindsrummet såg genast att i den stora neutrala massan funnos insprängda två små grupper som representerade de två olika skolor vilka här skulle utkämpa en strid. Dessa två grupper hade var och en sin ledare, och det var dessa som skulle öppna striden med var sitt inledningsanförande.

Den första gruppen höll obevekligt på kvinnornas rätt att utan inblandning av samhället sälja sin arbetskraft till alla slags arbeten, alla tider på dygnet, under alla omständigheter då de själva önskade det, om de så hade fått barn dagen innan. Dess anförare, en behård norska, gendrev den andra gruppens argument, innan den ännu fått ordet. Hon brännmärkte allt tal om kvinnornas särställning som ett förräderi och en svaghet. Hemmets härd har slocknat, sade hon, den saken kan ingen göra något åt. Nu är arbetet kvinnans altare i stället. Genom arbetet blir vi oberoende, och det välbetalda arbetet

ger oss möjlighet att vara mer för våra barn, än om vi vore skyddade från arbete. Den som begär skydd för moderskapet, ger en handräckning åt männen i deras strävan att hålla oss i beroende!

Men den andra parten, som företrädde av Anna Nöjd, bad de utländska och borgerliga damerna att hålla sig till verkligheten, ifall de visste vad den var för något. Sådant det är på arbetsmarknaden, så behöver vi skydd mot arbetsgivarna, som skulle pressa oss till det yttersta och suga ut oss, om inga lagar hindrade dem. Men naturligtvis ska vi inte bara ha förbud utan också moderskapsunderstöd.

Det blev en passionerad diskussion om vilket som i längden vore ekonomiskt fördelaktigast för arbeterskorna och deras barn: att klara sig utan skydd och förbud och kämpa sig fram till en likvärdig ställning på arbetsmarknaden eller ta emot hjälp (man behövde inte kalla det hjälp utan solklar rätt), av staten och samtidigt finna sig i vissa förbud. Anna Nöjd stred fanatiskt för den meningen att de svenska arbetardelegaterna vid Internationella arbetsbyråns konklaver begrepo saken bättre än de borgerliga damerna. Och de borgerliga damerna sågo rött, då de hörde Arbetsbyrån nämnas.

Stina måste ge Märta rätt, det här var ett motstycke till sammanträdet om förlossningsvården. Skillnaden var bara att kvinnorna stredo om teorier och männen formade samhället med sina beslut.

Och alldeles som den gången i Gustavsfors fick hon lust att påminna talarna om den bortglömda

verkligheten. Den gången hade det varit modern, nu var det fadern. Hon tvekade länge att begära ordet, ty den hetsighet som börjat komma in i diskussionen, gjorde henne rädd. Men slutligen frågade hon i alla fall om det var av ren distraktion eller med flit som ingen under denna diskussion om modern och förvärvsarbetet nämnt den manlige familjeförsörjarens existens?

Hon fick oväntat många applåder. Det var från dem som sade sig: kors, ja visst, det finns ju män kvar i världen som inte bara avlar barn utan även plikttroget försörjer dem.

De båda inledarna begärde samtidigt ordet för att svara. Men Märta sade: vänta ett ögonblick, ordförande, jag begärde ordet först.

— Ja, sade hon, när hon stod öga mot öga med församlingen i det violetta ljuset under den stora lyktan, jag ska be att få erinra fru Ek om att vi på senare tid många gånger diskuterat kvinnorna och kriget utan att fru Ek en enda gång dragit in i diskussionen mannen som vår försvarare. Det är för att fru Ek vet tillräckligt mycket i denna fråga för att inse att ställningen förändrat sig därhän, att vi för framtiden inte kan räkna med männen som våra försvarare. Så som de utbildat sin krigsföring, har de betagit sig möjligheten att försvara sina kvinnor och utbytt den mot möjligheten att röka ihjäl andras i stället.

Mannen är alltså inte längre vår försvarare!

Men han är lika litet vår försörjare. Jo, natur-

ligtvis, en massa fruar får hushållspengar av sina män, som trälrar för dem. Men mannen har inte löst problemet om mänsklighetens försörjning i stort sett, trots alla mirakulösa prestationer. Vad är det som gör våra ekonomer hysteriska av förskräckelse? Möjligheten att kunna avsluta ett fördelaktigt köp av en god och billig vara från utlandet! Eller är kanske utsikten till en god skörd i utlandet ännu värre? Ni vet väl att när farmaren i Amerika vänder tillbaka hem från samhället, där han förgäves bjudit ut sin säd, så skyfflar han ut den på vägen. En aktuell bild: mannens säd på asfalten, där den inte kan gro. Så mycket om den manliga familjeförsörjaren, fru Ek.

För resten har hela denna diskussion det väsentliga felet att den rör sig om två olika sätt för oss att klara oss under förhållandena i det nuvarande samhället och intetdera duger. Det enda möjliga vore att marschera fram och begära ett nytt samhälle som gav lika bred plats för den arbetande kvinnan som för modern med barnet. Hur sa fröken Nöjd? Är det tillsamman med männen vi ska arbeta på ett nytt samhälle? Med förtjusning, men de har ju inte tid. Deras fädernesländer ger dem inte tid.

Ordföranden ringde försiktigt i sin klocka.

— Ja visst, tidsbegränsning, sade Märta. Hon skakade bort håret ur pannan med en otålig rörelse. Nå då summerar jag:

Männen är inte våra försvarare.

Männen är inte våra försörjare.

Deras blodlystna nationalgudar borde inte vara våra gudar.

Deras ledare som böjt knä för Baal och Moloch borde inte vara våra ledare.

Tyvärr äro de det!

Ursäkta att jag överskridit min begränsning!

Därmed lämnade hon estraden under ett sorl som kunde betyda vad som helst. Men hon gick inte tillbaka till sin plats utan följde väggen ner mot dörren. Där nere stannade hon några minuter, medan Anna Nöjd, vredgad och grundlig, förintade den föregående talarinnans argument med att påvisa att den stora skiljelinjen gick inte mellan könen utan mellan borgerliga och socialdemokrater.

När Märta hunnit ett stycke neråt korridoren kom Svarta Sara ifatt henne.

— O, men varför gick fröken? Varför sa fröken inte något mer?

— Var inte det nog då?

— Förstår inte fröken att just som man väntar att fröken ska säga, "nu sätter vi oss i gång!", så försvinner fröken bara.

— Kära barn, det blev nog bara vi två som satte oss i gång!

— Men fröken sa själv en gång på kursen att när *en* människa förändrats i grunden, då står en revolution för dörren! Får jag följa fröken ett stycke!

— Nej, det får ni inte, för ni gör mig bet, lilla Svarta Sara!

XI.

"När jag tänkte på dig så tänkte jag: han är på andra sidan av ett stort och ödsligt hav."

Så fort Johan Hallind fått "sitt enorma behov av ensamhet" tillfredsställt genom att Stina upplät sina hus åt honom för vintern, for han till Stockholm och hyrde sig en ateljé där. En vecka av november, av Stinas älskade november med de sena disigt röda soluppgångarna, var nog för att han skulle finna det nödvändigt att få tag i en ateljé av lämpliga dimensioner för en freskomålare. Han fann en sådan under taket uppe i ett hus vid Kungsbron med ett jättefönster som vette åt Vasagatans och Kungsgatans skärningspunkt. Han arbetade inte så mycket, hade svårt att komma i gång, han stod mest och såg ner på denna de motsatta intressenas brännpunkt. Ibland stod han där emedan han spejade efter Märta, och så kom hon inte, ibland väntade han på inspirationen och så kom inte heller hon, men ibland kommo de båda. Men hur det annars blev, ständigt steg en otålighet upp till honom därnerifrån, ty alltid var en bensindriven människohop hejdad i sitt lopp mot söder eller mot norr, mot öster eller mot väster.

Otåligheten på Vasagatan avlöstes endast av otåligheten på Kungsgatan och flyttades sen tillbaka igen. Och denna av otålighet plågade människa, som längtade efter slut på dagen och samtidigt fruktade det, tyckte inte illa om att se andra pinas.

Otålighet, men vart?

Fort till centralstationen för att börja livet.

Fort till Norra kyrkogården för att avsluta det.

Fort till arbetsförmedlingen efter arbete.

Fort bort från arbetsplatsen efter beslutad strejk.

Fort till centralsaluhallen efter en bit mat åt kroppen.

Fort till Stadsbiblioteket efter en bit mat åt själen.

Fort hem till den älskade.

Fort bort från den älskade.

Fort i största allmänhet utan mål.

När nu Hallind stod där och såg ner på denna otålighet, fick han se en man som föraktade stoppsignalerna och störtade sig in i trafiken för att nå en spårvagn. Och som Hallind tänkte: han vågar livet, så lät han livet under spårvagnen, gav upp andan i andlös hast. Det blev stopp i trafiken, en väldig människomassa samlades, ambulansen kom. Och så lyftes en orörlig kropp in i ambulansvagnen.

Det var ett hemskt skådespel sett uppifrån, men det hemskaste var väl inte att en man var död, utan att det skett så onödigt. Hur mycket gav du i Frälsningsarméns gryta? Ingenting, den sprang du förbi. Hur mycket hade du gett mig om jag bett dig om bidrag för att bekämpa kriget? En krona. Men ditt

liv gav du för att hinna en spårvagn, ändå den nästa kommer om fem minuter.

Men jag är kanske orättvis. Den arme kunde lika väl ha varit jag då jag skrev *Guerre à la Guerre!* tänkte Hallind. Ty han hade inte glömt hur han den tiden sprang som en galning över vilt trafikerade gator i Paris för att få tag i en kvällsupplaga som annonserade krig med Tyskland eller skicka av ett telegram, svar betalt, med begäran om en uppgift eller bekräftelse på en uppgift, som behövdes till denna märkliga bok som sedan ingen mer än Stina Ek hade brytt sig om. Det kunde då mycket väl ha hänt honom att dö för en idé under en spårvagn. Tänk om den där stackarn som åkte i väg till Serafen, var en vettvilling som ville påskynda utvecklingen?

Hallind hade förlorat lusten att stå vid fönstret längre efter denna kusliga syn. Fast han genast efter ankomsten från centralen på morgonen snyggat upp i ateljén, så att verkstaden, bostaden, biblioteket och köket höllo sig någorlunda inom sina gränser, började han göra om det grundligare nu. Det var så längesen hon varit här uppe nu, hela julferien låg emellan, och han borde kanske hedra Märta med en grundlig söndagsstädning.

Medan han höll på som bäst, ringde hon.

— Men varför *ringer* du? Jag väntar dig ju varje minut. Jag skrev ju till dig att jag skulle komma från Dunge i dag.

— Ja, det gjorde du, jag har nyss fått ditt brev.

Men jag kan inte komma förrän till lunch, jag är upptagen.

— Du har naturligtvis arbete åt William Hudson som vanligt?

Hon skrattade. Nej, det är inte han den här gången. Jag ska gå på möte.

— Han kanske är i stan, den där dryge, late, pretentiöse, obildade amerikanen.

Hon skrattade så hjärtligt i telefon att han blev ond, han fann inte något löjligt i att han skulle behöva vänta flera timmar på henne, då de ännu inte varit tillsammans på det nya året en enda gång. Och vad skulle han för resten ta sig till, nu när han hade åstadkommit en pinsam ordning till hennes ära.

— Arbeta!

— Inte kan jag arbeta på befallning. För resten duger jag ingenting till. Jag kommer aldrig att göra något mer.

— Vila då!

— Det är inte så gott att vila utan vidare.

— Läs något!

— Jag har ingenting att läsa!

— Jo du har min fars bok om madonnan i Nordala! Läs den.

— Det kan du väl ändå inte mena på allvar.

— Nej, kanske inte. Hör på predikan då!

— Ska jag gå i kyrkan? Nej, nu tror jag!

— Nej, hör på far i radio. Tänk så bra, när du träffar honom att kunna säga: jag hade nöjet höra doktorn tala om de tre vise männen på Trettondagen.

14. — *W ä g n e r, Dialogen fortsätter.*

Därmed avslöt hon samtalet, och så satt han där med flera öde timmar framför sig att begrunda sitt olyckliga öde.

Han kunde inte låta bli att le beskt för sig själv när han kom ihåg de ordalag i vilka hon varnat honom för att fästa sig vid henne.

Allra först hade hon bara varit road och glad åt hans sällskap; hon hade sagt: "jag är lika förvånad över dig som om du hade kommit från månen. Du är lika ovanlig." Men snart kom den punkt då han stötte på motstånd hos henne och det var inte koketteri, åtminstone inte vanligt koketteri och inte heller prydhets utan en underlig och dåraktig, i hans tycke dåraktig rädsla. Mest gäckades hon själv med den, men det kunde också hända att hon blev bitter och vred och hotade honom med alla slags olyckor. "Ve dig om du river mig ur min resignation av en nyck. Att du bara vågar, som inte vet ett dugg vem jag är."

— Jo, det vet jag, för att vi är så lika. Vi har samma inställning till livet, och vi tycker båda två att alla andra människor är tokiga utom vi.

— Det förstås, men det hjälper inte. Jag är ett förfärligt fruntimmer, Johan. Har du inte hört det?

— Jo, av alla människor, med undantag för Stina. Men vad hjälper det, då jag är kär i dig.

— Men jag har en egenskap som moderna män tål minst av alla. Nej, det är inte att jag är ful, fast jag ser på din min att du tror jag menar det, utan något mycket värre.

— Intelligent?

— Värre.

— Bildad?

— Värre!

— Fyllda tretti år? Menar du inte det? Då vet jag inget värre.

— Du har ingen kunskap om dina bröder. Hör på: jag är efterhängsen och trofast.

— Det är väl bara *bra* det!

— Hur kan du säga så? Trofasthet i en lös och tillfällig förbindelse är lika bekväm och lämplig som en elefant i en kokvrå.

— Märta, det här är allvarsamma saker, låt bli att skämta. Jag ska säga dig att jag önskar, att du ska hålla fast vid mig.

— Ja, det önskar du nu. Och så tar jag dig på orden och håller fast vid dig, och så en vacker dag hugger du prydligt av alla mina tio fingertoppar för att få mig att släppa taget, och så kan jag aldrig skriva på maskin mera!

Ja, så hade hon försökt skrämma honom och stretat emot, men detta motstånd var dömt, det var fåfängt och ville vara fåfängt. "Lommar du inte av efter detta så får du stå ditt kast." Men det hade han inte gjort.

Det var faktiskt outhärdligt att behöva vänta så länge på henne nu. Den där korta visiten hon gjort på Dunge annandag jul, då hon tankfullt betraktade hans barn, gav dem en liten strävhaarig terrier och sen försvann, var ju egentligen värre för honom än att inte få se henne alls. Och sen hade han måst

skjuta på resan dag för dag medan han parlaterade med den franska bonnen som blev utom sig över att både monsieur och madame, det vill säga Stina och han, skulle ge sig i väg. Till slut hade han funnit den summa som hon accepterade som muta för att stanna, men det hade blivit honom dyrt. Och så behagade inte Märta komma. För tusan, det var så att man ungefär lika gärna kunde sätta sig och läsa om madonnan i Nordala.

Madonnan med sitt mystiska leende låg under en trave böcker om det moderna universum. Dessa böcker hade flyttat med från den period i hans liv mellan bokens fiasko och Märtas uppträdande, då han inte visste vad han ville och inte vart han skulle ta vägen, och därför berusat sig med universums gränslöshet. För närvarande voro dessa böcker ganska dammiga, ty nu var hans värld icke mera gränslös och den hade upphört att bestå av elektriska fenomen, spridda i en värld av tomrum. I detta glidande, måttlösa, värdefria universum hade inträtt samma förändring, blott mycket mera omskapande, som när solen träder in i ett mulet landskap, och ger det klart ljus och skuggor, fasthet, begränsning inom en skarp horisont. Därför hade dammet ostört fått lägga sig över de stjärnmoln där matematikerna sökte sin Store Kollega. Eftersom den enda kvinnan i världen var inom räckhåll, kunde jorden än en gång bebos, målas av, möjligen räddas.

Märta hade aldrig sagt mycket om sina föräldrar, men av de få antydningar hon givit, hade han knappt

bildat sig föreställningen att prästgårdslivet i S:t Laurentius församling var någon idyll. Så mycket mer förvånade det Hallind nu att läsa företalet till boken om Madonnan, där författaren berättade hur han skrivit den, betjänad av kvinnor, ämbetsbröder och vänner, vilka vårdat hans hälsa, skyddat hans arbetsro, exerperat, läst korrektur och övertagit hans ämbetsplikter på det att boken måtte komma till. Man fick klart för sig att Cronberger var en lycklig och tacksam man i en harmonisk omgivning. Hallind blev med en gång avundsjuk på honom som hade det så bra ställt, medan han själv måste städa sin ateljé och vänta på den kvinna han älskade. Det var nog ändå nånting med den borgerligt gammaldags gifta frun som de yngre inte nådde upp till. Underligt, klockan pickade, men visarna stodo stilla ändå.

Själva boken var sedan ännu mera förvånande. Han orkade inte läsa igenom den ordentligt, men såvitt han kunde se vid en flyktig genomläsning var den ju en kärleksförklaring till Den Heliga Jungfrun, en straffpredikan mot dem som utrotat hennes minne i de svenska bygderna. Det skulle bli roligt att höra vad Märta tyckte om den boken, tänkte han, som han numera tänkte om alla böcker. Men vad hade hon menat med att säga att han skulle läsa den, just då han klagade över att han inte kunde arbeta? Varför kom hon inte, när hon visste att han var nedstämd? Hur var det möjligt att hon inte kände var hennes plats var. Tänk om kvinnor,

även kvinnor som älskar, börjar mista den snabba osvikliga kunskapen om var deras plats i varje ögonblick är? Jo, ack jo, han visste att hon var en hårt arbetande människa som måste lägga band på sina snabba instinkter, men i alla fall.

— Kan undras hurdan röst den där gamle madonnadyrkaren har? På något vis hade Hallind fått intresse för Märtas far, som man kunde få för en gammal lutersk präst som bröt en lans för madonnan. Aha, det var ingen dålig röst! Den slog emot honom genom radion med en sådan makt och myndighet att Hallind lade bort cigaretten utan att tänka därpå och tog ner benen ur soffan.

...var född i Betlehem i Judeen på konung Herodes tid, då kommo vise män från Österns länder till Jerusalem och sade: Var är den nyfödde judakonungen? Vi hava sett hans stjärna i Östern och hava kommit för att giva honom vår hyllning...

Genom dessa ord förvandlades ateljéväggen framför honom till de tomma fälten i Första kammarens plenisal, men de voro inte längre tomma, ty där syntes Betlehems silhuett i bakgrunden, och i fonden satt madonnan med barnet och gav audiens åt de tre vise männen.

Det måste gå så för honom, ty allt som nådde hans hjärna, även Trettondagsevangeliet, måste bli fresker. Men vad hade annars detta sällskap i Första kammaren att göra? Man kunde ju inte göra biblisk historia i en parlamentsbyggnad. Vad som

skulle målats nu, om inte ämnet varit för stort och sprängt hans form, det skulle varit en symbol av livets stora kris på jorden. Men var skulle man finna den symbol som räckte? Just som han frågade sig själv den frågan, smälte hans tanke samman madonnan och barnet med dagens kris. På ett ögonblick var det gjort: madonnan är skådespelets centrum, det hade gubben Cronberger mycket riktigt haft någon slags hum om, varför då inte sätta henne i tavlans centrum också?

... kallade Herodes hemligen till sig de vise männen och utfrågade dem noga om tiden då stjärnan visat sig, sedan lät han dem fara till Betlehem och sade: Faren åstad och forsken noga efter barnet...

— En sådan skurk!

... Och när I haven funnit det, så låten mig veta detta för att också jag må komma och giva det min hyllning...

— Tänk att taktiken är så gammal och jag som trodde den var uppfunnen av avrustningskonferensen...

Doktor Cronberger var färdig med texten nu och predikan började, men den intresserade inte Hallind. Den handlade så mycket om gåvor, om de vise människans exempel, om vikten av att ge i tid. Hade Hallind vetat att greve Crantz hade radio, skulle han kanske intresserat sig mera för denna predikan,

nu stängde han av sin, satte ett nytt papper på sitt ritbräde och började leka med sin fettkrita.

En madonna. Trycker barnet hårt intill sig. Spejar, lyssnar efter en fara, hon vet inte vilken eller varifrån. Försöker minnas julhälsningen om frid på jorden, men den har bleknat. Vem är det som kommer? Är döden ute på rov efter hennes barn?

Han tecknade den ena madonnan efter den andra, alla med smala huvuden, hår som föll ner i pannan och en spänd och orolig blick.

Sen tände han en cigarett, synade sina verk och makulerade dem alla utom ett.

Han var inte nöjd med det heller och tog pennan i hand för att korsa över det men fick en idé och tecknade in en gasmask över den stackars madonnan, gjorde henne med en gång till ett vidunder . . .

Så satte han ett nytt papper på ritbrädan, slog upp ett förstakammarfält och började arbeta.

Då tid och rum började existera för honom, var klockan över ett. Han hade trott att det skulle bli omöjligt att vänta två timmar på Märta, men nu hade tre försvunnit. Varför kom hon inte? Hon måste se detta? Hon måste hastigt avgöra om hans idé var för grym och brutal. Och om verkligheten finge rum i symbolen eller ej.

Han började lyssna intensivt efter henne, och därmed förändrades karaktären av de ljud som trängde upp till honom från staden. En hel ljudserie sjönk undan och en annan kom upp. Han hörde inte längre spårvagnarna och bilsignalerna, men hissen började

ge ifrån sig ett väldigt dåm vid upp- och nergång, dörrar stängdes och öppnades. Till alla andra män i huset kommo säkerligen älskande kvinnor, blott inte till honom.

Han hade alltså haft rätt i sin misstanke nyss, hon visste inte sin plats. Men vänta du! tänkte han.

Han gick bort till hyllan där han hade sina skissböcker och började bläddra i dem. Jaha, de här barnstudierna voro utmärkta, här var så mycket Jesusbarn som helst, de kunde inte vara bättre. Men han fortsatte ändå att leta i andra böcker, sökte något, han visste inte bara vad.

Slutligen fann han det. Han slutade att söka och blev stående orörlig, försjunken i betraktande av ett kvinnohuvud som verkade på honom så starkt och nytt som om han aldrig sett det förr, ändå han själv var mästaren. Han hade suttit hos sin döende hustru, och under de sista flyende minuterna av hennes liv, när medvetandet redan var borta, hade han ritat detta huvud. Hon halvlåg på rygg mot kuddarna, huvudet hade fallit bakåt, kroppens våld samma feberkamp för att övervinna sepsis var slut, den hade slutat med nederlag, och ansiktets uttryck vittnade om detta sista stora nederlag. Hon hade kämpat som en vansinnig för att få bli kvar hos sina barn men blivit obevekligen driven bort från dem utan möjlighet att själv skydda dem i en värld som hon fruktade och misstrodde. All en moders vanmakt och bitterhet över vanmakt slog emot honom i denna bild, och han tyckte sig på nytt höra en av

dessa döendets djupa suckar vid sitt öra som så länge förföljt honom, innan de blevo ett sakta sus som försvann.

Men återseendet smärtade honom inte, och när han hajade till, var det av glädje. Ja, av glädje! Väl hade han gjort denna teckning i en helig stund, själv halvt borta ur livet, och väl hade den varit honom så helig att han aldrig visat den för någon utan gömt den för barnens räkning. Men i detta ögonblick var den bara madonnans ansikte som han behövde.

Han visste nu att han skulle måla upp den döda madonnan i Första kammaren.

Han var så inne i denna föreställning att han stirrade halvt frånvarande på Märta, när hon kom, förvånad att hon levde, att hennes mun var varm, att hon hade röda rosor av kylan och att hennes hår var gräsblombrunt och kort och föll ner i pannan.

Men själv hade hon färdats så långt, kom över så stora avstånd från så fjärran världar, att hon inte genast märkte att här hände något märkvärdigt i Johans ateljé. När hon fått av sig pälsen och kammat upp sitt hår, tittade hon på klockan. Då slog det henne som något egendomligt att hon inga banor fått, fastän hon kom en timme för sent...

— ...den där färgen som du har på din klänning blir utmärkt till madonnans mantel. Mörk och lysande, som vin...

— Vindrägg...

— Ja, så mycket bättre. Men vad säger du om

idén? Jag fick den då jag hörde din far läsa evangeliet. De tre vise männen: vapenfabrikanten, giftgasfabrikanten, gasmaskfabrikanten med sina gåvor. En liten gasmask åt Jesus, en åt madonnan, en åt Josef och en helan massa i reserv som blir bra åt herdarna. Och luftvärnskanoner och handgranater, vad annars skulle de ge bort åt en nyfödd konung?

— Vad är detta för ett litet djur?

— Det är Jesus som river och sliter i gasmasktrynet medan madonnan provar sin. Det där som syns uppe i vänstra hörnet ska bli Herodes luftflotta, blå som ett åskmoln. Josef har organiserat ett frivilligt luftförsvar bland herdarna. De har lämnat sina får, de är i full aktion. Kan du tänka dig det blå molnet, det vita Betlehem, de vita fåren och madonnans mantel, och så den där skarpa klara guldglansen från ett litet hörn av barnets gloria som sticker fram under masken?

På nästa bild är Herodes flotta redan i fullt arbete över Betlehem. Allra överst i tavlans kant ett stycke ren skarp, blå himmel, så Betlehem omvärt av dimmor och eld. I nästa plan arbetar Josef och hans kompani heroiskt för att försvara madonnan och barnet. De har gått upp så i det med liv och själ, får man förstå, att de inte märker att det är försent.

— Varför är det försent?

Han tog fram den teckning som föreställde hans döda hustru.

— Å, är hon redan död?

— Döende. Här sitter hon på marken med huvudet mot krubbans kant. Du ser hennes ansikte är oskyddat och vänt mot den giftiga himlen. Jag vill att hon ska vara en ung döende pieta med slappnade händer som inte förmår hålla kvar barnet i sitt knä.

— Varför tog hon av sig gasmasken?

— Det borde du ha förstått utan att fråga. Jag tänker mig, förstår du, att kvinnan måste bli gasmaskvägrare till sist. Hur kan en mor uthärda att ha gasmask på, när barnet sträcker upp sina armar och vill slå armarna om halsen på henne?

— Det är bra sent att bli gasmaskvägrare, när Herodes flyg redan är över Betlehem.

— Det har du fattat rätt. Men ser du inte vad det här ansiktet uttrycker?

— Smärta.

— Ja, men bitter vanmakt också. Hon har klart för sig vad det är som tar slut i världen med hennes och barnets död. Hon förstår nu att hon inte skulle tackat och tagit emot de vise männens gåvor. Nu tjänar hennes vägran ingenting till. Är det hädiskt och oanständigt?

— Mycket.

— Kan det vara mera hädiskt och oanständigt än verkligheten?

— Du föregriper verkligheten.

— Jag drar ut konsekvenserna av den verklighet som vi lever i nu. För att öppna ögonen på...

— Första kammaren? Ack!

— Vad är det du har emot min idé?

— Jag har ingenting emot den. Du ska bara inte göra fresker av den utan propagandaaffischer!

— Jo, men jag vill ju just göra fresker. Jag har längtat så länge att få måla på stora ytor igen.

— Om jag vore du, skulle jag hellre vilja ha henne på tusen plank. Men det är din sak.

— Låt oss inte gräla om den saken. Det kommer sedan. Säg vad du tycker.

Han väntade otåligt att hon skulle säga något som förklarade hans vision för honom själv, och nådde djupare än den.

Men Märta bara lade handen över den döda kvinnans ansikte i skissboken och sade: det här är inte jag.

Om en icke älskad kvinna vågat uttrycka sig så förmätet skulle hon verkat tarvlig och småaktig. Men i Märtas mun blevo dessa ord visa och tröstande, och de befriade ur den apokalyptiska stämning som lagt sig över rummet.

— Nej, det är inte du, sade han, och detta enkla konstaterande beredde honom en stor glädje som han måste uttrycka med att ta henne i famn och pressa henne hårt intill sig, så hårt att det vackra tångfärgade smycket av jade som hon bar om halsen knäcktes under hans vårdslösa tag och föll i golvet.

Medan hon försökte passa ihop de trasiga bitarna av sitt älsklingssmycke, återvände hon i tankarna till den lilla församlingen i vindsrummet bakom

dörren utan skylt och undrade om den fortfarande diskuterade lika ivrigt. Svarta Saras avskedsord hade lämnat en tagg i hennes sinne och det bulnade om den, ty flickan hade rätt.

Hon hörde som från ett långt avstånd hur Johan klirrade med sin italienska fajansservis och plötsligt vaknade hon upp till att han med höjd röst sade:

— Vad är det med dig, du hör ju inte vad jag säger. Jag har frågat två gånger om du vill ha röd eller vit chianti! Var har du varit?

— Ja, var har flugan varit senast, sade hon, det är en ganska viktig fråga att få besvarad.

Han betraktade henne noga, medan de bröto det långa brödet mellan sig. Hon såg inte så glad ut som hon brukade vid denna högtidliga inledning till en kärleksmåltid. Ansiktet hade det spända knutna uttryck som han trodde han för evigt jagat bort.

— Vad tänker du på?

— På den tredje fresken i din serie.

— Låt höra vad du ville att den skulle föreställa?

— En värld utan kvinnor. Som det ju blir när Josef och Herodes i gemenskap har begravt din madonna. Jag kan tänka mig er njutande er behagliga tillvaro då med alla slags underbara maskiner som ersätter den kvinnliga arbetskraften, och när ni vill riktigt inpränta hur bra ni har det, läser ni en bok av Strindberg. Det hänger bara på att någon av er hittar patentet hur ni ska bli odödliga. Varför inte, fortsatte hon och eggade upp sig själv medan

hon talade, låta fresken föreställa den scen då uppfinnaren av odödlighet övrräcker receptet till svenska riksdagens ålderspresident!

— Förfärligt vad du har lätt för ord. Varför är du så desperat nu då? Är det du som fått vänta på mig eller jag på dig? Var har du varit?

— I en värld utan män.

— Varför ska du envisas att hålla dig där?

— I am doing this living of being black!

— Men det sköter du illa. Den riktiga negern han förlåter och skrattar och sjunger. Det kan inte du.

— Inte ens det! sade hon bekymrad. En hysterisk vit kvinna med negroid uppsyn! Det är en hemsk tanke.

— Ja, det är verkligen förfärligt. När jag såg dig först, tyckte jag att du var en både söt och kavat ung dam. Och så kommer du tillbaka negroid från ett negermöte.

— Ja, du har så rätt, sade hon. Vad säger du om vi skulle ringa till Crantz och berätta för honom om det nya uppslaget?

— Då blir han bara förskräckt, stackars gubbe.

Men han blev inte förskräckt, stackars gubbe, samtalet kunde inte effektueras, Nordala växel svarade att greven var död.

Det var ett ögonblick fram mot kvällen, då den tanken stack Johan Hallind som en kniv att ingen i världen kan måla en levande kvinnas ansikte, och

att hans döda hustrus ansikte var det enda ansikte han kunde ha utsikt att lyckas med.

Men fast tanken var vass, kunde han inte känna smärta, inte nu åtminstone. Han hade Märta's runda nacke med det fjunlätta håret i sin hand, hennes ansikte låg under lampans rosenvioletta belysning — hon hade skaffat samma pergament till hans lampa som till vindsrummets — och han kunde följa dess spel in i minsta skiftning. Vad mera om han inte kunde måla henne al fresco, han kunde ju framkalla mörker och ljus och fulhet och täckhet blott genom det sätt varpå han ledde samtalet. Ty hon hade överlåtitt det helt och hållet åt honom, ville han säga mot henne, fick han det, ville han bejaka, fick han det, ville han fråga något, så fick han svar.

— Vad var det som gjorde mest intryck på dig vid ditt negermöte?

— Isoleringen. När jag tänkte på dig, så tänkte jag: han är på andra sidan ett stort grått, ödsligt hav.

— Kunde du inte säga dem: övergiv isoleringen?

— Nej, jag gjorde allt vad jag kunde för att lära dem inse hur isolerade och förnekade de är.

— Kunde du inte hitta på något annat?

— Nej.

— Men du ser ju själv att det där havet inte är oöverfarbart. Du var strax här, visserligen lite försenad men i alla fall. Försök inte att förvrida verkligheten. Här kanske var ett par antagonistiska världar i dag på förmiddagen, medan ni rotade hop er som

negrer och jag tog död på madonnan i min vrede över att du inte kom. Men sen upplöste de sig och gled i varann igen. Du for hit till din älskare, de andra till sina, får vi hoppas. Så går det till i verkligheten, inte sant?

Ett ögonblick då hon talade om ensamheten, hade han sett detsamma som Stina en gång: hur genom hennes ännu unga, fasta och blomstrande ansikts-hud kraniet trädde fram som en skugga, och hon blev en gammal människa. Det gjorde honom riktigt ont om henne, han slöt ömt och varligt i sina armar den fjärran gäst som kommit över ödslighetens hav.

Hon hade väntat på denna värme och ömhet, hon kröp in i den som i ett bo och gömde sitt ansikte som om hon vetat att det nyss var hundra år gammalt.

Och han talte till henne så vackert han kunde, rörd av den övergivna och hjälplösa gest varmed hon tog hans hand och lade den mot sitt hjärta. Han sade henne lite, det blir ju alltid så lite, om att just hon som var så odräglig, så negroid, så bråkig, så opunktlig hade förvandlat hans värld, så att den ej längre flöt ut i intet. Och han tog tillbaks vad han nyss sagt att madonnans död var ett uttryck för hans vrede, tvärtom, vad han gjort i dag på förmiddagen var bara ett bevis på att hon gett honom mod att försöka säga på nytt samma sak som han förgäves försökt säga i sin bok, och om det lyckades, var det genom henne.

Hon sa ingenting, bara smekte med sitt finger hans hand som slöt sig som en skål om hennes bröst.

Slutligen tröttnade han på att tala, och tog med ena handen hennes huvud för att höja det gömda ansiktet upp mot sig och kyssa det. Men han glömde sin kyss, ty ur detta ansiktets skuggor och tårar bröt fram en skönhet som var så gudomlig som själen är och så förstummande som en glimt av sanningen i en värld av dimmor.

Hon visste det inte själv, hon hade varit medveten om sin fulhet nyss, men inte om sin skönhet. Men hon såg på hans ansikte ett gensvar, en gränslös öppenhet, en upprördhet som blottade honom in i djupen och lärde henne om honom tusen nya ting som hon aldrig vetat.

När hennes ansikte började slockna och bli vanligt igen, tog han det till sig så nära att han inte längre kunde se det.

Han ville fixera denna glimt, detta förbehållslösa ögonblick, som sen skulle egga och förfölja honom och pina honom med påminnelser om hur litet en konstnär förmår, då han inte kan återge detta.

Ljusets och skuggornas gledo fram och tillbaka i ateljétaket som en påminnelse om det rörliga livet därnedanför. Men världen var nu blott den punkt man behöver för att mäta höjden av den höjd man nått.

Älskande börja sin stigning tillsammans med en

barlast, en utrustning som himmel och jord samkat åt dem under millioner år. Så lång tid har det gått åt för att göra dig outgrundlig och fullkomlig för mig, min vän, och mig för dig. Människosläktet har levat en lång historia, för att vi av den skulle göra en brygd att berusa detta ögonblick med.

Vi äger denna historia nu. Vi vet allt om den och allt om varandra och håller kvar vårt vetande så länge vi vill.

Men när vi vill stiga ännu högre, då kastar vi barlasten.

Där kastar jag hundratusen år över bord.

Där kastar du hundratusen år över bord.

Nu är vår historia borta.

Nu är våra millionåriga minnen borta.

Nu är världen borta och allt vad vi visste om dess början och slut.

Nu är bara vi kvar. Utan minnen. Utan gårdag. Utan morgondag. Utan ord.

Utan skillnad mellan jag och du.

Men luften är tunn, blodet spricker ut ur kärleväggarna, hjärtat som är vant att bära det stora atmosfäriska trycket, gör uppror, fallets ögonblick är inne, och då är även det skönt.

— Sköna dam, sade Johan, nu kanske du kan svara på några frågor som du stapplade på förut: Är man och kvinna isolerade från varann?

Har de kallnat för varann?

Är kvinnan förnekad av mannen?

Vågar du förneka att du är bejakad?

Varje cell i din kropp och varje slag av ditt hjärta?

Och varenda dumhet som du säger?

Hon mera kände hans ord mot sin hals än hörde dem och kunde endast telegrafera ja och nej med sitt finger.

Hon tyckte inte att hennes repliker i denna kärleksdialog behövde vara mångordigare, men han envisades:

— Erkänn dig besegrad!

— Ja, sade hon. Men kommer du ihåg Nattens drottning?

— Vill du nu att jag ska säga att du är lika vit och skön?

— Kommer du ihåg vad du sa om knoppen då den slog tillbaka sina skärblad och vecklade ut sig så man kunde se allra längst in i dess gyllene hjärta? Minns du inte? Du sa att den är som en kvinna som vaknar.

— Ja, det kunde jag väl inte undgå att säga i det ögonblicket.

— Men det var fel.

— Varför?

Det svarade hon inte på. Men hon tänkte att den där blomman som reste sig och slog ut, liknade inte alls en kvinna utan kärleken till en kvinna. Samma hemliga krafter som driva mot blomning och fullkomning. Samma omöjlighet att få blomman och kärleken att bli stilla i sin absoluta

skönhet. Naturen härdar inte ut, fullkomlighetens ögonblick är också döendets. Hela förloppet levde upp igen under hennes ögonlock, hon märkte att hon mindes varje fas i döendets process från den första lilla rynkan på de fina glänsande bladen, tills hela blomman hängde stendöd mot stammen. Så såg det ut när livet flydde. Det tog kropp, blommade och lämnade sin vissnande hamn. Hamnen den grät och dog, men vad brydde livet sig om det?

Det hade inte varit det minsta sentimentalt med denna död, de hade åskådat denne med leende intresse, där de sutto i Stinas sommarstuga och voro glada över en förevändning att få vara tillsammans. När man har så långt till kulmen, kan man uthärda att se slutet förbehållas. Kärlek är något som man kan ge eller vänta med att ge eller låta bli att ge. Långt borta visslar en storm, men den är inte här.

— Fryser du? Ska jag gå efter din päls åt dig. Har inte din mamma sagt att du inte får ligga så bar? Hjälpte det inte? Varför darrar du ändå? frågade han medan han svepte om henne och sköt en kudde in under hennes huvud.

— För jag har fått klart för mig att jag är för-lorad. Jag har fått en fullkomlig kärlek. Och alldeles nyss kände jag att nu härdar jag inte ut med att den tar slut. Då kan jag inte leva. Jag vill att den ska vara evig också. Jag som avböjer barnet, livets största gåva genom kärleken, jag som lever utan framtid, just jag förfaller till att tigga om evighet. Så jag bär mig åt! Vad ska jag ta mig till?

Han visste inte vad han skulle svara. Satt och funderade på nånting han läst om att alla kombinationer voro tänkbara i detta oändliga universum, alltså även evighet och fullkomlighet. Men han tyckte det var lite väl stora ord. Sådana som man av ömhet och hänsyn och kärlek inte säger. Som man lättare drar till med inför den kvinna som det inte är så värst noga med.

Denna tystnad var det förfärligaste hon genomlevat i sitt liv, ett gift av hittills oanad koncentration.

— Vad ska jag ta mig till? mumlade hon, vad ska jag ta mig till?

— Hör på, sade Johan, tyst med det där jämran-det! Om du bara slutar att jämra dig så där, så ska du få din evighet också i guds namn. Men först ska du nöjaktigt besvara en fråga. Älskar du mig?

— Du vet att jag älskar dig.

— Älskar du mig mer än du älskar William Hudson?

Hon började plötsligt skratta, krampen löste sig.

— Vänta litet, jag får tänka efter riktigt allvarligt, sade hon.

— Jaså, det behövs? Hans ton var en blandning av verklig och låtsad förtrytelse.

— Jo, käraste, jag tror alldeles säkert att jag gör det.

— Du låter inte alldeles säker! Fy då. Du som sa du var trofast!

— Det är inte så gott att vara säker. För ser du gamle William . . .

— Ja, vad är det med honom?

— Älskade vän, det är väl bäst du får veta denna hemlighet också, sen har jag ingen mer, nu när du har sett ärret efter spöpålen. William Hudson, han är ju bara min signatur hos Associated Press. Som jag använder för att den förvända världen ska bry sig om att läsa vad jag skriver om skandinavisk politik.

XII.

"Hennes lott var att som den fattiga sömmerskan ila ner för vindstrappan med en brödbit i handen och äta den till det fläskos som strömmade från det rika värdfolkets köksdörr."

Stina Ek kom farande till sitt första riksdagssammanträde på en röd cykel, alldeles som ett Billigt Bud.

Gustav Ek råkade få se henne, då han kom från kanslihuset och han bävade över denna entré i det politiska livet. Visserligen satt hon lika rak och stilig på cykeln som första gången han såg henne, hon hade en förmåga att komma varje Huskvarna att verka ett engelskt fullblod som förde henne framåt, hennes möda förutan. Och visserligen voro gatorna sopade, torra och fina som på sommaren, men i alla fall bådade detta tilltag intet gott. Ja, efteråt tänkte han, att han den gången anat allt spektakel som sedan skulle bli.

Han hade ingen ro förrän han fått ett tillfälle att konstatera att hon uppträdde städat i plenisalen, att hennes klädsel var korrekt och att hon satt rätt i bänken. Han var inte riktigt säker om lämpligheten

av den himmelsblå scarf hon bar till sin mullbruna klänning, men accepterade den. Hennes hår låg så väl, att man inte kunde avgöra om det var klippt eller inte.

När hans värsta farhågor lagt sig, gick han bort till Cronberger, slog sig ner bredvid honom på en plats där man hade utmärkt utsikt över Stina, förhörde sig om hans hälsa, komplimenterade honom för hans riksdagspredikan. Cronberger sken upp en smula ur sin påfallande mulenhet. Han kände sig inte kry sedan en tid, han kände sig främmande i denna vanda omgivning som en Seipel eller Brüning utan centerparti, och hans personliga problem tyngde honom. Eks vänlighet förvånade honom något, ty de två som varit så eniga 1914 tillhörde nu två olika grupper inom samma parti med olika meningar om skogsaccisen, krediten åt jordbruket och kyrkojordarna. Men han tog tacksamt emot den, och han blev mycket glad när Ek nästa gång kom in och inledde ett ingående resonemang om kyrkojordarna. Så småningom gladde han sig åt Eks besök, han upptäckte att det var en riktigt förnuftig karl i själva verket, kunnig och villig att ta skäl. Därmed ökades väsentligt högergruppens samarbetsmöjligheter och trevnad denna riksdag.

Detta var Stina Eks första insats i riksdagen.

Märta hade sin givna plats på pressläktaren bredvid en politisk kåsör som skrivit roligheter i tjuguar och var utomordentligt skicklig i att samla upp dem från alla håll. Märta förstod mycket väl att

han retades med henne för att få ett naivt eller barockt svar som han sedan kunde begagna sig av. Hon gav honom vad han behövde av ren samvetsgrannhet, därför att hon hade så mycken nytta av honom själv. Han hade vägar in bakom kulisserna som voro stängda för henne. Hennes lott var att som den fattiga sömmerskan ila nerför vindstrappan med en brödkant i handen och äta den till det fläskosom strömmade från det rika värdfolkets köksdörr. Ibland kunde det smaka som om hon ätit fläsk själv när hon pratade med honom.

— Det kan jag tala om för fröken som inte kan konkurrera med mig, och det och det, sade han då han gav henne ett par tips. Var skriver fröken nånstans?

— Till landsorten, sade hon.

— Det skulle allt vara roligt att få se nån gång.

— Ack det är så obetydligt.

— Om jag kunde begripa, varför fröken hänger här jämt.

— Jo, det är så kallt i min lilla lägenhet.

— Nå, ska fru Ring göra någon insats i riksdagen annat än den rent dekorativa? frågade kåsören, när de en dag sågo henne komma in och försvinna till sin plats under pressläktaren bredvid Jansson från Broköping.

— Nej, det har hon inte tänkt, sade Märta. Men hon tänker ha en ny klänning för varje huvudtitel som behandlas.

Men på pressläktaren vet man inte allt. Inte ens

Märta visste hur tydligt Stinas inträde i riksdagen gjort sig kännbart. En sådan församling är en så känslig blandning att varje tillsats, varje förändring i proportionerna kan ha sina verkningar, även om de ej registreras i medvetanden och protokoll.

Anderssons bortgång skulle i och för sig ha förändrat riksdagen, ty det hade varit han som genom sin skicklighet och energi lyckats hålla sitt parti lugnt inom den borgerliga regeringskoalitionen, och ingen visste nu hur det skulle gå med den grupp inom gruppen som vrenskades och vantrivdes i det borgerligt nationella sällskapet. Men därtill kom också att Kristina Ring icke var en docka på Anderssons plats. Det märkte partiet med detsamma, då det genom sin ordförande sökte kontakt med henne för att introducera henne i gruppen.

— Nej jag vill inte bli medlem, sade hon.

— Men vi ska bli så hyggliga mot fru Ring, vi är inte farliga alls, sade den nyvalde ordföranden. Han trodde nämligen att hennes vägran berodde på blyghet.

— Tack så mycket, det tror jag visst, men jag vill helst ha min frihet.

Jaså inte blyghet utan ren okunnighet om ställningar och förhållanden.

— Mot fru Rings frihetsbegär måste jag då sätta era plikter mot väljarna. Jag kan aldrig tänka mig att fru Ring vill sätta sig över dem.

Stina var gränslöst frestad att niga och svara: nej, naturligtvis inte. Det här var hennes första

prov, och det var långtifrån lätt att klara. Denne mans trygghet, vana, hemmastaddhet här, där allt var henne främmande, hans nedlåtande vänlighet och tagande för givet att hon skulle lystra och följa alltsamman förtätade sig till en nästan överväldigande suggestion.

— Men ger jag mig nu, tänkte hon, så är jag såld. Hon sade sedan att det var rädslan för vad Märta skulle säga som satte mod i henne att förklara för gruppens ordförande att eftersom hon endast blivit uppsatt för att locka kvinnoröster på Anderssons lista, så ansåg hon sig inte ha några vidare plikter mot sina väljare. De finge stå sitt kast, menade hon, om hon förbleve sitt eget parti.

Ordföranden visste att det var sant som hon sade, även om han inte kunde gilla hennes slutsatser. Hon tycktes vara svårare att klara än han trott, men för så vitt hon inte kommit under de hysteriska feminister-
nas inflytande, så skulle det nog gå att sätta förnuft i henne. Varpå han försökte tala henne till rätta som ett barn, och hotade henne med att om hon inte var snäll skulle hon inte få komma in i ett enda utskott, utan bojkottas och ställas utanför det verkliga arbetet i riksdagen. Hon vunne alltså inte det minsta med sin hållning.

— Jo, friheten att säga vad jag vill. Detta gick redan lättare att säga, och nu var hon glad att hon sagt ifrån.

— Ja, då vill jag bara erinra om att enligt riks-

dagskutymen håller man sig så tämligen i bakgrunden första året.

Det var en varning som brukade ha den mest ofelbara verkan även på förhårdade bolsjeviker. Men den bekom denna kvinna tydligen ingenting.

— Vi får ignorera henne, sade ordföranden sedan förargad till sin partivän, professor Rasp.

— Visst inte, sade professorn och skakade sin Lloydgeorgeman, läget är inte sådant att vi har råd med att förlora en enda röst. Lämna saken åt mig, jag ska nog så småningom få rätsida på henne.

Skvallret visste snart att berätta att professorn var detacherad att svara för h^ur fru Ring röstade. Det roade kollegerna, eftersom Rasp var en galant herre, men inte skulle han utvalt Stina Ring frivilligt. Det växlades regelbundet samma kvickheter var gång professorn, skenbart tillfälligt med många kringgående rörelser, nalkades det håll där fru Ring befann sig. Ty man såg att han fått en medtävlare i Jansson i Broköping, en farlig medtävlare som utnyttjade fördelen att ha sin plats bredvid hennes. Och detta njöt man av på grund av gammal maskulin avund mot Rasp som var obestridd etta i riksdagsservitrisernas gunst. Men samtidigt var man nervös över att Jansson samlade på överlöpare. På det sättet blev Stina en krydda i soppan, vilket väl behövdes denna riksdag i krisens skugga.

Jansson hade riktigt sörjt Andersson vid hans plötsliga död, ty ehuru de inte hört till samma parti, hade de samarbetat på många områden, och han hade

Andersson att tacka för mycken kunskap om allmänna värv, om parlamentarisk ordning, en riksdagsmans plikter och möjlighet att någon gång klara sig undan plikter, om själva spelets regler och finter.

Men när Jansson kom till denna riksdag, njöt han ändå av det utrymme och den fria sikt som blir då ett gammalt skuggande träd faller. Och när han i sin tur då och då stack till Kristina Ring några tips om parlamentarisk ordning, en riksdagsmans plikter och möjlighet att någon gång klara sig undan plikter och om själva spelets regler och finter, då upptäckte han hur mycket han egentligen visste, hur invigd han var. Fru Rings frågor, hennes uppmärksamma lyssnande och tacksamhet även för de självklaraste upplysningar inspirerade honom till de mest ingående förklaringar och indiskretioner.

Innan ännu ens remissdebatten ägt rum, visste Stina att Janssons parti allvarligt övervägde att sätta sig på tvären mot den väntade kungliga propositionen om modernisering av försvaret och lägga fram som motförslag en motion om försvarets omvandling till gränsbevakning och statspolis. Lyckades det att fälla propositionen med hjälp av överlöpare från mellanpartiet som nu var splittrat och försvagat efter Anderssons död och där många vrenskades inför tanken att gå inför en effektivisering av försvaret med allt vad det betydde, så skulle man göra ett nytt regeringsparti och en ny regering.

— Och då skulle herr Jansson bli avrustningsminister?

— Ja, jag är väl den som är bäst insatt i frågorna. Men så långt har jag inte tänkt än.

Nej, det hade han inte. Stina fick en känsla av att han ännu såg på det hela som på en manöver, där man iakttar alla krigiska former men efter gemensam överenskommelse inte skjuter några skarpa skott. Han hade under åren samlat ett ordentligt lager av politisk rost över malmen i sin socialdemokratiska känslobotten, man fick faktiskt skrapa och skrapa för att få bort det. Detta blev Stina Eks andra uppgift i riksdagen. Det visste ingen människa, allra minst Jansson. Men faktum var att han blivit som en annan människa. När han kämpade för en politik som uttryckte den verkliga meningen inom partiet och som mötte det stora kravet i tiden, utvecklade han en energi, ett självförtroende och ett humör som förbluffade hela riksdagsgruppen och besegrade den.

Remissdebatten blev mycket lång, alla prövade sina åsikter mot den mörka ovädersväggen vid horisonten, och alla hämtade stöd ur läget för riktheten av sina åsikter: tullar, planhushållning, avrustning, rustning, arbetslöshetsförsäkring, sparsamhet.

Stina lyssnade troget timme efter timme, intet lät hon undgå sig. Hon lyssnade lika uppmärksamt till de talare som profeterade om framtiden som till dem vilka gjorde upp gamla gräl från i fjol och förlorade sig i detaljer över vad de hittat eller icke hittat i statsverkspropositionen.

Märta, Hallind och Stina åto middag tillsammans under tvåtimmarsrasten före kvällsplenum och Märta skrattade åt att Stina tog det hela så högtidligt och grundligt.

— Ja, försvarade sig Stina, och det var inte utan att hon redan förvärvat en aning, en liten aning, parlamentarisk värdighet, det gör jag därför att jag tycker att de här åren är högtidliga då det ska avgöras om vårt öde går till död eller liv i Europa. Var kanske inte Jansson historisk där han stod och citerade William Hudson.

— Det är underbart med en sådan tro, sade Märta med kisande ögon bakom hornbågarna. I denna tid särskilt, då till och med bankdirektör Ek torde ha en begynnande känsla av hur lite lönt det är att lagstifta för en framtid som kanske river upp alltsamman innan bläcket torkat på kungens namnteckning.

— Varför just bankdirektör Ek?

— Jaså ursäkta. För en gångs skull var jag inte taktlös med flit.

— Nej det förstår jag. Du behandlar mig ju så varligt som ett löskokt ägg innan jag skrivit på din motion.

Debatterna om Märta's befolkningsmotion blevo hårdare och hårdare nu när fristen för inlämnande av motioner nalkades sitt slut, och avgörandet måste falla.

Stina ansåg att hon sagt slutgiltigt nej många gånger, men då de träffades nästa morgon, fann hon

att frågan inte alls var avgjord. Och sade hon så nej vid morgonteet igen, så hade Märta till midnatten med sig ett polisprotokoll, en statistik, en broschyr eller en artikel i Harlems Nyheter som hon tvang Stina att ta del av.

Märta bad henne precisera sitt motstånd. Vad har du emot exposén? Tror du inte det är sant att verkligheten flyter fram, sorglig och förvirrad, långt under riksdagens lagar och förordningar? Ska nedskärningen av folkstocken, om den måste ske på grund av det tokiga läget i världen, behöva gå till så barbariskt och blint som nu med krig, svält och aborter? Ska inte kvinnorna i alla riksdagar stå upp och fråga om vi ska låta allting driva tills krigstekniken och barnbegränsningstekniken nått absolut fullkomning? Och har du, för att begränsa oss till dagens problem, någon speciell glädje av att fosterfördriverskor av båda könen tjänar pengar och att gamla uttjänta hustrur eller enfaldiga flickstackare kommer i polisen och på sjukhus för brott mot en lag som de inte begriper, därför att de följer nödvändighetens lag. Jo! Så länge inte samhället axlar den börda som barnens försörjning är i ett modernt samhälle, så länge är det för dem nödvändighetens lag. Är du mycket angelägen att fostra upp en stock sinnesslöa?

Men på alla dessa argument svarade Stina endast med att säga att hon var för medelålders och för borgerligt uppfostrad och att hennes fackkunskaper lågo åt så helt annorlunda håll. Invändningen att

Stina besprutade och gödde sina fruktträd så att hon borde förstå något av vad befolkningspolitik vill säga, kunde Stina visserligen inte svara på, men den övertygade henne inte.

Johan Hallind var stundom närvarande vid debatterna och han höll med Stina. Han tyckte att hon skulle få ägna sig åt den uppgift som han själv givit henne, nämligen kampen mot militarismen. Och en dag kom Stina också hem och förklarade att hennes kvinnliga kamrater i riksdagen förklarat att de förr försökt få upp intresse för dessa frågor. Men riksdagen ville inte, och Kungl. Maj: t hade helt enkelt avskrivit ärendet från behandling.

Detta sista avgörande argument mötte Märta sent en kväll då hon kom hem från en diskussion i en studentklubb, där hon lagt fram samma synpunkter som i sitt motionsförslag.

Märta lyssnade under djup begrundan. Det var tydligt att hon övervägde de erfarna och beprövade kvinnornas råd eller rättare övervägde ett argument som verksamt bemötte det. Så gick hon fram till Stinas skrivbord, letade ett tag i riksdagstrycket och kom fram med första lagutskottets utlåtande över den motion som Stinas föregångerskor för flera år sen djärvt komma med.

— De *kan* inte säga dig något annat, dina kolleger, sade hon. Hör på: "klart är följaktligen att utskottet ingalunda delar motionärernas uppfattning att varje kvinna skall äga bestämma huruvida hon

vill bli mor eller ej." Efter en sådan tillrättavisning måste man ju komma av sig för alltid. Men just därför är det din tur nu. De har fyllt sin plikt, du måste fylla din nu. Det ska bli roligt att se vad första lag säger den här gången.

Och för resten . . . nej, det kan vara detsamma. Nu går jag och lägger mig, god natt.

Det lät lite bryskt, och Stina undrade om den öppenhet och godmodighet nu var slut, varmed de stritt för sina olika meningar.

Men så var det inte. Märta gick helt enkelt sin väg, emedan hon visste att annars hade hon strax sagt så här:

Snälla Stina. Du säger du är medelålders och borgerlig, och det håller jag innerligt med om. Men hurdan är din dotter? I kväll under diskussionen steg hon upp mittemellan de två lägren av studenter, det parti som ville ha strängare straff för fosterfördrivning för att hålla kvinnorna i schack, och det som ansåg att man borde försöka med slopande av lagar och hjälpa i stället. Hon sa: "De där barnen, ni oroar er för ska utebli, dem tar vi gärna." De hisade henne sedan, hon var kvällens hjältinna. Men den unge studenten Ivar Ficke som talte för strafffrihet, och som hon vill ha sina barn med såg det ut, han är son till en änka som lever på flickor som råkar i olycka med barn. Han vet troligen inte om moderns yrke, för i så fall vore han världens störste skådespelare. Men Damoklessvärdet hänger över hans huvud, råkar jag veta, och vilken dag som helst

kallas han ner i polisen och förhörs på sin delaktighet i moderns hantering. Därmed är hon inne i härvan, och följaktligen du. Tro inte du kan komma undan!

Sedan Märta stängt dörren mellan sig och Stina öppnade hon ut till den fotsbreda balkongen mot Sveavägen och såg neråt den långa, nybyggaraktiga bulevarden, en svart rämna mellan stenpartierna på båda sidor, en svart asfaltflod, där trafikens och reklamernas skiftande ljus löste upp sig i regnet, flöt bort i rännilar eller samlade sig i pölar. Just en sådan mörk och regnig stund in mot natten hade denna bild sin tjusning, hade rörelsen och trafikdånet sin tjusning som en del av ett liv fullt av rörelse och färg mot ett mörker så som hennes var. Hon tänkte på Stina där hon satt och trälade med statsverkspropositionen och greps av en plötslig lust att gå in och säga henne hur snäll man egentligen velat vara mot henne, om man bara hunne och orkade. "Ty båda har vi träländet och huggen och löjet och utsiktslösheten, men jag äger det som gör alltsamman uthärdligt och möjligt, jag har en vän och älskare, och du har ingen."

Men Stina hade det som gav glans åt statsverkspropositionen. Medan Märta tänkte på henne med samvetskval och medlidande satt hon där mycket riktigt och läste och strök för. Ja, hon framhärdade ännu när Märta hade knackat färdig sin William-Hudsonartikel om den lyckliga ön över vilken krisens mörka tidvatten slår in, och om kampen i

svenskens bröst om vad han skulle rädda: sin militär eller sin humanitära standard.

Men Stina hade inte så tråkigt som Märta trodde. Det låg ett skimmer över Fjärde huvudtiteln från den natt då hon legat på knä vid Torkels säng med sin arm om hans skuldra och sin kind mot hans.

XIII.

”— Är du tokig, tror du jag får ta lektioner för ett förnuftigt ändamål?”

Då Dagny Ek lade två tioöringar i automattelefonen vid polishuset, satt Märta Cronberger och läste med tankfull min den med rödkrita förprickade sidan i en tidning hon fått sig tillsänd av Signe Dufva. De hade inte träffats sedan sammanträdet i vindsrummet, fru Dufva hade förhållit sig tyst, hon hade utan protest låtit sig makas undan av statskyrkan och inte gjort något försök att söka bundsförvanter eller protestera. Vilket haft till följd att Märta så gott som glömt både henne och sin längtan till Asien. Men nu fick hon plötsligt denna tidning, som visade att Signe Dufva kommit ihåg bättre. Den förstrukna sidan innehöll en förteckning på arbetsuppgifter i olika världsdelar och av dem hade Signe Dufva särskilt understrukit två.

En internatskola för flickor i Indien behövde en lärarinna som kunde hjälpa den unga hinduiska föreståndarinnan och dessutom ta en stor del av undervisningen. Denna plats krävde, stod där anmärkt, både takt och initiativriktighet. Samma skola

behövde också en lärarinna i allmän historia och engelska språket. På ett brevkort hade Signe Dufva kommenterat sina understrykningar i tidningen.

— Jag har sökt den första platsen, skrev hon. Jag vet inte om jag har någon takt, men jag förstår att det är riktigt att en indisk kvinna skall vara chef för en gångs skull och en europeisk den underordnade. Det blir nog inte så roligt om jag får den, men det är rätt, det är det enda man kan göra. Jag skickar er tidningen därför att det föll mig in att ni kanske kunde söka den andra platsen, om det var allvar med er lust att komma över till Asien?

Var det allvar? Nej och ja.

Tanken att det fanns en möjlighet att komma ut ur negerkvarteret och ut ur det oroliga, hopplösa, paralyserade Europa kom in i hennes värld som en virvelvind. Möjligheten var så preciserad: sällskapet ut med en landsmaninna, en lärarinneplats, ett arbete, en lön...

Det var bara att beslutsamt göra sig loss, så låg där ett fullkomligt nytt liv öppet och väntade...

Ja, det var bara att göra sig loss. Men det kunde inte gå utan blanka verktyg, en vass yxa...

Vid telefonsignalen ryckte hon till och stoppade hastigt undan tidningen och brevkortet i en låda. Hon trodde det var Johan som ringde från en automattelefon och vågade inte ens telefonera med honom, när dessa komprometterande papper lågo framme.

Men så var det i stället Dagny Ek som lät fullkomligt vettskrämd och bad att få träffa henne.

— Så gärna, men din mor är inte hemma.

— Nej, det är det jag vet.

— Var är du nu?

— Vid polishuset.

Märta reste sig och gick ut i kokvrån, tittade överallt och granskade skåp och skafferi för att få en idé om vad man lämpligast borde ge en ung högborgerlig flicka som kommer från sitt första polisförhör.

När hon satt kaffekokarn över gaslågan kom Dagny.

Skillnaden i standard mellan moderns och faderns hem hade irriterat Dagny de par gånger hon varit på besök. På något oresonligt vis skyllde hon på Märta Cronberger den omständigheten att modern inte hade mer än en halvmörk hall att vara i och ett ganska litet rum med utsikt mot plåttaken i Vasastaden. Det enda riktiga rummet åt gatan var ju förvandlat till en verkstad med böcker och tidskrifter hylla upp och hylla ner och mitt i rummet ett stort bord med berg av kartonger som innehöll tidningsurklipp. Skrivmaskin, sax och klisterburk voro mycket framträdande rekvisita i interiören, som saknade varje behag. Hur en människa kunde sova mitt i det här, låt vara bakom sovalkovens djupblå draperi, det var mer än Dagny kunde begripa. Här luktade ju alltid trycksvärta, även när fönstret stod öppet, den måste ju svärta av sig på ens drömmar

liksom på fingrarna. Det föll henne aldrig in att Märta kunde ha mycket barnsliga och rosenröda drömmar. Efter diskussionen i studentklubben hade ynglingarna sagt om Märta: hon är ingen kvinna, hon är ett program. Nu var detta program i alla fall Dagnys enda tillflykt. Hon passerade samma väg från avståndstagande, nedlåtande förakt till bön om hjälp som många andra före henne hade gått.

Det var inte så svårt att berätta sin historia för Märta som hon hade trott. Kanske för att Märta inte tyckte den var ett dugg märkvärdig, för att hon halvt om halvt visste den förut, för att kaffet hon bjöd på var så skällhett och starkt, för att hon hade ett ejerdunstäcke på sin säng som hon lade över gästen och kanske till slut för att hon sade: stärk dig med att titta på Sacco och Vanzetti, de satt i sju år och väntade på elektriska stolen.

Märta hade faktiskt fått en chock då hon hörde Dagnys röst i telefon. Hennes förskräckelse gällde inte flickan utan Stina som måhända på ett fruktansvärt sätt skulle övertygas om att kapitel fjorton i strafflagen anginge även en medelålders, borgerlig och dygdig dam. Hon visste heller inte riktigt vad hon skulle tro, då hon fick se Dagny. Vad ska man tro om en flicka som påtagligen inte sett sig i spegeln på en timme? Som intet har kvar av sin air av firad studentska och modern stockholmsflicka från landsorten?

Men när sen Dagnys historia kom, var den — gudskelov för Stinas skull — både oskyldig och

ofarlig. Hon hade snuddat ett ögonblick vid en värld av hemligheter, ångest, pina och skam, det var allt.

Det var Ivars skull, alltsamman, sade hon. Den där käck pojken som Märta väl sett på högskolan? Hon medgav att de varit riktigt nära vänner, men Märta måste väl medge att det varit komplett omöjligt att tänka sig att han kunnat vara son till en sån där — yrkesmörderska.

— Kära barn, jag visste det redan då, sade Märta. Trolleri? Nej, det var inget trolleri. Jag visste det genom en annan ung dam som är intresserad av honom — ja, bara som man kan vara då man bor tvärsöver gatan — och hon hade just talt om för mig att hon åsett från sitt fönster, när mamman blev hämtad av polisen.

— Det har jag också varit! sade Dagny. Är det inte så man kan bli! Om Märta tror mig eller ej, så blev jag hämtad av en detektiv just som jag kom upp på högskolan!

— Ja, så mycket kunde jag förstå. Men ända sen Dagny ringde, har jag grubblat mig fördärvad över anledningen.

Jo, det skulle Dagny nu tala om till punkt och pricka.

Märta hörde uppmärksamt på. Det var inte berättelsen om skuld utan en berättelse om faran av att vara alltför oskyldig i en skyldig värld.

Ivar bodde inte hos sin mor. Han var inackorderad hos en lärarfamilj på Norr, så långt från lumpboden på Söder som avstånden i Stockholm

medgåvo. Där och på högskolan levde han sitt liv, sin moder såg han endast på söndagarna, då hon tog ledigt från den skuldbelastade sysselsättning varmed hon bekostade hans uppfostran till en fin karl. Han hade aldrig varit ledig att träffa Dagny en enda söndag hittills, fastän de annars voro mycket tillsammans, och han var kär i henne.

"Nej, jag ska gå och hämta min mamma. Vi ska gå på konserthuset, vi ska se Kung Lear på matiné eller Livet är en dröm, vi ska fara ut till Grand hotell Saltsjöbaden och äta middag."

Så hade det hänt i början på förra termin att Ivar blev illa förkyld. Han måste ligga, men ville inte ha doktor, förklarade att bara han fick mammas förkylningsdekokt om söndag, så skulle han säkert bli bra. Dagny hade tyckt att det var onödigt att vänta till söndag, och utan att säga någonting tog hon en promenad upp till Söder och hittade den lilla lumpboden på Östgötagatan, där det enligt Ivars beskrivning alltid stod "*kommer strax*" på en lapp i dörren, och där drottning Sofia tronade i färgtryck bland gamla kopparkrukor, fotogenlampor och bananfärgade silkesunderkläder. Hon hade väntat utanför en stund, sen hade hon gått tvärsöver gatan och frågat en polis om han möjligen visste om det var länge sen butiksfrun gick ut. Polisen hade livligt varnat henne för affären och sagt att det var en dålig affär, vilket hade retat Dagny för Ivars skull. När hon gick tillbaks över gatan igen hade hon upptäckt att det satt en människa i portgången.

Först hade Dagny bara sett ett par ben i grå silkesstrumpor, då gick hon in i porten och där, i själva vrån mellan dörren och huset, hängde en människa över järnhaken som höll upp porten.

— En människa, förstår Märta, i en elegant promenaddräkt och en säkert väldigt dyrbar blåräv, men för resten i ett tillstånd som inte kan beskrivas.

Var är det jag har hört talas om en blåräv? tänkte Märta.

— Fick du reda på vad hon hette?

Nej, hon hade bara fräst till att hon ville vara i fred och så hade hon svimmat, och innan Dagny hunnit vända sig om var polisen där och ville ha Dagny att erkänna att det var den här goda vännen hon väntat på. Och då Dagny slutligen svarat, att hon kommit för att köpa bröstsaft för egen räkning, hade polisen sagt: "i helvete, det hade jag inte trott om damen".

— Och så tog han din adress?

Nej, det hade de gjort på sjukhuset, Dagny hade nämligen tyckt att hon kunde inte låta bli att ta en bil åt stackarn och följa med till sjukhuset. Och där hade de frågat igen, men lyckligtvis, lyckligtvis så hade hon uppgivit sin adress till högskolan. Och nu var Dagnys egentliga ärende det att be Märta som hade en bror som var advokat, att tala vid honom och försöka ordna så att hon kom ut ur den här affären. Polisen hade absolut inte trott ett ord av vad hon sagt.

Medan hon ivrigt bad Märta om denna tjänst och letade i hennes ansikte efter ett löftesgivande leende, hade hon inte en aning om att denna människa som hon just ville behaga, snabbt och för alltid sorterade in henne i ett fack för undermåliga personer.

För all del, Märta trodde henne visst på hennes ord att hon var oskyldig, så när som på några kyssar hon låtit Ivar ta. Och att ringen som Ivar gav henne, den hade hon tagit emot bara därför att han var så ömtålig på grund av sin tarvliga härkomst. Och att besöket hos fru Persson *absolut* inte gällt någonting annat än bröstsaften. Denna flicka var visserligen oskyldig. Det var mycket naturligt att hon bad om hjälp att få detta konstaterat, när polisen inte ville tro henne. Felet var bara att hon för denna angelägenhets skull totalt glömt bort att fråga Märta om inte hennes bror advokaten också kunde åta sig att hjälpa Ivar Ficke och efterhöra vad polisen gjort med honom.

Hans öde var i detta ögonblick sådant att även den som bara sett honom en gång knappt tordes tänka därpå. Dagny skulle säkert också bli mycket ledsen, så snart hon kom att tänka på det. Saken var bara den, att hon för sitt eget obehag totalt glömt det.

— Märta tror väl att jag klarar mig?

— Ja, det tror jag visst. Du hör nog till dem som klarar sig. Ligg du bara stilla, så ska jag gå in och ringa till min bror på din mammas riksdagstelefon.

— O Märta, det var sant, det hade jag så när

glömt: Märta säger väl inte ett ord om det här till mor!

— Jo det gör jag visst. Det här blir en mycket nyttig historia för din mor att höra, när den väl är avklarad.

Nej, Svarta Sara kunde inte ordna så att någon ny klient fick företräde hos advokaten i dag. Knappast i morgon heller, fröken Cronberger, han är så oerhört upptagen. Nej hon kunde inte sticka emellan med någon, hon vågade inte bereda mannamån åt någon, inte ens för fröken Cronbergers skull. Det var nog bäst att fröken Cronberger talade med advokaten själv. Skulle hon släppa in fröken Cronberger på telefon? Så mycket kunde hon alltid göra.

Sara lät så ovillig och så dystert, att Märta absolut inte kände igen henne.

— Men vad är det, Svarta Sara, jag trodde att ni styrde och ställde som ni ville på byrån! Är man inte favorit längre?

— Jag förstår inte alls vad fröken Cronberger menar?

— Jag menar helt enkelt, lilla Svarta Sara, om min bror blev mycket ond därför att ni följde med mig på möte härom söndan?

— Jo det kan fröken tro. Han hade ringt fem gånger förgäves till min bostad, och det har aldrig hänt honom förr.

— Det är väl inte därför ni är så ledsen och omöjlig i dag? Ni som skulle ta det så lugnt!

Det dröjde ett tag, sen kom svaret med övermänsklig ansträngning: det är för något annat.

— Men det är för det där andra som jag ringer, sade Märta. Den klienten som jag ville ni skulle sticka in mellan två andra, hon känner Svarta Saras student och är kamrat med honom på högskolan.

— O, fröken!

— Ja, se där! Får hon komma?

— Ja, då får jag släppa in henne bakvägen genom toalettrummet, hördes Svarta Saras döende röst borta på andra sidan.

— Men hon säger nog inte sitt namn. Ni får känna igen henne på att hon är lång...

— Mycket lång?

— Ja, lika ovanligt lång som ni är liten och lika ovanligt blond som ni är svart.

Ja, det var det Sara trott, den vackre studenten tyckte förstås redan om en som liknade Greta Garbo och som kunde rädda honom!

— Men lovar fröken Cronberger då att jag får veta sen hur det har gått för honom? Jag är säker på att han inte har vetat ett dugg, och polisen är ju så fånig och den tror alla människor ljuger och...

När Dagny kom hem satt familjen Ek redan vid middagsbordet i den ekpanelade matsalen. Bronskandelabrarnas levande lågor reflekterades i majolikakakelugnens infällda spegel, även lampetternas

blanka mässing slog tillbaka ljuset och lyste upp den grå vinterdagern. Dessutom fanns det tre ljusröda doftande Darwintulpaner i en tennbägare på bordet, och helgefvlundran var späckad med ansjovis. Men med alla dessa åtgärder hade husets fru ändå inte lyckats få upp stämningen till den behagliga värme som den borde ha, då alla familjens medlemmar samlades efter slutat arbete kring dagens huvudmåltid. Bankdirektör Ek hade sin tigande dag, det ena ämnet efter det andra som hans fru drog upp lät han falla, och han tog visserligen två portioner av fisken, men han komplimenterade henne inte för ansjovisen.

Då slutade hon naturligt nog, uppgav alla bemödanden att hålla konversationen uppe och lät herrarna Ek, far och son, sitta där och tiga bäst de ville. De voro aldrig vidare pratsamma, men denna vinter tego de värre än vanligt. Vad var orsaken? Gjorde spararna stora uttag ur sina konton, förlorade banken mycket pengar när den köpte in exekutivt de småbruk som den finansierat, hade Torkel fått dåligt betyg på sin skrivning om Nationernas förbund? Eller sutto de där båda två och tänkte på Stina Ring som nu åt sin middag borta vid Sveavägen? För första gången i sitt äktenskap hade fru Fanny Ek en känsla av att hennes seger inte var fullständig.

När Dagny kom in i den dödstysta matsalen blev hon isande rädd. Syskonen Cronberger hade var på sitt sätt hjälpt henne att ta sitt äventyr lätt. Särskilt

advokaten hade varit förtjusande, sedan han väl övertunnit sin vrede över att en ung dam utan vidare gled in i hans arbetsrum via toalettrummet, vreden hade för resten mest gått ut över det svart-håriga biträdet. Och han hade lekande lätt uppnått att hon ströks ur polisrapporten blott med att ringa till polisen och nämna bankdirektör Eks namn som hon själv så dumt förteगत. "Inte på något sätt eller i någon form kommer fröken Ek att förekomma vidare i detta mål, vi får be tusen gånger om ursäkt, men se vi visste inte."

Och han hade gett sig god tid, han hade tydligen tyckt att det var roligt att prata med henne alldeles som om de voro gamla bekanta, han hade till och med frågat om hon hade tid att vänta så de kunde få sällskap sen. Och inte ett öre hade han tagit heller.

Men nu, när hon trädde in i den högborgerliga korrekta familjekretsen fick hennes äventyr åter tillbaks sin otrolighet och sitt vansinne. Där satt Torkel, det arma barnet och visste inte vad som gått ut över hans avgud Ivar. Hennes hjärta slog hårt när hon sjönk ner på sin plats där den svartvita husan redan väntade med fisken.

— Ber så mycket om ursäkt!

— För all del, var har du varit?

— Å, jag kom att gå genom Gamla stan. Jag har aldrig vetat förr att den var så intressant.

— Å, tycker du *den* är intressant, sade tant

Fanny. Då skulle du se Rothenburg. Minns Gustav vår vecka i Rothenburg?

— Mycket otydligt, svarade bankdirektören, och det var ett oerhört olämpligt svar, enär den veckan ingått i deras bröllopsresa.

Men hans brist på sinnesnärvaro hade sin grund däri att han grubblade över hur han skulle bete sig för att det skulle bli så lite skandal som möjligt omkring Stinas motion om kapitel fjorton, ifall hon nu verkligen motionerade. Efter det samtal han haft med henne i dag, då de stötte ihop i sammanbindningsbanan, visste han verkligen inte vad han skulle tro. På hans argument att det här var en fråga som varje förnuftig mor kunde utreda i hemmet med sina unga döttrar hade hon svarat, äkta kvinnligt, att hon inte hade sin dotter i sitt hem. Han hade en känsla av att hans föreställningar snarare underblåst hennes lust att motionera än dämpat den. Med Stina kom man ingen vart med förnuftskäl och målsmanskapet hade man varit nog dåraktig att ge ifrån sig. Dagny tittade eftertänksamt från fadern till tanten och tillbaka på fadern igen. Hon erinrade sig att modern tidigare i dag, ja, det var i dag, fast det verkade som det varit år sedan, frågat henne om fadern var lycklig. Hon hade inte riktigt vetat vilket svar modern ville ha och därför av bekvämlighets-skäl svarat som sanningen var: ja, mycket lycklig, tant Fanny förstår sig så utmärkt på honom. Modern hade sett helt belåten ut vid denna upplysning och när de skildes för att den ena skulle till riksdan och

den andra till högskolan, hade hon tänkt: gud så skönt, de är lyckliga var på sitt håll. Men hon undrade vad mor skulle ha sagt om hon sett dem sitta där i dag?

Så fort middagen var över, bugade Torkel för värdfolket och gick in till sig.

Strax därpå kom Dagny in, just som han börjat på nytt ett genom middagen avbrutet högst spännande arbete. Hon strök kring väggarna, tittade på hyllorna, i hans skrivböcker, frågade ut honom varför han prickade in svarta och röda nålar på kartan, och betedde sig på alla sätt hysteriskt och odrägligt.

— Kan du inte gå, sade han. Jag ska läsa. Och sen ska jag gå till Ivar.

— Jo då för all del. Men, hon sökte efter en anledning att få stanna kvar, du kan väl tala om för mig om du fick lov för far att ta extra lektioner i tyska och engelska?

— Du märkte väl själv hurdan han var. Inte kunde jag fråga i dag!

— Ja, men om du utförligt berättat för honom om internationella ungdomsrörelsen, och att du måste läsa extra för att klara dig på sommarlägret?

— Är du tokig? Tror du att jag får ta lektioner för ett förnuftigt ändamål?

— Nej, hör på Torkel, man talar inte om en av landets mera framstående män som om han vore en oresonlig skolpojke!

— Varför skulle skolpojkar vara särskilt oresonliga?

— Mor vill att vi ska ha respekt för far.

— Hon gör ju tvärtemot honom själv.

En röst inne från våningen:

— Torkel! Din far undrar om det är du som har klippt i en av hans tidningar?

Tant Fannys stämman hade en varnande klang. Jaha, tänkte Torkel, det var ju klart att far skulle gå rakt på den där luckan i måndagstidningen. Och nu stod hela Sveriges framtid på spel, om han inte finge igen just den biten som Torkel gömt. Förbannande sin dumhet tog Torkel fram ett klipp som han gömt under sitt skrivunderlägg.

Innan han hunnit ut ur rummet var fadern i dörren.

— Om du verkligen skulle klippa ut min motion om potatistull, så tycker jag du skulle klippt ut alltsammans, sade han.

Men i detsamma vände han på klippet och på andra sidan stod ingalunda några argument för potatistull utan något helt annat:

... Guiglielmo Ferrero slutade sitt tal till ungdomen med följande ord: "ni lever i stormtider. Men stormtiderna äro de tider, då man utför stora ting. Ni är den generation som är bestämd att rädda eller förinta den västerländska civilisationen, ty ni måste antingen lösa de universella problemen eller begravas under Europas ruiner..."

... Nästa internationella möte i de unga krigs-

motståndarnas international hålles denna sommar i Oberösterreich. Mötets tema blir: Ungdomen, kriget mot kriget och revolutionen. Det gäller att utarbete en teknik för en oblodig revolution. Endast en fredlig revolution har utsikter att bli bestående . . .

Bankdirektör Ek läste igenom artikeln en gång, två gånger, så tog han av sig glasögonen och tittade begrundande på barnen av sin ungdoms äktenskap. Ack, vad vet man om sina barn? Vad visste han om sin studentska och sin gymnasist? Han hade nyligen mottagit rapport genom Fanny om att flickan deltagit i en diskussion om straff eller inte straff för fosterfördrivning. Visserligen hade hon företrätt en sunt kvinnlig syn, men i alla fall! Bara att veta om allt detta! Och pojken gick kanske och grubblade ut en teknik för en oblodig revolution!

Dagny såg inte hans begrundande och sökande uppsyn, hon hade vänt honom ryggen och var påfallande ivrigt upptagen av att studera den gamla världskrigskartan som Torkel snokat upp och hängt på väggen. I själva verket studerade hon ingenting alls. Hon tänkte: Måste jag säga något till Torkel innan han går till Ivar? O Gud, o Gud, vad skulle man göra med dessa två olycksaliga pojkar? Därunder plockade hon blint på nålarna och slutligen tappade hon en i golvet. Torkel hade stått stilla som man gör då man tar sitt parti och beslutar vänta till dess något obehagligt är över. Men nu blev det liv

i honom: låt bli min karta! Var satt den nålen som du tappade?

— Jag förmodar att du vill gärna behålla ditt klipp, sade fadern. Du kanske är mycket intresserad av hur man gör en oblodig revolution?

Torkel tog klippet och gömde det hastigt under läskpapperet igen:

— Hör nu far, det var en sak jag tänkte fråga: får jag ta lite extra lektioner i tyska? För jag är rädd jag kör annars.

— Det var märkvärdigt att den rädslan kommit på redan i början av terminen.

— Ja, vi har en så fordrande magister, sade Torkel.

— Ja, i så fall måste jag naturligtvis bestå det, sade fadern.

Men Dagny blev indignerad över att Torkel stod och ljög för fadern. Det var väl nog med att en av dem måste göra det. Vad skulle det tjäna till att fördölja en oskyldig sak, när det fanns annat som man måste tåla med?

— Vet du vad, Torkel, sade hon, jag tycker du ska tala om för far lika gärna nu som sen, att du vill läsa extra för att klara dig på ungdomsläggret nästa sommar.

— Stämmer det? frågade bankdirektören. Där ser man följderna av att jag lät honom stanna på Dunge, tänkte han. Stina tycks ha hunnit med mycket på fem dar.

Torkel såg upp på fadern med just den skygga

och ändå beslutsamma blick varmed Stina i dag betraktat honom då han förmanat henne att avstå från varje opinionsyttring under riksdagen.

— Ja, sade han.

Den pojken var inte lätt att klara. Kärlek till modern och trotsinställning mot fadern blandades ihop med drömmar om att frälsa världen i en enda blandning, hård som cement.

— Men du har inte tänkt på att min tillåtelse blir nödvändig? Om inte annat så för att den där resan kommer att kosta en del pengar.

— Jag har en del pengar, sade Torkel. Jag fick löfte på pengarna för frukten som mor sålde i höstas. För jag hjälpte henne och plocka ner den.

— Men hos oss på Holmlunda rörde du inte en fena.

Fadern hörde själv hur illa det lät när han sade detta. Varför var han inte glad över att pojken visat att han kunde arbeta med händer och hjärna för ett mål som intresserade honom?

— Det som far behöver ge mig, kan jag ju arbeta av på Holmlunda nästa sommar, tillade Torkel med yttersta självövertunnelse.

Och fadern svarade, helt och hållet mot bättre vetande: har min son tid att göra nytta i sitt hem, så skall han inte ställa några villkor.

Han såg hur pojkens ansikte hårdnade till och stängdes:

— Hör på, min käre Torkel, sade han, jag förstår att du gärna vill ut och se dig om. Så jag har

planerat att du skulle få komma ut sommaren efter nästa, om du tar en hygglig studentexamen. Innan du börjar i tullen.

Detta var sagt för att släta över de tidigare missgreppen, men han såg genast att han uppnått en motsatt verkan, fan också, en sån envis pojke.

Torkel svarade ingenting, han bara stod där och blinkade. O, skam och nesa, det där heta, konstiga i ögonen var visst tårar. Han vände sig om för att inte fadern skulle se dem och stod där och svalde, medan han knöt händerna så han tyckte han aldrig skulle kunna lösa dem igen. Tänk ändå såna dom kan vara. "Sommarn efter nästa." När det var i år som lägret var. "Innan du börjar i tullen." Mor hade inte heller tyckt att man skulle tvinga frihandlare att bli kammarskrivare vid tullen.

Han fick tag i en bok vilken som helst och gick mot dörren.

— Vart ska du gå?

— Jag ska gå till Ivar Ficke.

— Ja, sade fadern, så är det jämt. Vad har du där att göra nu igen? Det är som om du hade eld i hämlarna innan du kommer ur min åsyn.

— Nej, gå inte Torkel! bad Dagny nervöst. Bli hemma.

Pojken stod där orörlig rätt upp och ner under förmaningarna med en slags trotsig foglighet som nästan skrämde fadern.

— Är jag förbjuden att gå till Ivar? frågade han.

— Du kan väl själv begripa att om far vill prata med dig så ska du bli hemma, sade Dagny.

— Vad går åt dig Dagny? sade Torkel, det där angår ju inte dig.

— Ja, vad är det med dig Dagny, du verkar så nervös och konstig, sade fadern förvånad.

Det kunde Dagny inte förklara, hon trasslade in sig och plötsligt grät hon. Oförklarliga, meningslösa, komprometterande tårar.

Fadern blev desperat: vad är det med dig? Vad är det med er? Är jag ett vidunder?

Dagny försökte le men hennes läppar darrade: jag vet inte själv vad som går åt mig i dag, sade hon. Jag är faktiskt rädd för far.

— Är du Torkel också rädd?

— Nej, inte precis rädd, sade Torkel. Men så rann sinnet på honom: om far inte jämt vore ond och gjorde svårigheter, sade han.

Han visste själv att detta var orättvist, men det var skönt att få vara orättvis nån gång, när dom stora var det jämt.

— Vad för något! Är jag jämt ond? Jag är mycket sällan ond, hör du det din oförskämda drummel.

— Ja, jag hör det, sade Torkel.

— Om jag skulle dö snart, så kommer ni att minnas mig som en äldre herre som jämt var ond, vad?

Ungdomarna svarade ingenting, och deras tyst-

nad gjorde så ont att han slog handen i bordet, sökande en fysisk smärta:

— Svara åtminstone! skrek han.

— Vad ska vi säga? frågade Torkel desperat.

Nej, det här gick ju inte. Man får inte mista besinningen inför sina barn, då är man såld. Bankdirektören gick ett par slag i rummet, tog hela sin viljekraft till hjälp för att kuva sitt humör och sade:

— Sätt er båda två, så ska vi talas vid. Nej sätt dig Torkel, stå inte som inför ett domarskrank, det är inget förhör. Jag ska bara tala om för er en sak, som inte ens Fanny vet, det där om att dö var inte en sak som jag tog till med i förargelsen. Mitt hjärta börjar nämligen bli opålitligt, en hjärtspecialist som jag talt med rådde mig absolut vila, men det förstår ju ni, att inte kan jag vila med allt som hänger på mig!

Och med detsamma hände det som han omedvetet längtat efter: Dagnys armar lågo ömt om hans hals.

— Om inte far gör precis som doktorn säger, så skvallrar jag för tant Fanny.

Men Torkel sade ingenting, och man kunde inte se någon som helst rörelse hos honom.

— Ack, kära Fanny, jag menar Dagny, sade fadern, ta det inte så allvarligt, för det gör jag inte själv. Man arbetar, man blir utsliten, det är livets gång och ingenting att vara ledsen för. Det är kanske också dåraktigt att tro att man behövdes lite till, just i dessa tider då de upplösande krafterna stormar an från alla håll. Men det jag verkligen tar all-

varligt, det är er framtid. Det är det allvaret som Torkel kallar att jämt vara arg. Jag har inte velat låtsas om det, för ni har ju, bör ju ha kvar er ungdomliga sorglöshet så länge som möjligt. Men jag säger det nu efter ni missförstått mig så kapitalt.

— Inte behöver far vara orolig för oss, vi har väl inte svårare än andra barn att ta oss fram, sade Dagny. Hon var medveten om att denna dag ha fått en läxa som för framtiden skulle hindra henne från att i överdåd och oskuld ge sig in i trassel och diskussioner om farliga ting. Hon önskade hon kunde sagt fadern att hon var räddad åt familjen nu.

— *Alla* barn får det svårt att ta sig fram. Kampen för tillvaron blir bara hårdare och hårdare och mina möjligheter att underlätta den blir mindre och mindre, sade fadern pessimistiskt.

Detta var en bekännelse. Gustav Ek skulle inte ha gjort den fem år tidigare. Ty då skymde ännu hans lilla maktfullkomlighet på Holmlunda, i banken och Sverige bort faktum för honom.

— Jag vet mycket väl, sade han med en resignerad suck, att de barn en man satt i världen har rätt att fordra av honom att han ska trygga deras framtid.

— Nej, vet far, sade Torkel, veknande inför denna vekhet, det är väl inga barn som väntar en sekund att deras föräldrar ska kunna det.

Gustav Ek kom av sig. Han var i detta nu varken auktoriteten, den hjärtansträngde mannen i senare medelåldern eller fadern som talade kamratligt med

sina barn, han var representant för en underkänd generation av föräldrar.

Och han hittade inte på annat att fråga om som om han inte hört rätt:

— Väntar du inte en sekund, sa du, att jag ska trygga din framtid?

— Nej, i det tycker jag precis som far, att det är en för svår uppgift, sade Torkel.

Det egendomliga hade hänt, pojken kände för första gången i sitt liv att han hade övertaget över sin far. Hur denna visshet förmedlades honom, visste han ej själv. Men den gav honom kraft att tala, och han kunde inte fatta varför han nyss feget skyllt på rädslan för underbetyg, när han bad att få ta lektioner.

— Det du säger nu är högst märkligt, sade fadern. Jag har ju sagt mig själv att familjefaderns plikt mot familjen är mycket svårare att fylla vid denna tidpunkt i världshistorien. Vi ser till och med i vårt relativt lugna land ett verkligt anlopp av de kaotiska, förstörande krafterna vid denna riksdag.

— Menar far mot försvarspropositionen?

— Jaså, du hörde verkligen på vad jag berättade från debatten härom dan! Det var åtminstone något. Men jag hade inte väntat i alla fall att ett barn, en yngling, rättade han sig, skulle närmare reflektera över sådana saker som politikens inverkan på hans egen framtid. Jag har kanske tyckt ibland, att ni tagit hemmets skydd och hjälp lite för

självfallet. Men nu tycker jag tvärtom att det är tungt att du ska bära sådana bekymmer redan.

— Det är bara för far det är ett tungt bekymmer, inte för mig, sade pojken.

— Det var en överraskande synpunkt, den får du lov att motivera.

Torkel försökte inte motivera den, ty vad har känslan av ungdom, av utvaldhet, av mod att bära tunga ting med motiv att göra?

— Jag vill mycket hellre leva nu än när farfar ordnade fars framtid, sade han.

— Hör man på, sade fadern. Du har ju mål i mun. Däremot har du inte erfarenhet nog att fatta vilken utomordentlig fördel det var att växa upp i en tid och i ett samhällsskikt där ens far hade möjligheter att planlägga ens karriär ända fram till riksdagen som min far faktiskt gjorde. Jag har ju räknat ut att du skulle starta i tullen, därför att det är goda konjunkturer i det verket för närvarande, men vem vet vad allt som kan ha hänt, innan du blir generaldirektör i tullverket.

— Jo, det kan jag säga far. Innan dess har tullverket upphört för det finns inga tullar, sade Torkel.

— Å, du tror inte på tullar?

Faderns ironi bekom inte pojken ett dugg, ty han hade inte glömt den uppenbarelse han fått av faderns osäkerhet bakom myndigheten, lika litet som av det svaga hjärtat i den stolta vikingagestalten.

— Nej, för man ska inte sätta sig upp mot universums enhet, sade han.

— Å ska man inte! Är det något nytt påhitt av den där juden, vad heter han nu, Steinach?

— Einstein!

— Ja, just han, som hindrar att du går in vid tullen!

— Pappa kanske inte har reda på att hela universum är uppbyggt bara av positiv och negativ elektricitet?

— Nej, min kära Torkel, den upptäckten måtte vara gjord sedan jag lämnade universitetet. Fast krutet fanns redan på min tid. Jag var inte med då krutet fanns upp, haha! Men jag känner lite till vår handelsbalans!

Torkel förstod inte roligheten, eftersom man numera inte skiljer på tiden före och efter krutets uppfinning.

— Nej, det vet jag väl att krutet uppfanns av en munk i medeltiden, sade han sakligt. Men gasbomberna och brandbomberna har uppfunnits på fars tid.

— Å nej du, den äran överlåter jag på din försigkomna generation, kära Torkel.

— I så fall far, om vi är försigkomna, så skulle vi väl ha kommit förbi dom.

— Vet du vad, Torkel, sade fadern, jag tror jag börjar bli intresserad av "Ungdomen, kampen mot kriget och revolutionen".

— Du kan väl berätta för far lite, sade Dagny. Ta det där föredraget som . . .

Hon avbröt sig, men fadern hade redan fångat ordet föredrag. Han såg på sin klocka. På det här

viset kom han försent för sitt gruppssammanträde. Men var inte detta kanske också ett viktigt sammanträde, fast i familjegruppen för en gångs skull!

— Kör till, sade han. Håll ditt föredrag för mig. Det tar väl inte mer än en halvtimme.

— Jo, sade Torkel, fyrtio minuter. Det visste han, ty han hade tagit tid, då han läste upp det för mor.

— Aj, sade fadern, det var långt.

— Ja, men far förstår, sade Dagny, när som de har så stort program.

— Vad då för program?

— Att reda ut allt trassel som dom äldre ställt till, sade Torkel.

Bankdirektören skrattade så hjärtligt som de inte hört på länge, inte sen de voro ute och bilade i höstas.

— Ett vackert program! Ett förträffligt program! Då får ni gärna avsätta oss. Med pension förstås! Tyvärr min käre gosse, här blev han åter allvarsam, tyvärr är det i högsta grad utopiskt!

— Skratt från dom äldre har vi räknat med, sade Torkel bistert.

— Men har ni räknat med den ungdomen som går i våra fotspår då? Den utgör huvudparten, som du torde veta lika bra som jag.

— Vi hade tänkt att rikta en vädjan från vårt läger till kamrater i hela världen att inte bry sig om dom äldre och deras fördomar utan räkna med *verkligheten*, sade Torkel.

— Men om de inte bryr sig ett dugg om er? Om det mot era protester blir högre och högre tullar och till och med krig, vad gör ni då?

Det svarade Torkel inte på. Sin innersta dyra hemlighet släppte han inte ut. Det var bara mor som visste att Ivar och han tillhörde de röda nålarnas brödraskap.

— Jaså, du har inte tänkt längre, sade fadern. Men minsann, du har tänkt långt nog för din ålder i alla fall. Låt se vad jag gjorde på sommarn mellan 7:1 och 7:2, den då du tänker skicka ditt internationella manifest. Jo, då badade jag och läste upp mig i latin. Men tala om vem du har fått den här idén ifrån?

— Ska inte far titta på Torkels vänskapskarta? frågade Dagny hastigt. Så fort man nalkades Ivar blev hon hysterisk, det kände hon själv.

— Jo, det är en skön vänskapskarta, sade Gustav Ek. Det är ju min gamla karta från världskriget. Jag känner igen de svarta och röda nålarna som jag prickade ut fronterna med. Du var inte så gammal då min gosse, eller så försigkommen. Men jag tycker du har flyttat om armékårerna bra vårdslöst. Följer du eventuellt med kriget i Fjärran Östern?

— Du kan väl tala om för far vad det är? mände Dagny på.

— Det är inget märkvärdigt. De svarta nålarna är lokalavdelningar av vårt världsförbund.

— Och de röda då?

Torkel tvekade ett ögonblick.

— Det är pojkar som Ivar och jag brevväxlar med, sade han.

Bankdirektören satte på sig glasögonen och gick fram till kartan. Särskilt intresserade honom de röda nålarna som bildade en liten gles stjärnbild över jordens rund, en stjärnbild av små naiva pojksjälur.

Han stod där längre än han behövde ens för att räkna de röda nålarna, ty han måste samla sig och betänka vad han fått veta om sin son.

Här gick alltså i familjen en tyst och trubbig gymnasist med större planer än Napoleon, ty de stannade icke vid Egypten. Han måste ännu passa måltider, äta upp soppor som han avskydde och buga efteråt till tack. Han måste be om pengar till böcker, bio och spårvagnskort och måste snåla av dessa pengar till sin internationella korrespondens. Men vilka vildsinta planer bakom det väluppfosttrade yttre sättet!

Gustav Ek hade tänkt sig något helt annat, då han konversationsvis lämnade sina redogörelser vid middagsbordet för vad han lyckats uppnå i riksdag och utskott genom en klok och målmedveten politik. Även om han inte vågat hoppas att Torkel skulle gå i hans fotspår, så hade han åtminstone inte tänkt att den uppmärksamt lyssnande sonen umgicks med planer att avsätta honom och hans generation. Han hade inte anat att bakom pojkens tystnad dolde sig icke blyghet utan något som man kunnat kalla oförskämdhet, om det inte varit så rörande naivt. Den äldre generationen satt där vid middagsbord och i

utskott och orerade, men den yngre rådgjorde bakom dess rygg om olika slags revolutionsteknik. Och när man förtroendefullt lät pojkens mor låna honom på några dar, så rev hon frukten från sina träd för att ekonomiskt understödja hans vildsinta planer.

Det var egentligen detta som var det retfulla, och det var frågan om Stina handlat riktigt lojalt. Borde hon inte dessutom ha betänkt att sådana pojkdirömmar skall man göra slut på, innan den hårda bittra verkligheten gör det.

Medan fadern tänkte hit och dit hur man skulle lämpligast och mest skonsamt få Torkel att förstå att han givit sig ut i ett företag, långt över sina krafter, och att endast misräkningar väntade honom där, kom hans hustru i dörren.

— Jo, Torkel, sade hon, jag skulle hälsa dig från Ivar Ficke. Han bad att du inte skulle komma med de där papperen i dag, för han kunde inte läsa dem, sa han. Jag vet inte riktigt vad det var med Ivar. Han lät inte lik sig i telefon. Han sa att om han själv fick tid en annan dag, så skulle han låta dig veta. Men kära barn, vad ni ser förskräckta ut båda två! Vet ni något? Har det hänt Ivar något?

— Inte som jag vet om, sade Dagny. Så sprang hon hastigt ut ur rummet.

XIV.

"Vad känner de? Vad tror de själva om sitt liv? Dessa som Märta kallade för ödets verktyg och fullbordare?"

Nils Erik Cronberger var sig inte lik sedan den dagen då Dagny konsulterat honom. Det var visserligen i högsta grad likt honom att bli plötsligt förälskad. Men det var en oerhörd överraskning att denna granna blonda flicka som kommit till honom med sitt bekymmer hade förmått honom att för första gången i sitt liv tänka på äktenskap. Hur många gånger hade han inte sagt, att han aktade äktenskapet för högt för att gifta sig, att han inte kunde tåla skilsmässor, att den enda möjligheten att förbinda familjens bestånd med mannens natur vore frihet för mannen i äktenskapet, men eftersom den moderna kvinnan vore för bortkollrad att förstå det, måste just de män som höllo på äktenskapets oupplöslighet förbli ungarlar. Och nu gick han och funderade på hur långt hon skulle förstå dessa synpunkter, och hur mycket han skulle bli tvungen att pruta på dem.

Under dessa stridiga tankar sumpade han två mål, för två gånger ner till rådhuset utan sin portfölj och glömde hur oerhört viktigt det i höstas var att erövra Svarta Sara.

Andra gången Sara uppenbarade sig i rådhuset med portföljen, såg han verkligt missnöjd ut:

— Vad nu då, jag lämnade den ju hemma med flit. Bäst fröken ger sig hem omedelbart.

Utom de femton kronor i månaden hon fick i höstas, hade hon nu fått femton till, alltså inalles trettio kronors löneförhöjning. Han kände sig därför ha absolut gott samvete gentemot henne, särskilt som hon tog omriktningen av hans intresse med ett enastående lugn. En liten smula av irritationen i hans röst då han nu skickade hem henne berodde på detta faktum. Resten på att han gick och väntade på Dagny Ek. Det mål från vilket hon nu var skild genom hans mellankomst skulle före i dag, och han hade övertalat henne att komma ner och höra på. Men hon hade inte lovat riktigt säkert, och nu var han orolig att hon till slut inte skulle våga.

Hans ohövlighet bekom inte Sara vidare mycket, fast hon tyckte den var en överloppshandling, hon begrep nog ändå vad hon skulle begripa. Men hon brydde sig om att här försiggick något som han önskade dölja för henne, dessa symtom hade hon märkt förut, och de hade alltid haft samband med flickan som kände Studenten. Hon vädrade och funderade. Så fort advokaten gått in i sessionssalen skyndade hon fram och granskade listan på de mål

som skulle före. Mycket riktigt: Persson. Så hette kräket i lumpboden som blivit hämtad av detektiverna häromdagen. Då kanske Studenten kommer!

Medan Sara stod där och överlade om hon skulle våga trotsa chefens förbud och stanna kvar, kände hon hur en blick högg henne i nacken som hullingen av en metkrok.

Rummet var fullt med vassa blickar och fientliga leenden. Men hon förstod genast vilken blick det var som fångat henne på kroken, ty där satt ju Alice Iller i sin blårävsboa.

På detta ställe träffade man alltså greve Crantz' fästmö!

De stirrade varandra ett ögonblick in i ögonen, tänkande snabbt: vad har hänt dig, hur lever du, hur har du klarat dig?

Sara hade inte sett sin gamla byråkamrat sedan hon lämnade platsen i höstas. Men hon visste att hon varit på sjukhus, hon anade sjukdomens art och hade också förstått att hon levde och var frisk igen, ty från en illa känd advokatbyrå kommo numera de mest infama och välunderrättade skrivelser till Cronbergers, förrådande hennes existens. Men varför var hon måne här? Som ombud för sin brännvinsfirma eller indragen i Perssonska målet? Troligen det senare. Då var hon olyckskamrat med alla de här bleka småjäntorna i väntrummet och då fanns hennes Rupert där ute bland pojkarna som trängdes i korridoren, fast Sara inte sett honom,

emedan hon tittat i golvet, då hon passerat igenom den fräcka skaran.

Det var nog inte värt att fråga Alice vad hon gjorde här.

— Han såg inte vidare förtjust ut då du kom, sade Alice.

— Vad behöver han vara förtjust för?

— Det vet du väl bäst själv. Tror du inte jag begrep att du for med honom ner till Brudnäs, va?

— Han har kort inkubationstid, sade Sara. Hon visste inte riktigt vad det var, men fröken Cronberger hade sagt det en gång om sin bror.

— Du ska inte händelsevis sluta platsen?

Denna giftiga fråga träffade.

— Jag har fått påökt, svarade Sara argt.

— Då har du varit snäll och undergiven då!

På detta svarade Sara ingenting. Hon hade just tänkt fråga Alice om hon inte var hungrig och om hon ville att Sara skulle skaffa henne något att äta, men så lät hon bli och gick sin väg.

Jag ska i alla fall gå hit med en banan efter byråtidens slut, tänkte Sara sen. Visst var Alice elak, men man måste tänka på hur hon hade det, och hur nära ögat det ändå alltid var för alla. Nog kan det vara värt en banan att slippa vara i hennes kläder, tänkte hon och kände sig oerhört cynisk, så där som fröken Cronberger ibland var.

Hon var god vän med vaktmästaren i förrummet liksom med alla andra vaktmästare av någon betydelse i stan. Nu gick hon till honom och frågade

om han kunde ha någon aning om när Perssonska målet skulle komma före.

— Det dröjer. Är fröken intresserad av det? Er byrå har ingenting med det att göra?

Intresserad, tänkte hon, kunde man nog säga att hon var. Och hon mindes den hemska söndagsförmiddagen då Studenten gått fram och tillbaka framför lumpboden förgäves, då han ringt på dörren, och då Sara slutligen tagit mod till sig och ropat genom fönstret: frun har gått bort i affärer! Och då han svarade till hennes fasa: ni vet inte vart min mor har gått?

— Nej, inge vidare, sade hon. Hur fick de fast henne? Vet vaktmästarn det?

Naturligtvis visste han det. Han kunde berätta i detalj om husundersökningen hos fru Persson härom söndagen, vilka bevis polisen funnit där och varför de varit piskade att göra det här svepet bland flickorna och pojkarna efteråt. De hade ju lämnat skuldsedlar, stackarna, och dem hade hon varit för girig att bränna upp, fast hon måste ha väntat polisen efter dödsfallet på Sabbatsberg.

— Hon blir dömd förstås?

— Hon får säkert ett par år. Och de må hon ha, men det är synd om hennes son.

— Vad är det med hennes son?

— Inget som jag vet, men det kan man väl begripa ändå. Han såg alldeles eländig ut när han gick här förbi nyss.

— Gick han förbi? Vart tog han vägen?

— In i sessionssalen förstås. Han ska väl höra på vad de gör med gumman. Måtte bli lagom trevligt för honom, rätt om han inte är delaktig.

— Han är inte delaktig. Vaktmästarn ska väl inte jämföra honom med alla de där otrevliga pojkarna som hänger här i korridorerna.

— Fröken ska inte säga att dom är särskilt otrevliga, sade vaktmästaren strängt. Det är dom hyggliga pojkarna som blir fast, dom som hjälper sina flickor och följer och hämtar dem då de går till och från fru Persson och som betalar för dom. Dom värsta, fröken, dom slängdaste och hårdaste, dom klarar sig från alltihop, dom kommer aldrig hit.

Ja, Sara måste medge att så kunde läget vara. Hon skulle försöka att tänka på Rupert Svensson som en av de hyggliga.

Men ack, vad skulle hon göra nu? Hon kved in-värtes. Jag vågar inte gå in, för där sitter advokaten, och vad skulle det för resten tjäna till när man ändå inte kan be honom att hjälpa Studenten och inte kan få anmäla sig som vittne på hans oskuld! Hon störtade tillbaka till byrån och ringde till fröken Cronberger.

— Jag kommer ner till sjunde avdelningen, svarade fröken Cronberger. Men inte kan jag hålla Studenten i hand, det får Sara göra själv.

När Sara kom tillbaka tre timmar senare, hade Alice blivit ganska mycket blekare och mjukare och åt tacksamt en banan.

— Och här får du en tidning, sade Sara. Brudnäs

slott är på första sidan, det ska bli museum. Och här sitter din förre, jag menar här sitter greven över två spalter. Tänk i alla fall, att du var så nära att bli änka.

Alice rev till sig tidningen och började läsa. Lyckligtvis tycktes denna påminnelse om hennes livs svindlande fall från rikedomens och ärans höjder ner i djupen inte bekomma henne något vidare. När hon läst igenom allt som rörde herren till Brudnäs och hans kulturbefrämjande dispositioner, rev hon av första sidan och stoppade den i sin handväska. Sedan började hon läsa följetongen, men innan hon hunnit igenom den, öppnades dörren till sessions-salen och alla som blivit instämnda i Perssonska målet kallades in.

Sara smet in före de instämnda och satte sig på tvärbänken under fönstret, där advokaterna och journalisterna brukade sitta. Där hade redan fröken Cronberger med fru Ring tagit plats. Till höger hade hon rätten: rådmän och bisittare, till vänster bänken där de i målet instämnda fingo ta plats och bakom dem åhörarnas bås. Men var var Studenten? Jo, stackarn, där satt han längst in i bortersta hörnet av åhörarbåset, framåtböjd med hakan vilande i händerna, alldeles orörlig. Jaså, det var rådmann Stenberg. Han brukade vara snäll, men när nu den bedrövlige lilla truppen trampade in, såg han ut som om han tänkte bli hård och utan förbarmande. Hans ansikte hade ett uttryck av den djupaste vämjelse och leda. Det var honom tydligen en vidrig plikt

att åter tvingas att röra i detta elände och trassel. När Sara satte sig bredvid fröken Cronberger, fick hon sin del av den blick han sände dit över och som betydde: blir ni aldrig mätta, hyenor?

Först kom sex små barnlösa föräldrapar som inte kunde se varann i ögonen. Så en uttjänt gammal barnaföderska som råkat så illa ut därför att fru Persson betalt tvätt och skurning med att hjälpa henne från den nionde. Dessutom hade hon låtit fru Persson använda hennes namn: fru Lundén, i sina transaktioner och i viss mån varit hennes bulvan. Sist en enstaka pojkdruv, ensam därför att hans flicka satt livet till på Sabbatsberg för lite dans och slarv.

Domaren suckade, satte på glasögonen och slog upp polisprotokollet. De små butiksbiträdena, handdelsskoleeleverna och springflickorna darrade. Då öppnades dörren igen och advokat Cronberger kom in med Dagny Ek. De hade ätit en lång lunch tillsammans, och han hade övervunnit hennes tvekan. "Följ med, det kan vara intressant och dramatiskt. I varje fall tidstypiskt."

Dagny var inte beredd på att finna sin mor här, lika litet som advokaten drömt om att hans syster skulle snokat upp även detta mål. Men det var naturligtvis den där fördömda jäntan Sara som varskott henne.

De tvekade båda två, överlade ett ögonblick att vända. Men så gick Dagny bort till sin mor, det var för henne medelvägen mellan Ivar och advokaten.

Där fanns ingen plats på bänken, men Sara reste sig genast. Hon tvekade ej, nej, hon sträckte på sig så att hon såg riktigt värdig ut, när hon gick de få stegen över rummet bort till bortersta åhörarbänken. Så tvang hon upp alla som sutto där och hade dem att maka hop sig, ty hon skulle ha platsen intill Studenten.

Därmed hade den lilla svarta och den långa blonda definitivt bytt älskare och öde. Möjligen hade den ene av herrarna i fråga en aning därom, men inte Ivar Ficke. Han märkte ingenting, han kurade bara djupare ihop sig, ty nu kom hans mor in mellan två konstplar.

Allas ögon utom hans voro riktade på målets huvudfigur. De flesta kände henne blott alltför väl, men Stina Ek var missräknad och oroad över att brottslingen såg ut som vilken småborgerlig liten fru som helst. En ordentligt flätad och virad gråsprängd hårknut i den platta nacken, en rund rygg, breda höfter, feta vrister. Det enda fantastiska i hennes uppenbarelse var den svarta yllekoftan, prydd med ett åskviggsmönster i gult silke. Samma kofta, tänkte flickorna. Alla människoöden som sammanförts i detta rum, den inre kretsen som den yttre, knötos ett ögonblick kring detta oansenliga fruntimmer som stod där och stirrade stelt på domaren och bisittarna utan att våga se sig om efter Ivar, sin son.

Stina Ek tryckte Dagnys hand. Det betydde:

stackars min lilla flicka. Märta Cronberger viskade till sin bror:

— Försvarar du några av dem?

Men han svarade:

— Jag gör så fan heller.

Alice Iller och unge Rupert Svensson hade kommit att sitta bredvid varandra, den ene ytterst bland pojkarna, den andra bland flickorna. Men hur trångt det annars var på syndarnas bänk, mellan dessa två var ett avstånd. Han var utom sig av förbittring, vrede och rädsla, han ville inte besmitta sig med att snudda vid henne nu.

Hon såg på honom och drog upp överläppen över tänderna: feg, det hade hon väntat att han skulle vara, men varför så ursinnig? Var det hennes fel?

Ja, han tyckte det var hennes fel. Det var gement av henne att dra in hans namn inför polisen. Hade hon inte såsom lagkunnig försäkrat att han inte löpte någon risk? Och om hon måste ange en karl, varför hade hon inte angivit den där gubben hon var förlovad med? Han var ju död, han kunde gott bära vad som för Rupert själv var ett förintande slag. Man har gift sig, man har strukit ut det förflutna ur sitt minne, man börjar stadga sig och komma upp sig och så detta! Satans jänta. Fördömda fruntimmer.

Alice Iller visste inte av att han var gift, ty han hade varit försvunnen sen den dag då han tog ringen hon fått av gubben Crantz för att betala med den hos fru Persson. Han hade ringt sen för att säga

att käringen ville ha tio kronor kontant dessutom, men då han hört att Alice var på sjukhus, blev han rädd, bytte bostad och så fort som möjligt plats och försvann i en förstad.

Nu makade hon sig lite närmare honom och viskade i hans öra:

— Jag har inte erkänt annat än blodbrist. Du neka väl i polisen?

Utan att svara vände han henne ryggen.

Var lugn för att han nekat. Var lugn för att han förnekat att han nånsin hört talas om henne. Men polisen hade fullkomligt satt sig över hans bedyranden. Den sade att den hade bevis. Men vilka, det fick han inte veta.

Fru Persson sökte göra det mesta möjliga av det rekommenderande faktum att hon i många år levat ett respektabelt liv som fru åt bokhållarn hos bankdirektör Ek på Holmlunda, och att fru Fanny Ek en gång låtit henne bota en vagel på ögat. Hennes livs svårigheter och olyckor hade begynt, då hon blev änka och kom totalt utblottad till Stockholm.

— Bokhållaränkor får alltså inga pensioner, sade Märta Cronberger.

— Nej, för hon var en så dålig människa, det har far sagt, svarade Dagny sårad.

Vad tänkte Ivar? Var han glad åt att hon kommit? Var han rasande? Eller visste han det ej?

Jo nu hade han sett det. Men han var varken glad eller rasande. Det rörde honom ej. Han var helt överväldigad och fången av den historia om

moderns liv och förvärv i Stockholm som kom fram ur de frågor vilka domaren ställde till henne med sin torra, föraktfulla röst. Det hjälpte inte att hon nekade, man förstod ändå vad som var hennes liv. Detta var hennes liv: att "befria" unga flickor och gamla hustrur, som termen lydde, att fördärva dem, utpressa dem, ockra på dem, stundom döda dem.

När hon förblev hård, drogs den senast döda patienten fram som vittne mot henne. Man fick en skildring av stackarns sista dagar, hennes strävan att i det sista hålla sitt löfte att tåga tills slutligen läkaren fick makt med henne och hon bekände att hon blivit alldeles tvungen att ta bort det för annars hade hennes fästman övergivit henne. Adressen på fru Persson hade de inte fått ur henne, men när hennes ångest, hennes kramp, hennes feber och kval voro förbi, då hade där legat en lapp med ett telefonnummer på golvet under sängen, och se, det hade fört till fru Persson.

Ivar tyckte, medan allt detta drog förbi, att modern borde bryta hop totalt inför detta vittnesbörd från andra sidan graven, men hon framhårdade på förnekelsens väg. Det fanns ingenting så solklart och oförnekligt att hon inte förnekade eller bortförklarade det. Även sina olika namn och adresser, sina signaler med "kommer strax" och "kommer snart", och det chiffer hon använde då hon annonserade efter nya offer.

Hon talade så lågt att sonen endast hörde hennes

svar i rådmannens upprepning. Men i hans mun blevo de om möjligt ännu ömkligare och orimligare.

Ivar visste att hon nekade också för hans skull, i hopp att han skulle räddas från vanära och olycka. Men han skulle hellre önskat att hon bekänt, ty vanäran och olyckan voro ju ändå över dem båda, och bättre då att ta den utan ett ord.

Det mest fruktansvärda var att alla anklagelserna passade på pricken med vad han faktiskt visste vara sant, och att de förklarade alla dunkla punkter som han själv låtit förbli dunkla — därför att han ville det, därför att han hade så mycket annat att tänka på, studier, internationella aktioner, Dagny. För första gången dök den tanken upp för honom att hans begär till en heroisk död kunde ha något samband med en dunkel vetskap om ting som han inte ville veta.

Dagny. Hon hade telefonerat från en automattelefon i går kväll: om du säger på hedersord att du ingenting vetat, så ska jag tro dig.

Han hade gett det, men han hade förtegit att han höll på att packa in och var på flykt från henne, från Högskolan och hela sitt gamla liv. Hon hade väl trott honom, eftersom hon kommit ner i rätten, hon inbillade sig kanske att det var honom till någon slags tröst, men ack, om hon bara ville gå sin väg! Det var ju tusen gånger värre att hon satt här. Hur skulle hon kunna tro hans hedersord längre? Han trodde det knappt själv. Han hörde nu hur orimliga moderns lögner voro, dessa som hittills hade

gått i honom. Hur skulle man även med bästa vilja i världen kunna tro att han trott på historierna om förtjänsten från lumpaffären som i evighet hade samma skyltning och på agenturen i konstsilkesunderkläder? För resten, om han rannsakade sig själv, så måste han tillstå att han nog misstänkt modern för lite kvacksalveri, ty sådant hade hon ju alltid haft som binäring. Men denna vederstygglighet hade aldrig fallit honom in. Hon var ju varken bildad eller vidare begåvad, men verkade beskedlig, och hennes omsorg om honom var liksom ett tecken till att hon var en snäll människa. Hur skulle man då kunna tänka att brott och skam var det pris hon betalade för att han skulle komma upp sig och bli herrskap, han såväl som Eks?

Vad tänkte hon nu? Hon tänkte väl: han förlåter mig nog efter jag gjort det för hans skull. Men just detta kunde han inte förlåta. Han hatade henne allra mest för att hon vågat belasta honom med dessa blodspengar.

Bittert hade han hatat och föraktat dem som levde på pengar vilka kommo in på vapenindustrien, även dem som levde på dessa blodspengar utan att veta det, därför att de voro för lata att ta reda på varifrån deras rikedom kom. Men om vapenindustrien var den första blodiga internationalen, så fanns det väl en andra, och den tillhörde hans mor.

Hon hade utan att blinka hört honom tala om det skamliga i att leva på andras olyckor, och fem minuter efteråt stuckit till honom hundra kronor för att

betala hans räkning hos Pub, eller hans böcker, hans inackorderingsavgift. Den gången då han kom och bad om pengar för att resa till Frankrike och delta i hjälparbetet, hade hon nog varit särskilt hård och dyr mot sina kunder! Hon hade blivit tvungen att höja taxan för att hon misshandlade dem, infekterade dem och slutligen förde dem i sitt släptåg till sjunde avdelningen!

Men vad skulle han med bildning, fina kläder och internationella förbindelser för ett så ohyggligt pris?

Hur kunde Dagny och hennes mor och fröken Cronberger härda ut att sitta kvar? Vad angick dem all denna gemenhet? Förstodo de då inte att de måste gå, om han inte skulle bli galen?

Trodde de kanske att den som levde på samhällets elände som en fluga som sätter munnen mot en gul sårkant, inte hade mera finkänslighet än flugan har?

Jag måste dö, tänkte han. Men jag är inte värd att dö för en stor sak. Stackars Torkel, det får han göra ensam. Tur att jag vet hur man röker ihjäl ohyra.

Men hela tiden medan han satt där och våndades, bad Svarta Sara brinnande till Gud så som hon inte vetat att man kunde: gör så att jag känner att jag lider med honom. Gör så att jag får hjälpa honom.

Rådmannen var inte mindre grym mot fru Persson än hennes son var. Med en för honom osedvanlig hårdhet pressade han henne fram mot bekän- nelse, ja han pinade henne så att hon, medan hon

gned sina drypande handflator mot varann, i ångest motsåg den stund då hon skulle tala om vart pengarna gått som hon förtjänat. Men hans grymhet var egentligen inte inspirerad av den motbudande och samhällsfarliga men likgiltiga varelsen framför honom med de flackande ögonen och den mörkröda rodnaden på kinderna utan fast mer av Märta Cronberger. Han kände igen henne, han visste att här satt författarinnan till den artikel, han nyligen fått sig tillsänd om samhällets, respektive rådmännens, sätt att behandla denna tidsföreteelse.

"Lika förnuftigt och lika effektivt", han kom nog ihåg vad där stod, "som när lagstiftarna förr i världen sökte förhindra fosterfördrivning på landsbygden genom att förbjuda svaveltändstickor i öppna handeln."

Sådana saker kommo de där feministerna ihåg och drogo fram, men de nya barnlagarna som i ett slag förbättrade den ogifta moderns ställning, ja favoriserade henne, de nämndes inte. Alla de här små jäntorna kunde ha fått barnavårdsmän som hjälpt dem, men hade det hindrat dem att springa till fru Persson?

Men hur han bar sig åt, så höll fru Persson stånd, ty kärleken till Ivar, rädslan för Ivar gav henne övermänskliga krafter. Hon hade tydligen goda nerver, domaren gav upp henne för tillfället. Hon mindes ingenting, ingenting, hon ljög och nekade till allt, även att hon haft någon närstående att hjälpa.

Det blev ingen annan råd än att försöka över-

bevisa henne genom ungdomarna, han såg på deras blekhet, att de snart skulle falla till föga. Det gjorde de också, fru Persson kunde ha besparat sig besväret att glömma så mycket.

Domarens röst prasslade som papper, då han upprepade flickornas skrämde svar på hans frågor hur de kommit i kontant med den häktade.

"Hon fick", meddelade domaren sina bisittare, "av en tillfällighet höra talas om fru Persson i en danslokal. Hon var inte i grossess, men hon märkte sig adressen, ifall hon skulle råka bli det i framtiden."

"Hon var arbetslös. Hon visste inte hur hon skulle bära sig åt. Hon hade aldrig hört talas om att det finns barnavårdsmän."

Eller:

"Hon svarade på en annons från en fru Lundén som annonserade efter obemärkt hembiträde och fick till svar: vill ni inte bli helt fri?"

Fru Persson kurade ihop sig. Där var en av hennes fångstmetoder avslöjade, den skulle hon aldrig kunna använda mer när hon kom ut från Växjö.

"Hon hade inte tänkt på någon brottslig gärning förut, men hon tyckte det vore bra att bli helt fri för hon hade ett barn förut som hon betalade trettiofem kronor i månaden för, och hon hade femtiofem i lön."

"Hon hade själv åtta syskon och ville inte genomgå detsamma som sin mor."

"Hennes fästman var arbetslös, så de kunde inte

gifta sig, och hon kunde inte få barn utom äktenskapet för hon var religiös.”

Domaren tittade argt bort mot fröken Cronberger. Denna dam, så alltför intresserad av ruskiga ting, hade begärt en utredning, begärt till och med att samhället skulle vända sig till kvinnorna och fråga dem på vilka villkor de ville sluta fred! Men vad var att utreda? Och vilka fredsvillkor skulle väl förmått dessa ungdomar att dra konsekvenserna av sin sedeslöshet, föda sina barn och leva för dem? Man vet ju utan utredning att på en generation har moderskänslan försvunnit hos kvinnorna, som man trodde vara evig.

Skulle man kanske sätta sig att utreda varför detta skett? Det visste rådmannen ändå: religionen hade förlorat sitt grepp över de nya generationerna. Det var inte någon oföränderlig instinkt som lett dessa flickors mödrar genom livet, det var den nu försvunna fruktan för helvetet och Gud. Och vad hade man då annat att göra än ersätta den med fruktan för polisen. Däremot skulle det kanske löna sig att sätta fröken Cronberger under utredning själv.

Stina Ring kunde ha avundats rådmän Stenberg hans klarhet över symtomens orsaker och botemedel. För henne var allt nytt, förvirrande, förfärligt. Hur levde man i denna värld som kommit henne brännande nära? Varför är det som det är? Vad känner de? Vad tror de själva om sitt liv? Dessa som Märta kallade för ödets verktyg och fullbordare?

Det var som om domaren erfarit att dessa frågor funnos i rummets tjocka atmosfär, ty han ställde plötsligt till den flicka, som nu stod framme bredvid fru Persson till förhör, en samvetsfråga utom ramen för det egentliga förhöret:

— Vad är det som gör att ni inte kan låta bli dansbanorna, fast ni vet hur det går?

Tänkte ni aldrig på att det var ett människoliv ni förödde?

Men han hade råkat på Alice Iller med denna fråga, och hon svarade envist:

— Nej, det kunde jag inte tänka på, för jag har aldrig varit i grossess. Ty hon var lagsprängd och inte så dum som de andra små kräken.

Det bekom henne ingenting att ljuga, lika litet som det bekommit hennes samvete det minsta att gå till fru Persson. Hon var knappast ond på Rupert heller, ty han som hon hade handlat under den hårda nödvändighetens lag.

Domaren gav sig inte:

— Förstår ni inte att respekten för livet är den grund på vilken samhället vilar?

— Det kan väl hända, men jag var inte i grossess, svarade hon. Och hon tänkte: deras gamla respekt! Det är också någe vidare för en unge att få leva.

— Se så, det vet vi ju att ni var. Men om ni tänker på att ni kunde haft ett barn nu som kanske känt igen er, ångrar ni er inte ens då?

— Det kan jag väl inte, när jag inte var i grossess.

Frågar han mig inte en gång till, så svär jag över honom, tänkte hon. Hon hade inte veknat av hans frågor, hennes hjärta var hårt som trä, men själva styrseln i nerverna började svikta.

— Sätt er, sade rådmannen och ropade upp Svensson. När de två möttes på vägen till och från skranket, såg hon att han hade en slät ring.

"Han säger att Iller inte var hans fästmö utan att hon var förlovad med en annan, och att det var han för sin del också."

— Men förklara då varför ni gick och betalade änkan Persson för Illers räkning? Va? Gjorde ni inte? Ni är tokiga allihop med ert nekande mot bevis. Här står ju i Perssons böcker att hon genom herr Rupert Svensson fått betalt för behandling mot blodbrist som hon givit Iller. Har ni kanske inte överlämnat åt Persson Illers ring med en stor grön sten som skimrar rött vid eldsljus? Sådana ärenden torde ingen ung man gå utan att ha ett alldeles särskilt intresse av saken. Ty numera är det nog känt i era kretsar att det är risk att blanda sig i sådana affärer.

I detta ögonblick tog Dagny av sitt finger en ring med en stor grön sten som skimrade rött vid eldsljus. Hon hade känt igen beskrivningen, och det hade också Alice gjort. Likaså advokat Cronberger, Svarta Sara, Stina Ek som sett den på Dagnys finger. Ja, Ivar själv måste tänka på vad modern sagt: "Jag har kommit över den för billigt pris, du kan ge den åt någon flicka du tycker om, kanske åt

Dagny Ek . . ." Och han hade tagit den på god tro. Billigt pris! En åsna det var vad han var.

Sara tittade bort åt advokat Cronberger och märkvärdigt nog han på henne. De tänkte båda på den del de för sin del haft i förberedelserna till det ögonblick som var. De hade diskuterat Alices begäran om skadestånd som Crantz överlämnat åt advokaten att ordna upp, och Sara hade sagt: men om inte Alice kan få tiotusen av greven, så kan hon väl åtminstone få ettusen? Men han hade svarat: Det är alldeles onödigt, för blåräven och ringen tillsammans är gott värda ettusen kronor. Men de hade glömt att tala om för Alice hur dyr ringen var, det hade hon inte anat.

Men var är den nu, och hur ska Alice kunna få igen den?

Detta tänkte Sara, men advokaten sade sig själv: nu är det bara ett steg till, så kommer Crantz in i målet. Och det är omöjligt att få Stenberg att titta hit så mycket, så man kan ge honom en varning.

Ja, det var omöjligt, ty just nu borrhade domaren ögonen i Svensson för att tämja honom. Han behövde tämjas, ty han hade i sin skräck blivit morsk och bad att få veta med vad rätt man chikanerade honom och stämde in honom bara för att han gått ett ärende åt en person vars fästman var för gammal och rik att gå själv.

— Det är alltid mycket intressant med den store obekante, sade domaren. Jag skulle just vilja veta . . .

Alice Iller steg upp och lade första sidan av

Dagens Nyheter framför domaren. Advokaten, Sara, Märta Cronberger höllo andan, vad skulle nu ske?

Men utan att låtsä märka hennes tilltag, fortsatte domaren att pina Rupert Svensson med sina frågor. Där var en olycksbådande förändring i hans röst.

— Spela inte förnärad oskuld om jag får be. Ni torde ha förekommit i Perssons räkenskaper även senare. Jaså, inte. Vad är det ni säger? Är ni gift? Ja det brukar inte vara något hinder. Jaså — till bisittaren som viskat en upplysning i hans öra — var det en annan Svensson? Nå ja, men det hjälper inte. Vad är det ni mumlar? Jaså.

”Han uppger sig ha barn i äktenskapet.”

Domaren sade detta i en ton som var anlupen av leda över de små perversa kaninerna och deras avkomma, men nu hände det att flickan med trähjärtat skrek till, så vilt att det gick ett ryck genom alla åhörarna, och även Ivar Ficke vände ett blekt och oigenkännligt ansikte bort mot scenen där dramat utspelades.

En blixtnedslag hade träffat trähjärtat och slagit det i brand.

— Fick den därs barn leva? skrek hon så det gav eko i det prydliga rådhuset. Ställets helgd och sin egen förnekelse frågade hon inte ett dugg efter, nu var hon bortom all knepighet, all blygsel, utanför sitt vanliga jag, ute i en fruktansvärd rasande smärta.

Den därs! Den därs! Och inte mitt! O! O!

Hennes barn fick leva! skrek hon, vrålade hon utan uppehåll. Hennes barn fick leva!

Rådmannen gjorde en rörelse med handen, konstaplarna togo flickan mellan sig och förde ut henne. — Hennes barn... så klippte dörren av hennes skrik och det hördes blott som ett svagt återskall ur murarna.

Domaren gjorde inte en min vid detta plötsliga utbrott, han bara hörde upp med förhöret, så som när man väntar på att en klocka skall slå färdigt eller en bil eller ångbåt sluta signalera. Men under denna väntan föll hans blick på Dagens Nyheters första sida. Han gjorde en blixtnabb kombination. Så tillkännagav han kort och gott att rannsakingen skulle fortsätta inför lykta dörrar.

De flesta kände det som en befrielse att bli utkörda, det hade redan blivit dem för mycket. Märta Cronberger hade gått redan för en stund sedan — utan ett ord till Stina eller någon annan. Hon kunde inte härda ut, det angick henne för nära, det sårade henne för mycket.

Dagny var för sin del tacksam mot domaren, ty i den trängsel som nu blev vid dörren kunde hon oförmärkt sticka ringen med den gröna stenen i handen på Ivar. Oförmärkt, trodde hon, ty hon visste inte i vilken grad hennes rörelser bevakades av Svarta Sara.

Varför skrek hon? frågade åhörarna. Ingen fattade att Rupert med ett par ord grymt slitit sönder den föreställning i vilken hon levat: att det som

hänt henne inte var ett dugg värre än vad alla flickor fick finna sig i, om de var något så när söta och tyckte om att dansa. Hon hade ju blivit slagen ur brädet av den flicka som tävlat med henne om Rupert redan i höstas, och däri fann hon inte själv något märkvärdigt, sjuk och ful och ohågad på dans som hon var då. Men det var ju bara att vänta, så kommo de andras tur, och då hade man sitt över redan.

Men så slog nyheten om Ruperts familjelycka ner över henne. Hennes öde var alltså inte självklart, inte nödvändigt. När Rupert ville kunde han finna utvägar, kunde gå till borgmästarn, låta barnet leva, vara stolt över det. Allt annat han sagt var lögn, lögn, lögn.

Som en kniv trängde den sanningen in i hennes innersta.

Hon var skymfad, bortvald, vrakad och förnekad. Bryr en sån som Alice Iller sig verkligen om det? Jo, hon hade i sitt elände i alla fall haft en smula mänskligt värde kvar, så mycket som även den värdelösaste måste ha. Men det värdet var givet Rupert Svensson i förvar. Och han hade icke bevarat det. Han hade förskingrat det. Nu hade hon intet kvar.

Men Svensson stod vid skranket medan hon fördes bort och stirrade hatfullt efter henne. Hon som nekat till allt i polisen! Nu vrålade hon ut sanningen utan förbarmande. Skrika för att den andras barn fick leva! Ja, tacka för det. Kan du inte begripa

att det är skillnad på flickor och flickor och barn och barn? Hade hon glömt sitt smussel med greven?

Ja, det hade hon.

Medan hon fördes bort mellan konstaplarna, hörde hon tydligt Ruperts röst från samtalet hos Svarta Sara i höstas: Ä, hör du, Alice, skvala inte så förbaskat, om jag kunde ordna så du slapp, så gjorde jag väl det, kan du begripa. Ja, då hade hon slutat att gråta, tagit honom på orden. Tänkt: det man måste, det måste man. Och så hade hon gått igenom smärtor, rädsla för efterräkningar och spring efter ny plats, ensamhet, dåliga nerver, allt med ett slags torr envishet, en bister ödesundergivenhet.

Barnet, det hade hon aldrig tänkt på, det hade hon aldrig drömt om, aldrig gråtit en enda tår över.

Men nu blev det till genom ett ord. "Ni kunde ha haft ett barn som känt igen er", hade domaren sagt. Känt igen! Å ja, det kunde väl varit mer försigkommet än den andras. Det hade kunnat resa sig i sängen. Skratta! Slänga sina leksaker i golvet. Varit elakt, olydigt och gudomligt.

Ett ögonblick visste hon allting om detta levande väsen som var dött. Hon genomträngde sitt modersöde fullkomligt enkelt, löst från alla omständigheter varmed nuet omgivit det. Och då gungade världen och försvann, det fanns ingen hållpunkt mer än två konstaplar.

Detta skedde i gången under gatan mellan rådhuset och polishuset, där konstaplarnas faderliga

förmaningar, hotelser och så gott som löften om villkorlig dom ekade så underligt.

— Var inte hysterisk, så blir det inte så farligt!

Men det som konstaplarna kallade hysteri var bara hennes korta stund av mänsklighet.

När hon äntligen kom ut efter att ha förts fram och tillbaka från polissystrarna och till sjunde avdelningen igen, stod Svarta Sara och väntade på henne. Hon hade tagit mod till sig och tilltalat Studenten, när de kommo ut, frågat honom om han inte ville återställa ringen till dess rätta ägare. Han hade vaknat upp ett ögonblick ur sina tankar, stirrat på den där jäntan som dök upp nu igen, men sagt att naturligtvis ville han det, var så god, är det frökens?

— O nej då, ringen tillhörde henne som skrek, det var en kamrat och bekant, men vill ni inte stanna och vänta på henne, så ni är säker på att hon får den?

Han hade stått några minuter utanför rådhuset, men så blev han otålig.

— Adjö, fröken, det klarar ni nog upp själv. Sara stred en hård strid.

— Får jag inte ge er ett kvitto? sade hon som ett sista försök.

— Skicka det till lumpboden, sade han och gick.

Så kom äntligen Alice. Sara tryckte ringen i hennes hand.

— Låt värdera den av en juvelerare! sade hon och så sprang hon.

— Kan du inte vänta?

— Nej, jag kan inte. Jag måste...

Alice fick släpa sig ensam till en spårvagn, yr och darrande som hon var.

På alla knutar hon for förbi skriade löpsedlarna ut ett mord.

KNIV I HJÄRTAT

stod där med halvalnshöga bokstäver utanför varje cigarrbod.

KNIV I HJÄRTAT.

Tänk att dom vet det redan, sade Alice Iller till sig själv.

XV.

"Vi vet ju redan vad de tycker i Uppsala juridiska fakultet, Lunds juridiska fakultet, Uppsala medicinska fakultet, Lunds medicinska fakultet, medicinalstyrelsens vetenskapliga råd och alla de andra oraklen."

När Stina kom hem till middagen låg Märta framför eldstaden, sysselsatt med att försöka blåsa liv i en tynande brasa. Stina stannade och såg på henne. Hon hade ett lustigt tycke av en skytt, där hon låg, stödd på ena knät i en ställning som var spänstig och koncentrerad på en gång. Hon önskade att Johan varit här för att rita av henne i denna karakteristiska attityd, han skulle ju komma till middag i dag, men han syntes inte till. Samtidigt såg hon att det lilla middagsbordet var dukat endast för två.

— Svårt att få veden att brinna?

— Inte är den så svår som du!

Märta lade ner pusten och såg upp på Stina:

— Vad du ser upphettad ut och vad du kommer sent! Jag tänkte vi skulle arbeta i kväll.

— Tänkte du? Vet du vad? Ivar Ficke är totalt försvunnen. Han lämnade sitt inackorderingsställe i går, men vart han tog vägen, vet de inte.

— Är du ledsen för Dagnys skull? Hon klarar sig.

— Ja, det vet jag. Men inte Torkel. Om det händer något med Ivar blir det en oerhörd sak för Torkel. Honom kan jag heller inte få tag i. Jag har till och med ringt till Eks, men han var inte hemma.

Ja, tänkte Märta, det hade jag inte beräknat. Jag tog med Stina för att bevista en föreställning på sjunde avdelningen, och så råkade hon mitt in i dramat.

— Jag ska inte säga ett ord om motionen, förrän vi har ätit, sade hon. Men snälla Stina, gör strax den där såsen, så vi får äta. Till och med jag som har hud som en boxkalv känner behov av att stärka mig efter dagens pers.

— Men ska vi inte vänta på Johan?

— Han hade ringt återbud, redan innan jag kom hem.

De sade inte många ord under middagen, Stina tänkte på Torkel, på att hon velat skydda honom från denna sorg, på hur hon skulle velat göra klart för honom att sin tro får man inte sammankoppla med dem som lärt en den.

Märta tänkte: ja nu har hövdingen Petterson lämnat sin ö, där han levat nöjd med sina färgade kvinnor och gett sig ut på middag bland de vita. Ska han fortfarande tycka att svart är den vackraste ansiktsfärgen, när han kommer tillbaka?

— Johan är väl inte dålig? frågade Stina slutligen.

— Nej, han är på femtioårsmiddag i konstnärsvärlden.

— Är du ledsen för det?

— Jag! Tvärtom, jag har själv övertalat honom. Har du ingen skamkänsla? (Denna fråga föranleddes därav att Stina vågade att ta stickor och garn och lägga upp en sportstrumpa åt Torkel.) Eller trodde du att jag var så fördjupad i mina egna omsorger att jag skulle låta dig vara i fred? Då misstar du dig grundligt.

Stina lade fortfarande upp maskor: arton, nitton, tjugu, räknade omigen två, fyra, sex . . . Men Märta satte sig på stolkanten och tog arbetet från henne.

— Jo, jag *är* ledsen för Johan, sade hon, eller åtminstone är jag undrande. Han är så underbart mänsklig, det måste du medge? Ja, så mänsklig att man måste fråga sig, om det inte vore övermänskligt att det skulle få vara. Du vet hur dan jag är, okvinnlig, kan inte göra en sås, besvärlig på alla vis, och pretentioner så man kan bäva. Men han lever under den suggestionen att just sådan ska en kvinna vara, och om inga andra är såna, så gör det ingenting, eftersom han lagt beslag på den som finns. Naturligtvis måste jag undra om det varit en dröm och om han som bäst håller på att vakna upp till verkligheten tillsammans med fru Kihlbom. Men du ska inte tro att den saken hindrar mig från att genomföra min föresats att vi ska ha klarhet i motionsfrågan i kväll. Vi har bara trettiosex timmar på oss.

— Men innan Torkel har ringt ... jag bad jungfrun be honom ringa.

— Han ringer inte fortare om du sitter och stickar. Det är pretentiöst att vara lagstiftare och därför en aning komiskt. Det enda som rättfärdigar ett sådant kall är väl förmågan att medan man sjunker i sitt eget kärr kunna höja sina tankar upp i det allmängiltigas sfär. Det du har upplevat i dag är allmängiltigt. Det rör inte bara Torkel och Dagny och Ivar Ficke. Det rör vår ungdom, det rör framtiden. Var så god!

— Jag förstår med det lilla förnuft jag har att jag är pliktig att motionera.

— Nå, äntligen!

— Men jag vill göra det på mitt eget vis.

— Det kan jag inte hindra dig i. Behöver jag inte hjälpa dig alls?

— Jag vet ju inte riktigt hur jag vill ha det än.

— Men det vet ju jag till punkt och pricka, så mycket som vi har ältat det här.

Märta suckade och gick efter motionsförslaget som hon lagt på Stinas bord i hopp att hon vid återkomsten från sjunde avdelningen utan vidare skulle teckna på det. Så satte hon sig bredvid Stina beredd att med en penna skära ner och mildra av sitt verk.

Först tog hon bort sitt förslag om en brett lagd utredning av befolkningspolitiken, ty när inte den fick utmynna i statens övertagande av det ekonomiska ansvaret för barnen, så var det ingen mening med den.

— Men Stina, du bryr dig väl inte om att begära utredning igen om § 26 och 27? Det tjänar ju ingenting till, vi vet ju redan vad de tycker i Uppsala juridiska fakultet, Lunds juridiska fakultet, Uppsala medicinska fakultet, Lunds medicinska fakultet, medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, lagrådet och alla de andra oraklen.

— Men de kanske ändrar sig inför nya fakta?

— Här är inga nya fakta, bara nya siffror. Lagparagraferna var meningslösa, redan då de ytttrade sig sist. Skulle du inte i all enkelhet kunna motionera om en omformning av §§ så som jag har föreslagit? Nils Erik har under hån och förbannelser förklarat att den form jag föreslår är juridiskt oangriplig. Du är väl med på att man ska klämma åt fru Persson, men du kan inte gärna tycka att sjunde avdelningen är något för de där flickstackarna? Och skulle du inte vilja ge till exempel professor Rasp som för varje gång frågan är uppe gråter tårar i sitt utlåtande över att han inte äger rätt att hjälpa "samhällets nyttigaste och hårdast betungade medlemmar", de utslitna arbetarhustrurna, rätt att göra det under vissa betryggande former?

— Men jag vill samtidigt föreslå att där skapas ett annat alternativ för de små mödrarna och fäderna.

— Jag vet det. Det är ditt patos, och där har du rätt. När de där kräkena vi såg i dag irrade omkring i gränderna på jakt efter fru Perssons lumpbod, så

skulle en ljusskylt ha mött deras öga: "Ungdom! Om du inte vet dig någon råd, så kom hit till oss! Vi förstår dig och har möjligheter att hjälpa dig till rätta." Och när fru Lundén sist kom upp, förtvivlad och utom sig på sjukhuset, så skulle inte professor Rasp behöva vrida händerna över sin vanmakt och skicka bort henne i hopp att hon ändå skulle bära sitt kors till slutet, utan han ska kunna säga: lilla fru Lundén, ett ögonblick. Nu telefonerar jag till ett ställe där fru Lundén får en god säng i ett tyst rum och kaffe på sängen sex veckor före och sex veckor efter, och dessutom all den vördnad, kärlek och tacksamhet som samhället numera visar en sådan som ni.

Båda ryckte häftigt till vid att det ringde på Märta's telefon. Märta tappade pennan i golvet och sprang in utan att ta upp den. Men det var inte Johan och det var inte Torkel. Märta lät först förvånad, sedan irriterad och till slut sade hon: Ja vänta då ett ögonblick.

— Stina, sade hon i dörren, det är herrn i familjen inunder. Han påstår att hans jungfru påstår att en av damerna i våningen ovanför tog rottingen från henne i eftermiddags och piskade sönder en madrass för henne. Och nu vill han ha ersättning. Har du hört så tokigt?

— Säg åt honom att jag ska strax komma ner och betala, sade Stina. Du förstår, hemma på Dunge har man tistlar. Det var när jag kom från sjunde avdelningen...

— Och jag som har avrustat och skaffat mig dammsugare, sade Märta.

När Stina kom tillbaka, satt Märta vid skrivmaskinen och knackade ner motionen i dess nya skick. Hon föreföll fullkomligt absorberad, men Stina visste ju bättre nu.

När hon ett par timmar senare kom in till Märta med en kopp te, sade hon försiktigt:

— Jag vet förstås så lite om kärlek, ty det var det värsta Gustav visste, om du tror mig eller ej...

— Det tror jag utan vidare, svarade Märta.

— Men i alla fall, så mycket vet jag, att kärlek inte balanserar på en stämning, så som du fruktar att den gör.

— Vår kärlek kom med en stämning där nere på Dunge...

— Men jag trodde den hade fått en fastare grund nu.

— Trodde du?

Stina hade uppgett att vänta på telefonbud från Torkel, nu var hennes enda hopp att han i alla fall var hemkommen, eftersom Dagny inte ringt och frågat efter honom som hon gjort ett par gånger förr. Men hon hade ändå svårt att sova, där hon låg. Fru Persson var obevekligen i rummet med sin skrämde, feta, envisa uppenbarelse, och Alice Illers skrik genljöd i tystnaden.

Hur har jag nånsin kunnat tycka att livet på

Dunge var för ensamt och för hårt? Varför längtade jag bort från dess tjusning och sötma?

Så småningom lyckades det henne att fördriva fru Persson och sjunde avdelningen med andra syner och minnen...

En klar, mild höstdag, mor Anna Greta tar upp potatis i sin täppa nedanför trädgårdsmästarebostaden. Hönsen kommer från rågträdan och vill hjälpa till att hacka, de springer om benen på henne alldeles som småbarn. Kattan vilar på en potatissäck halvsovande i solskenet. Hennes unge kommer mot henne i stora mjuka språng, hon reser sig och möter honom, de ta varann om halsen, kyssas mitt på munnen och börja en lustig och vacker lek, tills kattan blir trött, tufsar till ungen och går och lägger sig igen.

Mor Anna Greta tar en stor rosenröd potatis ur jorden, torkar mullen av den och räcker fram den: Är den inte som en blomma? säger hon, ty hon är en poet och talar gärna i liknelser. När en kokar di, spricker di ut som roser. Här är en som ser ut som en snäcka. Ja, nu har jag till grisen och hönsen och far för hela vintern...

Mor Anna Greta har också en dag yste, nu när korna går på groe. Två stora kopparkar är fulla med mjölk, man ser bara en smal rand av den blanka rosenröda kopparn. Tre av hennes döttrar öser med skopor den löpnade mjölken ur kopparkaren ner i ostkorgarna, men det är mor själv som högtidligt kramar ostämnet till lagom konsistens.

Snart har hon åtta ostar färdiga, och dem sköter hon som hon skötte sina barn, byter torrt på dem, vänder dem, smörjer dem, torkar dem, synar dem, tvättar barntvätt efter dem varje dag.

Men snart har ostarna kommit ur sitt värsta småbarnstadium, mor Anna Greta har inte några utesysslor heller, hon sitter i köket på Dunge och spinner. Slår man an ett samtal, så alltid har hon något nytt att berätta från sitt långa liv.

— Ja frun, nu är det färdigt. Nu ska den sista av flickorna få sig ett hem hon med, karlen kör dricka från Gustavsfors bryggeri, det är väl ett säkert arbete? Har frun hört när bonden som far arrenderade jordbiten av, skyllde just henne, min yngsta, för att ha baskat ner smörja i brunnen och förbjöd oss ta vatten? Ja, jag gick åt skogen för att gå ifrån alltihop, för när en bara har fattigdom och ungar och inget vatten . . . Och så kom jag till en sten jag aldrig hade varsnat förr, så stor, vill jag säga, som sommarstugan om en inte räknar taket, för den var platt ovanpå och hade liksom trappsteg uthuggna, så en kom upp så lätt. Och där i själva stenen var en skreva full med vatten. Jag tyckte det var underligt, för vi hade haft torka i flera veckor. Så jag tömde och rensade skrevan men strax var hon lika full igen, så det var en källa. Men den som inte talte om för någon var jag fick vatten från sen, det var jag det.

”Har ni inte läst om ankans oljekruka?” sa jag till bonden, det var vad besked han fick.

Sådan är mor Anna Greta. Naturen anförtror henne sina hemligheter. Den är hennes vän, hennes råvarufyndighet, hennes apotek, hennes bönehus, salva och sanatorium. När hon berättar om allt vad hon hämtade, plockade, beredde, torkade och förvarade till utdrying av maten, till kryddor och läkedom och överraskning, så förstår man att en djup gammal kunskap och många färdigheter, många rikedomar gå förlorade för alltid, när hon lägger samman sina ögon.

Men nu ska man motionera om kapitel fjorton.
Märta knackar ännu.

XVI.

"— — — om jag inte råkat
leva i Mellersta riket."

Den allra första bittra vårkänningen kom samma söndag som Hallind utställde sina kartonger i Första kammaren. Så långt hade de verkligen kommit nu. Konstnären hade tvekat i sista stund, men donators villkor måste uppfyllas, annars ginge kanske riksdagen miste om hela summan, och det var ingenting annat att göra.

Sorlet i plenisalen hade en annan klang, och atmosfären en annan doft än den vanliga. Där var mera kvinnliga röster och mera parfym. Nu var det inte bara madonnans vinröda dräkt som gav färg åt den fadda interiören utan också damernas dräkter. De två långa damerna Ek, fru Fanny och unga Dagny rörde sig i mängden av svart och brunt pälsverk som två vandrande blommor, den ena klarblå och den andra lackröd.

Märta stod stödd mot väggen bakom talarstolen och såg allting. Först hade hon varit glad över att det var så trångt i salen, över att alla inbjudna kommit och fler ändå. Men medan hon iakttog församlingens uppförande, lyssnade och lade samman

de spridda fraser ur konversationen som gungade bort till henne, begrep hon att det inte var i första hand för Johans skull som så många kända personer brutit av sin söndagsförmiddag och gett sig hit. Nej, de hade kommit därför att det låg bestörtning och oro i luften, därför att de ville träffas och hålla ihop och få tröst och tips av varandra rörande den politiska situationen.

— Det är de gamla nederländarnas manér att bygga upp bakgrunden i olika plan bakom huvudfiguren. Men han är inte nog primitiv konstnär för att ta upp det. Han är för beräknande . . .

— Vad ligger det i morgontidningarnas påstående att försvarsutskottets majoritet ämnar förkasta den kungliga propositionen och ta Janssons motion?

— Det måste vara gripet ur luften! Sânt händer inte.

— Jo, det hände 1924, fast då blev ju Branting slagen vid voteringen i kamrarna.

— Det brister i linjeföringen.

— Här är en verkligt allvarsam attack mot försvaret.

— Man måste i alla fall säga att den stålblå fläcken i vänstra hörnet, som visst ska vara en bombflygflotta, balanserar mycket bra mot den kalla grå tonen i artilleripjäserna till höger. Och att Jesusbarnets gloria tar upp guldkanten på molnet på ett förträffligt sätt.

— Nå, vad säger bankdirektör Ek som är invigd?

Det ska väl inte lyckas med denna allvarsamma attack mot försvaret?

— Han har studerat Holbein.

— Vilken av dem?

— Jag menar visst Hogarth!

— Varför inte säga Simplicissimus?

— Vad säger riksdagsman Jansson om morgontidningarna?

Märta böjde sig ner mot Svarta Sara som posterade som en hund vid hennes fötter och började förklara madonnan för henne, ty hon ville inte att det skulle se ut som om hon lyssnade, när Jansson svarade på den frågan.

Något hade hänt som gjorde att hans svar angick henne alltför nära. Det var hennes kollega på pressläktaren som varit framme. Denne herre som hon betraktat som en nyttig och lättlurad vän, hade nämligen i dag avslöjat William Hudson som falsarium och bluff. I en stor, uppsmälld artikel hade han beskrivit hur han börjat fatta misstankar då han märkte att en vändning som han konversationsvis yttrat till Märta Cronberger, återfanns i ett citat från den amerikanske korrespondenten William Hudson. På detta hade han gjort ett reportage, emedan han blev nyfiken på denne herre som hade så bestämda åsikter om Sveriges politik och visste så bra reda på vad som sades i svenska riksdagen, både på läktare och i plenisalar. På så vis hade han kommit underfund med att bakom denne på sistone ofta citerade politiske journalist, vars ord så sina

håll tillmätts en viss betydelse, stod ingen annan än hans kamrat på läktaren, fröken Cronberger, hon som påstod att hon kåserade lite för landsortspressen och som ställde sig så tacksam och dum. Men han hade inte nöjt sig med detta. Han hade intervjuat politiker ur alla partier om deras känslor inför denna upptäckt. Bankdirektör Ek hade sagt: där blottas grunderna för den naiva svenska föreställningen om utlandets intresse för vår "radikala fredsvilja". Men Jansson som särskilt ofta använt sig av William Hudson, hade med raseri i hjärtat sett sig tvungen att säga: en åsikt kan väl vara lika riktig, vare sig den hyses av en svensk kvinna eller en amerikansk man. Ett yttrande som i underrubriken tog sig ut så här:

G. P. Jansson tycker icke att könet spelar någon roll.

När Johan läst artikeln på morgonen under tvåspaltsrubriken:

Mannen som var kvinna,

hade han försiktigt föreslagit Märta att utebliva från utställningen.

Men hon hade svarat: jag ska hålla mig på avstånd från dig, så du inte blir komprometterad, men nog ska jag vara där. Men när hon svarade så, visste hon inte hur otäckt det skulle bli. Hon hade tänkt sig att folk skulle komma fram till henne och fråga henne hur hon hade kommit på en sådan

idé, och då skulle hon ha svarat som sanningen var, att den idén hade svenska pressen själv givit henne genom att börja citera den signatur hon helt oskyldigt valt. Sedan hade hon utbildat William Hudson till en person, han hade varit hennes arbetsgivare, hennes huvudredaktör och språkrör, tyvärr hade hon till slut blivit för oförsiktig, utsatt honom för alltför stora faror och mist honom.

Om någon frågat henne om hon tyckte det var rätt att så lura svenska folket, skulle hon ha svarat: inte rätt, men roligt. Men ingen människa interpellade henne direkt. Hon hörde bara medan folk cirkulerade, hur ett och annat ord föll om "avrustarnas avslöjade medium". Eller: "där är hon! Nej, den andra, hon med glasögonen!

Det värsta, det förargligaste var nästan att hon var generad själv. Hon vågade inte gå fram och hälsa på sin far, nej minsann hon det gjorde. Åtminstone inte så länge som han stod mitt i familjen Ek.

Det var snarast en lättnad när äntligen Jansson kom fram till henne, trots att han grälade och sade:

— Fröken har gjort oss en ordentlig björntjänst.

— Genom att sprida kännedom om herr Janssons stora politiska insats i Amerika? frågade hon.

— Fröken vet mycket väl vad jag menar. Försvarsvännerna publicerar ju jämt intervjuer av utländska motståndare till vår aktion. Därför har vi använt bland andra den här amerikanen som en motvikt, efter vi verkligen trodde han existerade.

Det är ju självklart att vi kommer i en löjlig dager nu.

— Herr Jansson misströstar väl inte fördenskull om seger?

— Det är mycket för tidigt att tala om den ännu, svarade han häftigt.

Märta tänkte: Stina har rätt, han vill inte höra talas om seger.

— Vad säger herr Jansson om madonnan? frågade hon.

— Ja, jag begriper ju inte konst, men om man ska tala om innehållet, så tycker jag att den där tavlan kunde passa som affisch för en luftförsvarsinsamling, om man vill visa hur det går när man inte i tid förser civilbefolkningen med skydd eller övar den i gasdisciplin.

— Har herr Jansson sagt det till herr Hallind? frågade Märta.

— Ja, det har jag verkligen gjort.

Märta kastade en blick bort mot Johan — hon hade förut undvikit det. Han stod där kvar på sin post, på den plats varifrån man hade bäst utsikt över madonnan. Han var omgiven av folk som antagligen sade sådana saker som Jansson eller talade om den nederländska skolan, rytmens enhetlighet och de kalla och varma tonerna. Vilket elände att man skulle vara så komprometterad att man inte kunde gå fram och hjälpa honom! I detta ögonblick sköljde en het bölja igenom henne, en ömhetsvåg lika het som en våg av passion.

Vad skall jag göra med de här människorna, så att de slutar upp med sina kalla och varma toner och Holbein och Simplicissimus och "på flottan vilar näst Gud Sveriges säkerhet"? Och öppnar sig för det budskap som är i hans verk, för det finns där, hur dant det annars är! Jag kan ju inte bryta upp dem med konservbrytare, jag kan ju inte dra dem i håret! O, måtte jag snart få svar från Paris, att de antar hans madonna i sin affischkampanj!

Men Svarta Sara som nu var helt inne i tavlans mening, upphov sin röst och undervisade utan blygsel Jansson.

— Det är visst inte för att hon inte *har* nån gasmask eller för att hon inte fått gasdisciplin, utan hon vägrar med flit! Det är just det som är så flott. Fast det hade förstås varit ännu bättre och mindre synd om Jesusbarnet om hon gjort det förr. Jag tycker att alla kvinnor skulle ställa sig solidariska med riksdagsmannen!

Jansson såg mycket förvånad ut, och Märta sade:

— Här har herr Jansson en av de solidariska. Vad som än må hända, så sätter hon aldrig på sig en gasmask, eller hur, Sara?

— Nå, vad tror fröken om de andra damerna här? frågade han.

— Ja, jag misstänker att om den här besättningen i kammaren skulle rösta, så led nog herr Jansson ett lika dundrande nederlag som herr Hallind.

Då han tagit adjö, sade Sara:

— Så konstig han var! Jag hade trott att han skulle se mera ut som en hjälte.

— Var mild mot honom, sade Märta. Man vet inte hur det är att gå omkring här i dag som den blivande försvarsministern som ska lägga landet försvarslost. Han märker nog nu, om han inte gjort det förr, vilka väldiga krafter han väckt upp emot sig. Säg, ser det inte ut som om min pappa tänkte gå? Jag måste visst ta mod till mig och hälsa på honom i alla fall. Han ser så sjuk ut. Undras om det är mitt fel?

— Ska jag följa med? frågade Svarta Sara. Hon hade lovat att bistå fröken Cronberger i dag, hon var mycket stolt över detta uppdrag och skulle utföra det även om det betydde att ge sig rakt på chefen, där han stod med fröken Ek och sin fruktansvärda gamla pappa.

— Nej, ni slipper. Sitt här och vakta entrén, för tänk om Ivar ändå kommer till slut, efter han fått tre bjudningskort.

Sara delade sitt intresse mellan ingången och Jansson. Han såg så olycklig ut i denna uppretade överklassförsamling och manövrerade tydligen för att komma ut ur getingboet. Var det verkligen inte roligare att väcka upp väldiga krafter emot sig? Konstigt.

Men det fanns inte en enda människa i detta hus som förstod Jansson, och till ingen kunde han säga: jag är tvärtom än vad ni tror, ty det hade inte passat sig. Det var inte bara Svarta Sara som för-

enkla de problemet Jansson utan alla gjorde det, så som man alltid gör med nästans problem. Han var helt enkelt för dem alla den fanatiska, orubblige, omutlige, smalspåriga och farlige man som pressen gjort honom till. Hans karaktär var fixerad åt honom av andra, och nu fick han fylla ut den så gott han kunde.

Dagligen måste han mottaga förtroenden från sina meningsfränder om hur motpartiets utskickade sökte behandla dem, resonera med dem, fälla dem med frågor och förstumma dem med argument. Men själv hade han mitt i detta moraliska granatregn varit ganska skonad, om man undantar att ett par herrar spottat framför hans galoscher på Norrebro. Ingen anade att där stod en strid mellan den Jansson som författat broschyren "Militärt vanvett och civilt förnuft" och beväringen nummer 139 på fjärde kompaniet som varit så skicklig att skjuta på rörligt mål. Beväringen talade och sade: Ja men tänk om så ryssen i alla fall kommer mot det vänskapliga och avrustade Sverige och alla riktiga karlar vill ut och slåss men varken har utbildning eller vapen! Och tänk om fruntimmerna kommer över mig för att jag inte ordnat med skydd för dem och barnen? Broschyrförfattaren Jansson svarade att ett halvbra försvar är sämre än intet alls, ty har man inga vapen, kan fienden inte bruka sina. Men beväringen brydde sig inte om detta argument, ty han var flera tusen år gammal och hade under den tiden hunnit få i sitt huvud att till och med en

gärdsgårdsstör eller en högaffel var bättre än ingenting alls, och hade lärt att man ska låsa väl om sina fruntimmer. Den blivande försvarsministern kunde inte upplysa beväringen om att världen låg under en smärtsam förvandling, att människodjupen brusto och upp ur dem flödade ett vetande som övergick beväringens. Ty han hade skolat och tuktat sig själv till att blott röra sig med sparsamhets- och säkerhetsskäl, då han vädjade till väljarna, och det skulle aldrig ha hänt honom att säga: "ta era liv i era händer och gå ut och tillämpa det vetande, den sanning vi fått lära." Och så kom det sig att när förnuftsskålen bägnade och brusto under den tyngd av ansvaret för Sveriges folk som de inte kunde bära, då ramlade han ner i beväringens instinkternas skikt.

Janssons daimon viskade inte till honom om hans kallelse att föra svenska folket på farliga vägar efter tvåhundra försiktiga år. Ty Jansson var för ödmjuk att vara ledare i sådana stunder, och utmärkelsen att vara förgrundsfigur skulle han gärna avstått ifrån. Till och med hans ungdoms mekaniska verkstad återfick en viss glans. När hans fru märkte hur orolig han var, kunde hon hitta på att säga: "sanna mina ord, ni blir slagna i voteringen", och då kunde det hända att han somnade.

Men när han sen nästa morgon träffade Stina Ring i riksdagen retade han sig oerhört över henne. Hon såg ut som om hon sovit gott över natten, inga tvivel hemsökte henne, hon var främmande för all

verklig ansvarskänsla. Det var för henne en enkel och självklar sak att Sveriges folk skulle, när riksdagen så beslöt, möjligen med ett par rösters övervikt, vara färdigt att rusta om, lägga in sin tanke och sin handling på ett nytt spår. Hon var som ett barn som kommit in i en kraftstation och utan tvekan börjar vrida på knappar, leka med livsfarliga ledningar och släppa lös alla krafter man lyckats tämja.

Just nu skådade hon från pressläktaren ner över utställningspubliken. Jansson såg att än den ena, än den andra förgrundsfiguren gick upp och slog sig ner hos henne. Jo jo, nu kommo de svenske! Nu var hon så eftersökt som en filmstjärna för en liten stund. Han kunde undra om det skulle göra någon effekt på henne i ena eller andra riktningen, men han trodde det ej. Hon hade bitit sig fast i Janssons förslag så envist att hon till och med ogillade de tjuvu millioner varmed utskottsmajoriteten måste bättra på det. Hon var inte så läraktig, inte så tacksam för råd eller så påverkbar som han tyckt i början på riksdagen.

När doktor Cronberger såg att Märta kom lämnade han hastigt familjen Ek och gick för att möta henne.

— Var det för det här som du skaffade pengar av greve Crantz? frågade han med bitter sarkasm.

— Jag trodde pappa skulle tycka det vara intres-

sant att se en madonnafigur i centrum av Första kammaren.

— Mig förefaller det vara en hädisk idé. Du som lär vara så nära vän med konstnären, kanske kan tala om hur han kommit på den?

— Det är inte mitt fel, utan pappas. Trettondagen hörde han pappas predikan i radio, och när jag sen kom och hälsade på, var han i full fart med sitt första utkast.

— Kunde jag inte tro att du skulle vända till det!

— Hur är det med pappa, är pappa inte riktigt kry?

Han tänkte på att riksdagsservitriserna, kamraterna, städerskan på Excelsior och Nils Eriks deklarerade fästmö, alla hade upptäckt detta förr än hans egen dotter.

— Jag ska lägga in mig på din morbrors klinik i morgon, sade han kort.

— Vet mamma om det?

— Ja, tyvärr har sväger meddelat henne. Hon kommer i kväll.

— Men snälla pappa, vad har pappa för ont?

— Det vet han inte.

— O, det gör mig väldigt bedrövad.

— Behövs inte, jag tycker det ska bli skönt att få dra mig tillbaka på sjukhus.

— God dag, doktor Cronberger, sade en röst, som han kände igen.

Märta Cronberger hade sett Signe Dufva på långt håll, sett hur hon banade sig väg genom trängseln

och styrde mot dem. Hon var så olik alla de andra, som en främling på genomresa, en besökande från en främmande värld, redo att vända tillbaka dit igen. Detta intryck kunde bero på att hennes lilla uppenbarelse med det mörkskuggade ansiktet och de stora svarta ögonen såg så österländsk ut, eller att hennes enkla resdräkt stack av mot den elegans de andra buro, men mest på att hon rörde sig med ett oangående, iakttagande lugn i denna nervösa församling.

Hon kommer för att säga adjö, tänkte Märta med ett stick i hjärtat.

— Känner inte pappa igen fru Dufva?

Han stirrade frånvarande över hennes huvud utan att hälsa.

— Jo visst, sade han och ryckte upp sig. Jag såg bara inte upp.

— Jag är så van att bli överhoppad, sade hon i nästan munter ton. Jag kom bara för att säga farväl. Det kanske kan intressera doktorn att om några dar far jag tillbaks till Asien igen.

— Joo visst, sade han och drog lite på det. Men är det inte mycket svårt att kunna göra någonting där ute nu, när alla missionsfonder minskas genom depressionen?

— Kristendomen går framåt själv nu utan fonder, sade hon. Men jag ska inte missionera. Jag har tagit en plats som lärarinna i en hinduisk flickskola.

— En lärarinneplats hade väl inte varit svår att få här i Sverige? sade han syrligt.

— Nej, det hade varit mycket lätt.

— Men när ni inte fick bli präst i svenska kyrkan se reser ni hellre tillbaks?

— Ja, vi kan ju säga det. Hon avstod från att försöka förklara att man inte kan motstå dragningen tillbaka dit där de stora tingen ske, att även om man själv ska ha den allra blygsammaste plats, och kanske möta förödmjukelser och faror, så har man hoppet att få känna anden blåsa förbi sin kind och så känna att Gud är vid liv.

— Ja, lycka till då, när ni fått som ni vill, sade han, och avstod i sin tur från att förklara varför också han oemotståndligt drog hän mot förödmjukelser och bekymmer, och vad han väntade sig bortom dem.

När han gått sade Signe Dufva:

— Varför brydde ni er inte ens om att söka den där platsen vid min skola, fröken Cronberger?

— Därför att det håller på att hända något här också som jag inte kan gå miste om.

— Fördenskull hade ni inte behövt vara kvar. Det kommer inte att hända något här. Det är inte den luften, sade Signe Dufva. Se bara på den här publiken! Jag vet ju att ni är nära vän med konstnären, men jag talar väl inte om någon nyhet för er, om jag säger att publiken envist vägrat att ta ställning till den verklighet som konstnären velat ställa dem för. Den vill vara i sin överklighet...

— ...som den kallar för realitet...

— Ja det förstås. Men en folkmassa som tänker

ta sig något för, ser ut på ett helt annat sätt i ansiktet.

— Jag har aldrig fått se en folkmassa som tänker ta sig något för, sade Märta nedslagen. Men kom ihåg att det här är en extra besättning i riksdagen. I den ordinarie finns en grupp som så underligt det kan låta visar vissa tecken till att begå en avgörande handling. Och vad den här publiken angår, så tror jag visst att ödet kommer medan den sover. Men säg det till den, så ska den svära att den vaknat.

— Att falla ur en dröm i en annan, det är väl vad överklassen i Europa kallar för att vakna. Nej nu måste jag gå.

— Vi måste träffas innan ni far! Varför har vi gått här jämsides i tid och rum och ändå som främlingar?

Först hade Stina varit ensam med Hallinds verk på Första kammarens läktare. Av triptyken voro förspelet och efterspelet endast antydda i summariska linjer, blott den centrala bilden var utförd, men dess huvudfigur dominerade hela salen. Stina måste tänka på Hallinds vredesutbrott under månförmörkelsekvällen. Ty även denna tavla var som ett vredesutbrott, en bitter anklagelse, ett: försent! slungat i ansiktet på kvinnorna.

Hans tavla passade inte det minsta här, och det visste han säkert själv. Frågan var om den passade till den dag och den stund som var? Nej! Hallind har för lite tro. Verkligheten kommer att ta en

annan riktning än den han förutsäger här. Detta är inte slutet.

Här uppe från läktaren kunde hon inte få något begrepp om vad publiken sade och tyckte där nere. Hon kunde se hur Johan hälsade, skakade hand och smålog, besvarade frågor och tog emot komplimanger — som man väl fick tro att det var. Men riktigt obesvärad och glad såg han inte ut, och inte hade han heller någon som hjälpte sig. Märta stod i andra ändan av salen i sin nya gröna klänning, isolerad och oangående. Ingen människa kunde väl ana att det var hon som satt dit klausulen i Crantz' testamente enligt vilken Johan Hallinds skisser skulle upp i riksdagen, om denna alls ville ha några pengar.

Det var eget att sitta här och se familjen Ek uppträda. Man visste så innerligt väl att den existerade sedan länge och bestod av herre och fru, fullvuxen dotter och hennes beundrare samt en gymnasist. Men det gjorde ändå stor skillnad att med egna ögon sett den i funktion som nu. För resten bar sig Gustav inte riktigt hövligt åt, han ställde sig med ryggen mot konstverket och bildade politisk cirkel, medan hans damer gånv cour. Fru Ek var mycket vacker och elegant, men varför var hon så nervös, så där ja nu tappade hon sin boa, nyss var det handväskan. Var det så roligt att ha advokaten Cronberger vid sin sida som genast dök efter de förlorade föremålen? Eller visste hon vem som satt på läktaren? Varför kommer inte Torkel till mig?

Vad menar Dagny med det här? Är det bara tack-samhet för att Cronberger hjälpte henne från polis-rapporten? Torkel ser blek ut. Ja Ivar har varit borta länge nu. Och inga vänner har han i klassen!

Fru Ring har valt en god utsiktsplats!

Stina tittade hastigt upp, rodnande över att bli ertappad, då hon med så intensivt intresse följde familjen Eks rörelser där nere. Där stod professor Rasp och såg ner på henne: får jag slå mig ner?

— Nåå, vad säger fru Ring om utskottsbehand-lingen av sin motion? Har vi inte varit hyggliga va? Både minoriteten och majoriteten?

— Det hade varit hyggligare om utskottet till-styrkt min motion!

— Ja, men tänk så långa och omsorgsfulla moti-iveringar för avstyrkandet. Det hade sannerligen inte bestått om inte motionen varit så välskriven, och om man inte känt att det var en mor som talade i den.

Det ska jag tala om för Märta, tänkte Stina.

— Ja det säger jag inte för att smickra, för om den saken var vi eniga, nästan eniga i utskottet.

— Men varför går majoriteten då på rent avslag och minoriteten på ett utredningsyrkande som är så begränsat att det är ingenting värt?

Han klappade Stina på axeln.

— Fru Ring är så otålig, men vi har ju alla varit nybörjare en gång. Tänk på att här är sagt många värdefulla och förpliktande saker i våra motive-ringar, som man kan ta fasta på en gång. Han

gjorde en liten paus för att ge henne tillfälle att bekräfta hans ord, sen sade han: Efter fru Ring inte själv tycks ha märkt det, får jag väl påpeka att jag här i motiveringen med den lilla auktoritet jag förfogar över brutit väg för ett nytt sätt att betrakta hela befolkningsfrågan. Ja, man måste berömma sig själv, när man inte kan locka ett vänligt ord från motionären.

Därmed tog han avsked men vände genast och kom igen. Stina fick för sig att nu kom hans egentliga ärende!

— Jag måste ju höra vad fru Ring som kvinna och fredsintresserad säger om Hallinds skiss!

— Den gör ett starkt intryck, sade hon, men jag önskar att han inte framställt madonnan som besegrad och död. För jag tror på att kvinnorna kommer att vägra i massor att begagna de skydd som avrustningskonferenserna och militärerna vill erbjuda dem. Men det kanske inte lämpar sig för konstnärlig framställning? sade hon lite tveksamt.

— Kära fru Ring, sade professorn och skakade på huvudet, tror ni så barnsligt? Frågan om att tacka och ta emot eller ej det skydd som männen nu en gång kan erbjuda, är för det första ingenting som står under diskussion ens för flertalet av bildade och upplysta kvinnor. Jo, jag vet att skyddet är otillförlitligt, medför svåra obehag och inte klär åt ansiktet. Men alternativet är att utsätta sig själv och barnen för en grym död, och det gör inte kvinnorna.

— Jag som ska rösta snart på den frågan, står inför detta val, sade Stina. Och jag gör det.

— Och ni skulle kunna göra som Hallinds madonna, dö för en gest?

Han blev plötsligt mycket allvarlig, vilket gjorde en viss effekt, emedan han vanligen var så nonchalant.

— Nej, sade han, det gör ni inte. Det är mot allt mänskligt förnuft och all känsla. Jag ska inte uppehålla längre, jag ser att fru Ring har en annan besökande.

— Det är min son, Torkel Ek, sade Stina. Men jag fruktar att professorn får vänja sig även vid det som strider mot ert förnuft och känsla.

— Vådligt vad det var svårt att hitta upp till mor, sade Torkel. Men det var kul att höra när mor gav honom besked.

— Du kan inte tro vad jag är glad att du hittade i alla fall, svarade Stina, rodnande och generad över Torkels ord. Hur gick det med din kria om Sokrates? Satte du in det du tänkte om Gandhis försvartal?

— Ja, det gjorde jag, och så fick jag bara B. Det är omöjligt att få in i huvet på magistern att det händer något historiskt nu. Men vet mor vad? Jag var framme hos Hallind, och han talte om att han skickat tre bjudningsbrev till Ivar med olika adresser, men han hade inte synts till ändå. Så vet mor vad jag tror? Att han har fått kallelse att vara

med om en internationell aktion och att han har rest i hemlighet, eftersom han tycker att jag borde gå ut skolan först . . .

Äntligen fick Johan lämna Helgeandsholmen, ty nu var provet överståndet. Han såg sig om efter Märta för att ge henne ett tecken att de kunde gå, men hon var redan försvunnen från sin post vid talarstolen. Hon hade inte brytt sig om det sista han sagt på morgonen: "vänta på mig, så vi får ta en Djurgårdsvandring efteråt." Skulle hon ha gått därför att situationen var henne för pinsam? Nej, sådan var hon ju ej. Snarare betydde det att hon drivit till det yttersta sin föresats att inte kompromettera honom. Men det var också olikt henne, därför att det var dumt. Hon måste ha känt att dagen hade varit nätt och jämnt halvlyckad, att idén i hans verk var ihjälstenad med estetiska glosor och att Nordens fransmäns komplimanger varit ganska krystade. Vad skulle det då göra till eller ifrån om han lämnat Helgeandsholmen i hennes sällskap? Hon överdrev i så fall betydelsen av William Hudsons fall! Men det kunde också tänkas att hon gett sig i väg för att ge honom fria möjligheter att blanda sig med sina vita bröder, som hon sade, och deras kvinnor. "Nils Erik säger att om du ska umgås längre med så kallat begåvade kvinnor får du en nevros. Han har alltid lyckats undvika det. Men jag vill inte att du heller ska få en nevros, Johan."

Denna Märta Cronberger som höll på sitt köns

suveränitet i alla väder, hade denna dag inte presterat så mycken kvinnlig suveränitet som den guldhåriga och välväxta men obetydliga Dagny Ek. Det var den obestridliga sanningen. Det brast i instinkt hos henne. Hon borde ha förstått att om han kunnat välja sig en kvinna bland hela urvalet som varit samlat i riksdagshuset i dag, så hade han till slut inte haft någon annan att välja än henne. De voro två landsmän i främmande stad som måste söka sig till varandra.

När han kom under de Bonnierska villorna på Djurgårdsstranden, stannade han framför kvarnarna, vilkas mäktiga massa, genomträngd och upplöst av ljus, stod där mot kvällshimlen som en illustration till den teori som upplöst materien och förvandlat den i ljus. Både som linje och färgverkan var denna syn ny i landskapet och i världen. Det retade honom utsägligt att han inte kunde gå upp däri, att han inte kunde reagera som yrkesman, som öga, som pensel. Men varför inte? Jo, därför att Märta beskrivit interiören för honom så levande att den tog överhand. Han såg att den genomskinliga skönheten var en illusion. Därinnanför runkade de mekaniska sikterskorna dystert och taktfast sina maskinkroppar i en ödslig tomhet, där mjölsäckarna dansade omkring som de enda rörliga väsendena. Minsann, har hon inte gett mig en nevros. Ätminstone har hon underhållit den jag hade då jag kom till Sverige.

När han tänkte på sin ateljé, föreföll den honom så ödslig utan madonnan och utan Märta, lika ödslig

som K. F:s kvarn. Men till slut måste han tillbaka dit i alla fall, och när han kom in, så låg Märta där raklång på hans soffa med händerna knäppta bakom nacken. Han blev glad, han tyckte det var något rörande med henne där hon låg, lång och smal i sin olivgröna klänning som hon skaffat enkom för att inte uppträda i samma färg som madonnan. Håret hade hon strukit hårt tillbaka med våld som hon brukade då hon grubblade intensivt på något och glasögonen hade hon lagt bredvid sig på en stol.

Han kom fram, flyttade undan glasögonen och satte sig hos henne.

— Har du varit här länge? Han hade egentligen tänkt gräla på henne för att hon gått ifrån honom, men han kände på sig att det skulle inte ha gjort verkan nu.

— Nej, sade hon.

Men hon hade varit där länge.

Så länge, så oändligt länge tyckte hon, att tiderna lagrat sig över henne som ett damm.

Och gammal hade hon också blivit under tiden, som man blir då man gisslar, stampar och rotar ut en barnslighet man upptäckt hos sig själv. Hela upp-tåget med William Hudson föreföll henne så barnsligt nu. Tänk att hon faktiskt tyckt det vara ett nöje att sitta på läktaren och höra den ganska enkla Jansson säga: "En amerikansk pressman som är mycket inne i våra förhållanden yttrade nyligen..."

Tänk att hon sett fram mot den dag, då hon smugglat in nog kontraband i svenska riksdagen, skulle träda fram och säga sanningen om William Hudson och ta emot folks förvåning över vad hon kunnat åstadkomma! Hon skrattade beskt åt sig själv, hon dödade denna barnslighet och all annan barnslighet hon kunde komma åt i den beska syran av sitt skratt. Var kommer sådana här dumheter ifrån? Från det eländiga underjaget som vill göra sig märkvärdigt! Kan jag inte nå det? Kan jag inte meddela det att det är slut på all barnslighet nu, att Märta Cronberger är fullvuxen sådan hon för resten är?

Jo, hon måtte ha nått och lyckats reta sitt underjag ändå, ty det skickade upp en våg av vanvettig sorgsenhet, det hämnades med att genomdränka henne med en främlingskänsla som lossade henne från varje sammanhang.

Ja min flicka, det är farligt när självklarhetens solsken flytt ur den värld man lever i, dess maktfördelning, dess byggnad, dess rutin, dess värderingar. Det är farligt då ens egen självklarhet är hotad och man inte kan nå en enda av dem som delar den med en. Men jag ska behålla den ändå. Jag ska hålla kvar min bild av världen sådan jag tror att den skall vara. Jag skall vara mig själv, det må vara hur tokigt som helst. Jag skall leva mitt liv i övning och möda och stolthet, utan barnslighet. Jag är skild från möjligheten att ta ansvar, öva omsorg, befalla, sätta in kraft och leda. Men de ska inte ta ifrån mig min visshet att det är det

jag skulle ha gjort, om jag inte råkat leva i Mellersta riket. Kanske skall jag en dag bevisa det för mig själv. Kanske kommer en dag som har plats för min vilja, tapperhet och dödsförakt.

Ack evighet och fullkomlighet! Så längesen jag här i detta rum ställde denna fordran och meddelade min älskade att jag inte kunde leva om jag inte fick den uppfylld! Men jag begär inte längre evighet och fullkomlighet för en mänsklig passion, även det är barnligt och pubertetsmässigt. Evighet och fullkomlighet hör till i andra kategorier. Jag begär något annat. Att få vara med när tiden är fullbordad, när den odrägliga övergångstiden är slut och människorna reser sig utan att man drar dem i håret.

Hon mindes vad Signe Dufva berättat om kristendomen som gick fram i Asien utan ekonomiskt understöd. Tänk att få följa en idé som går fram utan fonder, utan propaganda och kält, oemotståndligt och majestätiskt.

Men nu satt han där hos henne, och hon strök med handen över hans panna som var så vacker, med de klara vackra bågarna över de stora bruna ögonen. Och hon tänkte på hur han måste ha haft det i dag, känslig och nyförlöst från sitt verk som han var. Och därmed vände hon tillbaka långtifrån.

Sällsamma bundenhet, sällsamma makt, sällsamma seger genom ett nästan omärkligt leende, genom en nyans av iver i en stämning, genom det agens som strålar ut ur en älskad människas närvaro. Ändå jag

inte tror att han på längden kan göra sig så ovanlig och löjlig som han måste bli genom att älska mig, lika litet som han kan promenera klädd som Werther på Sveavägen, ändå måste jag för detta leendes skull stanna än en liten tid och gå medvetet mot den stund då jag skall se att det är borta.

— Vad tänker Märta på som småler så sorgligt?

— På hemligheten med din tjuskraft.

— Min tjuskraft. Varför smet du då ifrån mig?

— Jag har skrivit en minnesruna vid William Hudsons bår. Den ligger där på bordet om du vill läsa den.

Han läste:

”William Hudson, vördade chefredaktör!

Vårt samarbete är slut och djupt gripen står jag vid er bår. Jag gör mig allvarliga förebråelser att jag genom vårdslöshet och djärvhet orsakade ert fall, er som jag har att tacka för så mycket. Ni exercerade min hjärna i stället för att lägga den i träde eller göra en barnvälling av den. Ni tvang mig att skriva hårt och precist och bry mig om väsentliga ting. Ni stod för mina åsikter och förmådde göra dem hörda.

Sådan var ni, oersättlige William, men just genom de egenskaper jag fann så lofvärda hos er, röjde ni er sjuka punkt: er egenskap av att vara ett falsarium. Nu sjunker ni åter ner i det intet, varur jag lyfte er att vara mig en hjälp och en sköld. Det blir tomt efter er. Jag för min del finner aldrig er like,

men måhända skall ni en gång uppstå ur den sken-existens jag förlänade er till verkligt liv. Gör mig då en gentjänst, mr Hudson. Lägg en blomma på min grav, så som jag nu lägger en på er. Ni kommer att känna igen min grav på att den är okänd."

— Och det där inbillar du dig att tidningarna tar in, sade Johan.

— Jag hade tänkt som annons! Ge mig papperet!

När hon fått det, rev hon sönder det och slängde bitarna ifrån sig. Det får vara, sade hon. Jag har talat med min morbror, han är orolig över pappas magblödningar. Nu måste jag gå.

— Förbjudes. Jag blev så lättad, när jag fann dig här.

— Jag ska möta mamma vid tåget. Oj, det är i sista minuten! Adjö! Du hörde väl att folk liknade dig både vid Memling och den äldre och yngre Holbein?

— Jag går med till stationen!

— Det är inte värt, då blir min mamma chockerad!

— Då anhåller jag hos henne om din hand. Det må vara hänt, för jag kan inte vara ensam nu. Faktiskt, hur skadligt ditt sällskap än må vara för mig, så kan jag inte vara det förutan. Om lördag far jag till Dunge till mina barn och mitt bygge, och du följer med. Vi ska i hemlighet lägga in elektriskt ljus hos Stina!

Vid dessa ord kom det en våg av liv över hennes ansikte.

— Välkommen tillbaka till din ö, Pettersson, sade hon och kysste honom hastigt.

I stora stationshallen fingo de syn på Svarta Sara som gick där och spanade. Entusiasmen över den stiliga madonnan och över allt som var stiligt och heroiskt levde med en mycket liten låga nu. Hon tyckte det var urfånigt att vara dömd att springa omkring förgäves i den stora världen och leta efter en person som inte angick henne, när man egentligen skulle vara på sin post och utföra mäktiga ting.

— Nej, fröken Cronberger, sade hon sorgset, vi har inte hittat honom på något ungtkarshotell i hela stan. Tycker fröken att man ska skicka ut en radiohälsning till honom; och vad ske det stå i den? Vad bryr han sig om ifall den är undertecknad med Sara Svart?

Märta förmådde henne att lämna spaningen på centralstationen för i kväll, mot löfte att ta itu med saken på skarpen i morgon. Och Sara larvade lydigt av hem till Söder, men kunde inte motstå att ta en sväng inåt Gamla stans brinkar och gränder i förbifarten, vilket inte var utan sin risk för henne, eftersom alla som gingo brandvakt hade sett henne i sällskap med polisen. Men hon kom inte ihåg det, hon gick insvept i sin bedrövelse, i sin känsla av att inget vara och inget duga till, och när hon gick förbi Sankt Görans och draken ägnade hon inte en tanke åt sina minnen från förra hösten, då advokaten stått här och väntat på henne. Hon stod ett ögonblick utanför ett bushotell, som hon inte

besökt med polisen, hon stannade vid en busbiograf, så länge hon kunde utan att bli för ofredad. Det var bra sent, innan hon kom in i sin egen gata.

Men hon varseblev ögonblickligen något nytt och märkvärdigt där. Det lyste i lumpboden. Hon började springa.

— Den ungen, sade Märta till Hallind, hon har, om du tror mig eller ej, tvingat polisen att följa med henne och leta på vartenda ungtkarlshotell efter hennes young man som är försvunnen.

XVII.

"Källorna finns ju mycket nära, sade hon."

Cronberger gick, djupt illamående, från den konstiga utställningen tillbaka till Excelsior och lade sig till sängs. Han hade ju ingen dotter som hade tid att pyssla om honom, men städerskan på hotellet väntade honom med värmedyna, havresoppa och Ramlösa, precis som han ville ha det. Excelsior var faktiskt det enda ställe, där han kände någon hemtrevnad, reflekterade han.

Smärtorna som strålade ut från en borrhande punkt i hans inälvor hindrade honom att få någon ro. Men han hade i sin hand olika möjligheter att uppnå ro och nu vägde han mellan dem. Det enklaste sättet vore att ta de två tabletter som hans medlidsamme svåger plockat till honom, det andra, svårare, att koncentrera sig på den bok han hade på sitt nattduksbord, en bok som redan flera gånger hjälpt honom vid exercisen att övervinna smärtorna genom samling på något andligt tema. Så kom han ihåg att hustrun skulle infinna sig på kvällen och att det inte under några omständigheter lönade sig att ta några smärtstillande medel innan hon var avklarad.

Han flyttade pantoponet utom räckhåll och tog till biografien över Saint François de Sales, den helige gentlemannen från Genève, han som förstått vad hans landsman Calvin icke förstått, att kyrkan skall reformeras inifrån, inte attackerad utifrån.

Cronberger hade genom en katolsk vän blivit bekant med denna gestalt som hade alla fullkomligheter Cronberger saknade: en ädel och fullkomlig form i sitt uppträdande och bakom den en strängt övad och samlad andlig kraft som trängde in i gudsgemenskapens djup och förmådde visa andra själar vägen till de mystiska erfarenheterna. Han kunde gå mitt ute i världslivet bland de själar han hade vård om utan att förlora något av sin förmåga av meditation och fullkomligt försjunkande i gudomliga hemligheter. Att läsa om denna ledare av själar hjälpte Cronberger att höja sig över familje- och kroppsbekymmer, men fyllde honom samtidigt med en djup sorg över att han icke förunnats lyckan att börja livet under en sådan directeur d'âmes och av honom införas i de gudomliga hemligheterna och i själasörjarens konst. I ensamheten och under plågans tuktan erkände den stolte och fruktade doktor Cronberger att han själv hörde till "de kandidater till det fullkomliga livet som blivit så illa närda och uppfostrade och äro av så ohövligh och grov natur att de ha större svårigheter än alla andra". Men just därför att han visste att det var så, tjusades han av denna ädla och fulländade gestalt och tog

som en törstande emot varje visdomsord han skrivit på sin vackra sextonhundratalsfranska.

Mycket var honom främmande hos denne kyrkofurste, bland annat hans förhållande till sina biktbarn. Men Cronberger kunde inte hoppa över ett enda brev han skrivit till sina dirigées, ty där stod hans skönaste och visaste ord, men han tyckte det var en underlig kyrkans storman som hade tid att i detalj ge de förnäma damerna vid hovet anvisningar om hur de skulle leva sitt fromhetsliv och hur de skulle reda upp sina familjeangelägenheter. Allra minst förstod han den nära andliga vänskapen med mère de Chantal eller att den slutligen blev en så djup gemenskap, att han inte kunde uthärda den, utan måste avsäga sig ledningen av hennes andliga liv: ni är nu mogen att leva endast under ledning av Gud. Bättre kunde han förstå honom när han satt och skrev ner regler för bön och meditation åt nunnorna i det kloster som stod under hans ledning, men när han läste om de stora andliga resultat som nunnorna nådde genom att följa dem, var han åter i en främmande och underlig värld. Om inte allt detta varit så lugnt och ofrånkomligt dokumenterat, skulle han ha trott att alltsammans vore fromma lögnar. Vilka lyckliga människor, dessa som kunde tala om sina besök av Frälsaren som om de talat om besök av sin broder, som kände vägen in till det fullkomliga uppgäendets salighet, unio mystica. Och alla dessa andliga bragder hade utförts i en historiskt sett ganska närliggande tid i en som hans dot-

ter, trodde han, skulle kalla mörk i jämförelse med den nuvarande, och inom den kyrka för vilken alla svenskar hyste en okunnig och högfärdig skräck!

Medan han grubblade över detta, drog han allt medvetande bort från sin smärtepunkt, så att han icke visste om han hade ont längre eller ej. Men då hans hustru kom in, till sig och nervös, då återvände ögonblickligen medvetandet om smärta.

Men i alla fall var han så starkt under inflytande av Saint François att han sade:

— Välkommen, det var snällt av dig att resa upp. "En ledares första bud är att göra sig älskad", kom han ihåg.

Hans vänlighet var henne så oväntad, den gjorde en så oerhörd effekt på henne, att han blev på en gång häpen och skamsen. Hade han vant henne vid en sådan surhet jämt? Var det så lätt att få hennes tacksamhet?

Hon började helt enkelt gråta, där hon satt vid sängen, kunde inte ens få fram några frågor om hans sjukdom.

— Men min snälla vän, sade han, du tror väl inte att jag är dödsdömd?

Då blev hon förskräckt att hon möjligen oroat honom med sina tårar.

— Det är inte alls det, Anselm, sade hon, det är något annat.

— Vad är det då, sade han, säg ut du, jag är väl inte så farlig heller.

Men hon kunde ingenting säga, hon lade bara upp på hans säng ett brunt kuvert.

— Det kom öppet, sade hon, jag har läst det. Det är din artikel om kvinnliga präster.

Han vecklade upp den och började läsa:

— Ja det var ju bra. Det är väl inte den här artikeln du gråter för?

Men det var det.

Kort efter historien med fru Dufva på Trettondagen hade han till ett kyrkligt samlingsverk skrivit en artikel om kvinnliga präster, en fråga som han antog skulle bli mycket aktuell, vilket den dock icke blivit. Han hade inte nämnt fru Dufva, ty han hade tagit upp temat mera historiskt och visat hur väsentlig och hur djupt begrundad den manliga särställningen var. Han hade också påvisat för kvinnorna de stora möjligheter de hade att tjäna församlingarna, om de bara ville.

— Har du något emot på den här artikeln?

— Om du ville ta ur den där satsen om kvinnlig självöverskattning. Den skulle bara reta fru Dufva.

Om hon inte sagt det sista, kanske han gjort det. Nu sade han:

— Jag bryr mig inte ett dugg om, ifall fru Dufva blir aldrig så retad. Låt henne komma an, om hon vill.

— Men Anselm, det är klokast, för din egen skull. Hon är nog en svår motståndare, fast hon är så liten.

— Hon har inga möjligheter att komma åt mig.

— Men tänk om hon hade det då? Ack Anselm!
Gör som jag ber dig!

Nu begrep även han att hon hade något särskilt i tankarna.

— Säg ut du, sade han med den där vänliga tonen som var så ny eller så gammal.

Till hans ofantliga häpnad föll hon på knä vid sängen. Plötsligt var han Saint François och kvinnan var mère de Chantal, han lade sin hand på hennes huvud, han viskade ohörbart: *ma chère fille...*

Och då hade hon redan börjat historien om sitt förräderi. Ja, det var sant, hon, just hon, hade givit hans fiender vapen i händerna. Han måste få veta, innan han gav sig i strid med fru Dufva, att hon visste alltihop om spögubben och spögubbens dotter och om katolicismen.

Medan han satt där i sängen och betraktade hustruns grå huvud, kom den natten tydligt för honom, då han anförtrott sig åt henne, givit sig över åt henne med hemligheten om sin härkomst. Även denna stund tillsammans var en stund av stark upprördhet och koncentration kring en gemensam angelägenhet, även denna gång verkade de våldsamt på varann, men annars, hur olika! Den gången hade han sökt tröst hos henne och tagit hennes råd, de hade legat famn i famn i en nästan extatisk förening. Nu låg hon på knä för honom och varnade honom gråtande för det förräderi som vuxit upp ur deras stora gemenskaps stund. Men vågade han verkligen

säga att förräderiet vuxit upp ur gemenskapen? Kom det inte snarare ur det avstånd han dag för dag ökat mellan dem? Vilket grymt, förkrossande nederlag!

— Är du mycket ond? frågade hon upp mot hans fruktansvärda tystnad.

— Nej inte ond.

— Kan du förlåta mig? frågade hon och var som ett barn som så ofta tvingats att be om förlåtelse, att det tror att en frivillig bön om förlåtelse har någon vidare betydelse.

— Vi får förlåta varandra ömsesidigt, sade han.

I det ögonblicket blev hon övertygad om att han snart skulle dö.

Efter en hård och blodig natt, låg han nästa dag orörlig på rygg i ett av de tystaste sjukrummen i sin svågers klinik.

Svågern undersökte honom, gjorde sig stor möda med att avlista den sjuka kroppen dess hemlighet, men den ville inte tala om varför den blödde och led. Så lades den på rygg och anbefalldes orörlighet och svält.

Där Cronberger låg var hans synfält mycket inskränkt, men i en nisch i väggen stod en replik av madonnan i Nordala som numera var tillgänglig i reproduktion i den katolska boden. Den lilla nunnan som hade hans vård sig anförtrodd, frågade försiktigt om madonnan kanske störde honom, men han svarade att han gärna såg på henne.

I själva verket hade madonnans närvaro här givit honom en stöt i hjärtat, det kunde inte vara en slump att han mötte madonnan här, hon ville påminna honom om att han ännu inte gjort nog för henne . . .

Under madonnans ögon och under inspiration av den bok han läste, förmådde han vara vänlig mot sin hustru, då hon kom. Inte ett ord växlades mellan dem om det som hänt, men sköterskan märkte att dessa besök drevo upp temperaturen och blödningarna, och professorn fick rapport. Den rapporten föranledde honom att övertala sin syster att inställa besöken på sjukhuset, och det var hon förunderligt villig att göra.

— Jag ska resa hem i morgon, sade hon, men jag får väl säga adjö först. Jag ser honom nog aldrig mer i livet. Han är så förändrad.

Man och hustru talade några ord om skatter, livförsäkring, brandförsäkring, om hälsningar han ville ha framförda till ämbetsbröderna. Så sade hon:

— Får jag bara säga ett *enda* ord om fru Dufva.

— Jag har svårt för att tala med dig om detta, sade han. "Ouy, je vous salue, vous petites et grandes croix, spirituelles ou temporelles, exterieures ou interieures . . . Ma chair fremit, mes mon coeur les adore!" Nej jag duger inte att göra de orden till mina, jag kan inte . . .

— Det var bara det att jag talte med henne i går.

— Vad skulle det tjäna till?

— Jag bad henne att inte säga någonting till

någon, eller skriva och svara på din artikel. Jag talte om att du var sjuk. Hon lovade. Blir du ond för det?

— Nej nej, men säg ingenting mer. Det är mig alldeles likgiltigt vad folk vet eller inte vet. Det är inte det som gör någonting. Utan att allting har blivit så förfuskat...

När professorn den dagen tittade in till sin svåger bad denne om ett besked så snart som möjligt. Hur länge måste han vänta?

— Är det så svårt? Jag har en annan patient med samma symtom som du, och hans fall är mig heller inte riktigt klart. Det finns den möjligheten att här är det bekanta dubbelfallet. Du ser att en gammal morfolog kan också vara mystiker. Nu har jag tänkt att ta honom först. För att du ska dra nytta av de erfarenheter jag gör på honom.

— Den andre kanske hellre vill vänta?

— Vad menar du, vill du inte leva?

— Jag vill framför allt veta om jag har att motse ett långt lidande och döden eller ett kort lidande och döden. För vissa frågors ordnande.

Den lilla nunnan satt i korridoren och läste i en andaktsbok, då professorn kom ut. Hon reste sig genast upp och ställde sig som en liten soldat i stram givakt framför sin befälhavare. Men samtidigt kunde hon inte låta bli att le, och då kunde inte ens det stränga doket eller den stärkta kragen som gick upp under hakan dölja hennes älsklighet. Men det var ett underligt leende hos en så ung människa, Det

var så oerhört allvarligt, att även högste befälhavaren kände sig ytlig och opassande världslig därvid.

— Gå in och läs något för doktor Cronberger ur den där boken, sade professorn. Han tål inte att ligga för mycket ensam.

Hon neg och böjde på huvudet till bifall, ty en ordination är en ordination, men samtidigt smög hon hastigt bönboken i sin vida kjortelsäck.

Ty väl hade hon just läst en bön för sin stackars patient vars lekamliga och eviga väl hon bar på sina skuldror, men den kunde hon inte upprepa, ty den lät så här:

”Vilseledda för århundraden sedan sitta Skandinavien folk i irrlärans mörker, äro skilda från din kyrka och berövade din lekamens och ditt blods tillbedjansvärda sakrament och de övriga nådemedel vilka du instiftat till själarnas tröst i livet och döden. Kom ihåg, världens frälsare, att du även för dessa själar utstått en bitter död och utgjutit ditt blod.”

Inne hos patienten talade hon inte om att läsa något, hon gav sig ärende att torka upp några sandkorn efter professorns fötter och gnida av en skugga på det blanka dörrhandtaget. Ibland tittade hon bort till patienten och log mot honom ett underligt leende som han icke kunde förstå, emedan han då ännu inte visste att hon bar en tagelskjorta i dag för hans räddning in i den rätta tron.

Men hon sade ingenting, och han sade heller ingenting, han önskade ingenting mer än att hon

skulle hålla på och gnida hans dörrhandtag genom alla tider in i döden.

Men när hon inte kunde hitta på något mera att putsa, frågade hon försiktigt:

— Är det något jag kan göra för doktorn?

— Ge mig lite vatten, sade han.

— Jag är ju förbjuden att ge doktorn någonting, sade hon. Fast det är svårt att neka, när en så tålig patient ber om någonting.

Var han verkligen tålig? Detta beröm gjorde honom så tacksam. Själv hade han tyckt att han var så otålig. Kroppen ryser, även om hjärtat dyrkar sitt kors, och för resten gör det inte ens det...

— Syster är lika hård som fader Abraham sade han, men i mild ton.

— Men doktors törst behöver ju inte vara i evighet, sade hon tröstande. Och ändå var hon inte alls säker på det. Hon tryckte lite grand på behöver.

— Jaså syster tror inte det?

Vad skulle hon svara? Den arme var ju skild från kyrkan och berövad nådemedlen, den eviga törsten hotade.

— Källorna finns ju mycket nära, sade hon.

Detta var det skönaste ord han hört i oändlig tid. Han hade velat småklokt vänta med att överlägga med sin katolske vän om övergång, till dess han visste om han hade ännu någon tid kvar att leva eller blott några korta ögonblick. Av ekonomiska

skäl, kanske också djupast inne av en genans inför allt bråk som skulle bli. Men nu blev det klart för honom att man ordnar inte och mäter och beräknar på eget bevåg en sådan sak. Källorna voro mycket nära. Har jag ekonomiska möjligheter att gå till källorna? Vad ska min hustru leva på då? Dessa frågor föreföllo inför flickans ord fåfänga och onödiga. I hennes ansikte fanns ingen spörjande oro, intet av det spända, alltför spanande, medvetna och kunnande som skuggade hans egen dotters drag. Det vittnade om ro, tillförsikt och lycka. När det var så allvarligt som nu, vittnade det om hur mycket hon i sin oskuld visste om törst, om skuld, om rening, om eviga hemligheter, hon som bevarat sitt hjärta från alla villor och sin kvinnlighet från alla farliga experiment.

— Får jag kanske läsa något? sade hon.

— Läs något som kan trösta mig, sade han barnsligt.

— Eftersom doktorn tycker om madonnan, så ska jag läsa en bön till henne:

Milda drottning, aldrig hände,
att en pilgrim till dig kom,
bönföll dig om hjälp och vände,
sedan ohörd från dig om.
Helga moder, vitt och brett,
tacksamhetens lov vi höra.
Att Maria vänt sitt öra,
från en bön har aldrig skett.

Hon läste om versen en gång till, och han följde sakta med orden: milda drottning, aldrig hände, att en pilgrim till dig kom . . .

I detta ögonblick fattade han sitt beslut. Nej, han fattade inte något beslut, så skulle han själv inte beskriva vad som skedde. Han var föremål för en handling i den osynliga världen, han togs upp i en stor och underbar gemenskap, han drack en dryck, han som var dömd till törst, han fick ett läkemedel.

Under det den lilla systemen nästa dag vaktade dörren under den katolske själasörjarens besök var hon utom sig av lycka. Den botgöring hon som en lem i Kristi lekamen påtagit sig för sin patient var nådigt upptagen och hennes böner till Guds moder voro hörda. Men då Märta Cronberger kom för att besöka sin far, rätade dörrvakterskan på sig, vädrande en fiende som skulle kunna beröva henne hennes byte. Hon skulle helst ha velat skicka i väg henne, men det vågade hon ändå ej.

— Fröken får vänta!

Märta väntade, men det dröjde och dröjde, det hemlighetsfulla besöket stannade kvar kvart efter kvart.

— Jag får väl komma igen, då, sade hon otåligt.

Det dröjde två dar innan hon kom, och då hade fadern redan så levat sig in i sin nya värld, att han kunde ta emot henne utan rädsla för att något hon sade eller gjorde skulle kunna riva honom ut därur.

Den stora förändring han undergått grep henne. Hon kände inte igen det här nya, avfallna, åldrade

och barnsliga ansiktet och ändå tyckte hon att det nu mer än förr var hennes rätta fars ansikte.

Hon frågade inte efter hans hälsa ty om den hade hon förhört sig hos morbrodern.

— Jag skulle framföra ett bud från mamma, sade hon, som jag inte begriper själv. Hon bad att jag skulle säga pappa, att hon inte ville vara något hinder för pappas högsta önskan. Men vad är pappas högsta önskan då?

— Det är något som du inte kan förstå.

Hon tänkte: om det är att dö, så kan jag förstå det.

— Men i alla fall ska jag tala om det för dig, sade han: det är att lämna svenska kyrkan. Säg nu inte genast att det kan du mycket väl förstå, för jag vill lämna den för att vända tillbaka till Rom.

— Varför har pappa inte gjort det förr? frågade hon.

— Jag trodde inte det skulle bli den motfråga du skulle ställa på mig. För övrigt så förstår du väl vilka familjesvårigheter det drar med sig. Jag har kämpat med den saken länge.

— Nu begriper jag andra delen i mammas hälsning, sade Märta. Hon ville att jag skulle lova pappa att ta hand om henne i pappas ställe.

— Du ville inte lova det?

— Hur ska jag kunna det, pappa? Jag som inte vet var jag är nästa dag. Jag kan inte sitta hemma och pyssla med mamma, jag är inte så skapt. Efter

det där med William Hudson måste jag kanske emigrera till Asien.

— Räcker det inte med Ryssland? frågade han med en skymt av den bittert sarkastiska ton han brukade använda mot henne.

— Nej vet pappa, det räcker inte med Ryssland. Det är trots allt för lika Västerlandet för mig. Jag vill dit där den verkliga upprorsfanan höjs mot vår civilisation.

— Var är det då?

— I Gandhis land förstås. Men jag vill bara säga pappa det att om jag också inte kan ta hand om mamma, så skall jag gärna hjälpa till med att försörja henne, så det ska inte pappa oro sig för. Är det inget annat så...

— Det är väl inte så lite det, kära barn, sade han och räckte ut sin hand till henne.

— För all del, sade hon lite skyggt. Jag tycker att om en person har en enda bestämd högsta önskan, så ska man inte hindra den utan hjälpa. Men varför har pappa beslutat sig just nu, när pappa har kämpat med den saken så länge?

På den frågan fick Märta höra historien om den lilla systemen och tagelskjortan. Hon hade rätt till den, ty hon hade ju lovat att hjälpa honom.

Hon lyssnade spánt och använde sin förmåga av koncentration för att intränga i och fatta faderns ord.

Till slut skakade hon på huvudet.

— Det är för djupa ting för mig, sade hon. Men

om den lilla sköterskan gjort pappa glad med sin skjorta så är det ju bra.

— "Gjort pappa glad!" När en kristen bär en tagelskjorta för min skull är det Kristus som fullbordar sitt lidande i en medlem av sin mystiska lekamen. Därmed har hon satt in ett oerhört andligt inflytande. Om fru Dufva hade förstått den vägen...

XVIII.

"Kan du se mig i ögonen och samtidigt säga mig att du ämnar öppna Roms portar för barbarerna?"

En morgon när Stockholms arbetslösa skottade bort från gator och tak det väldiga skrymmande aprilsnöfall som vädrens Herre voterat åt dem vandrade mitt bland klang av spadar och varningsrop från vakter en riksdagsman från Östermalm till Helgeandsholmen. Han gick genom bombardemanget av snökokor som en elefant som sätter sina fötter tungt i djungelns mark, en retad elefant som knäcker bambuskogen och går snörrätt fram över alla hinder. Mötande som kände igen honom och observerade hans framfart, hans min, hans likgiltighet för snön på pälsuppslaget, tyckte sig ha sett ett olycksbådande varsel gå förbi i päls och portfölj.

Försvarsutskottets utlåtande hade varit tidningarnas stora nummer de sista dagarna. De som spått att majoriteten skulle ta Janssons förslag hade fått rätt. Åtminstone delvis rätt, ty förslaget var nu smyckat med tjugu millioner som skulle ge det ett sken av krigsmässighet, vilket var just vad Jansson

velat undvika men måst gå med på. Denne bankdirektör Ek som gick där mot riksdagshuset var en av de främsta opponenterna mot förslaget, och därför antog man att han var på väg till en viktig överläggning i anledning av situationen, kanske skulle det verkliga beslutet fattas i dag i någon hemlig överläggning.

Det var inte så illa gissat, ty Gustav Ek skulle ha ett hemligt utskottssammanträde med Kristina Ring, och efter resultatet av detta möte skulle han sen handla.

Under natten, medan snöstormen tjöt om knutarna, hade han räknat över de olika kombinationer som nu voro möjliga: seger för utskottsmajoriteten, skilda beslut i kamrarna, återförvisning, sammanjämkningar, nya kompromissförslag. Han hade prövat partierna och partiledningarna på deras sannolika handlande ut från vanliga beräkningsgrunder om vad som kunde tyckas vara bäst och klokast för dem, men insåg att här var en situation där man måste gräva djupt under partipolitikens för och emot ner till mäns och kvinnors hjärtan och samveten. Och då hade han plötsligt upptäckt att han var ute i ett töcken, han visste ej nog om dessa brickor i spelet som hette hjärtan och samveten.

Han trodde han kunde svara för sig själv och den grupp han tillhörde. Där gingo klokheden, samvetena, hjärtana oupplösligt ihop. Han kunde med nittionio procents sannolikhet beräkna hur Jansson och hans falang skulle handla. Men där funnos

osäkra, icke stabiliserade, påverkbara människor som skulle kunna ändra mening efter order, utan order, en gång, flera gånger.

Det underliga var att alla utgingo från samma bedömning av det världspolitiska läget. De visste alla att stormakterna icke äro beredda att släppa den våldsmakt på vilken den nuvarande ordningen i världen vilar. Men medan det stod klart för honom att det enda handlande man kunde bygga på den situationen var att följa de storas exempel och till det yttersta rationalisera försvaret, så sade Jansson: "Vi har ingen maktställning som vilar på våld. Därför kan vi gå i förväg, där de andra tvekar." Tydligen fanns det i detta resonemang något som tjuvade obefästa sinnen. Att gå i spetsen det inger stolthet och självförtroende som alla längtar efter. De säger att de förstår att det har risker med sig att gå i spetsen, men djupast inne har de inte fattat dem, för de flesta är ännu allt detta en lek. Men skulle tjuvkraften räcka ända in i voteringarna, det var frågan? Hur skulle Stina göra? Han misstänkte henne allvarligt och på vissa grunder: hon hade sin plats bredvid Jansson, hon brukade underhålla sig livligt med honom, hon hade redan följt honom i flera voteringar, han var en vacker karl.

Förbannelse att man ska behöva underhandla med henne om denna fråga. Hur fan har svenska riksdagen kunnat ställa sig i den situationen att behöva lirka med kvinnorna? Han kom ihåg hur det var då det beslut fattades som gav kvinnorna rösträtt.

Alla voro då övertygade om att demokratiens fram-marsch var ödesbestämd och deras sinne för logik och teoretisk rättvisa kunde inte stå till svars att neka ta konsekvenserna fullt ut. "Kvinnor, idioter och straffångar utan rösträtt", det blev lite för starkt. Dessutom inger det en viss lust att vara ädelmodig, och efter kriget var vem som helst ett ögonblick sentimental. Små spekulationer på partiförstärkning hade väl lite var också haft. Ek tänkte på hur annorlunda det skulle varit om frågan varit uppe i år. Den skulle fallit till marken som en skjuten kråka. Man hade icke förstått den gången att allt varit att vinna med förhalning. Ja, det var mycket man den gången inte hade förstått...

Nu måste man emellertid sota för denna felbedömning, ringa till Stina och be om ett samtal. Fördenskull måste han till och med skjuta en timme på det sammanträde han skulle ha med sin bankstyrelse om den politik man borde följa mot de konkursmässiga småbrukarna i Uppland.

Varje minut var honom dyrbar, och så kom hon inte. Det var oerhört, han gick fram och åter i utskottsrummet, mera lik en vred elefant än någonsin.

Äntligen kom hon.

— Har du cyklat hit i snön? frågade han och tittade på hennes korta promenadkjol och damaskerna som voro våta långt upp.

— Ja, men jag fick leda cykeln mest hela tiden, sade hon. För resten var det Dagny som hindrade

mig. Hon kom upp och berättade om sin förlovning. Du vet det väl redan?

— Det har jag vetat ett par dagar, sade han med en aning av triumf i stämman. Men det får vi tala om en annan gång. Jag har viktigare saker att tala med dig om.

— Men vore det inte lämpligt att vi framförde vår enhälliga mening att offentliggörandet av förlovningen finge anstå till hösten, så de hunne betänka sig?

— Du resonerar som mammorna för femti år sen. Nils Erik och Dagny har inte frågat vad vi tyckte om tidpunkten för deras förlovning. Dessutom är han ju en fullt acceptabel måg, och Dagny är tjugu år gammal i alla fall.

— Han är ju känd för ett mildt sagt mycket ombytligt temperament, sade hon.

— Jag förstår att du har din uppfattning av hans syster. Men han har själv förklarat för mig att han avskyr skilsmässor, och att en hustru som tar honom klokt, kan klara honom fint och sitta alldeles säker.

Detta stämde precis med vad Märta sagt till Stina: jag tror att efter skilsmässoperioden som inleddes med nya äktenskapslagen kommer de långvariga äktenskapen med licens för äktenskapsbrott till heders igen såsom varande mindre dyrbara under depressionstider.

— Hur vet vi att Dagny är så klok? frågade hon.

— För att okloka mödrars döttrar ofta blir kloka,

svarade han. Men nu måste vi övergå till din ställning i försvarsfrågan. Hur kommer du att rösta?

De sutto i var sin stol mittemot varann vid det högtidliga utskottsbordet. Men egentligen sutto de vid sitt eget förflutna matbord, och han sade:

— Hur kunde du köpa dig en sån kappa, den får du byta. Vad är det för idé att inte vilja vaccinera Torkel? Hur kan du ge honom sirap på gröten?

Hon svarade icke strax men smålog bara gäcklande emot honom. Detta småleende dolde hur rädd hon var.

— Ja, det är en viktig fråga, sade han. Utgången kan hänga på ett hår.

— Och det håret är jag? Du är den sjunde som säger det till mig.

— Skämta inte. I själva verket ligger det så underligt till, för att inte använda ett starkare ord. Du som inte begriper ett jota av den här frågan har kommit i händelsernas centrum.

— Ja, då ska jag be att få säga dig detsamma som jag har sagt de andra att jag accepterar ett ansvar som är precis lika stort som alla de andras men inte ett dugg större. Du vet bättre än jag att det behövs femton överlöpare för att Jansson ska få majoritet. Fråga de andra fjorton. Ta reda på vilka överlöpare från Jansson du möjligen kan få över på din sida. Varför ska just jag väljas ut som objekt för din påtryckning?

— Fråga inte så dumt och slingra inte. Helt enkelt därför att du är du. För att du är mor till

Dagny och Torkel. Snälla Stina, sitt inte och lek med din ring, du vet hur mycket det retar mig. Titta på mig. Så. Kan du se mig i ögonen och samtidigt säga mig att du ämnar öppna Roms portar för barbarerna?

Denna formulering av sin fråga var han mycket nöjd med. Han hade kommit på den i natt.

Stina tog sig med båda händerna om huvudet.

— Vad säger du för någonting? Vad för portar och barbarer?

— Kommer du inte ihåg från historien den där romarinnan som släppte in barbarerna och blev dödad av dem till tack?

Det blev tyst. Han hoppades att det var ett gott tecken att hon begrundade hans fråga. Fem minuter kunde han ge henne att svara.

Ja, tänkte hon, vi har två barn gemensamt. Därför ska du få besked, fast ingen av de andra som undervisat och smickrat och hotat mig har fått det. Men varför gör du det så omöjligt för mig? Jag skulle ju velat tala om för dig hur det var den där natten vid Torkels säng. Jag ville att du skulle förstå att jag ett ögonblick tyckte mig vara det dödliga vittnet till kampen mellan väldiga makter om oss. Dödsviljan rullade som en giftig våg över jorden, jag trodde allt var slut, jag offrade mina barn, och så kom en mäktig vind och drev bort den. Sen dess ser jag den kampen i allt som sker. När jag pluggar och läser och försöker sätta mig in i de tekniska frågorna som du kan så bra och begripa

skillnaden mellan offensivvapen som användas till legitimt försvar och aggressiva vapen som användas blott till anfall, då slutar det bara med att jag ser döden som en trollkarl som försöker blanda bort korten, leda bort vårt intresse och lura oss att det är han som är livet. Snart ska skådeplatsen för denna strid en kort stund vara Helgeandsholmen, men du förstår väl att jag vet var jag vill vara då?

— Nå, sade Gustav Ek lite otåligt, är du inte färdig med ditt svar? Jag tycker det skulle vara så enkelt.

— Men varför ska du formulera frågan så, att jag måste svara på om jag vill bli förräderska eller ej?

— Det finns ingenting värre än att få en motfråga då man vill ha ett besked. Men du kanske kan tala om för mig om det är sant att du inte längre tror så blint på Jansson utan att Rasp har ditt öra nu? Det ryktet går i riksdan.

— Jag tror varken blint på Jansson eller Rasp, jag har min egen mening, sade hon häftigt.

— Det tror du, men det *kan* du omöjligt ha. *Jag* kan nätt och jämnt säga att jag har det, som studerat den här frågan i årtal.

— Men dina studier har inte ändrat dina åsikter en hårsman sedan du började dem.

— Jo sannerligen.

— Ja, så att du vill utbyta kavalleriet mot spaningsflyg. Men du tror på vapen som trygghet precis lika mycket i dag som nittonhundrafjorton.

— Tror på vapen som trygghet! Han reste sig upp och började gå fram och åter i rummet. Hör på Stina, det har på något vis hakat upp sig i din hjärna. Du resonerar så: vapen är farliga saker, lägger jag bort dem så har jag därmed också avvärvat faran. Men det är ju inte värdigt en fullvuxen människa att resonera så enkelt. Märker du inte själv felslutet? Vill du veta vad till exempel freden i Östern vilar på?

— Är där fred? sade hon förvånad.

— Nå ja, vad som gör att krigsfaran begränsas då. Det är västmakternas flottor och ryssarnas nya dubbelspår på den sibiriska järnvägen. Det är dessa maktfaktorer som håller de tokiga japanerna i skinnet och inte Nationernas förbund eller Kelloggspakten. Jag tycker ett barn skulle kunna förstå det. Han var särskilt road av att få berätta om den dubbelspåriga järnvägen i Sibirien som han fått höra talas om i utskottet.

— Det finns ingen bro mellan våra åsikter, sade Stina bedrövad.

— Du har inte svarat på min fråga.

— Om jag vill bli förräderska eller ej? Ja, jag vill väl det då.

— Jag undrar om du vet vad du säger? frågade han. Jag tror inte du vet hur oerhört det är. Eller vad det kommer att betyda för dig själv.

Han tvekade ett ögonblick. Så öppnade han sin portfölj och tog ut en tidning ur den.

— Se här, sade han, det är en liten försmak av vad som ska tillfalla dig.

Den artikel han pekade på var ett politiskt kåseri som i någon mån handlade om fru Ring. Den herre som avslöjat William Hudson hade fått blodad tand när han märkt vilken succé han gjort, och när han nu skrev om utskottsbehandlingen av Stinas motion gjorde han med lätt hand en jämförelse mellan henne och fru Persson som också från sin utgångspunkt gick till angrepp mot det värn som samhället rest till livets skydd i kapitel fjorton av strafflagen.

— Det är lagom trevligt för mig att läsa sånt här, sade Gustav Ek. Men han talade inte om i vilka ordalag han uttryckt för huvudredaktören *hur* otrevligt han tyckt att det var.

Har du inte tänkt på att Torkel kan komma att läsa den här artikeln? sade han. Han följer minnans med vad hans föräldrar gör.

Ja det var rätt. Nu skulle kanske Torkel få reda på vad för yrke Ivars mor haft. Detta yrke som hon omskrivit och kringgått så försiktigt under sina samtal med pojken utan att ana hur innerligt klart han hade för sig vad gumman åkt in för.

— Stackars Torkel, sade hon, han har sin första sorg.

— Men om du skulle göra något för att skona honom i stället för att ömka dig över honom?

Så fort man kom in på frågan om Torkel i detta sammanhang var Gustavs position svag, och det visste han. Han gick vidare.

— Begriper du inte alls vad jag menade med att bli dödad av barbarerna? sade han. Du blir naturligtvis inte ihjälslagen med klubba, men man har så många andra möjligheter i vår tid. Folk vet inte vilken bottenhederlig och bra människa du är. De kommer att tyda allt till det värsta.

Stina satt där vid bordet, framåtlutad, med ansiktet i händerna. Hon brydde sig inte så mycket om det han hotade henne med, men hon brydde sig om att han hotade henne. Det var så otäckt, även om han gjorde det i välmening. Det fanns ingen bro mellan deras åsikter, men där gingo andra trådar mellan dem. Inte på femton år hade hon känt det så starkt som nu. Då hon försökte tala, var det något som hindrade henne, precis på samma sätt som då man i en dröm rör läpparna utan att få fram de ord på vilka livet hänger.

Men han som inte fattade en glimt av känslvärlden bakom hennes svar, begrep genast att hon vändades och hade det svårt. Han strök henne över håret så lätt att hon inte märkte det.

Hon har givit något förhastat löfte som hon inte kan rygga, tänkte han.

— Var inte orolig för det jag sa nyss, bad han vänligt. Vi ska nog klara av den här saken bättre än du tror, Seså, lilla barn.

Hon såg hastigt upp:

— Du tror väl inte att jag har gett mig? Jag kommer att rösta med Jansson och begära ordet

och tala om varför också. Jag måste göra det. Det kan du inte hindra mig från.

— Jo det kan jag och det ska jag också.

— Vi lever i ett demokratiskt samhälle, där man inte kan oskadliggöra politiska motståndare.

— Å jo, vi är några stycken som väl ändå behållit vissa möjligheter även i detta samhälle. Mina barns mor kommer inte att rösta för att lägga Sverige värnlöst. Det tror jag mig kunna åstadkomma. Vänta bara. Jag ska rädda dig från det öde du envisas att gå in i.

— Det kan du inte.

— Jo.

Så slutade försvarsdebatten mellan Gustav Ek och hans första hustru.

XIX.

"Jag tänker att spögubbens dotter bestämt min inriktning."

"Dom är hyggliga och söta mot oss i alla fall."

Märta vaknade med en stark känsla av att något dyrbart flög ifrån henne. Hon slog ut sin hand för att ta fatt det och fick tag i telefon. Med handen på mikrofonen orienterade hon sig i den vakna världen, och just som hon blivit klar över att det var Signe Dufva som höll på att flyga från henne bort till Asien, ringde det och hon hörde en röst som sade: jag reser i dag med middagståget över Göteborg. Jag skulle ha ringt förr, men... Kan vi träffas en stund innan jag far?

Märta Cronberger och Signe Dufva hade tänkt att äta lunch tillsammans men glömt av det. Nu sutto de på en bänk i stora järnvägshallen och talade ivrigt.

— Jag måste hälsa er från min pappa, sade Märta. Det var en så konstig hälsning så att jag skrev upp den. "Om en kvinna vill öva ett starkt inflytande och vinna någon för Gud" — som han förstod att ni velat, sade han — "så skall hon bära

en tagelskjorta. Ty med det lidande hon genomgår fullbordar Kristus sitt lidande i sin mystiska leamen." Begriper ni ett ljud av den hälsningen?

— Ja, visst gör jag det, sade den lilla resenären enkelt.

Märta tittade på henne med uppspärrade ögon, och hon sade: jag får nog på min nya plats bära en tagelskjorta för västerlänningarnas synder.

— Om ni begriper det, så förklara det för mig, sade Märta. Det har ett alldeles nytt intresse för mig, ty den tagelskjortan som sjuksköterskan burit för pappa har åstadkommit stora omvälvningar i vår familj. Min morbror har opererat pappa och plockat bort en ofarlig broskbildning, pappa är återuppstånden och är som en brudgum... Ja, visst är det roligt, men nu är han i färd med att riva upp en väldig affär med avsked från kyrkan och omvändelse till Rom. Mamma ska resignera och bete sig som om pappa blivit upptagen levande till himlen och min bror och jag måste träda in som prästerskapets änke- och pupillkassa. Lyckligtvis har jag fått en översättning just nu. Kan ni tänka er, mrs Woods bok: "On understanding women" är färdig, och av honoraret för översättningen skall mammas flyttning från Gustavsfors prästgård bekostas. Är det inte fantastiskt? Ni ser inte ett dugg förvånad ut?

— Det beror på att jag vetat om doktor Cronbergers planer. Kommer ni inte ihåg Trettondagen

då jag varnade er för att era föräldrar genomgick en kris?

— Ja, men varför skulle den ta den här vändningen?

— Er mor hade en förklaring. Hon berättade en hemlighet i er fars liv.

— Finns det en hemlighet i pappas liv? För all del berätta den, bad Märta ivrigt.

— Det har jag lovat att inte göra. Det rör på sätt och vis inte heller honom själv...

— Ni menar väl aldrig historien om spögubben och hans dotter?

— Era föräldrar skulle bli bra häpna om de trodde att ni hade reda på den historien.

— Det var konstigt eftersom pappa själv satte mig att skriva de nya husförhørsböckerna. Och varför blev han då så förfärligt ond när jag sa att jag hellre ville putsa av mitt namn och kalla mig för Berg? Jag trodde han begrep att jag ville säga ifrån att jag kändes vid min stammoder som blev ihjälspöad, men eftersom han blev så förfärligt ond, lät jag ämnet falla. Det hindrade ju inte att jag tänkte på henne. De berättade om hur hon riste sitt långa bruna hår för vart slag hon fick. Det underliga var ju att jag lär ha slagit ikull hennes spö påle som liten unge, det berättade jungfrurna för mig, då vi flyttade till Nordala. Därför gjorde upp-täckten av henne ett särskilt intryck på mig, och jag tänker mig nog att spögubbens dotter bestämt min inriktning. Det är kanske för hennes skull som den

arma Stina Ring just nu sitter och svettas över det tal som hon ska hålla för sin motion i riksdagen. Men egentligen hör nu inte det där alls hit. Jag måste passa på medan jag har er och få förklaringen till att pappa måste bli katolik av den anledningen.

— Er mor hade på känn att blygseln över hans härkomst ledde honom att söka en högre gemenskap, en unio mystica.

— Begriper fortfarande inte. Det är väl inte bara vi Cronbergar som har spögubbar och fallna kvinnor i släkten. Jag känner mig inte alls som något undantag. Strängt taget är alla profossättlingar. Männskans historia är inte någon nansam historia.

— Jag vet inte vad jag ska säga om det! Men det är åtminstone säkert att vi alla söker unio mystica, var på sitt vis.

— De här med?

Märta visade på människorna som ilade av och an med kappsäckar och små blommor i papper.

— Ja, de också. Vi resande är väl typiska sökare, eller hur? Men säg, inte är väl en gemenskapslängtan så främmande för er?

— Främlingskapet upplevde jag åtminstone härom söndagen på en soffa i en ateljé! Men att jag inte är religiös, det har jag hört sedan jag var tre år.

— Det finns så många sätt att söka sig ut ur främlingskapet och in i den mystiska enheten. Er far söker unio mystica i ordets egentliga mening, han vill bli ett med Kristi mystiska lekamen. Skaka

inte på huvudet. Kanske är ni ändå religiös! Vad sökte ni själv i vindsrummet den där dagen? Vad söker man då man går till den man älskar högst av alla, eller då man öppnar dörren för sin bästa vän, eller, tillade hon (påverkad av det hinduiska tänkande för vilket allt var ett: offret, slaktaren och bilan), eller till och med då man skaffar sig ett dödligt rus eller krusar sig för att gå på dansbanan.

— Det var väl att ni förde ner exemplen på en nivå där jag kan förstå dem, sade Märta. Är det därför jag är så förtvivlad över att jag inte hinner med att lära mig de nya danserna? Menar ni att ett litet dansbanepar — hon såg för sig ett av de små paren från sjunde avdelningen — som förlorar sig i hopens rytm och blir en del av dess kropp, på sitt arma och ömkliga vis söker och finner något som pappa söker på ett högre stadium?

— Ja, ungefär det. Bara att när man kommit ett litet stycke på somliga vägar till enhet, så står där: förbjuden väg.

— Alltså: alkoholen, kokainet, foxtrotten och kärleken för inte ända fram?

Men Signe Dufva märkte nu att hon inte kunde uthärda den sammanställningen i alla fall.

— Sätt inte kärleken på samma plan! sade hon.

— Ja, men dansbanekärleken stöter mycket snart på den där anslagstavlan ni talade om.

— Den är ju bara en vrångbild av kärleken.

— Hur har vi egentligen rätt att säga det? Är

vår kärlek så mycket för mer? Jag tror överhuvud inte på kärleken mellan man och kvinna, sade hon trotsigt, sade det på något vis som om hon längtat länge att få någon att säga det till, någon som det kunde göra ont, någon som skulle säga emot.

Så tydde åtminstone Signe Dufva hennes plötsliga utbrott.

— Tro på! sade hon. Den är, man behöver inte ens tro.

— Ja, den är. Man tror den är evig och fullkomlig. Men den för ut i intet. Nej tacka vet jag då döden. Den för ju till föreningen med alltet, om det är det ni menar. Jag kan inte förstå att min pappa är så glad att ha undkommit döden. Det hade väl varit en säkrare väg för honom att komma undan det han vill komma undan och nå det han vill.

Signe Dufva hade de sista dagarna gått och tänkt att Märta Cronberger nog var en människa som man borde få att tala, och att hon hindrade alla människor från det genom sina glasögon och sin jargong. Nu öppnade sig en dörr av sig själv, ja just nu, när det var en timme till tågets avgång.

Hon var tyst en stund för att få bort känslan av brådskan.

— Men det är inte sant att kärleken löper ut i intet, sade hon. Jag vet, att det absolut inte är sant. Jag vet det, för inte ens döden kunde ta från mig den jag älskar högst av alla.

Märta kom ihåg att hon en gång undrat om inte

Signe Dufva tagit skilsmässan från sin man med asiatisk känslolöshet, och så fick hon höra nu att det inte hade varit någon skilsmässa.

— Jag skulle vara så tacksam om kärleken kunde vara bara så långt som fram till döden, sade hon barnsligt och oförbehållsamt. Men snälla ni, jag tror det inte. Inte i vår tid. Jag ska ta er jämförelse med dansbanan, tack för den. Vad ska ett enda ensamt stackars par kunna få för mystisk upplevelse som är uppe och dansar utan musik medan folk sitter runtomkring och skrattar åt dem för deras tokiga sysselsättning? Lika litet trivs kärleken i kärlekens förfalloperioder.

Signe Dufva hade sett en bekant irra omkring i periferien med en blomsterbukett och hon flyttade sig lite, så att hon kom bakom en enormt fet dam, vars volym i denna stund tjänade ett högt ändamål. Hon måste få sagt till denna flicka som led, som var alltför splittrad och påverkad av atmosfären, att den som älskar ska vara helhjärtad och viss.

— Den som inte älskar någon högst av alla får gärna säga så där och värre ändå, sade hon. Vad gör det? Men för den som älskar är det förbjudet. Vad angår det den som älskar, om det är modernt eller omodernt att älska?

— Ni menar att det är ömkligt av mig att sitta och säga att det går inte att bevara kärleken därför att man inte lever på Schlegels och Schellings tid? Tack så mycket, sade Märta, jag ska komma ihåg det. Så där ja, nu kommer det folk och hämtar er.

Men bli inte alltför förvånad i alla fall om jag skriver och ber er hämta mig i Bombay en vacker dag.

Signe Dufva reste sig. De sista timmarna i hemstaden som hon varit rädd för trots sitt beslut och sin glädje över sitt beslut, de voro förbi, och hon hade inte hunnit lida det minsta av dem, hon hade glömt att hon nu för alltid lämnade en värld och gav sig en annan i våld.

— Nej, sade hon, ni hade rätt förut, då ni inte ville gå med på mitt förslag. Vad vet vi två om vad som förberedes här och hur vågar vi säga att inget kan hända? Nog hade jag gärna velat träffa er igen men det vore nederlag och förräderi om ni reste. Man ska kunna framhärda. Kärleken är en övning. Ja jag kommer! ropade hon bort åt sina vänner som nalkades. Farväl då!

— Vi ses! Eller: farväl!

Johan Hallind hade fått finna sig i att resa ensam till Dunge. Stina var sig inte riktigt lik de sista dagarna ända sedan sitt utskottssammanträde med Gustav. Hon tog ingen hänsyn till att Märta tänkt fira sin födelsedag på Dunge och hon vägrade att lämna Märta från sig innan hon hade sitt första tal bakom sig. Johan ringde varje dag och berättade om snösmältningens behag, om de svartnande isarna som snart skulle sjunka och lämna sjöarna bara. Om madonnan och kritiken av madonnan eller om hans arbete inte ett ord.

På födelsedagsmorgonen vaknade alltså Märta bakom sammetsgardinerna i sin vanliga alkov, på den bädd där man enligt Dagny Eks föreställning endast kunde drömma trycksvärtsvarta drömmar. Men den dröm hon drömt i gryningen och som följde med bild och ord långt in i det vakna livet tog sig ut så:

En kärra kom emot Märta, dragande en häst, det vill säga hästen sprang efter med svansen först. Körsvennen fick syn på Märta, piskade på kärnan som föll in i galopp. Men körsvennen stod då inte längre på en vagn utan på en portabel plattform i ett gathörn i Boston, och han hade ingen piska i handen utan en stång som bar upp en inskrift. Hon hade svårt att se vad där stod, men plötsligt voro orden skrivna i eldskrift på himlen: "Jag kan inte älska andra än dem som sitter i den elektriska stolen." — "Det vet jag ju förut", svarade någon som var hon själv, "men då kan du väl älska mig då."

Märta var mycket ond över denna dröm. Hon förde ett krig med sitt underjag över sina drömmar och denna fann hon vara höjden.

— Din oförskämda lilla knöl, sade hon, ska du gratulera med en dröm om alla gamla elektriska stolar jag har dött i? Vill du göra mig sentimental över att jag offrat något för Sacco och Vanzettis skull? Är det för att mrs Woods skrev att Ben nu är gift med en annan?

Svarta Sara kom med tulpaner, redan innan Märta hunnit klä sig. Hon strålade som en sol, och det var inte så ovanligt den allra sista tiden,

men dessutom var hon hemlighetsfull och viktig i en grad som aldrig förr.

Märta hade för fjorton dagar sedan lyckats med en plan som länge sysselsatt henne, nämligen att flytta Svarta Sara över som byråchef till den tidning som gick under smeknamnet Harlems Nyheter.

— Man trivs visst med att vara byråchef, sade hon.

— Det har jag alltid tänkt jag skulle bli ända sen jag började i verken, svarade Sara. Men säg fröken, hur dags ska fröken gå ut? Och ska fröken gå sin vanliga väg? Kan vi inte göra sällskap nu när fröken går ner till station och köper tidningar?

— Men om jag inte går i dag då? frågade Märta för att retas med henne.

Men när Sara hörde detta, blev hon så snopen och nedslagen att Märta måste lova att genast stiga upp och ge sig ut så tidigt att de kunde få sällskap. Ja det lovade hon, fastän hon hade tänkt att stanna hemma till dess Johan hade ringt.

— Har ni lagt ut en röd matta vid den kungliga väntsalen åt mig? frågade hon.

— Äsch, sade Sara.

De hade inte gått många steg på Sveavägen förrän hemligheten blev uppenbarad. Planket kring närmsta husbygge var överklätt med röda reklamaffischer och på den röda bakgrunden höjde en svart kvinnofigur sin lans, färdig till kast. Det var en figur som Märta genast identifierade, en figur med litet

huvud, tvära axlar som den egyptiska offerbärenskan från Mellersta riket, kort hår som föll ner i pannan, och iklädd endast en sköld. Och under namnet på den tidning som spjutkasterskan fick äran att symbolisera, stod där med stora bokstäver:

OBEROENDE
OKVINNLIG
OFÖRSKRÄCKT.

Men Märta behövde inte leta efter konstnärens signatur för att veta vem det var som tecknat henne så ung och skön.

Sara tittade på Märta med en obeskrivlig min av stolthet och förväntan.

— Det var verkligen en överraskning, sade Märta.

— Vänta ska fröken Cronberger få se. Fröken går genom en allé av sig själv ända ner till centralen.

— Om jag bara hade tid att gå fram och tillbaka hela dagen, sade Märta. Men det har jag inte. Säg mig, kära barn, hur tidningen kan ha råd med en så vårdslös och dyrbar annonsering?

— Det är en givare som vill vara okänd, svarade Sara och försökte låta affärsmässig. Men klangen i hennes röst förrådde henne.

— Känner jag honom möjligen? frågade Märta.

— Ja, på sätt och vis. Fröken Cronberger förstår, det var några otrevliga pengar som...

— Jaha, ja visst, sade Märta. Nu förstår jag.

Och nu vet jag vad det är som verkligen står på affischerna. Det är inte bara min allé, utan det är först och främst Svarta Saras. Tänk, dom är hyggliga och söta mot oss i alla fall, tycker du inte? sade hon. Detta du som halkade över hennes läppar var för Sara som en orden: "pour le mérite". I detta ögonblick voro de inte alls ledaren och den lilla lärjungen, utan två kvinnor vilkas hjärtan klappade en aning fortare av ömhet och stolthet.

Jag skall skriva till Signe Dufva och tala om det här, det är inte mer än rätt, tänkte Märta.

Hon trodde nu att hon kunde tyda den verkliga texten på affischen, men det kunde hon ändå inte. Den var nämligen lång, förälskad och Ivar Fickes första försök på vers:

O Svarta Sara!

Du med de sotsvarta,

ultrakorta ullvågorna

på ditt unga huvud,

du tror du är det minsta i världen,

bara för du är liten, fattig och till kvinna född.

Du tror du sitter längst nere på samhällsstegen,

där den gamle vite mannen,

han med makt och pengar,

excellensen Trygger eller vad han må heta,

primar på toppen.

Men du tar miste.

Ty du som av en outgrundlig drift

icke förtröttades att leta efter mig,

som posterade vid busbiografer och bushotell,
och varje dag pinade polisen
till att göra razzior på ungarshotellen,
medan jag övergiven av Gud och världen
beredde mig att röka ihjäl mig som ohyra,
du har genom din envishet
och genom min kärlek
råkat komma allra överst.

Du var på din post i yttersta stunden,
du fann mig i mörka natten,
då jag låg avsvimmad i min moders lumpbod.
Du tog mig upp på ditt rum,
du släpade på mig som en säck,
du gav inte efter,
förrän du hade mig på ditt fattiga läger
och där lade du dig själv bredvid mig,
kyskt inrullad i en filt.

Och på morgonen gav du mig kaffe
och frågade varför jag inte lika gärna kunde leva.
Då fann jag att jag egentligen förtvivlat gärna ville
leva,

ville leva lite till, intill den stund kom
då jag kunde få ge mitt liv för ett högt mål.
Visserligen tillhör jag en dömd generation,
för vilken det icke finnes någon daglön,
emedan medelåldern och dess maskiner
tagit det lilla mått av arbete
som man kan karva åt sig under den kapitalistiska
samhällsordningen,
den generation som är dömd att offras,

innan den ännu levat,
i ett helvete värre än platsökarköernas.
Och visserligen har Dagny Ek lämnat mig tillbaka
min ring,
och visserligen sitter min moder på Växjö
och hennes offer springa omkring under villkorlig
dom på dansbanorna
eller vila sig på skogskyrkogården vid Enskede,
men till bot för detta skall jag heller icke älska dig
som jag ville
ty det vore icke tillbörligt eller passande
varken att väcka liv i din lilla kropp eller sedan
döda det.

Dock, så länge jag får borsta dina små skor
och dricka en halv kaffe med dig på Norma,
och springa omkring med din festliga lilla tidning
och klistra upp affischer till din ära,
och lyfta en liten provision på annonser,
så är jag nöjd.

Ja, jag är nöjd därför att du är så glad.
Jag kan bara undra
vad den gamle excellensen tänker,
där han sitter nederst på backen
och hör en ung kvinnoöst
kvittra glada visor
och hålla små föredrag om fröken Cronberger
ovanifrån
ur den rymd
där han endast haft Kunglig Majestät
och den suveräna nationalstaten!

XVIII.

"Repliken är deras", sade hon.

I första kammaren hade Stinas motion fallit efter ett kort mummel. Stina hade befunnit sig där, men inte själv fattat vad som hänt förrän någon talade om det för henne, så diskret hade det skett i denna blygsamma kammare. Man kliver, sade den till sig själv, ju icke frivilligt i en slaskhink. Då beslöt hon att i andra kammaren skulle det åtminstone talas högt om den, högt, om också förgäves.

Den dag då detta skulle ske, satt landsfiskalsfrun från Gustavsfors landsförsamling, den blomstrande och praktfulla fru Ingberg, på tåg till Stockholm för att höra Stina tala. Hon hade upplevat en erfarenhet, en död på sitt lilla förlossningshem som öppnat hennes ögon för en jämmer som hon, matronan, familjemodern, icke haft en aning om förr. Och hon hade sagt sig själv att hon ville vara närvarande och höra med egna öron vad Stina Ek hade att säga om detta oerhörda uppror mot försyren.

Mitemot henne i kupén satt en herre som hon tog för en utlänning därför att han var så mörkögd och hade så vackra kläder. Hon som var omgiven

av sin man och sina söner vilka alltid valde kläder i färg av ett grustag, ett knäckebröd eller en griffeltavla, kunde inte låta bli att titta på de djupa, varma, rika färgerna i dräkten han bar: jordbrunt som stötte i brons, vårbjörkslila, en liten kant av grönt på näsduken. Ja sannerligen, med sina sextio år blev hon tjusad av att för första gången se en vackert klädd man och hon anade att livet kunde ha varit skönare. Men samtidigt var hon lite orolig, hon trodde inte att färg var riktigt manligt, eller att det anstod en man att tänka ut sina kläder så noga som den här måste ha gjort.

Han märkte hennes förvåning, smålog och inledde ett samtal med henne på ren svenska. Om en liten stund hade de upptäckt, att de reste upp för att närvara vid samma riksdagsdebatt. Ja, tänkte hon då, att det var något eget med honom, det såg jag ju strax.

Märta var nere vid stationen och mötte Hallind. Hon i sin tur var klädd i en grön läderjacka och en liten rullad grön mössa på ena örat och såg mycket ivrig och upptänd ut.

— Jag tänkte vi skulle gå ut och äta, innan vi går till riksdagen, sade hon. Jag har varit uppe i ateljén och hämtat din post där.

Han stoppade posten i fickan, ty han märkte icke hur ivrig hon var med den, och började tala om vårens passionsspel, som hon måste uppleva med honom, dess kamp, dess offer, dess seger. Han talte om svarta trädor, gröna höstsädesåkrar och vissna

ängar som kommo upp i dagen nu igen och om vårblommorna som stodo med fötterna i snön. Han talte om rymden och vidden och ljuset där uppe i det nya bygget. Men hon märkte att han ändå gärna drog in gatornas lukt, njöt den mänskliga och mekaniska rörligheten, och att han var ivrig på nyheter. Hur var Stinas tal? Vad var hon i för stämning? Vilka voro de sista nyheterna i dagens stora politiska fråga?

Märta svarade medan de gingo genom gatorna bortåt Stureplan, att Stina var beslutsam och segerviss. Själv hade Märta ännu inte hunnit fatta att något verkligen skulle kunna hända i Sverige. Och i själva verket visste ännu ingen någonting med säkerhet.

— Stackars Stina, sade Märta, vad tror du hon får veta av alla underhandlingar och överläggningar som sker bakom kulisserna? Intet.

När de kommit i ro vid sin middag på Sturehof tog Johan fram sin post han fått. Han visade Märta ett av kuverten.

L'office de propagande graphique pour la paix.

— Vad tror du det är för någonting? sade han.

— Se efter, svarade hon, fast hon visste det.

Medan han läste, förvandlades hans ansikte. Först till häpnad, sen till hänförelse.

— Kan du tänka dig! Carlu skriver till mig personligen, ja du vet inte vem Carlu är, men det är en berömd kartonist, att han har startat en stor

internationell affischkampanj mot kriget och vill att jag ska komma ner med min madonna.

— Det tycker jag var förståndigt av honom, sade Märta.

— Ja vänta, inte bara det. Utan överhuvud ta del i hans kampanj, arbeta med honom. Kan man tänka sig. Det är ju fantastiskt! Det är ju precis vad jag skulle velat, om jag fått önska mig vad som helst. Fan ändå att han kommer ihåg mig, vi har inte träffats så mycket. Och att han tror att jag kan duga till någonting. Tack ska du ha Märta.

Märta hade inte riktigt trott på hans försäkringar att den svenska kritiken var honom likgiltig, att succé eller nederlag voro för små begrepp i en stor tid, att han hädanefter skulle leva för sina barn i sitt nya hus. Det var därför hon gjort försöket med att skicka ner fotografier av madonnan till Carlu, sedan hon läst i en fredstidning om hans kampanj. Men att Johan känt framfarten med madonnan så bittert som han gjort, det förstod hon först nu av hans oerhörda glädje.

Hon hade alltid tänkt att om hennes åtgärd bure frukt skulle hon inhösta beröm för att hon sett upp. Men eftersom det bidrog så mycket till hans glädje att Carlu av sig själv erinrat sig sin svenske kollega, så sade hon ingenting.

Framhärda. Kärlek är en övning.

När han fram i middagen frågade henne om hon ville följa med honom, då hade hon en lång stund bakom resonemanget om Carlus kampanj och om de

knoppande kastanjerna på Paris' boulevarder, sysslade med att beräkna möjligheterna att få sitt amerikanska syndikat att skicka henne till Indien på sådana villkor att hon kunde klara både sig själv och sin andel av moderns försörjning.

Hon visste verkligen inte vad hon skulle svara. Borta i en annan värld fanns kanske för henne ett arbete som passade henne lika bra som arbetet med Carlu passade Johan. Nytt arbete, ny luft, nya erfarenheter om människan. Hon skulle velat säga: låt oss ge oss ut var och en till sina öden och sen mötas en gång på landtungan mellan de två sjöarna, en augustikväll med mänsken och berätta . . .

— Hör du Märta, sade han, jag förstår att du tänker på din hårt prövade mamma. Men det finns en svensk kyrka i Paris.

— Fast det måste lysa i kontrahenternas hemorter, svarade hon.

— Min nådiga fröken, får jag ta detta som ert accepterande av mitt anbud?

Hon reste sig.

— Vi måste gå nu, sade hon. För resten har jag inte fått något anbud. Skynda dig. Tänk om vi kommer för sent. Stina förlåter oss aldrig.

Vad det lät komiskt: anbud, ja till anbud, lysning, giftermål i denna tid utan framtid. Men så komiskt var det väl just som människor vanligen handlade.

På Stureplan var en väldig folksamling omkring tidningsbuden och jättelika bokstäver på löpsedlarna.

— Du som kan se på håll, vad står där?

— Andrakammarupplösning!

Riksdagen får resa hem!

De stirrade på varandra.

De glömde att de befunno sig mitt i ett personligt avgörande.

Se där! Det skulle alltså inte få hända ändå. Högsta vederbörande hade inte vågat låta utskottets förslag gå till kamrarna. En vädjan till landet, hette det.

Arma folk i val. Nu skulle man så propaganda med flygmaskin över det alldeles som man sådde vete i Ryssland, sådde bomber i Kina. Små rotlösa åsikter skulle spira upp på hälleberget, på vägen, bland tistlarna.

Ingen av dem kände något intresse för denna valrörelse. Däri voro de olika den i detta ögonblick muntert stridslystne Jansson och den järnhårt beslutssamme Gustav Ek, han som med sina besök i Fyrkanten och Kanslihuset åstadkommit detta.

Det skulle alltså inte få hända ändå. En bölja sjönk tillbaka innan den hunnit så högt att den kunnat slå över den gamla vågbrytaren in i hamnen.

Skulle nu ödet gå en annan ban?

Eller var detta ett av de nödvändiga misslyckanden som somliga människor och tider få på sin lott att stöka undan åt människor och tider som skola lyckas?

— "Efter två århundraden började ånyo tecken till andlig livaktighet att visa sig", som det stod i

min litteraturhistoria, sade Märta. Kom nu, så skyndar vi oss till Stina. Vad tror du? Blir det plenum i kväll eller ej? Tänk om de har satt p för behandlingen av Stinas motion!

Men Johan hade sedan första glädjeruset över Carlus anbud lagt sig, varit mycket orolig för hur han skulle ordna för sina barn, när han reste till Paris, och han tänkte nu: detta löser svårigheten på ett underbart sätt. Nu kommer Stina tillbaks till Dunge, och de får springa i hämlarna på henne där hon går bland sina drivbänkar. Med en gång kände han sig löst från den oro för deras säkerhet som plågat honom alltsedan hustrun lämnade dem åt honom ensam. Tryggheten låg då inte i det geografiska läget, i den bombsäkra källaren på Dunge, nej inte i någonting annat än en god kvinnas närvaro!

Stina hade fått veta nyheten ett par timmar senare av en kvinnlig kollega.

Hennes första tanke var: detta är Gustavs verk. Det var det han menade med att han skulle hindra mig. Så han bär sig åt. Vad han är rädd om mig på sitt underliga sätt.

Men när hon kommit genom den första rent personliga reaktionen och fick klart för sig vad det var som hänt och hur olika allt i världen plötsligt blivit för henne, blev hon utom sig.

Den kvinnliga kollegan hade stämt möte med henne i riksdagsrestaurangen för att tala allvar om Stinas motion. Hon såg genast att Stina var i ett

obstinat och ohanterligt humör, men det avskräckte henne inte. Hon litade på sin änglatunga för att för-
må Stina att överge sin egen motion och ansluta
sig till minoritetens yrkande, det fanns då en möjlig-
het att få kammaren att gå med på det, och därmed
skulle man ha kommit ett stycke på den törniga väg
man hade att vandra innan man fått bort fosterför-
drivningsparagrafen i kapitel fjorton i strafflagen
och ersatt den med en utökad barnavårdslag.

— Ja, snälla Stina Ring, yrkandet är lite halv-
hjärtat, och det är inte alla önskningsars uppfyllande
på en gång. Och jag förstår mycket väl att det är
frestande att vara den ståndaktige tennsoldaten. Det
är bra mycket enklare. Men vill man verkligen göra
någon nytta, då måste man välja en långsammare,
mödosammare, smidigare taktik och se efter vad
man kan nå upp till i varje givet ögonblick!

Stina hade den största vördnad för sin äldre
kamrat och de segrar hon vunnit med sin metod.
Det vet ingen hur det hade gått, om inte nyheten
om riksdagsupplösningen förstört alltsammans.

— Jag kommer inte tillbaka till riksdagen. Nej,
det finns inga möjligheter, det vet jag. Och nu ska
jag tala för första och sista gången för en fallen sak.
Varför skulle jag då försöka ställa mig väl med
dem? Nej, jag ska säga ifrån, jag ska hålla på mitt.

Den äldre kollegan smålog overseende, hon var
inte alls ond på Stina, hon tyckte om henne och för-
stod henne. Såna som Stina Ring behövs också.

— Det ska bli intressant att höra talet, sade hon och klappade Stina på axeln. Så gick hon och tänkte: jag rör väl med att reda upp den här saken i alla fall.

Stina stängde in sig i ett litet rum under riksdagshusets tak för att gå igenom sitt tal, och när hon läste det nu i ljuset från eftermiddagens nyhet, tyckte hon det var tamt och beskedligt. Hon måste helt enkelt få in i det något av vad hon tänkt säga i avrustningsdebatten. Gustav Ek skulle få se i alla fall att han inte kunde hindra henne, även om han tog Hans majestät konungen och hela regeringen till hjälp.

Men när hon skulle börja skriva, så var hon utan penna igen och måste vandra ner till vaktmästaren för att låna av honom. Han gav henne en med ett beredvilligt leende, och de bytte ett par skämtsamma ord över hennes kroniska pennbrist. Samtidigt gav vaktmästaren henne en kartong som en pojke just lämnat upp.

Då hon kommit upp till sin tillflykt igen, tog hon mera av tankspriddhet upp kartongen. Den var full av blyertspennor, fem lager med tio i varje, alla formerade och klara till användning. Givaren gav sig inte till känna på något vis, men hon misstog sig inte om en sak: i själva antalet låg en kärleksförklaring gömd. Men vem var den hemlighetsfulle givaren? Vem älskade henne tillräckligt mycket för att tänka ut denna gåva? Ingalunda Jansson, ty han hade fordrat igen av henne den penna han lånade henne i lördags.

— Men ack vad jag är dum! Nu vet jag. Att hon inte genast kommit att tänka på vem det var som suttit på läktaren och tittat ner på henne just då hon lånat en penna av Jansson!

Ack, min älskling, tack för att du älskar mig!

Femtio blyertspennor kunna förändra hela tillvaron. Det finns ljuva, oförnuftiga, oförtjänta överloppsgåvor som tända en hemlig glädje i själen, och glädje kan allt. Den ger mod, den ger oövervinnlighet. Den gav Stina en visshet, som om sann eller illusion, dock var ovärderlig i detta ögonblick: mothugget är tillfälligt, vi är på den segrande sidan, vi ska gå fram. Den gav henne mod att stå upp och tala för riksdag och läktare om ting som en medelålders fru från landet av uppfostran och instinkt finner omöjliga att tala om. Därför att Torkel med sina femtio pennor antytt att han väntade att hon skulle leva länge och skriva många tal ännu, kom hon för tillfället över känslan att vara avsnoppad, utvisad, slut.

Kammaren var välbesatt och sorlande, läktarna dignade av folk då talmannen slog klubban i bordet och öppnade vad alla visste vara riksdagens sista sammanträde. Debatten om dyrtidstilläggen började. Det blev en lång och briljant debatt omkring frågan: spara eller icke spara. Där låg spänning och hets i luften. Kammaren skulle ju upplösas, riksdagen hemförlovas, i morgon fick man ge sig hem för att förbereda valstriden i sin valkrets. Nu gällde det att ta sats och hoppa över diket in i den nya riks-

dagen. Detta eggade debattörerna och inspirerade dem. Väljarna voro osynligen närvarande. Det blev en briljant debatt.

Vid elvatiden drevo biografbesökarna ut ur filmtemplen, yra i huvudet av all den passion, dödsfara, humor, lyx och glyceringrät som bjudits dem. De stannade kanske ett ögonblick framför löpsedlarna om riksdagsupplösningen, men det var en torftig sensation i jämförelse med vad de upplevat. De som gingo över Norrebro, lade knappt märke till att riksdagshuset ännu lyste i full belysning.

Svarta Sara såg det nog, där hon gick vid Ivar Fickes sida, hon visste också vad som skulle avhandlas där uppe i dag, och därför började hon att prata alldeles särskilt ivrigt om filmen de sett. Men Ivar lät inte lura sig, han vägrade att diskutera filmen vidare. Nu måste han i stället upp på riksdagsläktaren. Det var ju politisk kris, där hände säkert någonting. Han glömde alldeles bort att han inte ville visa sig någonstans, där han kunde riskera att träffa bekanta ur sin förra tillvaro. Var det kanske inte alltid det han hade sagt, det var barnsligt att tro att den nuvarande riksdagen när det verkligen kom till kritan skulle våga sig på att omrusta till Ivar Fickes försvarslinje: solidaritet, offer, förtroende.

Sara försökte en futtig undanflykt:

— Vi får säkert ingen plats.

— Det ska du säga till mig som vet att du är nära vän med varje vaktmästare av någon ställning och inflytande i Stockholm!

Sålunda utmanad måste Sara visa vad hon dugde till, och fem minuter senare befunno de sig i ett hörn av en överfull läktare. Sara hade hoppats att debatten om fru Rings motion skulle vara över, men vaktmästaren förklarade att den kom nog inte än på ett par tre timmar, ty nu voro de så i tagen där nere, så nu brydde de sig inte om tidens flykt.

Sara som aldrig varit här uppe förr, såg nyfiket ner på församlingen.

— Hör du Ivar, viskade hon, tira vad dom är gamla!

Men Ivar hörde henne ej. Just nu medan allas uppmärksamhet var riktad neråt mot finansministern som talade om sparsamhet som grunden för all politik, upplevde på denna läktare två unga män ett högtidligt möte.

— Mors, Ek!

— Mors!

— Varför är du här?

— Morsan ska tala. Kul att du är tebaks. Var har du varit?

Det kunde Ivar inte svara på. Djupt nere hade han varit. I död, i skam, i förnekelse och en bottenlös förtvivlan.

Torkel såg på honom. Han kände det som om han skulle behöva göra bekantskap på nytt med denna Ivar som gick klädd som montör eller tid-

ningsbud, som kom med en annan tjej, som hade andra ögon. Han vågade inte säga: kommer du inte hem till mig, för det förstod han att Ivar aldrig mer skulle göra. Men han kunde inte heller släppa honom.

— Var kan man få tag i dig? Vi kan väl träffas hos morsan i morgon, säg?

I detta ögonblick tappade Stina tråden i debatten. Hon hade varit så road av, så imponerad av dessa talare som ännu efter midnatt hade fyndighet och nerver nog att hitta varandras svaga punkter, att träffa spikhuvudet. Hon väntade med spänning på det argument som skulle slutgiltigt övertyga henne om man i dåliga tider borde spara eller slösa. Då fick hon se Ivar och Torkel på läktaren. Hon förstod fullkomligt vad denna återförening betydde för hennes pojke. Hon visste att denna stund skulle sträcka sina verkningar in i framtiden. Och när hon sen skulle votera, visade det sig att denna klarläggande debatt icke klarlagt för henne om man borde spara eller slösa. Hon fick ta den nesliga utvägen att utan inre övertygelse följa Jansson.

När hon tittade upp på läktaren igen, var Torkel försvunnen. Hans far hade kommit upp på läktaren och utan ett ord fört honom ut ur riksdagen, satt honom i en bil och kört hem honom, varefter han vänt åter till Helgeandsholmen. Så länge Stina var kvar i detta hus skulle han lik Hamlets faders vålnad vara tvungen att irra omkring i kulisserna, låtsas att han var road av schackspelet i sammanbindnings-

banan, på alla sätt söka kamouflera orsaken till sin därvaro.

Röstningen om dyrtidstilläggen var över. Rösterna voro räknade och utgången tillkännagavs: den slösande åskådningen hade segrat. Finansministern avlägsnade sig under dystra profetior. Han hade icke tänkt sig denna utgång, men svenska riksdagen hade ännu ingenting lärt, det återstod.

Det blev en allmän rörelse och ett livligt sorl, kvittningar, avsked. Stina besvarade artigt ett par bugningar vilka betydde: farväl, vi ses aldrig mera.

Ja gå ni, tänkte hon, jag har läktarna för mig.

Hon hade under nattens lopp sänt upp många tacksamma tankar till alla kvinnorna på läktarna. Hon tyckte det var storslaget av dem att sitta kvar timme efter timme blott för att få vara med om det ögonblick då hon skulle tala för sin fallna motion. Och hon hoppades av allt hjärta att de i gengäld skulle få heder av henne. Att de skulle förstå vilket hett jobb hon åtagit sig för dem som inte kunde tala själva.

Men medan hon drog till sig all kraft och samling hon hade och försänkte sig i lugn för att kunna börja utan darrning, då voro dessa som hon ansett som sin skyddsvakt och sitt moraliska stöd, redan under uppbrott. När de manliga åhörarna fått veta resultatet av voteringen, gingo de förstås. Det kunde ingen vänta något annat. Deras inkomster voro räddade, vad angick dem livets jämmer? Deras fruar och kvinnliga kamrater borde dock ha vetat att de

skulle stanna. Men när motion tvåhundra-tre ropades upp, trängdes massor av pälsryggar med höga kra-
gar vid läktardörrarna.

De pälsryggarna äro en syn av överväldigande verkan. Detta är ett av de ögonblick av vilka en människa lär mera än av år. Som fastna, som följa med och bestämma vad som sedan genom hela livet sker. Men som det oftast är, de som beredde Stina detta ögonblick anade ingenting av vad de gjorde.

Märta Cronberger sprang bort till skarven mellan läktarna och lyckades få en signal till de sista som voro på väg ut.

— Ska ni inte stanna nu när Stina Ring ska tala?

— Men snälla fröken Cronberger, var inte så häftig. Det hade vi inte reda på. Vi trodde det var slut nu. Nog kan vi stanna!

— Hur kan man låta bli att ha reda på det? Ni hade reda på dyrtidstilläggen.

— Ingen har varskott oss!

— Man ska vara varsk ändå!

De arma syndarna kände sig så generade att de skyndade ut och lyckades hämta in ett tiotal kamerater som genast villigt gingo med in.

Men det var egentligen för sent. När de kommo in hade Stina redan börjat tala. Hon såg dem ej.

Hon trodde att hon var övergiven av alla.

Hennes uppmärksamhet var samlad om den halv-cirkel av manliga åhörare som flockats omkring hennes plats. Hon hade sett ett par av dem småle,

när de sågo vad läktarna gjorde. Hon tänkte: ni ska sluta att småle. Jag vill icke att ni ska småle mer.

Märta kunde inte se Stina. Det var en missräkning att hon inte ansett det lönt att lämna sin plats under pressläktaren. Märta fick nöja sig att med sin kikare ta in ansikte efter ansikte av åhörarkretsen. På dem kunde hon följa gången av Stinas tal så tydligt som om hon haft kören i ett drama framför sig.

De allra första orden gingo henne förlorade, medan hon räddade spillrorna av ett auditorium åt Stina, men sedan hörde hon alltsammans om också inte utan svårighet, ty Stinas heshet som hon fått under sitt samtal med Gustav Ek hade hållit i sig.

— Jag kan talet utantill, hade Märta sagt till Johan. Efter ett par minuter vände hon sig till Johan och kramade hans arm: det är ett nytt tal, sade hon. Hur ska detta gå? Vad ska vi ta oss till! Vad har jag gjort som haft henne till detta!

... av kammarens ledamöter som minns att i julas utsände en ångare i svår sjönöd signalen SOS! över vatten och isar. Signalen uppfattades av en annan ångare i samma farvatten som signalerade till svar: God jul! och sedan fortsatte sin kurs mot hamnen. Det förefaller mig som om lagutskottet svarade på kvinnornas SOS! på samma sätt... God jul!

Ett par av åhörarna vände på huvudet och höjde på huvudet och tittade upp mot läktarna. Kvinnornas flykt hade varit så påtaglig att den icke undgått dem som hade att besluta där nere.

Stina svarade ögonblickligen:

Det är rätt, kvinnorna har inte givit mig något mandat. De handlar som de kan, de lever sitt liv, de vet inte mycket om strafflagsparagrafer, riksdagsdebatter och den moral som flödar i utskottsutlåtanden...

... här sitter riksdagen, här ligger lagboken, där står kyrkan, men utanför går livet sin gång. Här antar man lagar och där ute skriver livet andra lagar i röda köttet på människorna...

Märta höll andan där uppe. Hon kände ansvaret för att Stina nu skulle försöka det omöjliga: att föra ett stycke av det laglösa livet nere i botten in i riksdagen. Men halva ansvaret, tänkte hon, lägger jag på talmannen som placerat Stina efter dyrtidstilläggen mitt i natten, när deras hakor börjar bli sträva och hela deras själs åstundan är att få gå och lägga sig.

— Statsrådet och chefen för finansdepartementet, sade Stina med ett försök att låta parlamentarisk, som Märta måste småle åt mitt i sin upphetsning, yttrade att sparsamheten är grunden för all politik. Herr talman, jag skulle vilja säga att den fråga jag tagit upp i min motion är grunden till all politik...

Märta tyckte i detta ögonblick att åhörarna ryckte

bort i ett oändligt fjärran, där de inte kunde uppfatta ett ord mera.

Ty hur vansinnigt och oförskämt måste det inte låta för dem att huvudsak gjordes till bisak och att hela deras apparat, deras attiraljer, deras intressen och meccanon flyttades undan till andra planet.

Men vad är det med Stina, tänkte hon. Hon gör vad jag icke skulle förmå att göra, därför att jag icke delat de bittraste kvinnliga erfarenheterna. Hon försöker lära dem som aldrig i sitt liv ska undergå kval och skrapning och förhör och förblödning och död på en gynekologisk avdelning, vad som är det psykologiska underlaget för kvinnornas handlande. Men hur vet hon allt det här? Vad vet hon om den press av svårigheter inför vilken modersviljan sviktar? Vad vet hon om den ensamhet som gör en kvinna grym och bränner bort alla samvetskval? Hur kan hon?

Men Stina kunde därför att hennes eget jag med dess blyghet och feighet var fullkomligt borta. Tidigare hade hon ett ögonblick — det var då kvinnorna flytt och hon reste sig för att tala — tröstat sig med den tanken: "Jag är gammal och döden är min partivän och älskare, vad betyder det vad som händer mig denna korta tid!" Men nu var också den trösten glömd och obehövlig, hon var inte gammal, hon var inte ung, hon var inte övergiven. Hon var en röst som talade till dessa män, och det var allt. En smärta vars väsen är stumhet hade funnit någon som ett ögonblick var nog fri att tala åt den, mycket

svagt, mycket klent, som en viskning där ett skri hade behövts men ändå . . .

Ivar och Sara kunde se henne. De hade goda ögon, de sågo hur hennes högra hand darrade, de voro rädda hon skulle tappa den gula blyertspennan hon höll. De höllo varandra hårt i händerna. De visste att hon måste stå där och erkänna vad fru Persson förnekat. Sanningen sådan den var. Det fanns ingen annan råd eller bot. De tyckte att hela världen måste begripa hur meningslös och dum den nakna strafflagsparagrafen var inför denna verklighet . . .

Så kom hon till frågan om vad som skulle ersätta strafflagen.

Jo, samhällets omläggning att passa modern och barnen. Hon sade: ni är inte färdiga att se hur brådskande denna fråga är. Ni förstår inte än att alla politiska frågor måste lösas från den utgångspunkten: vi måste ha en värld dit kvinnorna nännas sätta sina barn.

— Det här är fel, viskade Märta till Johan. Begär man det som endast en revolution kan ge, ska man veta själv vad man begär, och det gör hon ej.

Men Gustav Ek bakom draperiet svettades av skräck: Vi är inte i en kyrka, vi är inte på teatern. Vad är det för nya institutioner, med nya ämbetsmän och nya åtgärder hon vill ha? Var vill hon ta pengarna? Har hon reda på hur många millioner som hyggliga skattebetalande fäder måste ta om året från sina egna barn för att underhålla andras ungar i kommunerna? Hur långt skall man egentligen gå

på den vägen? Full socialisering av barnen kanske? Och vad är det här för någonting? Ömma händer? "Män kan ha så ömma händer", nej nu går jag. Och det gjorde han.

Han fick inte höra vad hon sade om den fråga på vilken folket nu skulle välja igen.

— Vi kan inte längre trotsa och binda det omänskliga hos människan, det är för mäktigt, det har lärt för mycket teknik. Vi måste i stället satsa på det mänskliga hos människan allt vad vi har.

Så tystnade hon.

Märta sufflerade förtvivlat: och alltså herr talmän . . .

Men det var fortfarande tyst.

— Får jag yrka bifall till min motion . . . fortsatte Märta i en så vass viskning att den hördes vida.

Talmannen tittade på Stina. Han smålog. Ett leende gick över raden av bleka och glåmiga ansikten. De hade inte vetat hur de skulle bete sig för detta tal. Var det genant, var det rörande, var det tokigt, var det allvarsamt? Men *ett* visste de: för en motionär att glömma att avsluta sitt anförande med ett yrkande, det var i alla händelser ett barnsligt, hjälplöst litet fel.

Men så kom Jansson Stina till hjälp, och så avslöt hon sitt tal i vanlig ordning, och Rasp och Jansson såsom representanter för majoriteten och minoriteten i utskottet lade fram sina yrkanden på vardera en halv minut.

Därpå upplöste talmannen Kammaren och bjöd den farväl.

— Var det här alldeles förgäves, Johan? frågade Märta. Du som står närmare deras förkortade och underliga sjäsliv kan väl säga mig det?

— Visst inte, sade han. Ty nu har jag fått den verkligt fina idén till fresken i första kammaren: Herrar i svart, lyssnande till första varningen från dam i blått.

Därmed stoppade han ner i fickan det block där han ritat av dem gäspande, småleende eller med en tår i ögonvrån.

Märta tog honom under armen.

— Jag är så trött, sade hon och hackade tänderna, så trött och så kvävd av brist på syre, så jag har uppnått sista graden av omdömeslöshet. Jag vet inte om det var ett nesligt nederlag eller ett ärofullt?

Hon satte sig på en bänk i vestibulen medan Hallind gick för att hämta Stina. Gustav Ek trampade förbi utan att se henne, Svarta Sara och Ivar sprungo förbi, de sista riksdagsmännen, de sista åhörarna och bland dem fru Ingberg.

Slutligen kom Stina, och hon såg verkligen ut som en utvisad med sina papper och sin kartong och en bortglömd paraply.

Fru Ingberg gick rakt på henne och sade:

— Nu ska vi göra en kvinnolista med Stina som första namn.

Det var hennes sätt att uttrycka sitt gillande för vad Stina hade gjort. Men just nu i reaktionen efter

ansträngningen, i känslan av urbota otillräcklighet, av meningslöshet och fiasko var Stina inte färdig att tacka och svara ja.

— Nej, fru Ingberg, sade hon. Nu är jag tyst. För alltid.

De kommo ut på trappan och mötte den uppstigande vårmorgongryningen. Portvakten stod där och tittade bekymrad på en röd affisch med en spjutkasterska på som plötsligt befanns klistrad på en av granitkolonnerna.

Sara och Ivar som utfört detta dåd, avlägsnade sig med brottslingars forcerat naturliga gång bortåt Västerlånggatan.

— Det syns väl att vi inte är nertystade än, måste Märta säga. Dialogen fortsätter.

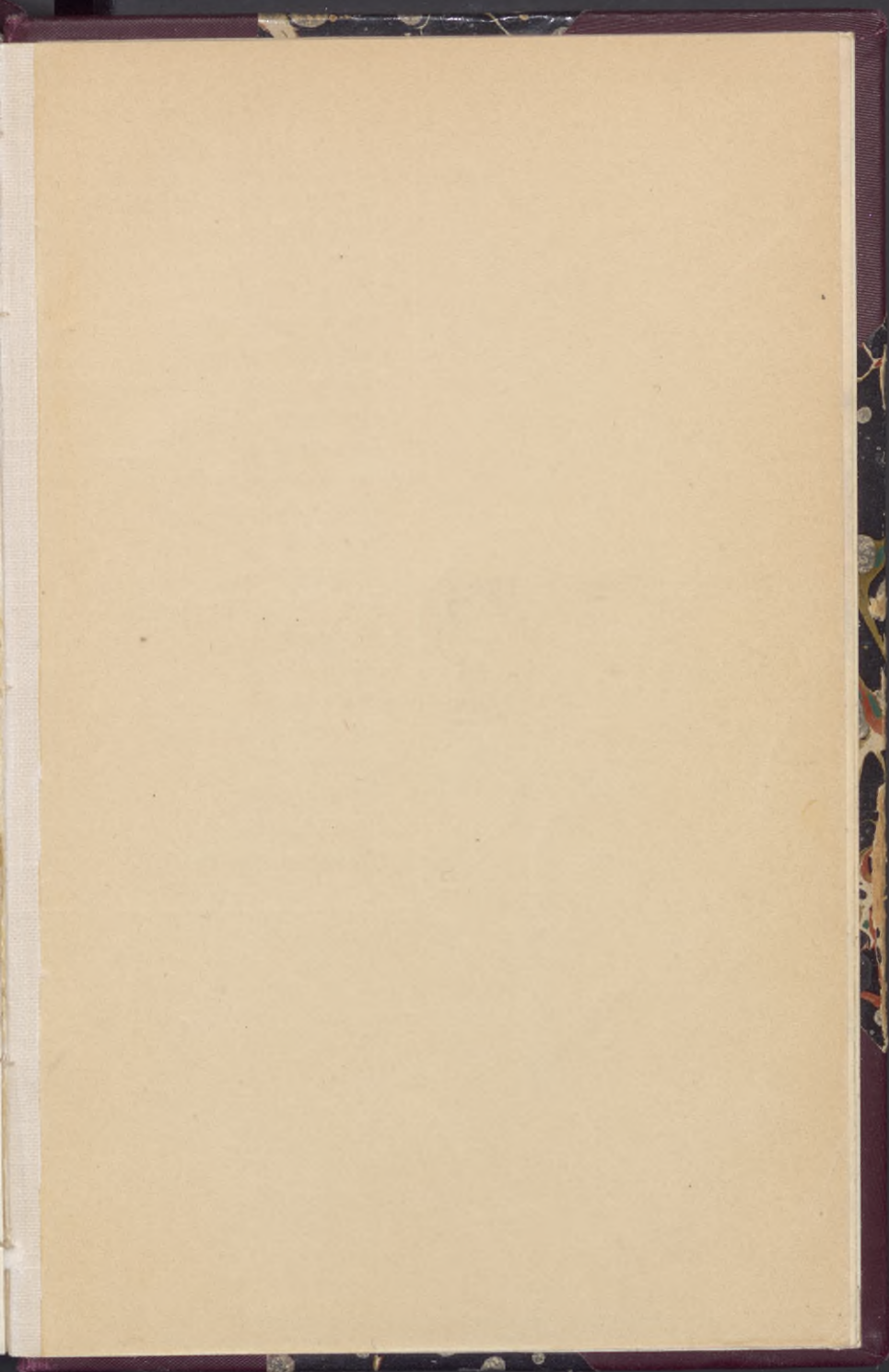
När de hunnit ett stycke ner på riksdagsplan, hade morgonluften väckt hennes livsandar på nytt. Hon vände sig om och kastade en slängkyss mot riksdagshuset, det var väl den första det fått, stackars hus.

— Repliken är deras, sade hon.

Shaw 8/12
Monte

1

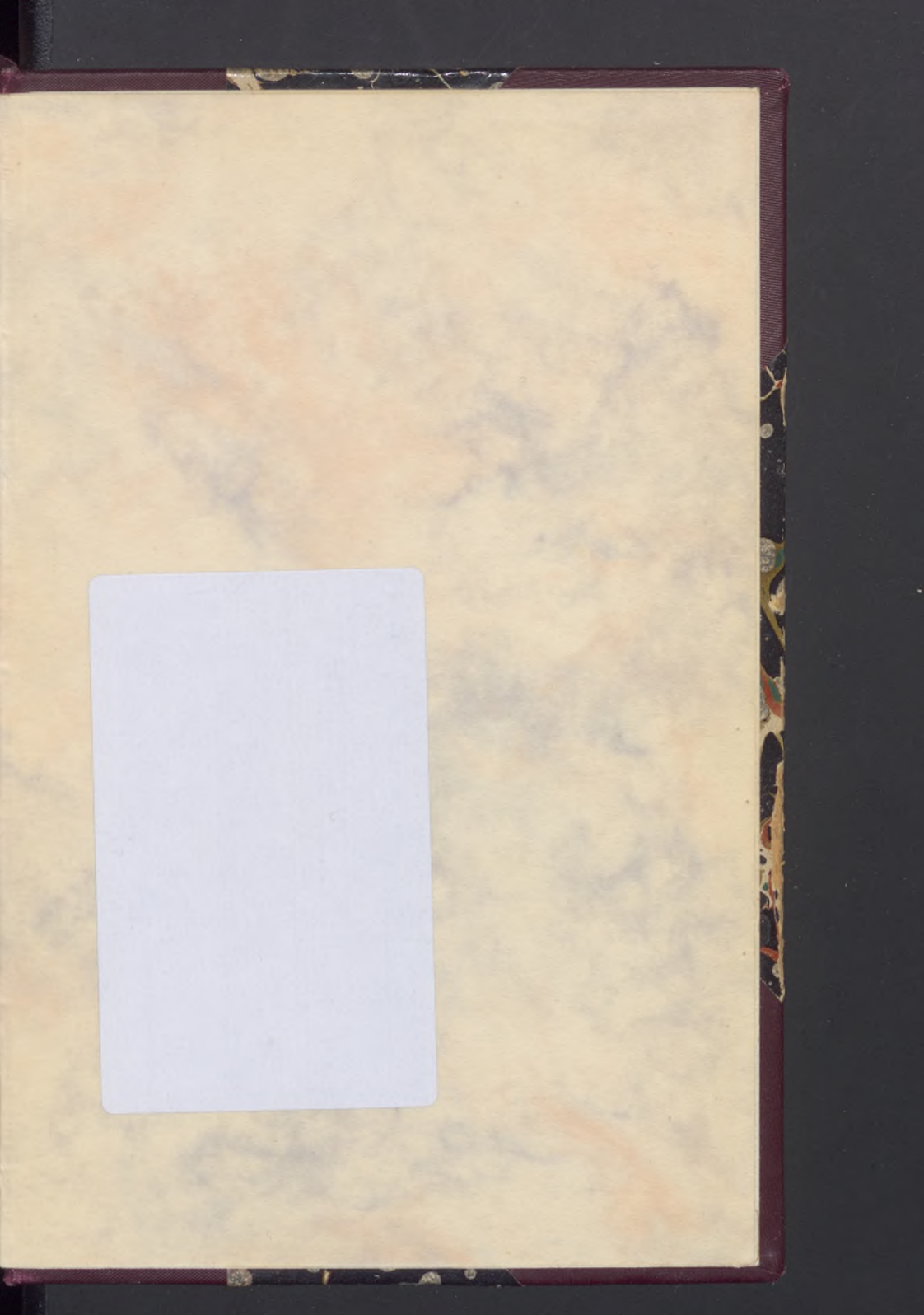

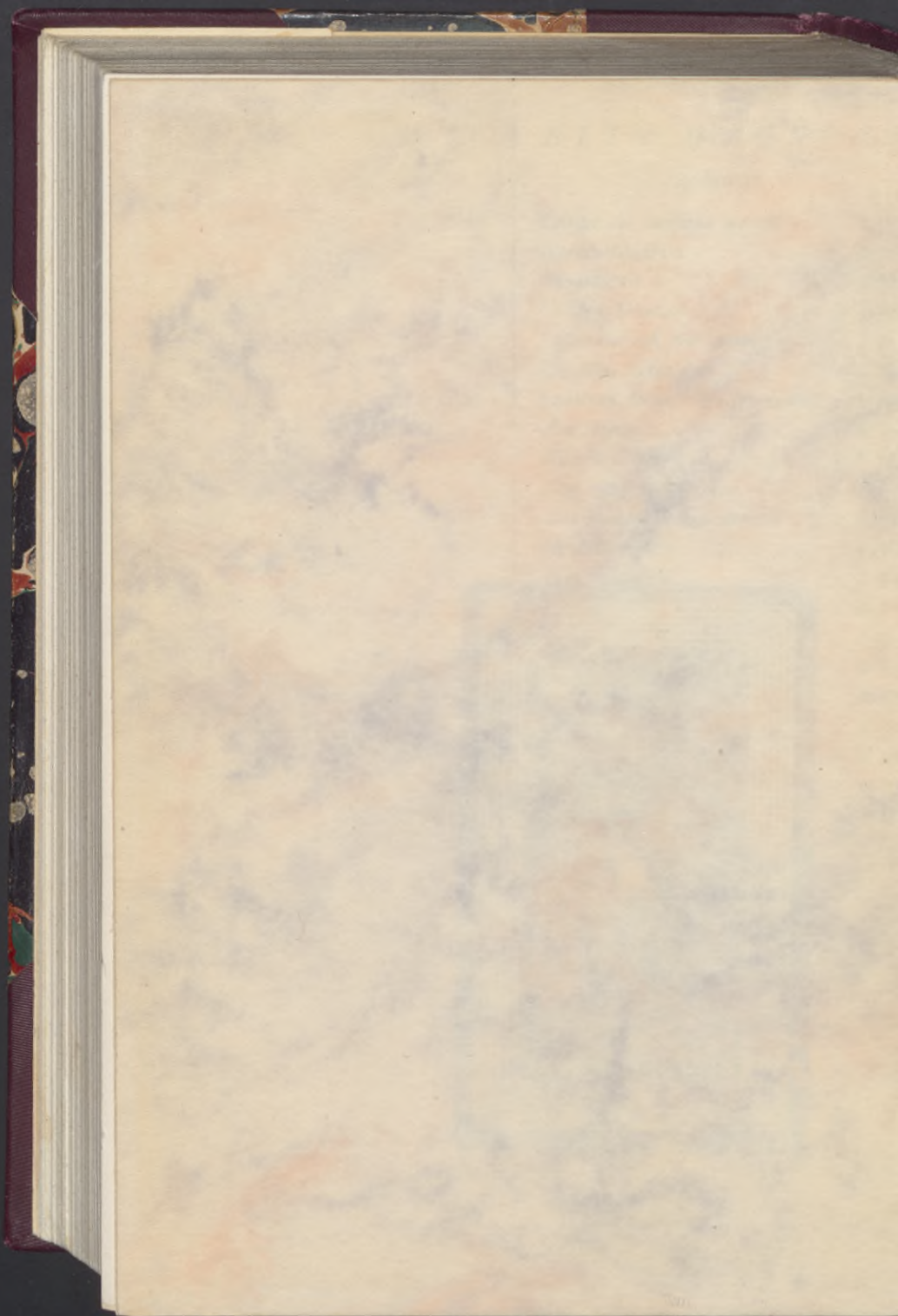
ELIN WÄGNERS

arbeten:

*Från det jordiska museet	2: 50
Norrtullsligan	3:—
Pennskafstet	5: 50
*Helga Wisbeck	4: 50
*Mannen och körsbären	3: 75
Camillas äktenskap	3: 75
*Släkten Jernefloogs framgång	5: 50
Åsa-Hanna	8: 50
Kvarteret Oron	6: 75
Den befriade kärleken	11:—
Den förödda vingården	6: 75
Nyckelknippan	7: 50
Den namnlösa	7: 50
Från Seine, Rhen och Ruhr	6: 50
Silverforsen	6: 75
Natten till söndag	5: 75
De fem pärlorna	7: 50
Den odödliga gärningen	5: 75
Svalorna flyga högt	7: 50
Korpungen och jag	4: 50
Gammalrödja	5: 25

*Utgångna ur bokhandeln.

1.75

JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

